BİR EKONOMİK TETİKÇİNİN İTİRAFLARI 2

John Perkins

ŞİRKETOKRASİ

VE ONDAN KURTULMANIN YOLLARI

Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları-II

EKONOMİK TETİKÇİLER, ÇAKALLAR, DÜNYA BANKASI VE IMF

John Perkins

ŞİRKETOKRASİ VE ONDAN KURTULMA YOLLARI

A.P.R.I.L
YAYINCILIK

Yayın No: **20**
1,-2. Baskı, **2007**
3.-4.-5. Baskı, **2009**
6. Baskı, **2011**
ISBN: **978-975-6006-19-1**
Yayın Yönetmeni
K. Egemen İPEK
Editör
Asiye Koray BENDON
Türkçesi
Cihat TAŞÇIOĞLU
Katkıda Bulunanlar
Zuhal KOÇDAĞ
Son Okuma ve Dizgi
Özlem ARAS
Kapak Tasarım
Mineral Tasarım
Baskı
Özkan Matbaacılık
Yayın
A.P.R.I.L Yayıncılık
Cinnah Cad. Kırkpınar Sok. 5/4 06690Çankaya-ANKARA

Tel: (0312) 440 8011 Fax: (0312) 440 89 10
www.aprilyayincilik.com
bilgi@aprilyayincilik.com

Önsöz

Bu kitap *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I'*in bıraktığı yerden başlar. 2004 yılında ilk kitabımı yazmayı bitirdiğimde, birilerinin benim ekonomik tetikçi (ET) olarak yaşadığım hayatı okumakla ilgilenip ilgilenmeyeceği konusunda hiçbir fikrim yoktu. İtiraf etme gereği duyduğum olayları anlatmaya karar vermiştim. Sonrasında ABD'yi ve öteki ülkeleri dolaştıkça, konuşmalar yaptıkça, tartışma programlarına katıldıkça ve geleceğimiz için kaygılar taşıyan insanlarla konuştukça, dünyanın her tarafındaki insanların *bu dünyanın* uzak köşelerinde gerçekten neler olup bittiğini bilme isteği taşıdığının bilincine vardım. Hepimiz haberlerin satır aralarını okuyabilmek, ülkemizi, iş dünyamızı ve medyamızı (işbirliği ya da bir *şirketleşme anlayışıyla)* yöneten bireylerin sadece kendi amaçlarına hizmet eden bir söylemle kararttığı gerçekleri duymak isteriz.

*Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I'*de açıkladığım gibi, o kitabı yazmaya birçok kez

niyetlenmiştim. Öteki ekonomik tetikçiler ve sponsorluğunu CIA'nın yaptığı, rüşvet, tehdit ve kimi zaman suikast eylemleriyle Ön plana çıkan çakallarla ilişkiye geçtim; onlardan öykülerini anlatmalarını istedim. Ama bu girişimimin haberi çabucak yayıldı ve kendimi hem rüşvetle doyurulur halde, hem de büyük tehditler altında buldum. Yazmay ı kestim. 11 Eylül saldırılarından sonra tekrar harekete geçmeye karar verince, bu kez müsveddeler hazır olana dek yazdıklarımdan kimseye söz etmemekte kararlıydım. Bir noktaya gelindiğinde, bu benim için bir yaşam sigortası olacaktı. Çakallar bana b i r şey olursa kitabın satışının roket gibi fırlayacağını bilecekti. *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I'i* benzer deneyimlerden geçmiş diğerlerinden yardım almadan yazmak zor olmuştu ama benim için güvenli bir güzergâh da oluşturmuştu.

Kitap yayınlandıktan sonra kimi insanlar gölgelerden çıkmaya başladı. Ekonomik tetikçiler, çakallar, haberciler, Bar ış Gönüllüleri, ticari kuruluşların, Dünya Bankası'nın, IMF'nin

yöneticileri ve devlet memurları kendi itiraflarını paylaşmak için bir adım atıp benimle ilişkiye geçmeye başladı. Onların öyküleri, okuyacağınız sayfalara çocuklarımızın miras alacağı dünyayı şekillendirmiş gerçekler olarak yansıyacaktır. Hepsi de kaçınılmaz sonucun altını vurguyla çizer: Harekete geçmeliyiz, değişmeliyiz.

Bu kitapta keder ve lanetli bir yazgıya doğru gidiş belirtileri bulmayacağınızı önceden belirtmek isterim. Ben iyimser bir insanım. Sorunlarımız her ne kadar ciddi olsa da, insan aklının ürünüdür. Yani gezegenimiz kaçılması olanaksız dev bir meteor tarafından tehdit edilmiyor. Güneşin verdiği ısı sönmeye yüz tutmadı henüz. Mevcut sorunları biz yarattıysak, çözüm de ancak bizde olabilir. Geçmişimizin karanlık girintilerini araştırarak, geleceğe dönük araştırmaya (ve değişime) bir ışık kaynağı oluşturabiliriz.

Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I başlıklı kitabım çıktıktan birkaç ay sonra

Washington'daki bir kitabevinden bir davet aldım. Konuşma yapmam ve imza vermem isteniyordu. Beni dinleyicilere sunacak olan hanım, Dünya Bankası'ndan da birilerinin gelmesini beklediklerini söylemişti. Bu beni çok gerilere götürdü.

Temelleri 1944'te, çocukluk ve gençlik yıllarımın geçtiği New Hampshire'deki Bretton Woods'da atılan Dünya Bankası, savaşta yıkıma uğrayan ülkelerin toparlanmasına yardım etmek amacıyla kurulmuştu. Kurumun misyonu kısa zaman içinde kapitalist sistemin o zamanki Sovyetler Birliği'ne üstünlüğünü kanıtlamaya dönüştü. Organizasyon çalışanları daha sonra bu rolü bir adım daha ileri taşıyarak, kapitalizmin ana oyuncularından çokuluslu şirketlerle sıcak ilişkiler kurdu. Bu da bana ve öteki ekonomik tetikçilere multi-trilyon dolarlık bir çıkar sağlama oyununun köşesine ilişme fırsatı tanıdı. Dünya Bankası'ndan ve kardeş organizasyonlarından gelen fonları görünüşte yoksul halklara yardım etmek için ama gerçekte varlıklı insanların çıkarlarını ön planda tutarak aktardık. Bunu

yaparken sıkça izlediğimiz yol ticari kuruluşlarımızın göz diktiği (petrol gibi) kaynaklara sahip, gelişmekte olan bir ülke belirleyip, çok büyük miktarlarda borçlanmasını sağlamak, bu paranın çok büyük bir bölümünü de bizim mühendislik ve inşaat firmalarımıza (o arada birazını da ülke içinde bizimle işbirliği yapan kişilere) yönlendirmekti. Her yerde enerji santralleri, havaalanları, sanayi tesisleri gibi altyapı projeleri patlak veriyordu. Ancak bunların elektrik şebekelerine bağlı olmayan, havaalanı kullanmayan ve sanayi tesislerinde işe girecek eğitim ve yapıya sahip olmayan yoksullara nadiren yararı oluyordu. Sürecin bir aşamasında ekonomik tetikçiler olarak ülkeye geri dönüyor ve katkılarımızın bedelini istiyor, bunu ucuz petrol, kritik Birleşmiş Milletler kararlarında yandaş oy ya da askerlerimizin Irak gibi yerlerde desteklenmesi olarak tahsil ediyorduk.

İlk kitabımı yazdıktan sonra yaptığım konuşmalarda, dinleyicilerimi (çoğu insanın yanlış anladığı bir noktayı açıklayarak) uyarma

gereği duydum: Dünya Bankası gerçekte ‘dünyanın bankası’ değil ABD’nin bankasıdır. Tıpkı onun en yakın çalışma arkadaşı konumunda olan kardeş kuruluşu IMF gibi. Yönetim kurullarındaki 24 yöneticiden 8 kişi birer ülkenin temsilcisidir: ABD, Japonya, Almanya, Fransa, Britanya, Suudi Arabistan, Çin ve Rusya. Öteki 184 üye ülke, geri kalan 16 yönetici tarafından temsil edilir. ABD, IMF’de belirleyici oyun %17’sini, Dünya Bankası’ndaysa %16’sını elinde bulundurur; onu IMF’de yaklaşık %6 ve Dünya Bankası’nda %8 ile Japonya izler. ABD ayrıca kararları veto etme yetkisine sahiptir ve Dünya Bankası başkanını da ABD başkanı atar.

Bunlar önümüzdeki sayfalarda sıkça karşılaşacağımız bazı kavram ve kuruluşlara dair kısa notlardı. Kitaba geçmeden önce biraz daha açıklığa kavuşturmamız gereken birkaç nokta daha olabilir, Örneğin *imparatorluk* kavramı.

Son birkaç yıldan beri Amerika kastedilerek dile getirilen imparatorluk yakıştırması

okullarda, basında, hatta akşam içkilerine eşlik eden sohbetlerde ağızdan ağza dolaşıyor. Ama bir imparatorluk tam olarak nedir? Harika anayasası, İnsan Hakları Bildirgesi, o ünlü demokrasi savunuculuğuyla Amerika, akla zarar bir zulüm geçmişini ve sadece kendi çıkarlarını kovalamayı belirten böyle bir etiketi gerçekten hak ediyor mu?

İmparatorluk[1]: Başka ulus devletleri egemenliği altında tutan ve şu karakteristiklerden bir ya da birden fazlasını gösteren ulus devlettir: 1) Egemenliği altında tuttuğu toprakların kaynaklarını sömürür. 2) Kendi nüfusu başka ülkelerle kıyaslandığı zaman oransız bulunacak miktarda kaynak tüketir. 3) Daha ılımlı önlemler yetersiz kaldığında, politikalarını dayatarak hayata geçirecek büyük ordular besler. 4) Dilini, edebiyatını, sanatını ve kültürünün birçok unsurunu etki alanı içinde yayar. 5) Sadece kendi yurttaşlarını değil, başka ülkelerin halklarını da vergiye bağlar. 6) Kontrolü

altındaki ülkelere kendi para birimini dayatır.

İmparatorluğun yukarıda verdiğim tanımı, 2005 ve 2006 yıllarında çıktığım konferans turnelerinde çok sayıda üniversite öğrencisiyle birlikte belirlenmiştir. Tüm öğrenciler neredeyse istisnasız, Birleşik Devletler'in bir küresel imparatorluğun tüm karakteristik özelliklerine sahip olduğu ve yukarıda sıralanan altı ana noktanın gereğini yerine getirdiği sonucunda birleşmiştir. Şöyle:

1-2: ABD dünya nüfusunun %5'ten azına sahiptir. Ama dünya kaynaklarının %25'ten fazlasını tüketir. Bu büyük ölçüde başka ülkelerin ve öncelikle gelişmekte olanların sömürülmesiyle gerçekleştirilir.

3: ABD dünyanın en büyük ve en sofistike donanıma sahip ordusunu besler. Her ne kadar imparatorluğu (ekonomik tetikçilerin de katılımıyla) ekonomi temelli olsa da, dünya liderleri, başka yaptırımların yetersiz kaldığı anda (Irak'ta olduğu gibi) ordunun devreye gireceğini bilir.

4 : İngiliz dili ve Amerikan kültürü dünyayı domine eder.

5 - 6 : ABD her ne kadar ülkeleri doğrudan vergilendirmese de ve dolar ulusal para birimlerinin yerine resmen geçirilmiş olmasa da, şirketokrasi gizli bir vergi sistemi dayatır. Böylece dolar dünya ticaretinin standart para birimi haline gelmiştir. Bu süreç İkinci Dünya Savaşı sonrasında altın standardının yeniden düzenlenmesiyle başlamıştır; 1950'ler ve 1960'larda para satışları Amerika'nın büyüyen tüketimini, Kore ve Vietnam savaşlarını, Başkan Lyndon B. Johnson'un Büyük Toplum'unu finanse edecek şekilde genişletilmiştir. Bunun sonraki dönemlerde nasıl dayatıldığını (özellikle Suudi Arabistan Para Aklama Tezgahı SAMA'yı) ilerleyen bölümlerde okuyacaksınız.

Öğrencilerle yaptığım tartışmalarda öne çıkan yedinci bir nokta daha vardı: Bir imparatorluk, hükümet ve iletişim organları (günümüzde medya) üzerinde denetime sahip, gücü halk tarafından seçilerek eline geçirmemiş, halkın

iradesi erişiminde olmayan ve iktidar süresi ve koşulları yasalarca belirlenmemiş bir imparator ya da hükümdarın buyruğu altındadır. Bu koşul ilk bakışta Birleşik Devletler'i öteki imparatorluklardan ayrı yere koyar ama bu bir yanılsamadır. Sözünü ettiğimiz imparatorluk, bir hükümdar gibi ve eşgüdüm içinde davranan bir grup insanın denetimi altındadır. Bunlar hükümet ile iş dünyası arasında 'döner kapı' gibi iki yana da açılarak çalışan bir sistem oluşturmuştur. Siyasi kampanyaları ve medyayı fonlar aracılığıyla finanse ettiklerinden, seçimle gelinen görevlere yerleşen kişileri ve bize verilen bilgileri denetim altında tutarlar. Bu insanlar (yani şirketokrasiyi oluşturanlar), Beyaz Saray ya da Kongre'yle kimin kimi denetimi altında tuttuğundan bağımsız olarak ülkeye hükümet edenlerdir ve hükümet süreleri ve koşulları yasalarca belirlenmemiştir.

Bu modern imparatorluk, gizlice ve yasal değerler göz ardı edilerek kurulmuştur. Denetimi altında yaşayan yurttaşların büyük bölümü varlığından habersizdir. Ama onun tarafından

sömürülür ve bir bölümü yoksulluğa sürüklenir. Daha üst ölçekteki etkileriyse, kabul edilemez düzeydedir: Her gün ortalama 24 bin insan açlık ya da açlığa bağlı hastalıklar nedeniyle ölmektedir. Dünya nüfusunun yarısından fazlası günde bir dolardan az bir gelirle yaşamaya mahkum edilmiştir, yani bizim konforlu hayatlarımızı devam ettirebilmemiz için milyonlarca insanın çok büyük bedeller ödemesi gerekmektedir. Ve ço ğumuz bu bedellerin nasıl acılarla ödendiğine ya yabancı kalırız ya da bunları inkâr eder, görmezden geliriz. Ama çocuklarımızın bizim yarattığımız dengesizlikten doğan ve bizim şimdi kaçtığımız sorumluluğu üstlenmekten başka seçeneği olmayacaktır.

Tarih öğretmenleri imparatorlukların ayakta kalamadığını, çöktüklerini ya da yıkıldıklarını anlatır. Savaşlar devam eder ve doğan boşluğu başka imparatorluklar doldurur. Tarih bize ibret alınması gereken bir mesaj gönderiyor. Değişmemiz gerek. Gelinen noktada, tarihin kendini tekrar etmesine seyirci kalacak lükse sahip değiliz.

Ve bu kitap da, o aşamaya nasıl gelindiğini tüm çıplaklığıyla gösterecek gerçekleri ve örnekleri anlatıyor.

I ASYA

1-Cakarta'daki Esrarengiz Kadın

1971'de Asya'ya gitmek üzere yola çıktığımda tecavüz etmeye ve yağmalamaya hazırdım. Yirmi altı yaşındaydım; kendimi hayat tarafından aldatılmış hissediyordum. İntikam almak istiyordum.

Şimdi durup geçmişe baktığımda, bana mesleğimi kazandıran şeyin öfke olduğunu görüyorum. Ulusal Güvenlik Servisi'nde (NSA) saatler boyunca yapılan psikolojik testler beni potansiyel ekonomik tetikçi olarak tanımlamıştı. Ülkenin en gizli casusluk organizasyonu, tutkuları imparatorluğu genişletme misyonuna yardım edecek şekilde yönlendirilebilecek bir adam olduğum sonucuna varmıştı. Böylece şirketokrasinin kirli işlerini yapan, yani Üçüncü Dünya'yı yağmalamak için ideal bir aday olan uluslararası danışmanlık firması Chas. T. Main (MAIN) tarafından işe alındım.

Her ne kadar öfkemin nedenleri *Bir*

Ekonomik Tetikçinin İtirafları I'de[2] ayrıntılarıyla anlatıldıysa da, birkaç cümlede özetlenebilir. Yoksul bir ortaokul ö ğretmeninin oğlu olarak büyürken, çevremde hep varlıklı çocuklar olmuştu. Kadınlar beni hem büyüler, hem de ürkütürdü; o nedenle de onlardan uzak durmayı yeğlemiştim. Nefret ettiğim bir üniversiteye, sırf annem ve babam istediği için kaydoldum. İlk karşı çıkış hareketim okulu bırakıp bir kent gazetesinde fotokopi işlerine bakmak üzere çalışmaya başlamaktı; sevdiğim işi bulmuştum. Ama sonra askere alınmaktan kurtulmak için mecburen üniversiteye döndüm. Çok genç yaşta evlendim, çünkü sonunda karşıma beni olduğum gibi kabul edecek bir kız çıkmıştı. Beş parasız bir Barış Gönüllüsü olarak Amazon'da ve And Dağları'nda üç yıl kaldım.

Kendimi gerçek ve sadık bir Amerikalı addediyordum. Bunun da öfkeme katkısı oluyordu. Atalarım ABD'nin girdiği birçok savaşta yer almıştı. Ailemdeki baskın siyasi eğilim muhafazakâr Cumhuriyetçi çizgideydi.

Dişlerimi Thomas Paine[3] ve Thomas Jefferson ile bilediğimden, bir muhafazakârın ülkemizin temelindeki ideallere, adalete ve herkes için eşitliğe inanan kişi olduğunu düşünüyordum; Vietnam'da bu ideallere ihanet edilmesine ve petrol şirketlerine öfke duyuyordum. Çünkü Amazon'da iken Washington'un hilelerini ve insanları nasıl köleleştirdiğini görmüştüm.

Neden bir ekonomik tetikçi olmayı seçtim? İdeallerimle uyuştuğu için mi? Geriye baktığımda bu işin fantezilerimin çoğunu tatmin ettiğini görüyorum: Para, güç, güzel kadınlar ve hepsinin yanı sıra egzotik diyarlara birinci sınıf bilet. Elbette ki, yasadışı hiçbir şey yapmak zorunda kalmayacağım söylenmişti. İşimi iyi yaparsam övgüyle karşılanıp yüceltilecek, Ivy League'deki[4] üniversitelerde ders vermeye, aristokrasiyle yemek yiyip şarap içmeye davet edilecektim. Bir yandan da çıktığım o yolculuğun tehlikelerle dolu olduğunu seziyordum. Ruhum karşılığında kumar oynuyor, istisnalar olabileceğini kanıtlayacağıma

inanıyordum. Asya'da ilk birkaç yıl işimin semeresini aldıktan sonra, sistemi afişe etmeyi ve kahraman olmayı düşünüyordum.

Şunu da itiraf etmeliyim ki, çocukluğumda korsanlar ve macera duygusu beni büyülerdi. Oysa tam tersi bir hayat sürmüş, her zaman benden beklenenleri yerine getirmiştim. Üniversiteyi (bir yarıyıl için) bırakmak dışında ideal oğul olmuştum. Şimdiyse tecavüz ve talan zamanıydı.

Endonezya benim ilk kurbanım olacaktı.

Dünyanın en büyük takımada devleti olan Endonezya, Güneydoğu Asya ile Avustralya arasına yayılmış 17 bin adadan oluşur. 300 farklı etnik grup, 250 kadar birbirinden ayırt edilebilir dil konuşur. Nüfusu içinde başka herhangi bir ulusunkinden fazla Müslüman barındırır. 1960'lara girildiğinde ülkenin bol miktarda petrole sahip olduğu anlaşılmıştır.

Başkan John F. Kennedy 1963 yılında Güney Vietnamlı Ngo Dinh Diem'e yapılan darbeyi

destekleyerek Asya’yı antikomünist imparatorluk kurma peşinde olanların mekânına dönüştürmüştü. Diem suikasta kurban gitti ve birçok insan bu emri CIA’nın verdiğine inandı. Ne de olsa İran’da Musaddık’a, Irak’ta Kasım’a, Venezuela’da Jacobo Arbenz’e ve Kongo’da Lumumba’ya karşı yapılan darbeleri düzenleyip idare edenin de CIA olduğu biliniyordu. Diem’in devrilmesi de ABD askeri güçlerinin Güneydoğu Asya’ya yerleşmesini, sonrasında da Vietnam Savaşı’nı doğurdu.

İşler Kennedy’nin planladığı gibi gitmiyordu. Nitekim onun suikast sonucu ölümünden uzunca bir süre sonra, savaş ABD için bir felakete dönüştü. 1969’da Başkan Richard M. Nixon bir dizi asker çekme girişiminde bulundu. Onun yönetimi daha örtülü stratejiler benimseyerek bir ülkeyi diğerinin ardından komünistleştirecek zincirleme domino etkisini engellemeye odaklandı. Endonezya komünizmin yayılmasını engellemekte kilit konuma geçmişti.

Endonezya’nın stratejik ülke kabul

edilmesinin birincil nedenlerinden biri Başkan Suharto idi. Görüşlerinden ödün vermeyen bir antikomünist olarak ün yapmıştı Suharto, politikalarını uygulamaya koyarken en acımasız yöntemlere başvurmaktan çekinmiyordu. 1965 yılında ordunun başkumandanı olarak komünist yanlısı bir darbeyi ezdi. Bunu izleyen kanlı olaylarda 300 bin ila 500 bin insan hayatını kaybetti ki bu vahşet Adolf Hitler, Josef Stalin ve Mao Tse-Tung'unkilerle birlikte yüzy ılın en büyük siyasi güdümlü kitle katliamları arasına girdi. Bir milyon kadar insan da hapse ve toplama kamplarına atıldı. Bu ölüm ve tutuklama dalgasının sonrasında Suharto, 1968 yılında başkan olarak yönetimi ele aldı.

Ben 1971 yılında Endonezya'ya gittiğimde, ABD'nin dış politikası açık ve netti: Komünizmi engelle, Başkan'ı destekle. Suharto'nun Washington'a tıpkı İr a n Şahı gibi hizmet etmesini bekliyorduk. İki adam aynı özelliklere sahipti: Tamah, kibir ve pervas ızlık. Petrolüne göz dikmenin yanı sıra Endonezya'nın Asya'n ın geri kalanına olduğu kadar İslam dünyasına da,

özellikle de Ortadoğu'ya örnek oluşturmasını istiyorduk.

Benim şirketim MAIN'in görevi, Suharto ve avenesini (daha da zenginleşmelerini sağlayacak) sanayileşme düzeyine taşıyacak ve bu yolla uzun vadeli Amerikan egemenliğini pekiştirecek entegre elektrik sistemlerinin geliştirilmesiydi. Benim kişisel görevim ise Dünya Bankası, Asya Gelişme Bankası ve Birleşik Devletler Kalkınma Ajansı'ndan (USAID) finans sağlanması için gerekli ekonomik çalışmaları yapmaktı.

Cakarta'ya vardıktan hemen sonra MAIN ekibi olarak Hotel InterContinental'ın üst katın d a k i şık restoranda buluştuk. Proje müdürümüz Charlie Illingworth misyonumuzu bize özetledi: "Ülkeyi komünizmin pençesinden kurtarmak için gerekli her şeyi yapmak üzere buradayız. Yurdumuzun petrole nas ıl bağımlı olduğunu hepimiz biliyoruz. Endonezya bu yönden bizim için güçlü bir müttefik olabilir. Sonuç olarak, ana planı geliştirirken petrol

endüstrisinin ve ona hizmet eden diğerlerinin - limanların, boru hatlarının, inşaat şirketlerinin- 20 yıllık planın tamamı boyunca elektrik ihtiyacı adına istediği her şeyi almasına özen gösterin."

O zamanlar Cakarta'daki devlet dairelerinin çoğu çok erken, saat yedi gibi açılır ve öğleden sonra ikide kapanırdı. Öğle yemeği kapanış saatine ertelenirdi ama memurlar kahve, çay ve bir şeyler atıştırmak için molalar verirdi. Ben de o aralarda çabucak otele gitmeyi, mayomu giyip havuza inmeyi, ton balıklı sandviçle yerel bir bira olan Bintang Baru ısmarlamayı âdet edinmiştim. Gerçi yanımda toplantılar sırasında biriken belgelerle dolu, bavul büyüklüğünde bir çantayla geziyordum ama yine de iyi manevraydı; çalışırken bir yandan da güneşleniyor, çoğu uzak bölgelerde görevli olan ve sadece tatil günlerini Cakarta'da geçiren Amerikalı petrolcülerin ya da kentteki ofislerde çalışan yöneticilerin eşi olan bikinili güzel hanımlara göz atıyordum.

Asya-Amerikan karışımını miras olarak almış

gibi görünen, benim yaşlarımda bir kadına vurulmam fazla zaman almadı. İnsanı afallatacak kadar düzgün fiziğinin yanı sıra alışılmadık derecede de cana yakındı. Aslına bakılırsa, ayağa kalkışında, gerinmesinde, İngilizce olarak yemek siparişi verirken bana gülümsemesinde ve havuza dalışında benimle flört eden bir yan var gibiydi. O gibi durumlarda başımı başka yana çeviriveriyordum. Çünkü kızardığımın farkındaydım. Ve beni püriten bir anlay ışla büyüten ebeveynlerime kızıyordum.

Her gün saat dört dolaylarında, yani benim havuz kenarına yaklaşmamdan bir buçuk saat sonra, kadına Japon olduğu anlaşılan bir adam katılıyordu. Köşedeki butikten alınma pantolonla iyi ütülü bir gömleğin resmi kıyafet kabul edildiği bir ülkede garipsenecek şekilde takım elbise giyiyordu adam. Birkaç dakika sohbet ediyor, sonra birlikte gidiyorlardı. Onları görmek için otelin bar ve restoranlarında etrafa bakınıyordum ama havuz haricinde hiçbir yerde birlikte ya da tek başına rastlamıyordum.

Bir öğleden sonra asansörle giriş katına inerken kendimi hazırladım. Konuşmak için kadına yanaşacaktım. Kendi kendime kaybedecek bir şeyim olmadığını söylüyordum; Japon adamla evli olduğu belliydi ve benim istediğim de sadece birileriyle iş konuları dışında İngilizce konuşmaktı. Bunu uygunsuz bir yaklaşım olarak kabul edecek değildi herhalde. Bu yorumla iyice şevke geldim.

Beklentilerimle neşelenmiş halde bir şarkı mırıldanarak havuza geçtim. Ama dışarıya çıkar çıkmaz adımlarım şaşkınlık ve hayal kırıklığıyla yavaşladı. Kadın her zamanki yerinde değildi. Telaşla etrafa bakındım, başka yerde de göremedim onu. Çantamı bir şezlonga bırakıp havuz çevresindeki bahçeleri aradım. Daha önce oralara hiç gitmemiştim. Envai çeşit orkideyle renklere, cennet kuşlarının bağırtılarıyla seslere bürünmüş, Amazon'da gördüklerimin yanında dev sayılabilecek bromeliadlarla dolu uçsuz bucaksız bahçelere sahip olduklarını ilk kez fark ediyordum. Ama aklımda sadece kaçırdığım fırsat vardı. Palmiyeler ve tropik çalılar, küçük

kuytular, saklanma yerleri oluşturuyordu. Bodur bitkilerden oluşan bir çitin gerisindeki küçük çimliğe serilmiş havluda yatan kadını görünce o yana yöneldim. Ve yanına ulaşınca onu uyandırmayı başardım. Arkası çözülmüş bikini üstünü göğüslerine bastırarak doğruldu, beni dikizcilikle suçlar gibi yüzüme baktı ve bağırarak anlamadığım bir dilde bir şeyler söyledi. Yapabildiğimce özür dileyip çantamı bıraktığım yere döndüm.

Garson siparişimi almak için yanıma gelince kadının her zaman oturduğu ve şimdi boş olan yeri gösterdim. Başını eğerek gülümsedi ve oraya taşımak için çantamı aldı.

"Hayır, hayır, *tidak*" Hâlâ aynı yeri işaret ediyordum. "Kadın. O nerede?" Havuz kenarında çalışan bir garsonun daimi müşterilerin alışkanlıklarını bileceğini düşünmüştüm. Ayrıca Japon adam da iyi bahşiş bırakacak birine benziyordu.

"Hayır, hayır," dedi garson. "*Tidak.*"

Ellerimi evrensel bir jest olduğunu düşündüğüm şekilde iki yana açıp omuz silktim. "Nereye gittiğini biliyor musun?"

Beni taklit ederek aynı şeyi yaptı ve yüzünde sersemce bir gülümsemeyle sözlerimi tekrar etmeye çalıştı. "Nere gitti?"

"Evet. Nereye gitti?"

"Evet," diye tekrarladı, "Nere?" Bir kez daha omuz silkti. Yüzündeki ifade Alice Harikalar Diyar'ındaki Cheshire Kedisi'ninkini andırıyordu. Sonra parmaklarını şıklattı ve güldü. "Evet!"

Soluğumu koyuverirken havuz başı garsonlarıyla ilgili kuramımı gözden geçirmem gerektiğini düşünüyordum.

Adam, "Tonbalık sandviç, Bintang Baru?" dedi.

Başımı sallamakla yetindim. Koşar adım gitti.

Saat dört oldu ve geçti. Ne kadından eser vardı, ne de her gün buluştuğu adamdan. Odama

gittim, duş alıp giyindim ve otelden çıktım. Oradan biraz uzaklaşmak istiyordum. Kendimi kentin yerel sahneleriyle oyalayacaktım.

2-Cüzzamlıları Soymak

Tipik bir Cakarta akşamıydı; sıcak ve yapış yapış. Yağmur tehdidi taşıyan ağır bulutlar kentin üzerinde asılıp kalmıştı. Daha önce arazi aracım olmadan otelden hiç çıkmamıştım. Adımımı kaldırımdan otelin araç yoluna atar atmaz *becak* olarak bilinen üç tekerlekli bisiklet taksilerden biri tarafından neredeyse çiğneniyordum. Arabayla toplantılara giderken o araçlardan yüzlercesinin yanından geçmiştim. Yüksek oturakların yanlarındaki düz yüzeylere yaptıkları gökkuşağının tüm renklerini taşıyan resimleri pitoresk ve Endonezya'nın bir sanatçılar diyarı olduğunu gösterir nitelikte bulmuştum. Şimdi o araçlara dair bir başka şey daha görüyordum: Sürücüleri paçavralara bürünmüş, müşteri kapmak için birbirleriyle telaş ve çaresizlik içinde rekabet eden son derece yoksul adamlardı. Zillerini çalarak ve dikkatimi çekmek için bağrışarak başıma üşüşmüşlerdi. Kendimi onlardan sakınmaya çalışırken, kaldırım kenarındaki katran karası, çöp dolu ve idrar kokan oluğun içine bastım.

Oluk dik bir meyille sömürgecilik döneminde Hollandalılar tarafından yapılmış olan çok sayıdaki kanaldan birine açılıyordu. Şimdi durgun su ve pislikle dolu kanalın yüzeyi yeşil ve çürümüş gibi görünen bir köpükle kaplıydı; kokusu da dayanılmaz derecede kötüydü. Denizi tarım arazisine dönüştürecek kadar yaratıcı insanların, o tropik sıcağın göbeğinde bir Amsterdam kurma girişimi akıl almaz derecede abes geliyordu insana. Kanal da kendisini besleyen cadde olukları gibi molozla dolmuş taşıyordu. Biri diğerinden sadece belirgin kokuları sayesinde ayırt edilebilirdi. Cadde oluklarınınki çürümüş meyve ve idrar kokarken, kanalınki daha karanlık, daha uzun vadeli bir keskinlik, insan dışkısı ve çürüme getiriyordu akla.

Yol kenarlarını işgal etmiş bisiklet taksileri geçiştirerek yürümeye devam ettim. Onların ötesindeki anayolda çılgınca akan bir otomobil ve motosiklet trafiği vardı; durmadan çalan kornaların, homurdanan motorların, patlayan

egzozların gürültüsü, sıcak asfalttan yayılan geniz yakıcı yağ kokusu, nemli havadaki gazlarla birleşince boğucu bir hal alıyordu. Tüm bunların ağırlığı beni fiziksel olarak etkilemeye başlamıştı.

Kendimi saldırıya ve yenilgiye uğramış hissederek bir an duraladım. Vazgeçip otelin dinginliğine dönme düşüncesi cazip gelmeye başlamıştı. Sonra kendi kendime Amazon ormanlarına dayandığımı, And Dağları'nda her gün patates ve bir avuç bitki tohumu yiyerek kerpiç barakalarda oturan, çocuklarının adları sorulduğunda yaşayanların yanı sıra ölenlerin (ki onların sayısı hayatta olanlardan daha fazlaydı) adını da sayan insanlarla yaşadığımı hatırlattım. Ekibimin öteki üyelerini ve ziyaret ettikleri ülkelere orada yaşayan insanların gözüyle bakmaktan kasıtlı olarak kaçınan tüm Amerikalılar'ı düşündüm. Barış Gönüllüsü olarak yaşadığım deneyimleri anımsamıştım birden; o insanlardan bazılarıyla kurduğum bağlardan, yaşamlarını bana açışlarından, zaten kıt olan edinimlerini mutlulukla, bencillikten

uzak, sıcacık, terbiyeli bir tavırla paylaşmalarından ve hatta beni sevmelerinden çok etkilenmiştim. Çökmekte olan Cakarta akşamında tek başıma öylece dikilirken gerçekten korsanlık yapmaya uygun kumaşım olup olmadığını düşünüyordum. O *becak* sürücülerini, otelde ve iş için gittiğim ofislerde hizmetime koşan genç insanları, pirinç tarlalarında didinen köylüleri, balıkçıları, yoksul terzileri ve marangozları soyabilir miydim? Zenginden çalan bir Robin Hood ya da kralın altınlarıyla yüklü İspanyol kalyonuna saldıran bir korsan olmak başk a şeydi, yoksulları tamamen perişan durumda bırakacak şekilde talana dalmak başk a şey. Aslında yapmakta olduğum işin başka bir tarifi daha vardı: Yoksuldan çalıp zengine vermek (ve arada komisyonumu almak). Nasıl yapabilirdim bunu? Charlie Illingworth ve onunkine benzer işleri olan başkaları, kendi benliklerine tahammül ederek nasıl yaşayabiliyordu?

Kişisel sorumluluğumu üstlenmeliydim. Ekvador'da geçirdiğim yılların, bana,

meslektaşlarımın ya da vergileriyle bizi destekleyen mükelleflerin sahip olmadığı bir perspektif verdiği olasılığını göz önüne almalıydım. Bana pek az Amerikalının paylaştığı anlayış ve meselelerin içyüzünü görme yeteneği armağan edilmişti (ya da başka deyişle öyle bir lanete uğramıştım). Herkes yaptığını haklı göstermek için kendine göre nedenlere sığınıyordu. Charlie komünistlere karşı mücadele veriyordu. Başkalarının derdi sadece kâr etmekti. Bunun 'itin iti yediği bir dünya' olduğunu söylüyorlardı. "Ailem her şeyden önce gelir," diyen vardı. Kimileri öteki ırkları ve sınıfları, özünden tembel ya da ikinci sınıf görüyor, üstlerine çöreklenen belaları hak ettiklerini düşünüyordu. Sanırım elektrik şebekelerine servetler yatırmanın dünyanın sorunlarını çözeceğine sahiden inanan birkaç kişi de vardı. Ya ben? Benim yap ılanı haklı göstermek için sığındığım sözde neden neydi? Ben kendini çok yaşlı hisseden bir gençtim sadece.

Bakışlarım kanala sabitlenip kalmıştı. Yanımda Tom Paine’nin *Sağduyu*'sunun bir kopyası olmasını çok isterdim; böylece onu karşımdaki pis sulara fırlatıp atabilirdim.

O dalgınlık anında gözüm daha önce farkına varmadığım bir şeye ilişti. Yıpranmış, büyükçe bir karton kutuydu. Durgun ve pis suyun kenarına yakın bir yere, öylesine atılmış gibi duruyordu. Tam ben dikkatimi vermiş bakarken, ölümcül yara almış bir hayvanın can çekişmesini andırır bir şekilde sarsıldı. Sıcak, havadaki gazlar ve gürültü nedeniyle yanılsamalar yaşamaya başladığıma ve otele dönmenin en iyisi olacağına karar verip hareketlenmeye yeltenmiştim ki, daha arkamı dönmeye fırsat bulamadan kutunun yan tarafından bir kolun ya da daha doğru deyişle şimdi kanlı bir kütleye dönüşmüş ama zamanında kol olduğu anlaşılan bir şeyin çıktığını gördüm.

Sarsıntı da yoğunlaşmıştı. Ucunda el olmayan kanlı organ, kutunun yanından tepesine doğru kaydı. Doğruca havaya uzandı. Onu incecik

örgüler haline getirildiği ve çamurla kaplandığı için Medusa'nın yılanlı başını andıran bir saç kümesi izledi. Baş silkindi, yükseldi ve omurgamda tiksinti karıncalanması yaratan bir beden, saklandığı kutudan yavaşça çıktı. Bükülmüş, bir deri bir kemik kalmış ve bir kadına ait olduğunu tahmin ettiğim beden kanalın kıyısına doğru süründü. O anda tüm hayatım boyunca duyduğum ama daha önce hiç görmediğim bir şeyle karşı karşıya olduğumu anladım. O kadın, cinsiyeti buysa eğer, bir cüzzamlıydı, etleri gözümün önünde dökülen bir insandı.

Beden kanalın kıyısına ulaşınca oturdu, daha doğrusu bir paçavra kümesi halinde yere yığıldı. Daha önce gözükmeyen bir kol uzandı ve lekeli pis bir bezi kanal suyuna soktu, yavaşça salladı, sonra onu kopuk parmakların açık yaralar bıraktığı kanlı organ parçasına sardı.

Kulağıma acı bir inilti geldi, hemen ardından bunun benden çıktığını anladım. Dizlerim gevşemeye başlamıştı. Derhal otele dönmem

gerekiyordu ama kendimi orada kalmaya zorladım. O insanın çektiği büyük azaba tanıklık etmeye dayanmam gerekiyordu. Yapaca ğım başka herhangi bir şeyin abes olacağını yürekten biliyordum. Kadının o anda izlediğim mücadelesi her gün belki defalarca tekrarlanıyordu ve bunu her seferinde yalnız yapıyordu. Daha kaç terk edilmiş ruhun, Cakarta'da, Endonezya'da, Hindistan'da ve Afrika'da lanetten kaynaklanan böylesi bir ritüeli izlemek zorunda olduğunu merak ettim.

Karton kutuda bir hareket daha çekti dikkatimi. Cüzzamlı, kutuya bakmak için yavaşça döndü. Kan ve irin dolu kesecikler gerisindeki yüzü hatlarını yitirmişti; dudakları yoktu. Çökük gözlerdeki bakışların dikildiği yere döndüm.

Kutunun kenarından bir bebek başı çıkmıştı. Bakmak istemiyordum ama tıpkı önlemekte başarısız olduğu cinayete tanıklık eden bir insan gibi olduğum yere çakılıp kalmıştım. Bebek kadına doğru emekledi. Cüzzamlının yanına

gelince oturdu ve ağlamaya başladı. Sesi çok zayıf, trafiğin gürültüsü de çok yüksek olduğundan onu duyamıyor ama açık ağzını, minik bedeninin sarsılışını görebiliyordum.

Cüzzamlı birden başını kaldırdı ve benim kendisini izlediğimi gördü. Yere tükürdü, ayağa kalktı ve parmakları kopuk elini bana doğru salladıktan sonra bebeğini kollarının arasına alıp düşünebileceğimden daha hızlı adımlar atarak kutunun içinde gözden kayboldu.

Oracıkta şaşkınlık ve dehşetten uyuşmuş bir halde bakarken bir şey çarptı sırtıma. Birden dönüp elimi arka cebimdeki cüzdana attım. Hem cüzdanın yerinde olduğunu anlamaktan, hem de dikkatimin başka yana çekilmesinden ötürü rahatlamıştım. Güzelce iki kadın aylakça salınıyordu karşımda. Kıkırdayarak bana baktılar. Birinin üstünde daracık bir şort, ötekinde her şeyi ortada bırakan bir mini etek vardı. İkisi de sipsivri topuklu ayakkabılar ve dar atletler giymişti. Etekli olan, “Biz cepçi değil,” dedi. “Biz sevgili.” İşaret parmağını

kıvırarak beni çağırdı. “Gel. Sevmek bizi.”

Başımı iki yana salladım.

“Ha!” dedi. “Oğlan sevmek sen.” Dönüp yürüdüler.

Az ileride çılgın trafiğin üstünde karşıdan karşıya uzanan bir yaya geçidi vardı. O yana doğru salınırlarken, sinsice etrafı kola**çan** ederek yürüyen iki dişi kaplanın görüntüsünü sunuyorlardı ve dalgalanan kalçalarından cinsellik yayılıyordu. Mini etekli olan dönüp bana sırıttı ve el salladı. Sonra da üst geçidin basamaklarına yöneldiler.

Karton kutuya göz attım. Hareket yoktu. Kanaldaki suyun yüzeyine dalgacıklar gönderen hafif bir esinti çıktı. Tam içimden ta şan aşağıya inip üstümdeki tüm nakit parayı o kadına verme isteğine kapılıyordum ki, gözüm yerdeki lekeli beze ilişti; benim bakışlarımdan kaçma telaşıyla, sahip olduğu belki de birkaç şeyden birini oraya düşürmüştü. Onu ancak mahremiyetinin kendisine sağlayacağı vakarla baş başa

bırakmaya karar verdim. Bir cüzzamlıdan kimse para bile kabul etmeyeceği için ona zaten yardım edemezdim. Beni nereye götüreceği konusunda hiçbir fikrim olmayan üst geçide doğru hızlı adımlarla yürüdüm.

Ekvator bölgesinde güneş hızlı batar ve renkleri çok parlaktır. Ama o gün yoğun bulutlar da bir oyun oynamış, bir ampulün aniden sönmesi gibi gün ışığının birden kaybolmasına yol açan bir aldatmacaya neden olmuştu. Ben az ilerideki üst geçide vardığımda ortalık kararmaya yüz tutmuştu bile. Caddenin karşısında neonla yazılmış bir 'RESTAURANT' yazısı gördüm ve geçidin basamaklarını tırmanmaya koyuldum.

Yukarıda uzun boylu bir kadın korkuluğa dayanmış duruyordu. O ışıkta emin olmak zordu ama galiba güzeldi. Ayn ı hizaya geldiğimizde insanı şaşırtacak kadar boğuk bir sesle, "Sen ben iyi zaman geçirmek," dedi. "Biz fuki fuki!" Bana adem elmasını gösterdi, onu aşağı yukarı kıpırdattı, ardından kıçını sergileyip gülümsedi.

O sırada yüzündeki makyaj katmanlarının da farkına vardım. Adımlarımı sıklaştırdım.

Sokak lambaları birden kırpışarak canlandı ve geçit boyunca birbirini izleyerek yandı. Etrafa doğallıktan çok uzak, tekinsiz yeşilimtırak bir ışık veriyor ve geçidin puslu, bulanık, adeta bataklık gibi bir ortamda uzayıp gittiği hissini yaratıyordu. Lambalardan birinin altında durup, elektrik talebini karşılamaya yönelik olan işimin o tür şeyleri incelemeyi de içermesi gerektiğini düşündüm. Beton direk çatlamış, yer yer aşınıp dökülmüştü ve küf kaplıydı. Dokunmaya çekindim.

Ayaklarıma ve geçidin çiçek bozuğu lekesi şeklinde oyuklarla kaplı zeminine bakarak yürümeye devam ettim. Aşınmış beton, paslı dolgu demirini yer yer ortada bırakıyordu ve bataklıklardakini andıran sarı ışık o şeylerin öfkeli kurtçuklar gibi algılanmasına neden oluyordu. Üst geçidi, yapılış tarihini, onu yapan insanları düşünmeye çalıştım ama dikkatim bir kez daha başka yöne kaydı. Otelin havuzundaki

güzel kadının görüntüsü aklıma sızıvermişti. Aslında etrafımı çevreleyen gerçeklikten beni uzaklaştırması açısından rahatlatıcıydı bu ama zihnime dadanması... Onu aklımdan silip atamıyordum. Aşk ve terk edilme duygusu benliğimden bir an için geçince, toparlanıp bunun kesinlikle ve mutlak şekilde aptallık olduğuna dair kendi kendime garanti verdim.

Başımı kaldırınca geçidin öte ucundaki merdivene geldiğimi gördüm. Ana caddeye açılan sokağın üstündeki alçak yapılardan birinin çatısına yerleştirilmiş olan neon ışıklı ‘RESTAURANT’ tabelası şimdi tam karşımdaydı. Altında daha küçük harflerle ‘Leziz Çin Yemekleri’ yazıyordu. Durduğum yerden ABD Büyükelçiliği’nde kullanılanlara benzeyen siyah bir sedan arabanın restorana yavaşça yaklaştığını görebiliyordum. O tek araç, kentin itiş kakışının arasında olmaması gereken bir yere düşmüş gibi göründü bana.

3-Geyşalar

Basamakları indim. Ben yaklaşırken sedan da restoranın kapısının önünde durdu. Bir an orada oyalanır gibi oldu, sonra içindeki kişi gördüğü şeyden hoşlanmamış ya da aradığı kişiyi bulamamış gibi santim santim ilerledi. Camlardan arabanın içini görmeye çabaladım ama tek görebildiğim restoranın neon tabelasının yansıması oldu. Sürücü birden gaza basıp hızlandı.

Restorana yönelince mekânın iç görüntüsünün ince perdelerle engellendiğini fark ettim. Yüzümü cama yaklaştırdım. Mumlardan yansıdığını tahmin ettiğim küçük ışıkların haricinde içerisi karanlıktı. Kapıya doğru yürüdüm.

Kapı her birinin üstünde fenerler bulunan on-on iki tane masanın bulunduğu salona açılıyordu. İçerideki müşterilere yönelik hızlı bir araştırma beni kültürel çeşitlilik sonucuna ulaştırdı: Asyalılar, Avrupalılar ve Amerikalılar aynı mekânda.

Çinli bir kadın önümde hafifçe eğildi. "Hoş geldiniz. İyi akşamlar. Bir kişilik masa mı?" Aksanı İngiliz bir eğitmenle çalıştığı kanısı veriyordu. Önüme düşüp bana yolu gösterdi.

Ve ben gördüğüm şey karşısında donakaldım.

Havuzdaki kadın, *benim* leydi, bulmak için o kadar koşuşturduğum kişi, başka bir Asyalı kadınla bir masada oturmuş, gözümün içine bakıyordu. Sonra gülümsedi ve beni masaya davet eden bir el hareketi yaptı. Bunu gören Çinli kadın o yana yönelmişti. "Arkadaşınız mı?" diye sordu.

Havuzdaki kadın hiç duraksamadan, "Evet," dedi ve bana döndü. "Bize katılır mısınız, lütfen."

Restoranın sahibesi konumunda olduğu anlaşılan kadın masaya benim için bir sandalye çekti ve bir kez daha eğilerek selam verdikten sonra uzaklaştı.

Şaşkınlıktan bocalayarak, "Eşiniz nerede?"

diye sordum.

İki kadın birbirine baktı ve kahkahalara boğuldu. Sonunda benim tanıdığım, “Ben evli değilim,” dedi.

“Ama havuzdaki adam...”

“Bir iş arkadaşım.” Kıkırdayarak eliyle hâlâ oturmadığım sandalyeyi işaret etti. “Lütfen oturun. Biz siparişlerimiz verdik. Hiç değilse başlangıç için hepimize yetecektir. Yoksa yaln ız yemeği mi yeğlerdiniz?” İngilizcesi mükemmele o kadar yakındı ki aksanı olduğu ancak çok; dikkat edilirse anlaşılıyordu.

Oturdum. Benliğimin bir parçası şansımın o kadar yaver gitmiş olmasına inanamıyordu. Bir başka parçasıysa gayrimeşru bir şeye bulaşıyor olma olasılığı nedeniyle biraz evhamlıydı. Garson gelip önüme küçük bir kadeh koydu.

Havuzdaki kadın porselen sürahiyi işaret etti. “Sake içer misiniz? Biz epey içtik. Bu geceyi kendimize ayırmıştık. Buranın sakesi çok iyidir.” Kadehimi doldurdu. “Sağlığa.” Üç kadeh

birbirine dokundu. “Ah, evet!” dedi ilk yudumdan sonra keten bir peçeteyi zarif bir hareketle dudaklarına dokundururken, “Ne kadar kabayım! Ben Nancy ve arkadaşım da Mary.”

“John.” El sıkıştık.

“Sizi havuzda izledim, John. Gelip bana merhaba demenizi bekledim. Çok yalnız ve hoş bir haliniz vardı. Ama galiba son derece utangaçsınız.” Bana soluğundaki içki kokusunu belli belirsiz alabileceğim kadar yaklaştı. “Eşinize delice aşıksınız anlaşılan.”

Bu kez gülme sırası bendeydi. “Boşanıyoruz.”

“Şansa bak,” dedi Mary. Kadehini kaldırdı. “Bozulan evliliklere.” Nancy’ninkine benzer bir aksanla konuşuyordu ama onunki biraz daha belirgindi.

Garson dolu tabaklarla geldi. Yerken birbirimize nereden geldiğimiz ve kim olduğumuz konusunda bilgi aktardık. Nancy ile

Mary'nin geyşa olduklarını öğrenmek beni şok etti. Ben o geleneksel işin yapıldığı zamanların çok gerilerde kaldığını sandığımı itiraf ettim, onlar da kesinlikle öyle olmadığı konusunda bana güvence verdi.

"Petrol bu eski sanatı yeniden canlandırdı," dedi Mary. "Evet, günümüzde biraz farklı ama hâlâ mevcut ve olması gerektiği gibi yürüyor."

Tayvanlı hamile anneleri, İkinci Dünya Savaşı ertesinde ülkelerine dönen Amerikalı asker babaları tarafından terk edilmişti. Kadınlar yeni doğmuş bebeklerini bir Japon işadamına teslim etmiş, o da onların bakımını, eğitimini üstlenmişti ki, bu eğitim ileri düzeyde İngilizceyi ve ABD tarihi ve kültürünü de kapsıyordu. Ergenliğe ulaşınca adam için çalışmaya başlamışlardı.

Nancy perdeli pencerenin ötesinden gözüken üst geçidi işaret ederek, "O caddelerdeki kadınları görmüşündür," dedi. "Onlardan biri olabilirdik. Biz şanslıyız." Sonra Japon girişimcinin, onlara iyi para ödediğini ve ne

yapmaları ya da yapmamaları gerektiği konusunda çok az dayatmada bulunduğunu anlatmaya koyuldu. “O, sonuç bekler. Hepsi bu. Sonuca nasıl erişileceği bize kalmıştır.” Hepimizin sakesini tazeledi.

“Ne tür sonuç bunlar?”

Mary, “Ne kadar da naifmiş!” dedi. “Buralarda yeni herhalde.”

İlk yolculuğum ve ilk görevime çıktığımı itiraf ettim, öğrenmeye hevesli olduğumu eklemeyi de unutmadım.

“Öğretmekten mutluluk duyarız.” dedi Nancy. “Sen bizim dünyamızda ender bulunan bir cevhersin. Ama karşılığını bekleriz. Bu gece değil ama başka bir zaman.”

“Hizmetinizdeyim.” Soğukkanlı görünmeye çalışıyordum.

Gücü elinde tutan adamların kaynak ve güç birikimi elde etme adına servetler harcamaya ve başka insanları kurban etmeye hazır olduğunu

anlatırken sözleri kulağıma bir geyşanınkinden çok üniversite öğretim görevlisininki gibi geliyordu. Açık sözlülükleri beni büyülemişti ve her ne kadar bunun bir bölümünü sakenin etkisine bağlasam da, söylenilen her şey kesinlikle mantık içeriyordu. Bana Avrupalı kâşifler döneminde baharat ticaretinin ne kadar önemli olduğunu ve altının yüzyıllar boyunca oynadığı rolü anlattılar.

Nancy bu girişten sonra, "Günümüzde bunların yerini petrol aldı," diye devam etti. "Tüm zamanların en değerli doğal kaynağı artık o. Her şey ona bağlı. Baharat ve altın gerçek anlamda çok fazla değer içermeyen lükslerdi. İyi tatlar, mücevher ve sanat eseri yapımında kalıcı sonuç... Ama petrol... Petrol yaşamın kendisidir. Modem dünyada onsuz hiçbir şey işlemez. Burada yaşanan, tarihin en büyük el koyma olayıdır. Buna bağlanan umutlar, yaşamlar ve gelecek muazzamdır. Öyleyse insanların onu kontrol altına almak için her şeyi riske etmeye hazır olmasına şaşırmamız mı gerekir? Bunun için aldatacak ve çalacaklardır. Gemiler, füzeler

yapacak ve binlerce, hatta yüzbinlerce genç insanı o şey (petrol) uğruna ölmeye göndereceklerdir."

"Bunları tarih kitaplarından mı öğrendin?"

Bana burnunu bükerek baktı. "Elbette hayır. Bunlar daha *ele gelir* bilgilerin aktarıldığı ekolden geliyor."

"Ele gelir!" Mary kahkahalara boğulmuştu. "Bu lafı bulup çıkarttığına inanamıyorum, Nance! Harika. Unutmamalıyım. Ele gelir."

Bense Charlie'yi ve ilk gece Hotel InterContinental'in en üst katındaki restoranda bize verdiği, Endonezya'yı komünistlerden kurtarma ve petrolünü ABD için güvence altına alma temalı söylevini düşünüyordum. Sonra düşüncelerim bana Boston'da ekonomik tetikçi olma yolunda akıl hocalığı yapan Claudine'ye kaydı. Onu da karşımdaki iki kadınla aynı Asya-Amerika geleneğinden geldiği düşmüştü aklıma. Bakışlarım gülmekte olan Mary'den Nancy'e kaydı, o anda karşımda Claudine'yi gördüm ve

onu ne kadar özlediğimin farkına vardım. Aklımın karşımda oturan kadına, havuz kenarı takıntıma öylesine ısrarla saplanıp kalmasının nedeninin yalnızlığımdan, hatta onunla Claudine arasında kurduğum bilinçaltı bağlantıdan kaynaklanıp kaynaklanmadığını düşündüm.

Silkinip yaşanan ana dönmeye çabaladım. Mary gülmekten gözlerine dolan yaşları peçetesiyle siliyordu. Nancy'e döndüm. "Ya sen? Senin rolün nedir?"

"Biz nefer gibiyizdir. Harcanabilir ama aynı zamanda vazgeçilmezizdir. İmparator'un hizmetindeyizdir."

"Ve kim bu imparator?"

Nancy göz ucuyla Mary'e baktı. "Bunu asla bilmeyiz. İhaleyi kazanan patronumuz olur."

"Havuzdaki adam gibi mi?"

"O gerçek patron değil, benim oradaki bağlantım. Beni müşterilere götürür."

"Hotel InterContinental'dakilere mi?"

“Balayı süitine.” Kıkırdadı, sonra kendini tuttu. “Özür dilerim. Mary ile her zaman o süitte gerçek bir balayı yaşamak istediğimizi konuşuruz.” Bir an için gözlerini kaçırıp pencereye baktı.

Aynı yere baktığımda daha önce restoranın önünde durmayıp gazlayan siyah sedanı tanıdım ve içindeki kişinin onlardan birini arayıp aramadığını merak ettim. “Sadece orada... Yani o otelde mi çalışıyorsunuz?”

“Elbette hayır. Kırsal kesimdeki dinlenme merkezlerinde, gemi gezilerinde, Hong Kong’da, Hollywood’da, Las Vegas’ta... Akl ına neresi gelirse orada. Politikacıların ve petrolcülerin sevdiği her yerde bulunmuşuzdur.”

Bakışlarım ikisi arasında gidip geldi. Çok genç görünüyorlardı ve sözlerini sakınmadan konuşuyorlardı. Bense yirmi altı yaşındaydım ve öykülerinden çıkarttığım kadarıyla ikisi de benden beş yaş kadar küçüktü. “Müşterileriniz kim?” diye sordum.

Nancy işaret parmağını kaldırıp dudaklarına dokundurdu. Bakışları bir an için restoranın içinde dolaşıvermişti. “Asla,” dedi sesi birden ciddi bir tona bürünerek. “Bu soruyu asla sorma.”

4-Bugimen[5]

Sonraki birkaç yıl boyunca Endonezya'ya sık sık gittim. Dünya Bankası, ona bağlı kuruluşlar ve Suharto yönetimi, Amerikan şirketlerinin ve Endonezyalı egemenlerin çıkar sağlayacağı muazzam borçlanmaları güvence altına alacak raporları sağlamaktaki istekli tavrı nedeniyle MAIN'e müteşekkirdi. Bu kredilerin ülkeyi gırtlağına kadar borca batırmasını umursamıyorlardı. Zaten bankalar için planın bir parçasıydı bu. Suharto'ya gelince: Mantar gibi bitip hızla büyüyen servetini, denizaşırı yatırımlara yönelterek kendini gelecekteki müflis Endonezya'dan uzak tutuyordu.

Görevlerim yıllar boyunca beni Java dağlarındaki pastoral köylere, uzak kumsallara ve egzotik adalara götürdü. Bahasa Endonezya lisanı, İkinci Dünya Savaşı ertesinde adaların birlikteliğinin sağlanmasını kolaylaştırmak için icat edilmişti ve basitliği temel kullanım ilkelerini kolayca öğrenmemi sağlamıştı. Yabancıların pek ender ziyaret ettiği bölgeleri

keşfetmeyi, insanlarla konuşmayı ve kültürlerini anlamaya çalışmayı seviyordum. Barış Gönüllüleri deneyimim çoğu işadamı, diplomat ve turistin tuttuğu yollardan uzaklaşmanın, çiftçilerle, balıkçılarla, öğrencilerle, esnafla ve sokak afacanlarıyla konuşmanın yararlarını öğretmişti. Ama aynı zamanda, benim gibi insanların Endonezya halkının büyük bölümü üzerinde yarattığı etkiden kaynaklanan suçluluk duygusunun, bir hayalet gibi peşimi bırakmamasını da sağlayacaktı.

Cakarta'dayken Hotel InterContinental'ın havuzunda olabildiğince fazla zaman geçirdim. Nancy'i ya da Mary'i bir daha hiç görememekten dolayı hayal kırıklığına uğramıştım. Ama onların sureti gibi olan soydaşlarıyla sık sık karşılaşıyordum. İçlerinden biriyle, genç bir Taylandlı kadınla yakınlaştık ve bu sayede geyşa geleneğinin sadece Japonlar'la sınırlı olmadığını öğrendim. Biz Amerikalıların da Avrupalıların ve öteki Asyalıların olduğu gibi bu konuda kendimize özgü versiyonları vardır. Ancak öyle görünüyordu ki, o kadınlar arasında

Japonlar'ın ideal meslek erbabı olduğu, işlerini başka kültürlerde olmayan bir tavırla mükemmelleştirerek yaptığı konusunda bir uzlaşım vardı ve bunun nedeni bana göre uzun tarihlerinden kaynaklanıyordu.

Benimle arkadaşlık kuran Taylandlı kadın bunu maddi bir çıkar ya da başkası tarafından beni hoşnut kılmakla görevlendirildiği için yapmıyordu. İkinci seçenek iyice abesti, çünkü ben çoktan satılmıştım. Ya sevecen bir yüreği olmasından ya da belki aramızda bir kimyasal çekim doğmasından ötürü benimle birlikte oluyordu. Kendine göre nedenleri her neyse, bunları hiçbir zaman kesin olarak öğrenemedim. Bildiğim, erotik esin sağlayan ve güven verici bir partner olduğuydu. Her şeyin yanı sıra beni uluslararası yüksek düzey iş ve diplomasi ilişkilerinin nasıl yürüdüğü konusunda aydınlattı.

Bir seferinde, "Seni baştan çıkartmaya çalışan bir kadınla birlikteysen, o odada gizli kameralar ve ses kayıt sistemi olduğunu düşünebilirsin,"

demiş ve çabucak gülümseyerek, "Çekici olmadığından değil," diye eklemişti. "Sadece işler her zaman aslında göründüğü gibi yürümediğinden." Kendisi gibi bir kadının dünyanın en önemli pazarlıklarının bağlanmasında kilit rol oynayabileceğini anlattı bana.

İlk görevimden birkaç yıl sonra, üç aylığına Borneo'ya yakın adalardan biri olan Sulawesi'ye gönderildim. Harita üstündeki şekli nedeniyle yaygın olarak 'koşan sarhoş zürafa' diye anılan bu ada, kırsal gelişim modeli olarak hizmet etmek üzere diğerlerinden ayrılmıştı. Bir zamanlar Doğu Hindistan baharat ticaretinin önemli bir parçasıyken, 20. yüzyılda durgunluğa ve ilgisizliğe terk edilmişti. Şimdi Endonezya hükümeti burayı bir gelişim sembolüne dönüştürmekte kararlıydı. Biz Amerikalılar ise onu madencilik, ormancılık ve tarım endüstrileri için potansiyel nakit kaynağı olarak görüyorduk. Birçok dev şirket Sulawesi'nin altınına, bakırına ve egzotik ağaçlarına göz dikmişti; büyük bir Teksas çiftliği binlerce dönüm ormanlık alanı

kapatmış, temizlemiş ve iştah açıcı Singapur ve Hong Kong piyasalarına, futbol sahası büyüklüğünde mavnalarla et naklini planlamaya başlamıştı bile. Ada aynı zamanda devletin karşılıklı muhaceret programının kilit noktası olarak görülüyordu ki Amazon'da uygulanan ve Barış Gönüllüsü yıllarımda birlikte çalıştığım insanları son derece etkileyen şemanın bir benzeriydi bu. Dünyanın en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip olan Java'daki kentsel kesim, fakirlerini yerleşimin az olduğu bölgelere aktarmayı amaçlıyordu.

Latin Amerika versiyonunda olduğu gibi bu program da derme çatma kenar mahallelerde oturan yoksullaştırılmış halkın, yerleşimin olmadığı kırsal bölgelere dağıtılması, bunu hükümet karşıtı girişim olasılıklarını azaltma yöntemi olarak gören uluslararası kuruluşlarca destekleniyordu. Uygulama, ben Barış Gönüllüleri'nden ayrıldığım sırada, her iki kıtada da uzmanların o tür programların sık sık felakete varan sonuçları olduğunu belirlemesine rağmen devam ediyordu. O bölgenin yerlisi olan insanlar

yerinden ediliyor, toprakları ve kültürleri hırpalanıyor, yeni yerleştirilmiş kentli nüfus netameli toprak yapısını verimli kılmak için başarısızlıkla sonuçlanacak bir mücadeleye giriyordu.

Sulawesi'ye ulaştığımda, bana (Suharto'nun girişimiyle adı Ujung Pandang olarak değiştirilen) eski Portekiz kenti Makasar'ın dışında hizmetçisi, bahçıvanı, aşçısı, arazi aracı ve şoförüyle eksiksiz ve müstakil bir devlet lojmanı tahsis edildi. İşim her zamanki gibi çokuluslu şirketlerin sömürebileceği türden kaynaklara sahip olan her bölgeye yolculuk yapmak, toplumsal liderlerle bir araya gelmek, erişilebilecek her türlü bilgiyi derlemek ve o ortaçağ ekonomisinin (tabii ki muazzam borçlanmalarla hayata geçirilecek) elektrik gelişim ve öteki altyapı projeleriyle modern bir başarıya dönüştürüleceğini ileri süren ışıltılı bir rapor yazmaktı.

Yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan Teksas sığır çiftliğinin yakınlarındaki 'Batsville'[6]

olarak bilinen kasaba, bir enerji santrali yapımı için olası yerlerden biri olarak seçilmişti. Bir sabah erken saatlerde şoförümle yola çıktık ve harika kıyı şeridinin yukarılarında yer alan liman kenti Parepare'ye gittik. Oradan adanın iç kesimlerindeki dağlara uzanan ve orman kesilerek açılmış patikadan biraz daha düzgün olan yola saptık. Kendimi Amazon'a dönmüş gibi hissediyordum.

Arazi aracımız Pirang köyünde durunca şoförüm, "İşte burası," dedi. "Batsville."

Etrafa bakındım. Köyün adı merakımı uyarmıştı. Etrafta yarasa aradım ama olağandışı bir şey görmedim. Endonezya'nın her tarafında rastlananlara benzeyen bir meydandan geçtik; tek fark çok sayıdaki ağacın dallarından ekstra büyük boy hindistancevizi gibi sarkan koyu renk hevenk benzeri şeylerdi. Sonra o kümeleri oluşturan şeylerden biri açılıverdi. Dev bir yarasanın kanatlarını gerdiğini görünce yüreğim ağzıma geldi.

Şoförüm aracı durdurdu ve beni yarasaların

kümelendiği dallardan birinin altına götürdü. İnanılmaz yaratık tepemizde hareket ediyordu; kanatları yavaşça çözülüp açılıyordu ve gövde kısmı bir maymununki kadar büyüktü. Gözler açıldı, koca bir kafa bize döndü. O hayvanlara dair bir sürü şey duymuştum; elektrik hatlarında kısa devreye neden oluyorlardı ve kanat açıklıkları bazen iki metreye yaklaşıyordu. Ama tüm duyduklarıma rağmen en çılgın düşlerimde bile gördüğümle kıyaslanamazdı.

Daha sonra Pinrang'ın belediye başkanıyla buluştum. Onu yerel kaynaklar, bölgede bir santral yapılmasına yönelik olası tavırlar ve başka yabancıların yatırım yaptığı endüstriler konusunda kısaca sorguya çektim ama aklım yarasalardaydı.

Sorun yaratıp yaratmadıklarını sorduğumda başkan, "Hayır," dedi. "Her gece uçup giderler ve yerleşimin uzağında meyvelerini yerler. Sabah da geri gelirler. Bizim meyvelerimize asla dokunmazlar." Çay fincanını bana doğru kaldırdı. "Tıpkı sizin şirketleriniz gibi. Onlar da

uçup gider, uzaklardaki kaynaklarla beslenir, dışkılarını Amerikalılar'ın hiç gitmediği yerlere bırakır ve geri döner."

Bu temayı sıkça duydum. Çoğu Amerikalının, hayat tarzlarının sömürü üstüne kurulduğuna dair (başka ülkelerdeki milyonlarca insanın tersine) en ufak fikri olmadığını anlamaya başlıyordum. Ancak 1970'lere gelindiğinde ordumuzun demokrasinin savunucusu değil, sömürgeci ticari kuruluşların silahlı bekçisi olduğu gerçeğini görebildiler ve korkup öfkeye kapıldılar.

Sulawesi ayrıca, adı kötüye çıkmış Bugi kabilesinin de yurduydu. Avrupalı baharat tüccarları yüzyıllar önce bu en vahşi, dünyanın kana en fazla susamış korsanlarından korkardı. Avrupalılar, ülkelerine döndüklerinde yaramazlık yapan çocukları akıllanmazlarsa 'Bugimen gelip seni alacak,' diye korkuturdu.

1970'lerde Bugiler yüzlerce yıl önceki yaşamlarını sürdürüyordu. Pharus adı verilen muhteşem yelkenlileri adalar arası ticaretin

omurgasını oluşturuyordu. Siyah yelkenli kalyonların mürettebatını oluşturan bu adamlar uzun saronglar giyiyor, başlarına parlak renkli eşarplar bağlıyor ve göz kamaştırıcı altın küpeler takıyordu; silah olarak da bellerine sardıkları kuşağa geçirdikleri pakları kullanıyorlardı. Eski şöhretlerinden taviz vermeye yanaşmayan bir görüntüleri vardı.

Buli adında, atalarının sanatını onların tarzında devam ettiren yaşlı bir tekne yapımcısıyla ahbap oldum. Bir gün öğle yemeği yerken, bana halkının kendisini hiçbir zaman korsan olarak kabul etmediğini söyledi; onlar sadece yurtlarını işgalcilere karşı koruyordu. Daha önce hiç görmediğim bir meyveden kestiği dilimi uzatırken, “Ne yapacağımızı bilmez bir haldeyiz,” dedi. “Ahşap yelkenlilere doluşmuş bir avuç insan, Amerika’nın denizaltılarını, uçaklarını, bombalarını ve füzelerini buradan nasıl uzak tutabilir ki?”

Bu tür soruları hiçbir zaman duymazdan gelemedim. Ve sonunda yolumu değiştirmem

gerektiğine beni ikna eden de bu sorular oldu.

5-Yozlaşmış ve Acımasız Bir Ülke

Ekonomik tetikçi kariyerimi, Bugi gemi ustasıyla yaptığım konuşmadan yıllar sonra bitirdim. Bu kararı, *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I'de* anlattığım gibi, bir zamanlar İspanya'nın Altın Filosu'nu yağmalayan korsanların kalesi olan Karayipler'e yelkenliyle yaptığım bir tatil gezisi sırasında aldım. Bir öğleüstü eski bir şeker çiftliğinin yıkık duvarlarına oturmuş, o yapıları inşa eden Afrikalı kölelerin yaşadığı dehşeti düşünürken, kendimin de bir köle taciri olduğunu anlamıştım. Yıllardır süren duygusal karmaşanın ve bocalamanın sonunda o işi bırakmaya karar verdim. Uçağa atlayıp Boston'a gittim ve istifa ettim. Ama bu yeni imparatorluğun gerisindeki korkunç gerçekleri ifşa etmedim. Rüşvete dayanamadım, gelen tehditlere direnemedim. Bildiklerimi açıklamayı hep erteledim. Ve aradan geçen yıllar boyunca geçmişim, benliğime musallat olmuş bir hayalet gibi beni izledi, peşimi bırakmadı. Yaptıklarımla ve bildiklerimle yaşamak zorundaydım. Sonra 11

Eylül'ün hemen ertesinde, bir zamanlar Dünya Ticaret Merkezi olan, şimdiyse dehşetengiz, hâlâ için için yanan bir çukura dönüşmüş o şeyin kenarında dikilirken, bir adım daha atmak zorunda olduğuma karar verdim. İtiraf etmeliydim.

Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I'in 2004'te yayınlanmasından sonra, radyo yapımcılarından ekonomik tetikçi olarak eylemlerde bulunduğum ülkelerde yaratılmasına neden olduğum etkilere dair çok da fazla şey bilmediğimi ortaya vuran çağrılar almaya başladım. Sovyetler Birliği'ni yenmiş ve dünyada başka hiçbir süper gücün tehdidiyle karşılaşmak zorunda olmayan, ilk gerçek küresel imparatorluk olarak öne çıkmıştık. *İlerleme* ve *sanayileşme* kavramlarıyla övünüyorduk. Yeni bir Üçüncü Dünya seçkinleri, şirketokrasinin sadık uşakları sınıfını yaratmıştık. Ya boyun eğdirdiğimiz ülkelerin halklarına ne olmuştu? Kendimi kariyerimin başladığı ülkede güncellemeye karar verdim.

Endonezya'daki genel olguları medya

aracılığıyla izlemeye çalışmıştım. Şimdi de sivil toplum örgütlerinden, Birleşmiş Milletler'den, Dünya Bankası ve zamanında hizmet ettiğim başka kuruluşlardan edinilebilecek bilgileri derleyerek daha derin bir araştırma yapmaya koyulmuştum. *IMF Krizi* olarak da bilinen 1997 Asya ekonomik çöküşünü çevreleyen ortama dönük bilgileri derledikçe merakım da derinleşmeye başladı. Yüzlerce milyon insanı doğrudan etkileyecek, binlercesinin (hatta büyük olasılıkla milyonlarcasının) salgın hastalık, açlık, cinayet/intihar nedeniyle hayatını kaybetmesine neden olacak, ardından da dünyanın her tarafına sıçrayacak olan ani çöküş ilk olarak Asya'da patladı. Bu olgu kulak vermeye niyeti olanlara, IMF ve Dünya Bankası'nın gerçek amacının, şirketokrasiyi geri kalan tüm unsurların zararına da olsa zenginleştirerek bir ekonominin nasıl *yönetilemeyeceğine* dair ders vermek olduğu yönünde güçlü mesajlar veriyordu.

Resmi istatistikler ilk bakışta bizim 1970'lerde yaptığımız çalışmanın, Endonezya'nın (hiç değilse 1997'ye kadar)

hayranlık duyulacak bir ekonomik düzey tutturmasını sağladığını gösteriyordu. Bu istatistikler düşük enflasyonla, 20 milyar doların üstüne çıkan döviz rezerviyle, 900 milyon dolarlık dış ticaret fazlasıyla ve sağlam bir bankacılık sistemiyle övünüyordu. Endonezya ekonomisi 1990'lardan 1997'ye kadar (GSMH ölçeğinde) yıllık ortalama %9 oranında büyümüştü ki bu öngörülen çift haneli büyüme rakamları kadar görkemli olmasa da epeyce etkileyiciydi. Dünya Bankası'ndaki, IMF'deki, müşavir firma ve akademik kuruluşlardaki ekonomistler, bu tür istatistikleri biz ekonomik tetikçilerin destekleyerek yürüttüğü gelişim projelerinin başarısını tartışmakta kullanır.

Ne var ki ben, araştırmalarım sonucunda o istatistiklerin vurguladığı ve uzmanların 'ekonomik mucize' olarak nitelendirdiği olgunun Endonezya halkına son derece yüksek bir bedele mal olduğunu kısa sürede saptayacaktım. Yarar sadece ekonomi merdiveninin en üst basamaklarını işgal edenlerle sınırlıydı. Ulusal gelirdeki ani ve hızlı

ilerlemeye, işçilerin uzun saatler boyunca ve insan hayatını tehdit eden koşullar altında çalıştırılması, yabancı ticari kuruluşlara çevreye verdikleri zarar nedeniyle Kuzey Amerika ve Avrupa'da yasadışı kabul edilen yöntemlerle üretim yapma lisansı veren politikalar sayesinde ulaşılmıştı. Asgari ücret günde 3 dolar seviyesine yükseltilmişse de, buna pek aldırış eden yoktu. 2002'de Endonezya nüfusunun tahminen %52'si günde 2 dolardan az bir gelirle yaşıyordu ki bu da birçok perspektiften bakıldığında modern zamanlar köleliği olarak kabul edilebilir. Açıktı ki 3 dolar gündelik bile çoğu işçinin ve ailesinin hayatını kolaylaştıracak temel öğelere yetmez.

Endonezya'nın kendi halkına böylesine ağır yük bindiren politikalara boyun eğmesi tesadüf değildir. Ülkenin elitlerinin servetlerini büyütmek için alınan muazzam borçlar başka seçenek bırakmıyordu. Dünya Bankası'nın Küresel Gelişim Mali Raporu'na ve IMF-IFS'ye (IMF'nin Uluslararası Finans İstatistikleri) göre,

ülke tüm Asya ülkeleri arasında, sürekli olarak (GSMH'ye oran açısından) en yüksek borç düzeyini tutturmaktadır. 1997 Asya çöküşüyle sonuçlanan kritik 1990-1996 döneminde, bu rakam hep %60'lar düzeyinde dolaşmış, bazen bunun da üstüne çıkmıştı (ki aynı dönemde Tayland'da %35, Çin ile Hong Kong'da %15 ve Singapur ile Taiwan'da %10 idi). Borçlanma ve kısa vadeli borçlanma toplamları, 1990-1996 döneminde döviz rezervlerinin ortalama %300'üne yaklaşıyordu [ki bu oran Tayland'da %120, Çin'de %60, Hong Kong ve Taiwan'da %25 idi (Singapur için bilinmiyordu)]. Şurası çok açıktı ki Endonezya'yı olasılıkla asla ödeyemeyeceği kadar büyük borçların altına sokmuştuk; Endonezyalılar bizim ticari kuruluşlarımızı tatmin etmek için kendilerini rehin vermeye zorlanmıştı.{7} Hazırladığımız sahte ekonomik raporlar ve bir denklemden yola çıkarak dünya ekonomisine uyarladığımız GSMH gibi yalan parametrelerle biz ekonomik tetikçiler amacımıza ulaşmıştık.

Ulusal ekonomi mihenk taşlarının büyük oranda aldatıcı olduğu bir kez daha kanıtlanmıştı. Ayn ı koşullar altında örneğine sık rastlandığı gibi, Endonezya'daki artan döviz rezervi, düşük enflasyon, uygun dış ticaret dengesi ve etkileyici GSMH artış rakamları sadece nüfusun küçük ve varlıklı bir kesiminin durumunu tanımlıyordu. Bunun dışında yaşayan herkes korkunç bir yükün altındaydı.

Yoksulluk ve insana yönelik kurumsal suistimalle ABD tüketicisi arasındaki ilinti, olasılıkla dünyanın başka hiçbir yerinde Endonezya'nın sefil atölyelerinde olduğu kadar belirgin şekilde görülemez. Dünya Bankası ve IMF'nin özelleştirmeyi ve yabancı kuruluşlara vergi indirimini teşvik eden politikalarıyla desteklenen büyük uluslararası şirketler, insanların asgari ücretin çok altında çalıştırıldığı, protesto ederlerse dövüldüğü ve öldürüldüğü fabrikalara ya sahip olmaktadır ya da o tür yerlerle üretim anlaşmaları yapmaktadır. İnsanlar ürettikleri malın Birinci Dünya ülkelerindeki mağazalarda daha ucuza satılması için muazzam

acılara katlanmak zorunda bırakılmaktadır. Ülkede yaptığım yolculuklar sırasında insanlar bana yanaşıp, Nike, Adidas, Ralph Lauren, Wal-Mart ve The Gap gibi firmaların köleleştirilmiş denebilecek işgücünden nasıl kâr sağladığını anlatıyordu. Her ne kadar bu şirketler üzerinde araştırma yapmadıysam da, mallarını piyasada daha ucuza satmak için işçilik maliyetini aşağıya çekme girişiminde olmaları bana mantıklı geliyordu.

6-Sweatshoplar[8]

Jim Keady ve Leslie Kretzu adında iki film yapımcısı 2005 yılında benimle temasa geçti. Görüntülü bir röportaj yapmak istiyorlardı. Telefon görüşmelerimiz ve e-postalarından anladığım kadarıyla, ekonomik tetikçi kavramının antitezini ve yeni dalga bir eylemci tipini temsil ediyorlardı.

Leslie, "Röportaj yapmanın yanı sıra size Endonezya'daki *sweatshop*ları da anlatmak istiyoruz," dedi. Kısaca, 2000 yılında Endonezya'da Nike işçileriyle birlikte, 'aynı korkunç koşullar altında, aynı gelirle hayatta kalmaya çalışarak' yaşadıklarını anlattı.

Bunu yapmaya onu neyin yöneltti̇ğini sordum.

"Şimdi bana çok uzun gelen bir zaman önce Cizvit Gönüllüler Teşkilatı'na katılmıştım," dedi. "Beni bir daha hiç eskisi gibi olmayacağım konusunda uyardılar. Sloganları 'CGT: Hayat İçin Perişan' idi. Gerçekten de inanamadığım

kadar büyük yoksulluk ve acıyla karşılaştım. Gerçekten de hayat kurtarmaya yardım ederken perişan olmuştum. Sonra Hindistan'da Rahibe Teresa'nın ekibiyle çalıştım. Rahibe ölmüştü. Ama ben onun 'zavallıların en zavallıları'na yardım etmek istiyordum. Öyle insanlarla bir kez yaşadınız mı, bir daha asla eskisi gibi olamaz, asla eski tarzınıza, alışkanlıklarınıza dönemez, asla unutamazsınız. Artık mutlaka bir şeyler yapmanız gerekir."

Jim'e döndüm.

Gülerek, "Ben Tanrı tarafından rehin alınmıştım," dedi. "Kulağa komik geldiğini biliyorum ama ciddiyim. Lisedeyken Wall Street'e gideceğimi, milyonlarca dolar kazanacağımı ve otuz beş yaşına geldiğimde emekli olacağımı düşünüyordum. Sonra 1993 yılında bir dünya turuna çıktım. Yirmi bir yaşındaydım. Gelişmekte olan ülkeleri, birkaçının adını vermek gerekirse Endonezya, Laos, Vietnam, Burma ve Nepal'i ilk kez o zaman ziyaret ettim. Gerçek yoksulluğun ne

demek olduğunu gördüm. Saint Joseph Üniversitesi'nde yaptığım lisans çalışması da dahil olmak üzere, on altı yıllık Katolik mektebi öğretisi oralarda gördüklerimle farklı bir anlam ve platforma oturdu. Artık İsa Mesih'in ne için mücadele verdiğini anlıyordum. Kendimi aynı şeylere karşı mücadeleye adamam o şekilde oldu. Sadece İsa Mesih'in savaştığı kavramlar değildi bunlar elbette; Muhammed Peygamber'i, Yahudi geleneğinin peygamberlerini, Buda'yı ve öteki aziz tutulan ruhani figürlerin hepsini örnek alacaktım. Gerçekten de, dünyadaki belli başlı büyük dinlerin hepsinin merkezinde sosyal adalet vardır."

Onlardan öykülerini yazılı olarak özetlemelerini istedim. Yazıp gönderdiler:

> Dikkatimizi Nike'nin imalat uygulamalarına yöneltmeye başlayışımız, Jim'in 1998 yılında New York'taki St. John Üniversitesinde yardımcı futbol antrenörü olarak çalıştığı zamana dayanır . İlahiyat dalında yüksek lisans yaparken bir yandan da

üniversite takımının çalıştırıcılığını üstlenmişti ve bir dönem tezi için Nike'nin üretim uygulamalarını Katolik toplumsal eğitim ilkeleri ışığında incelemeye karar vermişti. Çalışmasını başlatırken St. John Üniversitesi Spor Bölümü, Nike ile tüm antrenörlerin ve sporcuların bu firmanın ürünlerini giymesini ve reklamını yapmasını kapsayan 3.5 milyon dolar cirolu bir anlaşmanın pazarlıklarına başlamıştı. Jim önce kişisel görüşmeler düzeyinde, sonra da kamuoyuna *sweatshop* tarzı imalat yapmakla suçlanan bir şirketin yürüyen reklâmı olmayı kabul etmediğini açıkladı. Ve ülkenin en büyük Katolik üniversitelerinden birinden gelen ültimatomla yüzleşti: Ya Nike giy ve anla şmayı sorgulamayı kes ya da istifa et. Jim 1998 yılının Haziran ayında istifa etmek zorunda bırakıldı.

Savunduğu konumdan yüzde yüz emin olmak isteyen Jim, bu kez koşullara tanık olabilmek için fabrikalarından birinde bir ay çalışmasına izin verilmesini talep etti. Nike bu

talebe bir ayın yeterli süre olmayacağı, Güneydoğu Asya lisanlarının hiçbirini konuşamadığı ve herhangi bir işçiyi de işinden edemeyeceği gerekçesiyle olumlu yanıt vermedi. Jim başvurusunu yeniledi. Bir ay yeterince uzun değilse altı ay ya da bir yıllığına, hatta o atölyelerin koşullarını ve *sweatshop* olup olmadıklarını anlamak için gerekli süre neyse o kadar çalışmak üzere gidebileceğini bildirdi. Ayrıca İspanyolca bildiği, Nike'nin onu Orta Amerika'daki fabrikalarından birine gönderebileceğini söylemişti. Ve Jim, yerini alacağı işçiyi (Nike'nin merkezinin de olduğu) Oregon'a götürmeyi, orada yatacak yer, üç öğün yemek ve gündelik harçlık vermeyi, yani bir anlamda Jim onun işini yaparken tatil yapmasını sağlamayı kabul eden bir sivil toplum örgütü de bulmuştu. Nike öneriyle ilgilenmediğini bildiren bir yanıt gönderdi.

Jim'in bir Nike fabrikasında çalışma olasılıkları kapanınca bu kez de düşünebildiğimiz tek seçeneği uygulamaya

koymaya karar verdik: İşçilerle onların köylerinde yaşamak ve kendimizi ekonomik olarak onların gelirleriyle sınırlamak. Böylece 2000 yılında Nike fabrikası işçileriyle birlikte yaşamak üzere Endonezya'ya, Cakarta'nın dışındaki Tangerang'a gittik. Günlük harcamamızı onların kazancı belirleyecekti: 1.25 dolar.

Bir ay içinde ben yedi kilo verdim, Jim on bir. Nike çalışanları gibi 2.8x2.8 ölçülerinde, mobilyası ve üstünden buhar tüten o kentte havalandırması olmayan bir beton kutuda yaşıyorduk. Düzgün olmayan beton zemine serilmiş örtüler ya da paket kâğıtları üstünde uyuyorduk ki onlar da her daim yakılan çöplerden çıkan külle ve fabrikanın çevreye saçtığı zararlı maddelerle kaplıydı. Tuvaletlerin giderleri her sokağın iki yanından akan açık lağımlara verilmişti. Bu lağımlar yüzünden köy yumruk büyüklüğünde böcekler ve hayal bile edemeyeceğiniz cüssede farelerle

kaynıyordu.

Bazıları bize, “Endonezya gibi bir ülkede günde 1.25 dolara geçinebilirsiniz,” demişti. Bu lakaytlık ve cehalet yüklü bir ifadedir. Bu tür iddiaları öne sürenlerin büyük bölümü Endonezya’da hiç bulunmamıştır. Orada 1.25 dolara iki küçük porsiyon sebzeli pirinç lapası ve birkaç muz alabiliyorduk. Sabun ya da diş macununa ihtiyacımız olduğunda daha az yemek zorundaydık. Bir gün Jim temizlik yaparken gaz lambasını küçük portatif ocağımızın üstüne devirdi ve ortalığı temizlemek için çamaşır sabunumuzu kullanmak zorunda kaldık. Bu bir felaketti; hem mali, hem de duygusal açıdan bir yıkımdı.

Şöyle yaşadığınızı hayal etmeye çalışın: Yirmili yaşlarınızda bir yetişkinsiniz ve haftanın altı günü, bazen pazarları da sabah 08.00’dan akşam 20.00’a kadar çalışıyorsunuz. Bu süreye işe gitmek için hazırlanmak, gidiş ve dönüş için harcanan

zaman dahil değil. Bir arkadaşın doğum gününü kutlamak için paranız yok. İki yıldan beri kendinize giyecek yeni bir şey almamışsınız. Fazla giyeceğiniz yok ve sabah üstünüze geçirdiğiniz her şey, günün sonunda gözle görülür derecede kirlenmiş oluyor. İşten döndüğünüzde 30 ila 45 dakikanızı çamaşırınızı elde yıkamaya harcamanız gerekiyor. Radyo almaya paranız, televizyon edinmeye düş gücünüz bile yetmiyor. Kadınsanız âdet görürken bile herkes gibi günde iki kez verilen tuvalet molasına uymak zorundasınız; bu nedenle de pantolonunuzdaki kan lekelerinin gözükmemesi için uzun etekli bir gömlek giyiyor ya da belinize bir şal bağlıyorsunuz.

Yorgunluktan bitiksiniz. Kemikleriniz sızlıyor. Sesinizi yükseltmeye korkuyorsunuz, çünkü işinizi kaybedersiniz. Ve hizmet ettiğiniz çokuluslu şirket dünyaya ciddi değişiklikler yaptığını, müşterilerinin dert edinmesi gereken bir şey olmadığını ilan ediyor. Yani yüzde yüz mutlusunuz.

> Ne yazık ki o koşullar altında ve o ücretlerle yaşamak zorunda olanlar sadece Nike işçileri değildir. Adidas, Reebok, The Gap, Old Navy, Tommy Hilfigher, Polo/Ralph Lauren, Lotto, Fila ve Levi's çalışanlarıyla görüştük. Hepsi aynı yoksulluğa mecbur edilmiş şekilde, aynı tip barakalarda ve işverenlerine aynı taleplerde bulunarak yaşamlarını sürdürmeye çalışıyor: Bize daha yüksek ücret ve bağımsız sendika örgütleme hakkı verin.

Nike işçileri ABD'de yaşayan herhangi bir kimsenin düşünemeyeceği kadar düşük ve sağlıksız koşullarda yaşıyor. Ama varlıklı Endonezyalılar ve ülkedeki yabancılar iyi bir yaşamın keyfini çıkartıyor. Ben bir ekonomik tetikçiyken, Cakarta'da benim gibi insanların kalacağı tek bir otel vardı: InterContinental Endonezya. Bugünse Four Seasons, Mariot, Hyat, Hilton, Crowne Plaza, Sheraton, Le Meridian, Millenium, Ritz-Carlton ve diğer birçoğu arasından seçim yapma olanağı var. O yerler evinden uzak Amerikan ticari

kuruluşlarının yöneticilerine yuva görevi yapıyor, bu kişiler oralarda şık akşam yemekleri yiyip, pahalı şaraplar içiyor ve Endonezyalı seçkinlerle müşterilerini ağırlıyor. Kente çok yükseklerden bakan odalarından, Tangerang'ı ve çalışan kesimin yaşadığı öteki banliyöleri seyredebiliyorlar. Şirketlerinin, o insanlık suçunu işleyen fabrikaların sahibi olmadığını öne sürerek, sorumluluğu inkâr etmeye çalışabilirler ama daha derinlerde bir yerde bunu kabul edip suçluluk duygusu çekiyor olmalılar.

Jim, "Nike fabrika sahiplerine acımasızca bastırır," dedi. "Şirketin ilgili bölümlerindeki kişiler her bir ayakkabı bağcığının ve tabanının gerçek maliyetini kuruşuna kadar bilir. Fabrika sahiplerini, kârını en aza indirmeye mecbur kalana kadar sıkıştırırlar. Sonunda patron (ki genellikle Çinlidir) çok cüzi bir kârı kabul etmeye hazır hale gelir."

Laslie içini çekerek ekledi: "Patronlar elbette işçilerinden daha iyi durumdadır. Ama onlar da sömürü çarkına girmiştir. İşletmede artık

Nike'nin borusu öter. Ve dolan cep de elbette onunkidir."

"H e r şeyimizle Nike'ye odaklanmıştık. Çünkü sanayinin lideriydi ve rakipleri arasında en büyük pazar payı ona aitti," diye açıkladı Jim. "Sömürünün temposunu o belirliyordu. Nike'yi daha olumlu koşullarda üretim yapmaya zorlarsak, hepsi onu izleyecekti."

Yabancı ticari kuruluşların lüks otellerinden dışarıya adım atan üst düzey yöneticilerinin dikkatini çeken bir başk a *gelişme* daha vardı Endonezya'da. *Becak'*lar artık yoktu. Harika resimlerle bezeli o bisiklet taksilerin, Cakarta'nın ana caddelerine çıkması 1994'te Başkan Suharto tarafından yasaklanmıştı. Konuklar şimdi Bajaj'ların, yani etrafı turuncu metal panellerle kaplı, üç tekerlekli küçük motosikletlerin saldırısına uğrayacaktı. Vespa taraf ından aslında Hindistan için geliştirilen bajaj'lar, Suharto'ya göre modernleşmeyi temsil ediyordu. Halbuki gürültülü, çevreyi kirleten, içindeki sıcağa tahammül edilemeyen ve tehlikeli araçlardı

bunlar, Becak'ların tersine, hepsi birbiriyle aynıydı; gökkuşağının parlak tonları, yerini her yerden görülebilen çiğ bir turuncuya bırakmıştı. Bu araçlardan tahminen 20 bini şimdi başkent caddelerinde trafiği tıkıyordu. Çoğu becak sürücüsü bir bajaj'a kumanda etmek üzere eğitimden geçirilmemişti ve şimdi *sweatshop*larda çalışıyordu.

Birbiri ardından gelen ABD yönetimlerinin hepsi Suharto diktatörlüğünü destekledi. Ama Cakarta hükümeti buna rağmen sivil toplum örgütlerinin ağır eleştiri bombardımanı altındaydı. Gözetim görevi üstlenen kuruluşlar, yapılan insan hakları ihlallerini ve yönetimin çokuluslu şirketlerle Başkan'ın yakın çevresini tatmin etme şevkini, ağır şekilde itham ve mahkum ediyordu. *New York Times*, 'Uluslararası araştırmalarda Endonezya sürekli olarak dünyanın yolsuzluğa en fazla bulaşmış ülkeleri arasında yerini alıyor,[9] diyordu.

Eski bir CIA operasyoncusu olan Neil bana, "İşlerin o hale gelmesine inanamıyorum," dedi.

İmza günlerimden birine gelmiş, sonrasında orada oyalanmış ve beni bir bira içmeye davet etmişti. Gecenin geç saatlerine kadar sohbet ettik. Aylar sonra San Francisco'daki ebeveynlerimi ziyaret ettiğimde bir kez daha birlikte olduk. CIA'ya katılma nedeni anne ve babasının onu Mao'dan nefret edecek şekilde büyütmesiydi. "Cakarta'daki göreve getirildiğimde idealisttim," diyordu. "1981 yılıydı. Komünistleri Endonezya'dan uzak tutmamız gerektiğine inanmıştım."

Panama'nın 1989'da işgal edilmesiyle bu politikaların dünyanın her tarafında insanları ABD aleyhine döndüreceğini hissetmiş, hayal kırıklığına uğramış, gözü açılmıştı. Kısa zaman sonra devlet memuriyetinden istifa edip 'özel sektör' saflarında yerini alacaktı. Sonunda 2005 yılında tsunami ile doğan yeniden yapılanma çalışmaları sırasında Endonezya'ya dönmüştü. Aceh bölgesindeki özgürlük savaşçılarına karşı bu çalışmaları korumak amacıyla kurulan güvenlik ekibinin bir üyesi olmuştu. Şöyle diyordu:

"Tanrım! O son yolculuk gerçekten de insanın gözünü açacak türdendi. Cakarta ışıltılı gökdelenleri, lüks otelleriyle gerçekten de modern ve büyük bir kente benziyordu. Ama yüzeydeki görüntünün biraz altına inince... Her şey eskisinden de kötüydü. Yolsuzluk almış yürümüş, her yeri sarmıştı. Ve bunu yapan bizdik."

CIA'dan istifa ettikten sonra benzer bir işi neden sürdürdüğünü sorduğumda, "Hayatımı kazanmak için bildiğim tek iş buydu," yanıtını verdi. Ve ikinci neden de, ilki gibi çakallardan sıkça duymaya alıştığım türdendi: "Ayrıca kendini o denli heyecanla yükseklerde hissedeceğin başka bir iş daha yoktur. Paraşütçüler ve motosikletçiler aynı şeyi heyecan için yapar ama hiçbir heyecan seni öldürmek isteyen adamla yüz yüze olmakla kıyaslanamaz."

Bu tür ifadeler omurgamdan aşağı bir ürperti geçmesine neden olur. Babamı ve diğer İkinci Dünya Savaşı kahramanlarını düşünürüm.

Devletimizin ve ticari kuruluşlarımızın, insanları eğitme adına öldürmeye bağımlı olmaya özendirdiğini bilseler, acaba ne hissederlerdi? *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I'*i yazarken yaptığım şeylerden kaynaklanan korkunç bir suçluluk duygusuyla boğuşuyordum. Şimdiyse o şeylerin sonuçlarının tahmin edebildiğimin çok ötesinde trajik sonuçları olduğunu keşfediyorum.

7-ABD Destekli Kıyım

Endonezya'da yaşanan en berbat insan hakları ve çevre ihlali benim Ujung Pandang'da bulunduğum dönemde Doğu Timor'da gerçekleşti. Doğu Timor da Sulawesi gibi uzak adalardan biri olarak kabul ediliyordu ve petrol ve gaz rezervleri yönünden zengindi. Sulawesi'nin aksine, Endonezya'nın parçası olan Doğu Timor dört yüzyıl boyunca Portekiz yönetimi altında kalmıştı. Endonezya'nın %90'ı Müslümanken, bu ada ağırlıklı olarak Roma Katolikliği'ni benimsemişti.

Doğu Timor 28 Kasım 1975 tarihinde Portekiz'den bağımsızlığını ilan etti ve dokuz gün sonra Endonezya tarafından işgal edildi. Acımasız işgal güçleri 200 bin civarında insanı katletti ki bu rakam ülke nüfusunun üçte birini oluşturuyordu.[10]

Ulusal Güvenlik Arşivi tarafından yayımlanan belgeler ABD yönetiminin sadece kıyımda kullanılan silahları sağlamakla

kalmadığını, işgali açık şekilde onayladığını da gösterir. Bu belgelere göre, Başkan Gerald Ford ile Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, **6** Aralık 1975 tarihinde Suharto ile buluşmuş, ertesi gün başlatılacak olan planlı saldırı üstünde karara varmıştı. Ayn ı belgeler Carter yönetiminin 1977'de bu bilgilerin gizlilikten çıkartılmasını engellediğini de ortaya koyar.

Endonezya'nın dünyanın en baskıcı rejimlerinden birine sahip olmakla yaptığı ün, sesi en fazla çıkan yerel eleştirmenlerinden ikisi tarafından uluslararası düzeye taşınınca bir kez daha vurgulandı. Doğu Timorlu aktivist Psikopos Carlos Filipe Ximenez Belo ve José Ramos-Horta 1996'da Nobel Barış Ödülü aldı. Bu ödül Cakarta'da, Washington'da ve Wall Street koridorlarında şok dalgalarına neden oldu.

Amy Goodman aynı zamanda Doğu Timor'un eski valisinin kardeşi olan sürgündeki politik lider Joao Carrascalao ile işgalin otuz beşinci yıldönümünde *Democracy Now!* için bir söyleşi yaptı. Carrascalao şöyle diyordu: "Ben

Cakarta'ya Başkan Ford ile Henry Kissinger'in uçağı kente inmeden bir saat önce geldim. Ve aynı gece Cakarta yönetiminde üst düzey bir yetkili olan Albay Suyanto'dan Amerika'nın Doğu Timor'un Endonezya tarafından işgaline yeşil ışık yaktığı bilgisini aldım."

Maryland Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yardımcı profesör ve Ulusal Güvenlik Arşivi araştırma asistanı olan Brad Simpson da Amy'ye şunları anlatacaktı: "Bu belgeler birbiri ardından gelen Birleşik Devletler yönetimlerinin sürdürdüğü 25 yıllık yalan ve aldatmaca dokusunu ortaya serer. Endonezya'nın Doğu Timor'u işgalinin ayrıntılarını Amerikan ve uluslararası kamuoyundan gizlemek, Doğu Timor'da 1980'lerin ortalarına kadar süren kıyıma ilişkin güvenilir raporları sistematik olarak yalanlamak ya da içeriğini sansürleyerek yayımlamakla ve kongrenin askeri yönetimlere silah akışını kısacak şekilde müdahale etmesini engelleme çalışmaları yapmakla mümkün olmuştur."[11]

Doğu Timor katliamı, Suharto yönetimi altında uygulamaya koyulan polis-devlet politikalarından sadece biridir. Orduyu bağımsızlık eğilimi olan bölgelere göndermenin 1970'lerdeki bahanesi, komünizmin derhal durdurulması gerektiğiydi. Çıkan isyanların çoğunun Suharto'nun baskıcı rejiminin vurduğu boyunduruktan kurtulma isteğinden kaynaklandığı ve isyancıların Çin gibi ülkelere (silah ve tıbbi yardım almak için) yönelmesinin son çare olduğu Amerikan basınının büyük bölümü tarafından göz ardı edilmiştir. Medyanın bilmezden geldiği bir başka gerçek de, Suharto'yu desteklemenin şirketokrasinin çıkarlarına hizmet ettiğiydi. Suharto'nun takımadaların tamamına hakim olmaktaki kararlılığı (değerli herhangi bir kaynağa sahip olmayan bölgeler de dahil olmak üzere) hem Washington, hem de Wall Street tarafından çok ciddiye alınıyordu. Şirketokrasi, gözünü diktiği kaynaklara sahip bölgelerde serbestçe saltanat sürmek istiyorsa, diktatörün birleşik Endonezya'ya yönelik şatafatlı vizyonunu

desteklemesi gerektiğini anlamıştı.

Ben Endonezya'da yaşarken, Sumatra'nın kuzey ucundaki petrol ve doğalgaz yönünden zengin Aceh bölgesinde 10 binden fazla insan ordu tarafından öldürüldü. Binlercesi de Molukka adalarında, Batı Kalimantan'da (Borneo) ve Irian Jaya'da (Yeni Gine) öldü. Silahlı kuvvetlerin gerçek amacının, Suharto yönetimini finanse eden çokuluslu şirketlerin gözünü diktiği kaynakları korumak olduğu, yaşanan her olayda biraz daha açıkça anlaşılıyordu. Her ne kadar başı petrol ve öteki madenleri arayan şirketler çekiyorsa da, onlara Endonezya'nın ucuz işgücünden, doğal kaynaklarından, pazar geliştirme projelerinden ve tüketici potansiyelinden çıkar sağlayan geniş b i r şirketler yelpazesi de eşlik ediyordu. Endonezya, uluslararası bankacılık ve ticaret kamuoyunun yatırımları etrafında kurulmuş ekonomi modelinin birincil örneğiydi. Borçları doğal kaynaklarıyla ödeme vaadinden geri adım atınca, altyapı projelerini finanse etmek için daha derin borçlara girdi, bu da otellere,

restoranlara, alışveriş merkezlerine ve bunları oluşturup ayakta tutacak inşaat, hizmet, bankacılık ve nakliyat faaliyetlerine talep doğmasına yol açtı. Bir kez daha varlıklı Endonezyalılar ve yabancılar kazanırken, yoksullar acı çekmeye devam etti. Direniş girişimleri silahlı kuvvetler tarafından bastırıldı.

Halkı gibi Endonezya'nın doğası da geri döndürülemeyecek şekilde yıpranıyordu. Madenler, kâğıt ve kâğıt hamuru fabrikaları ve öteki kaynak sömürücü endüstriler dünyanın en geniş yağmur ormanları içindeki muazzam arazileri soyup çırılçıplak bırakıyordu. Irmaklar zehirli atıklarla tıkanmıştı. Sanayi bölgeleri çevresinde ve kentlerde hava zehir yüklüydü. Güneydoğu Asya 1997'de Endonezya'da kontrol edilemeyen (ve yine ekonomik tetikçilerin karıştığı bir yolsuzluğun sonucu olan) orman yangınlarının yaydığı zararlı dumanın altında kalınca, ülke bir kez daha dünya basınında manşete çıktı.

Bu *ekonomik mucizenin* başka kurbanları da

toprakları çalınan, hayatları ve gelenekleri yok edilen Bugi, Dyak, Melaneia ve diğer kendine has kültürlerdir. Bunlar bir taraftan mahkum edilirken, aynı model ABD hükümetleri ve şirketlerimizin finansıyla tekrar tekrar uygulamaya konulmaktadır.

Suharto, büyüyen ekonomik kriz ülkesini haşin bir şekilde hırpalarken, IMF, Yap ısal Ayar Paketi'ne dahil oldu. IMF bu doğrultuda Suharto'dan giderleri azaltması için akaryakıt ve gıda sübvansiyonlarını düşürmesini, ayrıca başka birçok sosyal hizmette kısıntı yapmasını istedi. Varlıklılar lehine alenen dengesiz olan bu politikalar açlığı, salgın hastalıkları ve husumeti daha da körükledi.

Endonezyalılar sonunda kitleler halinde sokağa döküldü. Varl ıklılar bile büyük bir kargaşa çıkmasından korkarak değişim için dayattı. Suharto sonunda 1998 Mayıs'ında istifaya zorlandı; 32 yıllık diktatörlüğü böylece sona erdi. 1999 yılı Eylül ayında Clinton yönetimi, Endonezya ordusuyla olan tüm askeri

bağları koparttı.

Ne var ki bu gelişmeler hiçbir şekilde şirketokrasinin sonunu belirlemedi. Tersine, konumunu en üst düzeyde güçlendirdi. Başa geçen Endonezyalılar, diktatörü alaşağı etmenin itibarından yararlandı ve kendilerini halkın dostları olarak gösterdi. ABD hükümeti ve çokuluslu şirketler, Suharto'nun düşüşünü selamladı ve yeni rejimi destekledi. Ardından 26 Aralık 2004 günü şirketokrasiye ülkeye daha sağlam bir şekilde yerleşmek için yeni fırsatlar tanıyacak olan trajedi yaşandı. Noel'in ertesi günü tsunami kıyıları vurdu.

Çeyrek milyon kadar insan devasa dalgalar altında hayatını kaybetti. Ve inşaat sektöründe faaliyet gösteren (çoğu Amerikalı olan) şirketler bu felaketi kârlarını artırma fırsatı olarak gördü.

Depremler, kasırgalar ve tsunamiler yüzbinlerce insanı öldürür ama bir yandan da gayri safi milli hasılayı patlatır. Ölüm ve yıkım ekonomik istatistik defterlerine girmez ama yeniden yapılanma için harcanan milyarlarca

dolar, sahte bir pozitif etki yaratır.

Çoğu ABD yurttaşı savaş gibi afetlerin bilincinde değildir; bunlar büyük iş dünyası için yüksek kâr fırsatlarıdır. Afetler sonrasındaki yeniden yapılanma harcamalarının büyük bölümü, Amerikan inşaat şirketleri ve otel, restoran, perakende satış zincirleri, iletişim ve nakliye ağlarının sahibi olan çokuluslu şirketlerin, bankaların, sigorta şirketlerinin ve öteki şirketokrasi sanayilerinin kullanımı için bir kenara koyulur. *Afet yardımı* programları, kendini kıt kanaat geçindiren çiftçilere, balıkçılara, emektarların işlettiği aile lokantalarına, küçük otellere ve yerel girişimcilere yardım etmek yerine, imparatorluk kuranlara para akıtmak için bir araç daha sağlar.

8-Tsunamiden Kâr Etmek

26 Aralık 2004 kara bir gün oldu. Sadece korkunç tsunamiye anında kurban giden insanlar açısından değil, bu gezegeni paylaştığımız kardeşlerimize yönelik şefkate, yardımlaşma duygusuna ve iyi niyete inanan insanların hepsi için öyleydi. Utanmazca girişilen istismarın trajik öyküsü ise, o doğal afetin ülkeyi vurmasından aylar önce başlamıştı.

Endonezya'da 2004 yılı Eylülünde bir diğer askeri başkan gelmişt i . *New York Times*'in tarifiyle General Susilo Bambang Yudhoyono, 'General Suharto'nun totaliter yönetimi sırasında orduda hızla yükselerek rütbe almıştı.[12] 1976'da Georgia'daki Fort Benning'de askeri eğitim almak üzere seçilmiş ve Uluslararası Askeri Eğitim ve Öğretim Programı çerçevesinde ABD'ye iki kez gitmişti. Tsunamiden Aceh bölgesindeki direnişi paramparça etmek için kusursuz bir liderdi.

Takımadaların her tarafındaki yerel hareketler

gibi Aceh’te de, eylemler ekonomik istismar ve siyasi baskı kaynağı olarak görülen hükümetten bağımsız olma arzusuyla güdümlenmişti. Doğası ve kültürü yabancı kuruluşların elinde hırpalanan Aceh halkı, bundan pek az fayda görüyordu. Endonezya’nın en büyük doğal kaynak projelerinden biri olan sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) tesisi Aceh’te idi ama LNG’den edilen kârın çok çok küçük bir bölümü yerel okullara, hastanelere ve LNG tesisinden doğrudan ve olumsuz etkilenen insanlara katkıda bulunabilecek yatıranlara gidiyordu,

Newsweek, Newsday (New York), Esquire, George, MSNBC, The New York Observer gibi yayın organlarında yazan ve arada sırada bana dünyanın sıcak noktalarından kişisel e-postalar gönderen Ödüllü gazeteci Melissa Rossi’ye göre, ‘Zengin doğal kaynaklara sahip olan Aceh, yarım yüzyıldan beri Endonezya’dan bağımsız kalmanın özlemiyle yaşıyordu. Petrol kuyuları kıyı boyunca sıralanmıştı ki bu da Endonezya hükümetinin Aceh’e neden bir sülük gibi

yapıştığını açıklıyordu.’[13] Her ne kadar kamuoyuna sadece birkaç haber yansıdıysa da, tsunami okyanusu kaldırıp karanın üstünden geçirene kadar, yani 30 yıllık bir süreç içinde, bölgede tahminlere göre 10 bin ile 15 bin arasında insan öldürülmüştü.[14]

Hükümetle (Endonezya dilindeki adı Gerakan Aceh Merdeka’nın kısaltması GAM olarak anılan[15]) Özgür Aceh Hareketi arasındaki gizli görüşmeler 2004’te başlamıştı. Görünüşe göre GAM, Aceh halkının petrol, gaz ve öteki doğal kaynaklardan elde edilen gelirin hiç değilse bir bölümünü paylaşması, kademeli bir muhtariyet edinilmesi ve onyıllardan beri diretilen başka talepler üzerinde pazarlık edebilecek bir konum yakalamıştı. Ama tsunami bunu altüst etti.

GAM yerel bir organizasyon olduğundan, merkezi teşkilatlanması da dev dalgalar tarafından mahvedilen bölgedeydi ve afette ağır hasar görmüştü. Kilit konumdaki üyelerinin

bazıları ölmüş ya da ailelerinde yaşanan kayıpların acısı içindeydi. İletişim ve nakliye sistemleri harap olmuştu. Direniş yöntemlerini masa başı görüşmelere indirgemişlerdi. Bir yandan tsunami kurbanlarına yardım etmeye çalışırken, bir yandan da yeniden yapılanma çabalarıyla ilgileniyorlardı.

Öte yandan hükümet, kargaşadan kâr çıkartmakta elini çabuk tutmuştu. Java'dan ve Endonezya'nın hasar görmeyen başka bölgelerinden uçakla taze kuvvetler getirildi; bunlar birkaç ay içinde (daha önce sözünü ettiğim Neil'in de içinde olduğu) ABD askeri personeliyle desteklendi. Silahlı kuvvetler afet kurbanlarına yardım bahanesiyle denetimi ele aldıysa da, dile getirilmeyen amaç GAM'ı yok etmekti.

Bush yönetimi hiç zaman yitirmedi. Tsunamiyi izleyen günlerde yani 2005 Ocak ayında Clinton tarafından 1999'da yürürlüğe koyulan ve Endonezya'nın baskıcı rejime eğilimli ordusuyla askeri ilişkileri kesme

politikasını tam tersine çevirdi. Beyaz Saray Cakarta'ya bir milyar dolarlık askeri donanım gönderdi. *New York Times* 7 Şubat 2005'te şu haberi veriyordu: 'Washington tsunami ile birlikte gelen fırsatı değerlendiriyor (....) Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, Endonezyalı subayların Amerikalılar tarafından eğitimini hızlandırmak için harekete geçti (....) Endonezya ordusu 30 yıldır ayrılıkçı isyanın yaşanmakta olduğu Aceh'te tsunamiden bu yana tam bir harekat halinde (....) Anlaşıldığı kadarıyla ordunun birincil amacı Özgür Aceh Hareketi'ne karşı sağlam mevziler oluşturmak.'[16] 2005 yılı Kasım ayında Washington silah ambargosunu kaldırdı ve Endonezya ordusuyla ilişkilerini en üst düzeyde yeniledi.[17]

Afet hasarını giderme ve yerel toplumların yeniden yapılanmasına katılım çabalarıyla gücünü tüketen ve Endonezya ordusuyla onun ABD'li destekçilerinin dayanılmaz baskısıyla karşı karşıya kalan GAM, nihayetinde hükümetle tek yanlı bir barış antlaşması

imzaladı. Şirketokrasi bir kez daha en kazançlı çıkan taraf olmuştu. Tsunami sonunda bir Aceh'in olanca hızıyla sömürülmesinin devamını sağlamıştı.

Doğal afetlerin şirketokrasi tarafından istismarının ikna edici bir örneği de, Aceh'in Leuser[18] Ekosistemi'nde yaşananlar oldu. Yerel direniş otuz yıl boyunca kereste ve petrol sanayini dünyanın en zengin ormanlarından uzak tutmayı başarmıştı. Ama GAM'ın ezilmesiyle birlikte şimdi bu bölge de sömürüye açılıyordu.

Eski bir petrol şirketi yöneticisi olan Mike Griffiths, gıpta edilen işini bırakıp 1980'lerin ortasında kendini ekolojik korumaya adadı. 1994'te Uluslararası Leuser Vakfı'nın kurulmasına yardım etti. 2006'da NPR'nin *Radio Expeditions* programında Aceh'i konu alan bir yayın yapılmasına yardımcı oldu. NPR'nin konuğu Michael Sullivan, "Barışla birlikte ormanlar üzerindeki baskının yükselmesi doğaldı," diyordu. "Barış demek en büyük,

tropikal sert ağaç ve yağlı palmiye ormanlarının, şirketler tarafından tomruğa dönüştürülmesi demekti.” Radyo programında, tsunaminin hemen ardından ABD mühendislik ve inşaat firmalarının kereste ve petrol endüstrilerinin gereksindiği yolların yapımı için para ayrılması konusunda Dünya Bankası ve diğe r *yardım* kuruluşlarında nasıl lobi çalışması yaptığı anlatılıyordu. Sullivan, NPR’deki konuşmasına şöyle devam ediyordu: “Leuser ekosistemini bir kez bozarsanız, kaplan, orangutan, fil ve gergedan için son gerçek şansı yok etmekle kalmaz, 4 milyon insanın refahının temelini oluşturacak asıl unsurları da yok edersiniz ki bu verdiğim rakam, yaşamı suya, gıda kaynaklarının korunmasına ve erozyonla mücadeleye bağlı insanların sayısını belirtir.”[19]

Endonezya’daki egemen elitlerle ABD ve uluslararası şirketler arasındaki ilişki, şirketokrasinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya çapında benimsediği metotların

göstergesidir. Bir imparatorluk büyük ölçüde gizlilikle kurulur. Demokrasi açıklık içeren seçimlerin yapılmasını öngördüğüne göre, metotlar Amerika'nın ısrarla gözettiğini öne sürdüğü idealleri açısından tehdit konumundadır. Bu ayrıca benim ve başka birçok 'gelişim uzmanının' çalışmalarının sonuçları açısından da rahatsız edici bir yorumdur.

Mesleğimizin sinsice fırsat kollayan kalleş doğası, benim açımdan 2004 tsunamisi ertesinde (her birinin kökleri kariyerimin başlangıcına kadar uzanıyor olsa da) üç ayrı dönem şeklinde vurgulanmıştır. Birincisi Boston merkezli büyük bir danışmanlık firmasıyla, İkincisi Endonezyalı devlet görevlileriyle, üçüncüsü de ABD madencilik şirketleri ve Endonezya ordusuyla olan ilişkiler etrafında toplanır.

9-Yozlaşmanın Meyveleri

Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I' de Stone ve Webster Mühendislik Şirketi (SWEC) ile 1980'ler ve 1990'larda olan ilişkimi açıklamıştım. Bu firma o zamanlar ülkenin en büyük, en saygın inşaat-danışmanlık firmasıydı ve daha sonra hayatımı ekonomik tetikçi olarak sürdürdüğüm dönemi anlatacağım kitabımda bahsinin geçmemesi için bana yarım milyon dolar ödeyecekti. Şirket daha sonra benden kendisine bir hizmette daha bulunmamı talep etti.

1995 yılında bir gün SWEC'in üst düzey yöneticilerinden biri beni arayarak randevu istedi. Öğle yemeğinde buluştuk ve Endonezya'da bir kimyasal madde işleme fabrikası kurulması konusunu konuştuk. Buluştuğum kişi bu bir milyar dolarlık projenin şirketin yüz yıllık tarihindeki en büyük girişim olacağını söylüyordu. "Bu işi yapmakta kararlıyım," dedikten sonra sesini alçaltarak, "Ama Suharto'nun akrabalarından birine 150

milyon doları ödemenin yolunu bulamıyorum," diye devam etti.

"Rüşvet olarak mı?" dedim.

Başını olumlu anlamda saldı. "Endonezya'da uzun zaman kaldınız. Bunun nasıl gerçekleştirileceği konusunda bana bilgi verin."

Meşru rüşvet vermenin dört yolunu bildiğimi anlattım ona. SWEC, o kişinin ya da dostlarının sahip olduğu şirketlerden normal bedelinin çok üstünde paralar ödeyerek buldozerler, vinçler, kamyonlar ve diğer ağır inşaat makineleri alınmasını ayarlayabilirdi. Yine benzer şekilde o kişinin sahip olduğu şirketlere şişirilmiş fiyatlarla taşeronluklar verilebilirdi. Ayn ı model SWEC'in orada gereksineceği gıda, konut, araba yakıt ve b e n z e r i şeyler içinde uygulanabilirdi. Ve sonuncu yöntem de Endonezyalı kafadarların çocuklarına prestijli ABD üniversitelerinde tüm bedelleri ve giderleri ödenmiş eğitim, ardından da ülkede kaldıkları sürece yüksek maaşlı stajlar önerilebilirdi. Ancak o kadar yüksek bir paranın aktarılması için yıllar geçmesi ve olasılıkla dört

yaklaşımın dördünün de kullanılması gerekeceğini anlattım. Ayrıca bu tekniklerin daha önce başarıyla kullanıldığını ve uygulamalar nedeniyle herhangi bir ABD şirketi aleyhine suçlamada bulunulduğunu duymadığımı da ekledim. Bunlara ek olarak, geyşaların anlaşmanın bağlanmasına olabilecek katkılarının araştırılmasını da önerdim.

Hınzırca bir gülümsemeyle, "Geyşalar çoktan sıkı şekilde çalışmaya başladı," dedi. Ama şöyle bir sıkıntı vardı: Suharto'nun adamı parayı nakit ve peşin istiyordu.

O kadar büyük bir rakamı nakit olarak ve peşinen ödemenin bir yolunu bilmediğimi kabul etmek zorundaydım. En azından meşru bir yolu yoktu bunun. SWEC yöneticisi bana teşekkür etti. Bu konuya dair başka bir şey duymadım.

15 Mart 2006'da Boston Globe İş Dünyası sayfaların d a şu başlığı attı: RÜŞVETİN BELGESİ VE STONE&WEBSTER'İN ÇÖKÜŞÜ. Makalede şirketin 1889'da başlayan parlak tarihinin 2000'de iflasını ilan etmesi ve

Shaw Grubu’na geçmesiyle nasıl kapandığı anlatılıyordu. Globe’nin yazdığına göre, ‘1000 kişi işten çıkartılmış ve bunların şirketteki tasarrufları yok olmuştu.’ Globe yazarı Steve Bailey, şirketin düşüşe geçişinin ‘Başkan Suharto’nun akrabalarından birine, şirket tarihindeki en büyük ihaleyi almasını sağlaması karşılığında 147 milyon dolarlık yasadışı bir komisyon ödeme girişimiydi. Düşüş de bu girişimin ayrıntılarını yansıtan şirket içi bir yazışmanın ortaya çıkmasıyla başlamıştı.[20]

İkinci olay, 1970’lerde birlikte çalıştığım Endonezyalı bir devlet memurundan gelen ve benimle buluşmak istediğini söyleyen e-posta iletisiyle başladı. Emil (ki gerçek adı bu değildir) benimle New York’un Yukarı Batı Yakası’ndaki sakin bir Tayland restoranında buluştu. Bana *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları*’ndan derinden etkilendiğini anlattı. Babası onu bana on yaşındayken Cakarta’da tanıştırmıştı. Sonra adımı sık sık duyduğunu anımsıyordu. Babasının kitabımda anlatılan yolsuzluklara

karıştığından haberi olduğunu söyledi bana. Ardından doğrudan gözlerimin içine bakarak, kendisinin de babasının izinden gittiğini açıkladı. “Bundan arınmak, sizin gibi itiraf etmek istiyorum,” dedi. Ve hafifçe gülümsedi. “Ama bir ailem, kaybedecek çok şeyim var. Demek istediğimi anladığınızdan eminim.”

İsmini ya da kimliğini hiçbir şekilde ifşa etmeyeceğim güvencesi verdim ona.

Emil’in öyküsü her şeyi ortaya koyuyordu. Endonezya ordusunun aktivitelerini finanse etmek için özel sektörden para toplaması epey eskilere dayanıyordu. Bunu gülüp omuz silkerek geçiştirdi Emil; ne de olsa bu tür girişimler Üçüncü Dünya ülkelerinde sıkça görülen türdendi. Sonra ciddileşti. “Suharto’nun 1998’de devrilmesinden sonra durum iyice kötüleşti. Suharto güçlü bir orduyu denetimi altında tutmakta kararlı gerçek bir askeri diktatördü. Onun egemenliği sona erince, birçok Endonezyalı, sivil otoritelerin ordu üstünde daha fazla denetime sahip olacağı yasalar için var

gücüyle mücadele verdi. Ordunun bütçesini kısarlarsa amaçlarına ulaşacaklarını düşündüler. Ama generaller yardım için kime başvuracaklarını biliyordu: Yabanc ı maden ve enerji şirketleri."

Emil'e sözlerinin bana Kolombiya, Nijerya ve Nikaragua ile özel milislerin ulusal orduları desteklemek için kullanıldığı başka birçok yerdeki benzer durumları anımsattığını söyledim.

"Doğru," diye onayladı. "Endonezya'da da çok sayıda paralı asker vardır. Ama benim sözünü ettiğim daha kötü bir şey. Son birkaç yıl içinde ordumuz yabancı şirketler tarafından satın alındı. Bunun gerisinde saklı olan şeyler ürkütücü, çünkü o şirketler doğal kaynaklarımızın yanı sır a şimdi ordumuza da sahip."

Bu gerçeği neden ifşa ettiğini sorduğumda başını çevirip bir süre restoranın camından dışarıda akan trafiğe baktı. Sonunda bakışları benimkilerle buluştu. "Ben bir işbirlikçiyim.

Babamın yolsuzluklarını bir adım öteye taşıdım. Anlaşmaları yapan, şirketlerden paraları toplayan ve orduya aktaranlardan biri de benim. Utanıyorum. Tek yapabileceğim sizinle konuşmak ve dünyanın neler olduğunu öğrenmesini sağlayacağınızı ummak.”

Emil ile buluşmamızdan bir hafta sonra, *The New York Times'in* web sitesini dolaşırken bir makale dikkatimi çekti. Yazıda, son yedi yıl içinde kendi tesislerinin korunması için bölgedeki (Papua) askeri birimlere ve kumandanlara 20 milyon dolar ödeme yapan New Orleans merkezli Freeport-McMoRan Bakır ve Altın Şirketi’nin edimleri ayrıntılarıyla anlatılıyordu. Endonezya ordusunun giderlerinin sadece üçte birinin devlet bütçesinden karşılandığı; geri kalanın *koruma bedeli* olarak şeffaf olmayan kaynaklardan toplandığı belirtiliyordu. Bunun da askeri kurmayların devletin mali denetiminden bağımsız hareket etmelerine imkan sağladığı vurgulanıyordu.[21]

Bu yazı beni *The Times'in* web sitesinde 2004

Eylül'ünde çıkan başka iki yazıya yöneltti. O kaynaklarda da dünyanın en büyük altın üreticisi olan Denver merkezli Newmont maden şirketinin benim zamanında üstünde tepindiğim yer olan Sulawesi'deki Buyat Körfezi'nden okyanusa yasadışı arsenik ve cıva boşaltımı yaptığı suçlaması belgelerle desteklenerek sunuluyordu. Proje müdürüm Charlie Illingworth'un ilk yolculuğumda vurguladığı gibi, Endonezya'ya petrol şirketlerinin istediği her şeyi almasını sağlamak üzere gönderilmiştik ve görevimizin sadece petrolcülerle sınırlı olmadığını anlamam fazla zaman almamıştı. Sulawesi, *yardım* paralarının çokulusluların çıkarları için nasıl kullanıldığının birincil örneğini oluşturuyordu.

The Times 'Newmont'a karşı yürütülen mücadelenin, madencilik ve enerji şirketlerinin Endonezya'nın zayıf denetim sistemi üstünde büyük bir etkinliğe sahip olduğu yönündeki gittikçe büyüyen kamuoyu takdirini körüklediğine' dikkat çekiyordu. 'Çoğu insan yolsuzluğun, ahbap-çavuş ilişkilerinin ve güdük

kalmış adalet sisteminin, 1998’de sona eren General Suharto yönetiminin mirası ve kapıları yabancı yatırımcılara o kadar büyük bir hevesle açmanın bedeli olduğunu öne sürüyordu.’[22]

O makalelere dalgın bir halde bakarken, ‘Batsville’ belediye başkanının ve Bugi tekne yapımcısının suçlayan bakışlarının, bilgisayar ekranımda peşimi bırakmayan kutsal kitap peygamberlerini andırır gibi yansıdığını zannettim. ABD gerçekten de *yarasalarını* sömürmeleri ve kirletmeleri için yabancı diyarlara gönderiyordu. Eski ahşap kalyonlarında bellerinde pala ile silahlanmış denizcilerin yurtlarını savunmakta, Pentagon’un kudreti karşısında yok denecek kadar az şansı vardı.

Ya da şirketlerin uşaklarının oluşturduğu daha sinsi ordular karşısında.

10-Endonezya'da Saldırı ve Dayak

Yaptığım konuşmalarda dinleyiciler zaman zaman Nike ve öteki şirketlerin düzelme eğiliminde olduğuna yönelik haberlere değinir. Ben de o insanların çoğu gibi bu haberlere inanmak istiyorum. Nike'nin kurucusu Phil Knight'in ve liderlik konumunda olan öteki üst düzey yöneticilerin daha sorumlu davranması hepimizin ümit ettiği bir şeydi. Bu yüzden Endonezya'da Nike işçileri gibi yaşamaya çalışan ve *sweatshop*lar ile ilgili bir belgesel hazırlayan Leslie ve Jim ile ilişkiye geçtim. Ne var ki gönderdikleri e-posta haberleri doğrular nitelikte değildi:

> 2000 yılında yaptığımız yolculuktan bu yana oraya iki kez gittik. İşçilerle ve sendika kurma çabasında olanlarla ilişkimizi hiç kopartmadık. Gerçekleştirilenler en iyimser deyişle marjinal şeylerdi ama ücret ve bağımsız sendika kurma hakkı gibi asıl önemli meseleler, işçiler yönünden 2000 yılından daha iyi değil. Ama Nike

kamuoyunun bunun tersini düşünmesini sağlamak için girişimlerde bulunuyor.

Hükümet, Endonezya'da asgari ücreti yükseltti ama gıda, su, gaz, giyim ve yaşamak için gerekli öteki tüketim maddelerinin fiyatları ve kiralar da aynı oranda yükseldi. İşçiler hâlâ 'kendim mi yiyeyim-çocuğuma mı yedireyim' gibi kararlar vermeye zorlanıyor. Endonezya'ya son gidişimizde 2000'den beri görüştüğümüz ve Nike fabrikasında sekizinci yılım doldurmuş bir işçi bizi ziyarete geldi. Kadın bizi sıcak bir şekilde kucakladıktan sonra yüzünde hüzünlü, silik ve zoraki bir gülümsemeyle, "Hiçbir şey değişmedi," dedi.

Değişen akaryakıt fiyatlarıydı, böylece fabrikalara gidiş geliş giderleri artmıştı. İşe gidip gelmek işçilere artık zaten yetersiz olan maaşlarının %30'una mal oluyordu. Artan nakliye maliyetlerinin parası nereden çıkacaktı? Multi-milyar dolarlık ticari kuruluşlar için haftada 6-7 gün çalışan ve

bazen günde iki öğün sadece tuzlu pirinç yemek zorunda bırakılan kadın ve erkeklerden elbette.

Nike 1990'ların sonların d a *sweatshop* koşullarına yönelik eleştirilere bunun ne demek olduğunu bilmediğini, taşeron konumundaki imalathanelerin başkalarına ait olduğunu, o nedenle de Nike'nin herhangi bir değişiklik yapma imkânı olmadığını ileri sürerek karşılık veriyordu. 2000'de tepkisi 'haklı eleştiri-yanlış muhatap' idi. 2002 yılına kadar Nike yöneticileri bizi ABD'de bu konuda konuşma yaptığımız tüm üniversite ve yüksek okullarda izledi. Bu yapacağımız ziyaretten önce kuruma söyleyeceğimiz her şeyi yalanlar nitelikte bir paket gönderirlerdi ve bunu öğrenci birliğinin yayın organında tüm gerçekleri bilmediğimizi öne süren bir editör yazısı izlerdi. Şimdi Nike strateji değiştirdi. Toplumsal sorumluluk konferanslarına katılmak ve kimi sorunlar olduğunu kabul etmek ama çözümlerin (Nike'nin deyişiyle) 'ortak sorumluluk

sahiplerinin birlikte çabalamasıyla' gelebileceğini ileri sürmek yönünde strateji değiştirmiş gibi görünüyor.

Bu arada, 1990'ların tüm sorunları açlık sınırının altındaki ücretlerden, tuvalet molalarının günde iki kereyle sınırlandırılmasına, sözlü, fiziksel ve cinsel tacizden sendika örgütçülerinin şiddete uğramasına kadar mevcut bütün sorunlar Nike'nin dünyanın her yerindeki fabrikalarında yaşanmaya devam ediyordu.

Eğer Nike Endonezya'daki işçilerinin (ki bu toplam işgücünün 1/6'sını oluşturur) ücretlerini ikiye katlarsa bu artış 1.63 milyar dolarlık reklam bütçesinin yaklaşık %7'sine denk gelir. Yani reklam bütçesinden sadece bir dilimi, daha yüksek ücret ödenmek üzere fabrikalara aktarsa, *sweatshop* işçiliği koşullarında büyük iyileşmeler görürüz.

Leslie ile Jim, bir ET'nin antitezi olabilirdi. Ama çakalların erişiminin dışında değillerdi. Bana kameramanları Joel, Endonezyalı şoförleri

ve çevirmenleriyle karanlık bir gecede bir grup silahlı haydut tarafından nasıl izlendiklerini anlattılar.

Jim, “Aracımızın etrafını motosikletlerle sardılar,” dedi. “Şoförümüz hemen yakınlardaki bir ordu kontrol noktasına yöneldi. Ama oradaki asker elini sallayarak bize devam etmemizi işaret etti.”

Leslie, “Telaşla bizden kurtulmaya çalışıyordu,” diye ekledi. “Endonezya mafyasına denk olan o adamları kızdırmak istemiyordu.”

“Şoförümüz aracı kenara çekmeye zorlandı. Namlu ucunda indirildik ve itilip kakıldık.” Leslie anlatırken bile ürperdi. “Kendi kendime, ‘Kesinlikle bittik!’ dedim; bizim isimlerimiz de kayıplar listesindekilerin arasında yerini alacaktı.”

Sonunda hayatta kalmışlardı ama şoförleri feci şekilde dövülmüştü.

Joel, “Bu bir uyarıydı,” diye mırıldandı.

“Mesajı aldınız mı?” dedim.

Jim, “Gelecekte daha dikkatli olacağız,” diye yanıtladı. “Nereye gittiğimize dikkat edeceğiz. Saatlere de öyle. Ama oraya döneceğiz. Bu belgesel tamamlanacak. Ve tüm dünyada gösterilecek.”

SWEC, Freeport-McMoRan ve Newmont ile ilgili yazıları okumak; Jim, Leslie ve Joel’in yaşadıklarını dinlemek beni bir kez daha kendi edimlerimin mirasıyla yüz yüze getirmişti. Üstelik bu edimlerde sömürgeci sanayilerin *sweatshop*larda ürettikleri malları satın alan herkesle birlikteydim. Endonezya’nın öyküsü bir yerlerde sürekli tekrarlanır gider; Amerikan İmparatorluğu’nun gizli tarihidir bu.

Ne yazık ki o imparatorluk kendi kendini yeni bir standart, aleni hataların birbirini taklit ettiği bir model üstüne kurmuştur. 2004 yılında Tibet’e yaptığım bir yolculuk bana Çin’in de kendine özgü ET’leri ve çakalları olduğunu öğretti. Ve bizimkilerden daha etkili ve daha yıkıcı olduklarını.

11-Budist Olmayın

Tibet olasılıkla kendini şiddetle mücadeleye, yaşayan başka herhangi bir insandan daha çok adamış olan ruhani lider Dalai Lama'nın yurdudur. Ne var ki Tibet, böyle bir namın keyfini pek çıkartamamıştır.

Ülkenin kralı Songsten Gampo 609 ile 649 yılları arasında, komşu zeametleri fethetme niyetiyle birbiriyle savaşan kabile şefleri arasında ittifaklar oluşturur. Bunun sonucunda göz alabildiğine uzanan bir imparatorluk kurar. Bölge daha sonra Cengiz Han tarafından işgal edilir. Böylece Tibet tarihe acımasızlığın ta kendisi olarak geçecek bir imparatorluğun parçası olur.

Başında olduğum bir grupla birlikte 2004 yılının Haziran ayında Tibet'e gittim.

Kırsal kesimde araçla yol alırken anlaşıldı ki hanım rehberlerimizden biri Tibet'i pek az bildiği gibi, dilini de neredeyse hiç konuşamıyordu. Aslında Suzie'nin kırık dökük

İngilizcesi bile Tibetçesinden daha iyiydi. Grubun içinde onun bir Çin casusu olduğu, o etraftayken söyleyeceklerimize dikkat etmemiz gerektiği haberi çabucak yayıldı. Nepalli rehberimiz sessizce bunu teyit etti ve bizden bilmeyenlere duyurmamızı istedi. Suzie ihtiyaç molasında otobüsten inince de bize her zaman birileri tarafından gizlice dinlendiğimizi varsaymamız gerektiğini söyledi.

Gruptaki kadınlardan biri, "Manastırlarda ve tapınaklarda da mı?" diye sordu.

"Özellikle oralarda," yanıtı geldi.

Tsedang kenti Tibet platosundadır. Karlı Himalaya zirvelerinin gölgesi altındaki bu yerleşim, ülkenin en eski uygarlık merkezlerinden biridir. Orada tertemiz bir Çin oteline giriş yaptık. Çantalarımı odama koyup hemen otelden çıktım. Bir süre gruptan uzaklaşmak, yüksekliğe alışmak, jet sersemliğinden sıyrılmak ve Tibet'i tanımak istiyordum. Ne var ki akşam saatlerine kadar dolaştığım sürece kendimi sürekli Tsedang

caddelerinden sihirli bir halıyla alınıp götürülmüş gibi hissettim. Eski Tibet'te olduğumu düşünmem bile zordu; bir Çin askeri üssüne düşmüş gibiydim.

Üniformalı askerler yeni yapılmış beton kaldırımlarda seri adımlarla dolanıyordu. Pazar yerinde ve küçük dükkânlarda Çin malları satılıyordu. İşportacılar cafcaflı plastik kaplar, kovalar ve oyuncaklar sergiliyordu. Kentte sadece birkaç tarihi bina kalmışken, ötekilerin yerini betonarme gri askeri yapılar almıştı. Tibetliler geleneksel kıyafetleri içindeydi. 15. yüzyıl kürk şapkaları, çizmeleri ve mantolarıyla o ortamda müzeden çıkmış gibi bir halleri vardı ve kendi ülkelerinde yabancı konumuna düştükleri açıkça belliydi. Askerler onlara deli sokak dilencileriymiş gibi aşağılayarak davranıyordu. Gerginlik ince Himalaya havasında titreşiyordu.

Yürümeye devam ettikçe, üstüme her adımda artan bir bitkinliğin yükü çökmeye başlamıştı. Önce bunun Andlar ve Kaşmir'deki gibi yüksek

irtifadan kaynaklandığını düşündüm. Ama bitkinlik sersemliğe dönmeye başlamıştı. Midem bulanıyordu. Beton bir bank buldum ve oturdum. 'Tibet'e Özgürlük!' sloganı kulaklarımda yankılanmaya başlayınca, sıkıntımın fiziksel olduğu kadar duygusal da olduğunu anladım. Kendimi çevreme odaklanmaya zorladım. İnsanlar telaşlı adımlarla geçiyordu önümden. Çinliler ve sayısı daha az olan Tibetliler benim farkımda değilmiş gibiydi. Kendimi hem görünmez hem etkilere açık hissediyordum. Kimse orada oturduğumu görmüyor gibiydi. Şu bildik deli sokak dilencilerinden biri olabilirdim.

Biraz toparlanmaya başlayınca Dalai Lama'nın cebimde taşıdığım fotoğrafı geldi aklıma. Dikkatle ve üzerimde bulundurmanın bile beni hapishaneye göndereceğini bilerek çıkarttım onu. Hâlâ milyonlarca insan tarafından önder kabul edilmesine karşın o adamın fotoğrafları modern Tibet'te yasadışıydı. Fotoğrafı havaalanındaki Çinli muhafızlardan biraz karşı koyma sembolü olarak, biraz da onu

Dalai Lama’nın izleyicilerinden birine hediye edebileceğimi düşünerek kaçırmıştım. Ama gerçekte bunu yaklaşık beş yıl önce o yüce Kutsal Ruh ile geçirdiğim zamanın onuruna yapmıştım.

Yolculuğu organize eden Sheena Singh, 1999 yılındaki ziyareti de düzenleyen kişiydi. Başka bir grupla Hindistan koruması altında olan ve Hindistan ile Pakistan arasında yer alan Kaşmir’deki Ladakh’a gitmiştik. Ladakh, Çinliler tarafından anavatanlarında yasaklanan geleneklerini sürdürmekte kararlı binlerce Tibetli mülteciye geçici yurt oluşturmuştu. Kaderin bir cilvesi olarak aynı hafta içinde Dalai Lama da Ladakh’ta idi. Onun özgün yerli kültürlerine olan merakını bilen Sheena, kitaplarımdan bazılarını grubumuz için özel bir toplantı ricası yansıtan notuyla birlikte yanında çalışanlardan birine ulaştırmıştı. Ertesi gün Dalai Lama’nın üst düzey maiyetinden çok sayıda kişinin oluşturduğu bir grup, nazik bir yanıt vermek üzere otelimize geldi. Lama’nın programının talebimize olanak sağlayamayacak kadar dolu

olduğunu açıkladı. Yanlarında imzalı kitaplarının olduğu bir de kutu vardı.

Tibet'teki son sabahımızda bizi Kuzey Hindistan'a götürecek olan uçağın kalkış saatini beklerken, Dalai Lama ile maiyetinin minicik havaalanına geldiğini görünce şaşırdık. Sheena henen onun sekreterine ulaştı. Biniş işlemleri başladı. Ve ben ne olduğunu anlama fırsatı bile bulamadan kendimi apar topar uçağın merdivenlerine götürülür halde buldum. Hintli rehberimiz Dalai Lama'nın ayaklarından birini öpmek gibi protokol gereklerini anlatırken kendimi Boeing 737'nin ön sırasında buldum.

Dalai Lama başını kaldırıp bana gülümsedi ve eliyle hafifçe vurarak yanındaki koltuğu gösterdi. Ayağını öpme düşüncesi oldukça tuhaf geliyordu. Ama yerel geleneklere saygı duymayı öğreneli uzun zaman olduğundan biraz sarsak bir hareketle ayağına doğru eğildim.

Dalai Lama güldü ve çenemin altına dokunarak usulca başımı kaldırdı. Yumuşak kıkırdamalarla bezeli sevecen bir sesle, "Bu şart

değil," dedi. Tekrar eliyle yanındaki koltuğu işaret etti. "Lütfen oturun." Sonra kucağındaki kitaba dokundu. Kapağını gösterince bunun benim kitabım olduğunu anladım. "Harika," dedi. "Dahasını da öğrenmek isterim."

Yerel kültürlere sahip insanlar ve onların dengeye yönelik kararlılığı üzerine uzun uzun konuştuk. Ona Amazon'daki Shuar kabilesinin niye kafatası avcısı olduklarını ve savaşmasının nedenlerini açıkladım. Nüfuslarının denetim dışına çıkacak şekilde artması nedeniyle bozulan dengelerin, birçok yaşam formunu yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığı bunun üzerine bir tanrının 'kendi bahçelerindeki ayrıksı otları temizleme' ya da başka insanları öldürme pahasına da olsa sorumluluğu üstlenme emri verdiğini anlattım.

Öykü Dalai Lama'yı çarpmış gibiydi. Şiddete asla göz yummayacağına göre, barışın ancak insanların tüm sezgili yaratıklara şefkatle yaklaşması ve bizim, gezegenin doğru kullanımı doğrultusunda bireysel ve kolektif sorumluluğu

üstlenmemizle geleceği gözlemini açıkladı. Ekonomik gelişmenin genellikle başka canlı türlerini yok ettiğine ve varlıklıyı daha varlıklı, yoksuluysa daha yoksul hale koyarak dengeleri bozduğuna dikkat çekti. Üstünde yaşadığımız yerküreyi bir sevgi dünyasına dönüştürmek için harekete geçmenin, bunu sadece konuşarak ya da dua ederek değil, somut eylemlerle yapmanın önemi üzerine uzun uzun konuştuk.

Uçuştan sonra Dalai Lama grubumuzu Hindistan'ın Dharmasala kentindeki evine davet etti. Orada candan bir selamlaşmanın ardından ruhani bir hareketin liderinden hiç beklemeyeceğimiz bir şey söyledi bize. "Budist olmayın. Dünyanın daha fazla Budist'e ihtiyacı yok. Sevgiyi yaymak için çalışın. Dünyanın daha fazla sevgiye ihtiyacı var."

Tsedang'da onun fotoğrafı ellerimin arasında otururken işte bu sözler yankılanıyordu zihnimde. Öyle bir öğüdü Papa'nın ağzından duyduğumu düşünemiyordum. Çin devlet başkanının da... ABD başkanının da... Din

değiştirme telkiniyle ve emperyalizmin her türüyle taban tabana zıt, o kavramları red ve mahkum eden bir ifadeydi bu. Dalai Lama'nın fotoğrafına bakarken ve insanlarının gelecek nesilleri lekeleyecek bir şiddet çevrimine girmemesindeki kararlılığını düşünürken, bir yandan da kendi yetersizliğimi hissediyordum. Çin'e karşı öfke duyuyordum. Sömürgeci imparatorlukların tüm acımasızlığını her şeyiyle yansıtan o kentte hissettiğim bir başk a şey de, öfkemin münasebetsizliğiydi.

Oracıkta, o anda hayatımın geri kalanını, gidişin tersine döndürülmesine adayacağıma dair yemin ettim. Sömürü, korku ve şiddete dayalı bir dünyanın tehlikelerini dile getirecek, yazacaktım. Ayn ı zamanda kendi tavır ve eğilimlerim üstünde çaba harcamam gerektiğinin de bilincine varmıştım. Korkuya daha büyük korkuyla karşılık vererek savaşmak, bir imparatorluğun yerini bir başkasına bırakmasını sağlamak yeterli değildi. Döngüyü kırmamız gerekiyordu.

12-Biyolojik Zorunluluklar

Tibet'i keşfe, sekiz Toyota Land Cruiser'den oluşan bir konvoyla çıkmıştık. Ağır yüklerinin altında güçlükle yürüyen köylülerin yanından geçtikçe, gittiğimiz her yere üstün, *seçilmiş halk* olduğumuz duygusunu yaratacak bir etki taşıdığımızı düşünmeden yapamadım. Bir dağ geçidinde ihtiyaç molası vermek için durduğumuzda, bizim gruptan birilerinin kümelendiği yere yaklaşıp herhalde kraliyet ailesi kervanı gibi göründüğümüzü söyleyerek şaka yaptım.

Adamlardan biri küçümseyerek, "Dalga geçiyor olmalısın," dedi. "Bu cehennem yolculuğu gibi bir şey. Evet, araçlarımız var ama benim sürücüm vites değiştirmeyi bile bilmiyor, her seferinde dişlileri sanki öğütüyor. Önümüzdeki araç yağ damlatıyor." Eliyle yaklaşan bir toz bulutunu gösterdi. "Şu araba da ötekilerin temposunu yakalayamıyor. Kraliyet ailesinin bu tür şeylere tahammül edeceğini sanmam!"

Amerikan standartlarına göre sert bir yolculuk olduğu doğruydu. Zaman zaman araç izlerinin belli belirsiz seçildiği eski dere yataklarına dönüşen İpek Yolu güzergâhıyla boğuşuyorduk. Himalaya havası hem insanları, hem de araçları hırpalıyordu. Bir durağımızda böcek bulutunun içinde kalmıştık. Öte yandan manzara hayal edilebileceğin de ötesinde güzeldi ve sık sık temiz çarşaf ve düzgün yemeğin tadını çıkartıyorduk. Çinliler'in yabancılarla konuşmama talimatlarına uymayan göçebelerle sohbet ediyorduk. Rehberlerimiz bize formalite icabı Panchen Lama'nın evini gösterdi. Panchen Lama, Dalai Lama'nın yerini almak üzere seçilmiş ve sonra birden ortadan kaybolmuş olan çocuğun yerini almak üzere Çinliler tarafından bulunup çıkartılmış altı yaşında bir Tibetli çocuktu. Geleceğin Dalai Lama'sının yabancılar tarafından bu şekilde dayatılması üzerine Budist keşişlerle birlikte sivil halk da sokağa dökülmüş, gösteriler sırasında açıklanmayan sayıda Tibetli hapis, sürgün ve idam edilmişti.

Yolumuza devam ettik; sık sık durup Kültür Devrimi sırasında yıkılmış çok sayıda manastıra saygılarımızı sunduk.

Tibet'te yolculuk ederken Çin baskı ve zulmüne de tanık oluyorduk. Tibet'in işgal altında bir ülke, halkının esir, doğal kaynaklarının sömürü altında olduğunu gösteren bolca kanıt vardı etrafta. ABD'nin de şirketlerimizin doğal kaynaklarına göz koyduğu ülkelerde benzer bir uygulama içinde olduğunu tartıştık aramızda. Gruptakilerin çoğu benimle Amazon'a da gelmişti. Yerel kültürlerin ve yağmur ormanlarının ticari kuruluşlarımızın hükmü altında çektiği acı ve korkunç yıkıma tanık olmuşlardı. Bizim, üzerlerine çöreklenen materyalizmimizden evlatlarını korumak için gerekiyorsa dövüşmeye hazır yerli halkların sesini duymuşlardı. Amerikan askerlerinin Amazon çevresindeki kentlerde Tibet'teki Çinliler'e benzer edayla dolaşmasını görmüşlerdi. Grubumuzdakiler oradaki Çin varlığını sıklıkla ABD'nin petrol, kereste, gıda, eczacılık ve başka tüketim maddeleri üstüne

faaliyette bulunan şirketlerin operasyon yaptığı Amazon, Ortadoğu, Afrika ve Asya'daki varlığıyla ve Afganistan ile Irak'taki işgal savaşlarıyla kıyaslıyordu.

Ertesi sabah Nepal'e gitmek üzere ayrılacağımız Lhasa'ya dönerken, olağanüstü Karo La ve Khamba La geçitlerini kullandık. Kervanımız bir buzulu seyretmek için 5 bin 600 metre irtifada mola verdi. Rehberlerimizden biri buzulun 20 yıl önce neredeyse yola kadar ulaştığını ama iklim değişikliklerinden ötürü 400 metreden fazla çekilmesine neden olduğunu anlattı. Koyunlar ve yaklar araçlarımızın az ötesinde otluyordu. Onlarla buzul arasında birçok siyah çadır vardı. Omuz hizasına anca gelen ve taban ölçüleri beş metreye yedi metre kadar olan bu çadırlar, mahya kirişlerinden çaprazlama sağlam şeritlerle yere sıkı sıkıya tutturulmuştu. Tepelerinden duman çıkıyordu. Tentelerin ötesindeki kırmızı, mavi, sarı, yeşil ve beyaz dua bayrakları, bükme sicimlerin oluşturduğu bir ağ ile birbirine bağlı yüksek

direklerde buzuldan gelen soğuk esintiyle dalgalanıyordu.

Biz araçlardan inerken Tibetliler de çadırlarından çıktı. Erkekler yün pantolonlar, ağır ceketler ve şapkalar giymişti; kadınların üstündeyse parlak renkli önlüklerle süslenmiş uzun elbiseler vardı. Rehberimiz onların milattan önceki zamanlardaki ataları gibi yaşayan göçebeler olduğunu söyledi. Göçebeler bize çevirmenler aracılığıyla buzulda Yeti'lerin yaşadığını anlattı. Yakın zamana dek yılda birkaç kez görüldüklerini ama buzulun iyice geri çekildiği on yıldan beri o efsanevi kar adamlarının da kaybolduğunu söylüyorlardı.

Küresel ısınmanın buzullar üstündeki yok edici etkisini konuşurken, içimizden birileri göçebelerin küçük bir tezgâh açtığını söyledi. Grubumuzda kelepire olan merakıyla ünlü bir kadın onların yanından hızlı adımlarla bize doğru geliyordu. Göçebelerin buzul çekilince ortaya çıkan kristalleri sattığını anlattı. Bizimkilerin çoğu o yana seğirtti ve bunun

kristalleri doğrudan yerel halktan almak için son şans olduğu söylentisi çabucak yayıldı.

Rehberimize kristallerin gerçek olup olmadığını sorduğumda, önce göçebelerin ticaretine karışmak istemediğine dair bir şeyler mırıldandı, ardından başını iki yana sallayarak Çin'de bir fabrikanın o tür şeyler ürettiğini duyduğunu söyledi.

Ben ve birkaç kişi daha kenara çekilip grubumuzdakilerin Tibetliler ile pazarlık edişini izledik. Yan ımdakilerden biri, "Küresel ısınma mevzuu buraya kadarmış," dedi.

Bir diğeri, "Şurada muhteşem bir buzul var, burada da çadırlar, insanlar, yaklar..." diye söylendi. "Ve bizim grubumuz olasılıkla camdan başka bir şey olmayan kristal parçacıkları tarafından baştan çıkartılıyor."

Çevirmenden bana katılmasını isteyerek, yaşlı bir adamla kadının küçük bir kızla birlikte oturduğu yere yöneldim. Kadın yanındaki yakın boynuna bağlı uzun ipin ucunu tutuyordu.

Hayvanın kaba tüylü sırtına kahverengi ve bej üçgenlerle süslenmiş güzel bir battaniye örtülüydü; onun üstünde de küçük kıza ait olduğunu düşündüğüm bir semer vardı. Bana yüzlerinde sıcak gülümsemelerle baktılar. Ya şlı kadın kalktı ve okşamam için yakı bana getirdi. Sonra yerine oturdu, çevirmenimle beni de onlara katılmaya davet etti.

Tanışma faslından sonra onlara Çinliler konusunda ne düşündüklerini sordum. Birbirlerine baktılar. Küçük kız elleriyle yüzünü kapatıp parmaklarının arasından kaçamak bakışlar gönderdi, önce kaşlarını çattı, sonra kıkırdamaya başladı. Ve yaşlı adam konuştu.

“Bilirsin,” dedi dişsiz ağzında geniş bir gülümsemeyle; “Başka ülkelerden gelen egemenlere alıştık. Öykülerimiz dedelerimin dedelerine, yurdu işgal eden kralın zamanına kadar gider. Onun askerine verdiğimiz bir isim de vardır : *Göçebe Katilleri.''* Kızın omzunu okşadı. “Bu küçüğün zamanında durumun farklı olması için bir neden var mı?”

Yaşlı kadın, "Dertler işi erkekler ele aldığında başlar," dedi.

Ne demek istediğini sordum.

"Güne bak. Her şey erkekler tarafından idare ediliyor. Zamanın d a şehirde yaşadım ve Budizme hizmet ettim. Ama orada bütün önemli işlerin erkeklerin elinde olduğunu gördüm."

Adam, "Hakkı var," dedi. "Eski zamanlarda kadınlar biz erkekleri zapt ederdi." Sırıttı. "Zaman gelir epey azgınlık yapabiliriz; hayvanları avlar, ormanları keser, o tür şeyler yaparız. Kadınlar o zaman bize 'yeter' derdi."

Bu konuşma bana Amazon'daki Shuar kabilesini anımsatmıştı. Orada erkekle kadının eşit ama rollerinin farklı olduğuna inanırlar. Erkekler besin için hayvan öldürür, ateş için ağaç keser ve başka erkeklerle savaşır. Kadınlarsa çocuk yetiştirir, tarla ekip hasat kaldırır, evin ateşini canlı tutar ve erkeklere ne zaman durmaları gerektiğini söylemek gibi önemli bir görevi üstlenir. Shuar halkı bana

kadınlar onları dizginlemese, erkeklerin yeterli yiyecek ve odun varken de hayvanları avlamayı ve ağaçları kesmeyi sürdürdüğünü anlatmıştı. Shuarlar ABD'yi ziyaret ettiklerinde doğanın o şekilde yok edilmesi, üstünün otoyollar, kentler ve alışveriş merkezleriyle örtülmesi karşısında dehşete düşmüşlerdi. "Kadınlara ne oldu?" diye sormuşlardı. "Erkekleri bunları yaparken neden durdurmadılar? Kadınlarınız neden sürekli daha fazla şey satın almak istiyor?"

Amazon'un derinliklerindeki kabilelerle, Himalayalar'ın tepesindeki göçebeler arasında aynı duyarlılığın paylaşıldığını görmek büyüleyiciydi. Lhasa'ya dönerken sürekli bu iki grubun gerçek insani değerleri temsil ettiğini ve dünyayı değiştirmek için yapmamız gereken tek şeyin kadınla erkek arasındaki dengeyi sağlamak olabileceğini düşündüm. Şirketokrasinin erkek egemen yapısına ve kütlesel tüketime duyduğu ilgiye bakılırsa, yukarıdaki cümlede yer alan *tek şey* vurgusunun *her şey* olarak değiştirilmesi gerekir ama bir yandan da bu kadar kesin bir saptama,

görevimizi olduğundan daha az yıldırıcı göstermeye hizmet edebilir. Gerçek ve önemli o l a n şudur ki, şirketokrasinin yapısı, eril hiyerarşilere dayanır ve gücü materyalizmin aşırı uçtaki bir formunu *normal* kabul etmekteki istekliliğimiz çevresinde toplanır. Kavradığım bir şey de her iki türün de alışveriş yapma bağımlılığından kurtarılması gereğidir. ABD Başkanı'nın 11 Eylül'ün hemen ertesinde yurttaşları stres atmak, ekonomiyi desteklemek ve teröristlere meydan okumak için alışveriş yapmaya yönlendirmesi, bu açıdan bakınca ne kadar ironik bir durumdu. Tibet dağlarının dünyadaki alışveriş merkezlerinden binlerce kilometre uzakta yaşayan yak çobanları bile bu mesajı almış, tüketimle uzaktan yakından ilgisi olmayan yaşamlarına rağmen bize satış yapmaya çalışıyorlardı.

Dr. Judith Hand'ın *Kadın, Güç ve Barışın Biyolojisi* adlı kitabını anımsadım. Kitapta savaş kavramı tarihsel olarak erkeğe biyolojik anlamda sperm saçma üstünlüğünü uygulama aracı sağlarken; doğurma, emzirme, yetiştirmekle

görevli kadının toplumsal istikrarı yeğlediği vurgulanır. Dr. Hand daha barışçıl toplumların idrak edilmesi için kadınların karar verme süreçlerinde daha geniş rolü olması gerektiğini anlamalarına yardım etmemiz gerektiğini ileri sürer. Göçebelerden o gün duyduklarım, varılan bu sonucu teyit eder nitelikteydi. Ve böylece aklıma başka bir şey geldi: Modern ailede genellikle birincil alışveriş elemanı kadınlar olduğuna göre, onların küresel çatışmanın şirketokrasi tarafından körüklendiğini ve barış kavramının yüceltilmesi için materyalizme yönelik tavırlarını değiştirmeleri gerektiğini anlamalarına yardım etmemiz gerektiğini düşündüm. Kadınlar ayrıca, ürünlerini satın aldıkları şirketlerin çalışanlarına dünyanın hangi köşesinde olurlarsa olsun herkese adil davranmaları gerektiğini dayatmalıdır.

Dalai Lama'nın yetiştiği kentte çok farklı bir ders almıştım.

13-Finans Diktatörlüğü

Lhasa ziyaret ettiğimiz kentler arasında Tibet'i en fazla yansıtandı. Dalai Lama'nın büyüdüğü Potala Sarayı, yılankavi kıvrımlarla uzanan eski sokaklar, kat kat çatıları olan Budist tapınakları, devasa koniler formundaki stupalar ve kasvetten uzak mabetler bana beş yıl önce Ladekh'te ve Tibet kırsalında hissettiğim o huzur duygusunu ilham etmişti yine. Ama Tsedang ve öteki kentler bundan çok uzaktı. Çinliler ülkeye alabildiğine yayılmıştı. Askerler caddelerde kasılarak yürüyor, Çin yazısıyla doldurulmuş pankartlar, reklâm tabelaları ve modern endüstri toplumlarım çağrıştıran plastik ürünler her tarafta bolca görülebiliyordu.

Tibetliler tarafından tasarlanıp inşa edilen harika bir otele giriş yaptık. Kendimi renkli yastıklarla dolu yatağa bıraktım ve cep bilgisayarımdaki notların üstünden geçmeye başladım. Materyalizm, komersiyalizm ve çokuluslu kuruluşların Asya'ya o kadar büyük acıya mal olan 1997 krizindeki rolüne yönelik

düşüncelerimi güncellemek istiyordum. Bu krizin Endonezya üstündeki etkilerini daha önce araştırmıştım. Ama Tibet'e gelmek, Çin'in bu ülke üstünde kurduğu sömürüyü görmek ve hissetmek 1997 trajedisini farklı bir perspektife yerleştirmişti.

'IMF Krizi' olarak bilinen şey, özellikle Güney Kore, Tayland ve Endonezya'yı sert vurmuştu ama yarattığı geri tepme dalgaları Hong Kong, Laos ve Filipinler'de birçok insanın (özellikle de yoksulların) üstünde yıkıcı olmuştu. Bu ülkelerin hepsi de IMF ve Dünya Bankası ideolojilerine angajeydi.

Birçok ekonomist, krizin ardından yaptıkları yakın ve yansız gözlemlerde IMF'yi, 'sol şerit kapitalizmi' yani anapara akışı üstündeki kısıtlamaların kaldırılması, özelleştirmenin teşviki, faizlerin yabancı yatırımcıyı ve bankaların ana sermayelerinin tasarruf piyasalarına akmasını özendirmek amacıyla yükseltilmesi, kur riskine karşı yerel para birimlerini dolara endekslenmesi yani açıkça dile

getirilmese de doların güçlendirilmesi gibi yöntemler kullanmakla eleştirilmişti. Tüketim maddeleri ve tüketici hizmetlerinin fiyatları da enflasyona bağlı olarak sürekli yükselmiş, IMF tarafından yüksek faiz uygulamaları dayatılmıştı. Savunulması olanaksız bir durumdu bu. Ülkeler birbiri ardından ekonomik çöküntüye düştükçe, yerel iş dünyası ve ulusal hükümetler ABD doları olarak aldıkları borçları geri ödeyemez hale geliyor, gitgide azalan ve yerel para birimi olarak tahsil edilen gelirlerinin devalüe edildiğini anlıyorlardı. IMF o ülkeleri yüksek vergilendirmeye yönelecek şekilde manipüle etmişti ki bu da büyük uluslararası ticari kuruluşların ve hissedarlarının çıkarınaydı.

Durum kötüye gitmeye başlayınca, IMF bu kez de bir 'kurtarma planı' ile çıktı ortaya. Uluslara ödemelerinde temerrüde düşmemeleri için yeni borçlar öneriyordu. Ne var ki plan, Yapısal Ayar Paketi'ni (SAP) kabul edecek ülkeler için (tıpkı Endonezya gibi) önkoşullara bağlıydı. Her ülke yerel bankalarının ve mali kuruluşlarının iflasına izin verecek, devlet

harcamalarını şiddetle kısacak, yoksul kesime sağlanan gıda ve akaryakıt sübvansiyonlarını kesecek ve faizleri daha da yükseltecekti. Ayr ıca kimi örneklerde olduğu gibi özelleştirmeye giderek ulusal varlıklarının daha fazlasını çokuluslu şirketlere satacaktı. Bunların doğrudan sonucu, bilinmeyen sayıda insanın, özellikle çocuğun yetersiz beslenme, salgın hastalık ve açlık nedeniyle ölmesi oldu. Çok sayıda insan da paketin uzun vadede sonuçlarıyla karşı karşıya kaldı. Bu sonuçlar tıbbi hizmetlerin, eğitim imkanlarının, barınma olanaklarının ve başka sosyal hizmetlerin eksikliği nedeniyle çekilen sıkıntılardı.

Asya'da başlayan çöküş mantar gibi yayılarak küresel ölçek kazanmaya, Avrupa'da, Güney Amerika'da ve ABD'de ekonomik durgunluğa neden olmaya başladı. Ekonomi politikalarının nasıl *yönetilmemesi* gerektiğine dair başlı başına bir dersti bu; amaç yerel halklara ve ekonomilere yardım etmek değilse elbette. Bu durum IMF ve Dünya Bankası'na dair güçlü bir mesaj verdi.

Analizler IMF'nin dayatmalarına teslim olmayan ülkelerin en iyisini yaptığını teyit etti. Bunun birincil örneği Çin idi. Pekin her ne kadar uluslararası yatırımcıları cesaretlendirecek politikalar uyguluyorsa da, IMF'nin savunduğundan çok farklı bir gidişat seçmişti. Yabancı yatırımcılar mevduat yerine imalat sektörüne yönlendirilmiş, ülke böylece gelecekte olası bir anapara kaçışına karşı korunmuştu. Bunun yanı sıra istihdam ve kimi başka yan çıkarlar da sağlanmıştı. Hindistan, Tayvan ve Singapur da IMF'ye karşı koymuş, ekonomileri gürbüz kalmıştı. Malezya boyun eğdi, ekonomik durgunluğa katlanmak zorunda kaldı, sonunda da IMF paketine sırtını dönüp hayal kırıklığıyla geri adım attı.

IMF'ye yönelik en sert ve sağlam eleştiriler Ekonomi Nobel'i sahibi ve (ironik kabul edilebilecek şekilde) Dünya Bankası eski başkanı ekonomist Joseph Stiglitz'den geldi.

Stiglitz'in *Küreselleşme ve Hoşnutsuzlukları (Globalization and its Discontents)* adlı kitabını

yanımda Tibet'e götürmüştüm. O gün öğleden sonra Lhasa'nın yılankavi kıvrımlarla uzanan sokaklarında tek başıma yürüyüşe çıktım. Sadece yayaların olduğu bir yere geldim. Biraz daha yürüyünce küçük bir park buldum ve alçalmaya başlayan güneşin verdiği tatlı ılıklık altında eski ahşap bir banka oturdum.

Stiglitz'in kitabını karıştırırken bir kez daha onun eleştirilerinin benim *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I*'deki görüşlerimle nasıl çakıştığını görüp şaşırdım. Benimkiler kişisel deneyimlerin bir anlatımıyken, o aynı şeyleri akademik bakış açısıyla yazmıştı ama ikimizin vardığı sonuçların çoğu benzeşti. Örneğin ben gelişmekte olan ülkelere yönelik yanıltıcı düzeyde iyimser ekonomik öngörüler yaratırken, o şöyle yazıyordu:

> IMF'nin programlarının çalışır gibi görünmesini sağlamak için rakamları *makul hale* koymak, ekonomik tahlillerde ayarlamalar yapmak gerekir. Bu rakamlardan yararlanan kişilerin çoğu onların sıradan

ekonomik öngörüler gibi olmadığının farkına varmaz; o tür erişimlerde GSMH'ye dönük öngörüler sofistike istatistik modellerine ya da ekonomiyi iyi bilenlerin tahlillerine değil, sadece IMF programının bir parçası olarak pazarlığa tabi tutulmuş rakamlara dayanır.[{23}]

Kitabı açık şekilde kucağıma koydum ve bir grup askerin önümden uygun adım geçişini seyrettim. Stiglitz kitabının bazı yerlerinde *ulusal elitlerin eski tarz diktatörlüğü* kavramına değiniyordu. Onun yorumları beni Tibet'teki Çin işgalinin, uluslararası finansın kurduğu yeni diktatörlükten çok daha dürüst bir güç gaspı olduğunu düşünmeye yöneltmişti. Çinliler de, kendilerinden önceki Romalılar, İspanyollar ve İngilizler'in tarzını benimseyip Tibet'i açıkça işgal etmişti. İncelikli, kimi şeylerin üstünü örten bir planları falan yoktu. Geleneksel emperyaller, edimlerini soylu amaçlarla çizilmiş çerçeveler içine alabiliyordu: Uygarlığın ilerlemesini sağlamak, ekonomik gelişmeyi tahrik etmek,

çağdaşlaşma yolunu aydınlatmak. Ama hiçbir örnekte sömürü için gelen sömürgeciler olduklarına yönelik en ufak bir kuşku bile yoktu. Öte yandan şirketokrasi, IMF ve Dünya Bankası gibi araçları kullanarak ve gereğinde CIA ve çakalları tarafından desteklenerek ilerlerlerken, fethin yeni bir türünü uygulamaya koyuyordu: Hile ve manevra yoluyla emperyalizm. Bir ülkeyi ordularla fethettiğiniz zaman, herkes fatih olduğunuzu bilir. Fethi ekonomik tetikçiler kullanarak yaparsanız, bunu gizlice ve kimsenin haberi olmadan gerçekleştirirsiniz. Böyle bir girişimin özgür ve gerektiği gibi duyurularak yapılmış seçimlere dayalı olduğu varsayılan bir demokrasiye nelere mal olduğunu merak ediyorum. Seçmenler liderlerinin en önemli politika uygulama araçlarının neler olduğunu bilmezse, o ulus demokrasiyle yönetildiği iddiasında ısrar edebilir mi?

14-Sessiz Dev

22 Haziran 2004'te Tibet'ten bir sonraki durağımız olan Nepal'e uçtuk. Benliğimi bir rahatlama duygusunun sardığını kabul etmeliyim. Kendimi tuhaf bir şekilde, lunaparkta insanı olmadığı şekillerde gösteren aynalar galerisini terk eder gibi hissediyordum. Çinliler'in Tibet'i, gözüme ekonomik tetikçi olarak görev yaptığım dünyanın çarpıtılmış bir görüntüsü gibi gözükmüştü. Çarpık da olsa yansımaya sahip bir görüntü...

Pırıl pırıl bir gündü. Pilot Everest Dağı'na o kadar yakın uçuyordu ki iki uçsuz bucaksız buzul arasından bir hortum gibi yükselen kar hunisini görebiliyordum. O görüntü güzergâhımızın sonundaki ülkeyle tamı tamına uyuşan bir simge gibi geldi bana. Dünyanın tek Hindu krallığına, hidroelektrik potansiyeline göz dikmiş olan iki dev, yani Hindistan ile Çin'in arasında cüce gibi kalan, karmaşa içinde çırpınan bir ülkeye, Nepal'e gidiyordum. Maocu asiler, 1996'da Nepal Halk Cumhuriyeti'ni

kurmak üzere bir ayaklanma başlatmıştı. Kral buna komünistlere savaş ilan ederek cevap verdi. Veliaht Prens Dipendra 2001 y ılı Haziran ayında babası Kral Birendra ve kraliyet ailesinin öteki üyelerini vurup öldürdü. Her ne kadar sonrasında intihar ettiyse de, bir Çin ajanı olduğuna yönelik çokça söylenti vardı. Sivil kargaşa patlak verdi ve yeni kral Gyanendra sıkıyönetim ilan etti, hükümeti dağıttı ve orduyu Maoculara karşı bir dizi saldırı yapmaya gönderdi. Biz ülkeye gittiğimizde, savaşta tahminen 10 bin kişi ölmüş, 100 bin ila 150 bin kişi yerinden edilip evsiz konumuna düşmüştü. Grubumuz için bu kısa ziyaret, gelişmiş dünyaya bir tür geçiş olacaktı. Otobüsümüz Katmandu caddelerinden hızla geçerken, rehberimiz Sheena o son gece için bir jest olarak, dünya klasmanında en üst düzey otellerden biri olan Dwarika's Hotel'de rezervasyon ayarladığını duyurdu. Otobüsün içinde bir tezahürat patladı.

Ve Dwarika bizi hayal k ırıklığına uğratmadı. Doğrudan Kipling'in yapıtlarından fırlamış gibi şık ve pitoreskti, ayrıca bana ekonomik tetikçilik

yıllarımda kaldığım yerleri anımsatan bir sömürgecilik dönemi havası taşıyordu.

Grubumuzdakilerin çoğu, rehberlerin güvenli olduğunu belirttiği bir açıkhava pazarına, son bir alışveriş seferine çıktı. Ben otelde kaldım. Bu geçiş konaklamasından yararlanarak Tibet deneyimimi yazmak istiyordum. Odamda oturup notlarımı biraz düzenledim. Sonra aşağıya indim ve her tarafından çeşit çeşit çiçek ve bitki fışkıran bahçelerde dolaştım. Bahçeler Hotel InterContinental Endonezya'da gördüklerimle tuhaf, hatta tekin olmayan bir benzerlik gösteriyordu. Bir Japon petrolcünün eşi sandığım o geyşa düştü aklıma. Dövme demirden yapılmış bir banka oturup, onun yokluğunun yarattığı duyguyu teselli etmek için Cakarta caddelerinde yürüyüş yaptığım, üstgeçitten inince karşılaştığım o iki kadını anımsadım. Beni derinden etkileyen şeyler söylemişlerdi. Ve sözleri onca y ıl sonra aklıma düşüp beni sarsıyordu:

Burada yaşanan, tarihin en büyük el

koyma operasyonudur. Buna bağlanan umutlar, yaşamlar ve gelecek muazzamdır. Öyleyse insanların onu kontrol altına almak için her şeyi riske etmeye hazır olmasına şaşmamak gerek. Bunun için aldatacak ve çalacaklardır. Gemiler, füzeler yapacak ve binlerce, hatta yüzbinlerce genç insanı, o şey [petrol] uğruna ölmeye göndereceklerdir.

Geldiğimiz yer burası işte: Vietnam Savaşı'nın bitmesinin üstünden çeyrek yüzyıl geçmiş ve biz şimdi de Irak'ta yeni bir tanesinin içine battık. İnsanlar yine aynı nedenle ölüyor: Tarihin en büyük doğal kaynak ele geçirme operasyonu. İmparator, yani şirketokrasi her zamankinden daha zengin. Ve Amerikalılar'ın çok büyük bir kesiminin bunlar hakkında en ufak bir fikri bile yok.

Asya'yı bu yeni imparatorluk kurma yaklaşımının sembolleşmiş bir örneği olarak görüyorum. Eski yöntemler Vietnam'da beklenen sonuçları vermedi ama yeni yöntemler Endonezya'da ve başka birçok ülkede işe

yaradı. Hatta politikalar başarısız görüntü verdiğinde bile iş dünyasının liderleri güzelce ödüllendirildi; Asya'daki IMF krizi yoksulluk ve ölüme neden olduğu, başka birçok ülke de bu politikalar nedeniyle büyük sıkıntıya girdiği halde şirketokrasi bundan muzaffer çıktı ve Endonezya'da da hükümetin kontrolünü ele geçirdi. Vietnam askerî bir başarısızlık olduysa da, Amerikan şirketleri silah satışından kâr etti, pazarlarını ve işgücü havuzlarını genişletti; *sweatshop* ve fason imalat üretiminde yeni metotlar oluşturdu. Şirketokrasi doğal afetlerden çıkar sağlamanın yollarını bile buldu.

Düşüncelerim sürekli Çin'e, geri planda gizlice hareket halinde bulunan sessiz deve kayıyordu. Tibet örneği bir gerçeği vurguluyordu: Çin her ne kadar askeri yaklaşımı benimsemişse de, imparatorluk kurmanın yeni tekniklerini yakından gözlemlemiş, ekonomik tetikçileri ve çakalları bizim yanlışlarımızdan çok şey öğrenmiştir.

Çin tarihsel olarak klasik sömürgeci güçlerin

tuttuğu yollardan kaçınmıştır. İspanya, Portekiz, Britanya, Hollanda ve Fransa'nın tersine, uzak ülkelere ordular göndermemiştir; bunun yerine Tibet ve Tayvan gibi kendi egemenlik alanı içinde saydığı yerlere odaklanmıştır.

Bu açıdan bakıldığında, ABD'yi taklit eder bir görünüm verir. Thomas Jefferson, Lewis ile Clark'ı Mississippi'nin batısındaki toprakları keşfetmekle görevlendirirken, tüm kıtanın bizim nüfuzumuz altında olduğu (yani oranın bizim Tibet ve Tayvan'ımız olduğu) mesajını vermiştir. Louisiana'nın, Teksas'ın ve Alaska'nın alınması bu bağlamda kendine haklılık temeli bulmuştur. *Bariz Kader*[24] düşüncesi daha sonra Kuzey Amerika'nın ötelerine uzanmak şeklinde yorumlandı. Karayip Adaları ve Pasifik'e uygulandı; Meksika, Küba ve Panama'nın işgaline bahane oldu, sonra da öteki Latin Amerika ülkelerinin politikalarına müdahil olmak için kullanıldı. Washington, ulusun kurucularının ilkeleriyle çelişecek şekilde doğrudan güç kullanımından kaçınmaya

çalışıyordu ama birbiri ardından gelen yönetimler imparatorluğun kuruluşunda gizli yöntemler kullandılar; her biri öncülünün başarılarından ve hatalarından ders çıkartıyordu. Ve görüldüğü kadarıyla şimdi Çin, Washington'u kendi oyununda kurnazlıkla yeniyordu.

Tibet ile Nepal'e yaptığım yolculuktan döndükten uzun zaman sonra bu karşılaştırmada yalnız olmadığımı anladım. 18 Eylül 2006'da, Dünya Bankası'nın Singapur'da yapacağı önemli bir toplantıdan bir gün önce *New York Times,* 'Çin, Komşularına Yardımda Batı İle Rekabette' başlıklı bir yazı yayınladı. *Times* yazarı Jane Perlez, Dünya Bankası'nın en büyük müşterilerinden biri olan Çin'in 'Banka ile kendi oyununda rekabete girerek Asya'da yardım işini sessizce yeniden düzenlemekte' olduğunu kesin bir dille öne sürüyordu. Makale Kamboçya, Laos, Myanmar ve Filipinler örneklerinden yola çıkarak, 'Çin''n verdiği borçların çoğunlukla Batı'nın komplike borçlarından daha çekici' olduğunu vurguluyordu. Perlez bu görüşü

desteklemek için aralarında Pekin'in kredi anlaşmalarına çevresel ve toplumsal standartları ya da yolsuzluğa ilişkin cezaları ek koşul olarak dahil etmeme gibi birçok neden ileri sürüyordu. Makale anlamlı bir şekilde ve doğrudan, ekonomik tetikçilerin çeşitli ülkelerde yetkileri ele almasına izin veren politikalara atıfta bulunuyordu. Bayan Perlez'in gözlemlerine göre, Çinliler'in gereksinmeleri 'pek nadiren Dünya Bankası projelerinin yaygın koşullarından biri olan pahalı danışmanların bindireceği ekstra yüke yöneliyor.'[25]

Bu kitapta ele alınan dört bölge arasında Asya, çoğu Amerikalı tarafından daha az tehdit içeren, daha kolay yönetilebilen unsur olarak görülüyor. Kore ve Vietnam savaşlarının görüntüleri ruhlarımızda yer edinmiştir; bunlar askeri zaferlerle sonuçlanmamıştır ama ikisi de hayatlarımızı olağan gidişiyle sürdürmemize engel olmak bir yana ABD ekonomisi üstünde muazzam bir ivme sağlayacak şekilde sona ermiştir. Japon mühendisliğine ve yaratıcılığına

duyduğumuz saygı onlardan otomobiller, televizyonlar ve bilgisayarlar almamızı sağlamıştır. Mağazalarımız birçok Asya ülkesinin ticari ürünleriyle dolup taşmıştır. Telefonumuzda 800'lü bir numarayı tuşladığımızda Asya'daki biriyle konuşabilmekteyiz. Her şeyin ötesinde Çin'den ve Kuzey Kore'den gelen askeri tehditler bile artık bir anlamda ve tuhaf şekilde demode görünüyor. Çünkü galip çıktığımız Soğuk Savaş'ı anımsatıyor. Nükleer silahlardan korkuyor olabiliriz ama suikast bombacıları örneğinin tersine, yarım yüzyıldan daha uzun bir süredir nükleer baskıyla uğraşıyoruz. Belki de en önemlisi, Asyalılar bizim tepeden tırnağa denetimi, iş dünyasıyla devletin birlikte dolap çevirme anlayışını, gemi azıya almış materyalizmimizi ve doğanın zenginliklerinin birkaç unsur tarafından sömürülmek için var olduğu inancını savunan kapitalizm modelimizi benimsemiştir.

Latin Amerika farklıdır. Onu tam ehlileştirdiğimizi sandığımız zaman Allendeler,

Noriegalar ve Sandinistalar ile karşı karşıya kalıveriyoruz. Sessiz sessiz Castro’nun sonunu beklerken, daha sessiz bir devrimin bölgeyi silip süpürdüğünü fark ediyoruz. Ve bu devrim bize yönelik oluyor. Latinler, Amerikan İmparatorluğu’na meydan okuyor. Süreç içinde gizli tarihimizi afişe ediyorlar.

Bu iki bölgeden, yani Asya ile Latin Amerika’dan çıkartılacak dersler üstüne kafa yorarken, buzulun kıyısında tanıştığım yaşlı Tibetlinin ülkesindeki istilacıları ‘göçebe katili’ olarak nitelendiren sözleri aklımdan hiç çıkmıyordu. Çünkü bunlar Guatemalalı bir sanayicinin sözlerinin yankısı gibiydi. Bu iki insan yerkürenin tamı tamına karşı uçlarında yaşıyordu. Biri yoksullaştırılmış, öteki varlıklıydı. Biri sömürülüyordu, öteki sömürgeciydi. Ama ikisi de çocuklarına miras kalacak olan dünyaya dair yaşamsal bir şeyin farkına varmıştı.

II-LATİN AMERİKA

15-Guatemala'nın Kiralık Silahları

Asansörün kapısı açıldı. Kabinde üç adam vardı. Pepe ve benim gibi takım elbise giymemişlerdi. Gündelik pantolon ve süveterler vardı üstlerinde. Biri deri ceketliydi. Ama asıl dikkat çeken şey silahlarıydı. Üçü de AK-47 Kalaşnikof taşıyordu.

"Maalesef bugünlerde Guatemala'da gerekli bir şey," dedi Pepe. Kabine önden girmem için elini uzattı. "En azından ABD'nin dostları, demokrasinin dostları için. Maya katillerimize ihtiyacımız var."

Miami'den Guatemala City'ye önceki gün uçmuş ve kentin en lüks oteline yerleşmiştim. Daha sonraları ismini *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I* kitabımda açıklamamamı isteyecek olan Stone ve Webster Mühendislik Firması'nın (SWEC) bir işi için oradaydım. Pepe Jaramillo (gerçek adı değildir) SWEC ile şirketin ülkesinde sahibi olacağı elektrik santrallerinin yapımına

yardımcı olmak üzere bir anlaşma imzalamıştı. Pepe en varlıklı sınıfın, ülkeyi İspanyol fethinden bu yana denetimi altında tutan küçük elitler grubunun güçlü üyelerinden biriydi. Ailesi organize sanayi sitelerinin, ofis binalarının, konut komplekslerinin ve ABD'ye muz, kahve ihraç eden uçsuz bucaksız tarım alanlarının sahibiydi. SWEC'in perspektifi açısından önemli olan, adamın paraya ve Guatemala'da işleri yoluna koymak için gerekli siyasi nüfuza sahip olmasıydı.

Guatemala'ya ilk kez 1970'lerin ortalarında bir ekonomik tetikçi olarak, hükümeti elektrik sektörünü geliştirmek için borçlanmaya ikna etmek üzere gelmiştim. 1980'lerin sonlarına doğruysa, Maya toplumuna çok küçük ölçeklerde kalkınma kredisi verecek bankalar düzenlemeyi ve halkın alt kesimini yoksulluktan kurtarmaya yönelik başka girişimlerde bulunmayı amaçlayan bir sivil toplum örgütünün yönetim kuruluna katılma daveti alınca ziyaret ettim. Aradan geçen yıllarda 20. yüzyılın ikinci yarısında ülkeyi paramparça eden trajik şiddete

dair çok şey öğrenmiştim. Bunun geçmişi Pepe’nin konkistador{26} atalarının 16. yüzyıl d a İspanya’dan gelişine kadar dayanıyordu.

Guatemala o zaman kabaca bin yıldan beri gelişmekte ve serpilmekte olan Maya kültürünün yüreğiydi. Konkistadorlar 1524’te işgal ettiğinde, uygarlık bir çöküş dönemindeydi ve çoğu antropoloğa göre bunun nedeni, harikulade kentsel yerleşimlerinin çevreye zarar verecek şekilde gelişmesiydi. Guatemala kısa zaman içinde İspanya’nın Orta Amerika’daki askeri etkinlik merkezi haline geldi. Bu konum 19. yüzyıla kadar korundu, Maya ve İspanyol nüfuslarının sık sık çatışmaya başlamasıyla düşüşe geçti.

1800’lerin sonuna gelinirken, Boston merkezli United Fruit şirketi İspanyolları kendi oyununda yendi ve Orta Amerika’nın en büyük güçlerinden biri haline geldi. 1950’lerin başına, Jacobo Arbenz, Amerikan Devrimi ideallerinin yankısı sayılabilecek düşüncelerle başkanlık

seçimlerine adaylığını koyana kadar, en üstün ve genelde rekabetle karşılaşmayan bir unsur olarak egemenliğini sürdürdü. Arbenz, toprakların halkına sunduğu kaynaklardan Guatemala'nın kendisinin yararlanması gerektiğini, yabancı şirketlerin ülkesini ve halkını sömürmesine artık izin vermeyeceğini söylüyordu. Başkan seçilmesi tüm yarıkürede bir demokratik gelişim süreci olarak selamlandı. O sırada toprakların %70'i, ülke nüfusunun %3'ünden azını oluşturan elitlerin ve yabancı şirketlerin elindeydi. Arbenz doğrudan United Fruit'in Guatemala'daki operasyonlarına yönelen kapsamlı bir toprak reformu başlattı. Amerika'nın önde gelen meyve ithalatçısı bu şirket, reformun başarılı olması halinde yarıküredeki, hatta belki dünyadaki diğerlerine de bir örnek oluşturmasından korkuyordu.

United Fruit böylece ABD'de büyük bir halkla ilişkiler kampanyası başlattı; Amerikan kamuoyunu ve Kongre'yi, Arbenz'in Guatemala'yı bir Sovyet uydusuna dönüştürdüğü ve toprak reformu programının

Latin Amerika'da kapitalizmi yok etmeye yönelik bir Rus komplosu olduğuna inandırdı. CIA sonunda, 1954 yılında bir darbe düzenledi. Amerikan uçakları başkenti bombaladı, demokratik yollarla seçilmiş olan başkan alaşağı edildi ve yerine acımasız sağcı askeri diktatör Albay Carlos Castillo Armas getirildi.

Yeni yönetim derhal toprak reformunu geri döndürdü, şirketin ödediği vergileri kaldırdı, gizli oylama yöntemini iptal etti ve Castillo'yu eleştiren binlerce kişiyi hapsetti. 1960'ta Guatemala Ulusal Devrimci Birliği adı verilen hükümet karşıtı gerilla grubuyla, ABD destekli ordu ve sağcı ölüm mangaları çarpışmaya başladı. İç savaş patlak verdi. Şiddet 1980'ler boyunca çoğu Maya olan yüzbinlerce sivilin katledilmesiyle sonuçlanacak şekilde tırmandı. Başka birçok Maya da hapsedildi, işkenceden geçirildi.

Ordu 1990 yılında yüksek irtifa gölü olan ve Güney Amerika'nın en güzel yerlerinden biri olarak bilinen Atitlan Gölü yakınındaki Santiago

Atitlan'da sivillerle yönelik bir kıyım yaptı. Benzer birçok katliamdan sadece biri olmasına karşın bu olay, yabancı turizm açısından popüler bir yerde gerçekleşmesi nedeniyle uluslararası basında manşetlere çıktı. Görgü tanıklarının bildirdiğine göre, olay bir grup Maya'nın, askeri üsse doğru yürüyüşe geçmesiyle başlamıştı. Bir komşuları ordu tarafından kaçırılan ve onun da resmen 'kayıp' ilan edilen binlerce kişi arasında yer almasından endişe eden Mayalar, adamın serbest bırakılmasında diretiyordu. Ordu, içinde kadınların, çocukların ve yaşlıların da bulunduğu kalabalığın üstüne ateş açtı. Gerçek rakamlar her ne kadar tartışmalı ise de, düzinelerce insan ağır yaralandı ve hayatını kaybetti.

Benim Pepe Jaramillo ile buluşmak üzere yaptığım yolculuk olaydan kısa bir süre sonra, 1992'de gerçekleşti. Pepe, Atitlan Gölü'nün kıyısında bir jeotermal proje geliştirmek istiyordu. SWEC ise bu projede onun ortağı olmayı ciddi şekilde düşünüyordu. Mayalar ile birlikte çalıştığım sivil toplum örgütü

projesinden, onların yeryüzünün bir ruha sahip olduğuna inandığını ve buharın yüzeye çıktığı yerleri kutsal addettiğini biliyordum. SWEC'in benden istediği şeyi yapmayı kabul etmemin nedenlerinden biri de jeotermal gayzerler üzerinde santral kurma girişiminin şiddet hareketleriyle sonuçlanacağından duyduğum endişeydi. United Fruit deneyiminden (ve gerçekleşmesini dikkatle izlediğim İran, Şili, Endonezya, Panama, Nijerya, Irak olaylarından) yola çıkarak, SWEC gibi bir Amerikan şirketinin Guatemala gibi bir yerde yardıma çağırması halinde, CIA'nın ortalıkta boy göstereceğine inanmak için yeterli nedenim vardı. Şiddet tırmanacaktı. Pentagon deniz piyadelerini gönderebilirdi. Vicdanımda yeterince kan lekesi vardı; daha öte kargaşalıkları önlemek için elimden gelen her şeyi yapmakta kararlıydım.

O sabah bir araba beni otelimden almış, Guatemala City'nin en etkileyici ve modern yapılarından birinin önündeki dairesel araç yoluna getirip kapıda bırakmıştı. İki silahlı görevli beni içeri aldı. Biri asansörde en üst kata

kadar bana eşlik etti. Yukarıya çıkarken bana binanın Pepe'nin ailesine ait olduğunu, on bir katın tamamının onlar tarafından kullanıldığını anlattı; ticari bankaları zemin katında, çeşitli işlerin merkezini oluşturan bürolar iki ve sekiz arasında, aile konutlarıysa dokuz, on ve on birinci katlardaydı.

Pepe beni asansörün kapısında karşıladı. Kahvelerimizi içtikten ve kısa bir giriş sohbetinden sonra beni binada, dul annesine tahsis edildiğini söyleyerek (benim başka nedenlere de bağlı olduğundan kuşkulandığım) on birinci kat hariç bir gezintiye çıkarttı. Bu gezintinin amacı SWEC temsilcisini etkilemek idiyse, hedefe ulaşmıştı. Ardından beşinci katta çok sayıda mühendisle yapacağımız ve beni jeotermal proje konusunda bilgilendirecek bir toplantıya katıldık. Sonra on birinci katta Pepe'nin annesi, erkek ve kız kardeşiyle öğle yemeği yedik. Sıra tesisin kurulacağı araziyi ziyaret etmeye gelmişti. İşte o zaman asansörün kapısı açıldı ve ben karşımda AK-47 Kalaşnikof kuşanmış üç adam buldum.

Biz binince kapı kapandı, deri ceketli adam düğmeye bastı. Aşağıya inerken kimse konuşmuyordu. AK-47'leri aklımdan çıkartamıyordum. Muhafızların Pepe'yi ve beni Mayalar'dan, yani birlikte sivil toplum örgütünde omuz omuza çalıştığım insanlardan koruduğunu anlamıştım. Mayalı dostlarım beni o halde görse kim bilir ne düşünürdü.

Asansör durdu. Kapı açıldığında sabah saatlerinde içeri girdiğim sütunlu giriş saçağından sızan öğleüstü güneşiyle karşılaşacağımı sanmıştım. Bunun yerine devasa bir yeraltı garajı açıldı önümde. En uç köşesine kadar son derece iyi aydınlatılmıştı.

Pepe elini omzuma koydu ve yumuşak bir sesle, "Burada kalın!" dedi.

16-Öfkenin Güdümünde

Korumalardan ikisi Pepe ile benim önüme geçip kapıyı bloke etti; AK-47'lerin namluları derinlemesine uzanan garaja yönelmişti. Deri ceketli olan üçüncü fedai çömelerek hem silahının namlusu, hem de bakışlarıyla etrafı tarayarak asansörden dışarı süzüldü. Öteki iki koruma da asansörün kapısının açık kalmasını sağlarken aynı şekilde dışarıya çıkmıştı.

Garajın herhangi bir şekilde engellenmeyen görüntüsü şimdi karşımdaydı. İçeride sadece altı aracın olması beni şaşırtmıştı. Hepsi ABD yapımı Chevrolette ya da Ford idi. Beşi siyah steyşın vagon, altıncıysa kırmızı bir minibüstü. Ve hepsi de benzerlerinden herhangi bir şekilde ayırt edilemeyecek dış görünüme sahipti.

Deri ceketli adam seri hareketlerle garajın içine kaydı. Çıkarttığı feneri her aracın önce içine, sonra altına tuttu. Ardından da devasa mekânın her tarafını kontrol etti. Sonunda tatmin olunca araçlardan birinin kapısını açtı ve motorunu çalıştırdı. Sonra da yavaşça bizim

beklediğimiz yere doğru sürdü. Korumalardan biri gelen minibüsün kapısını açtı, ikisi birlikte araca girip ters istikamette yerleştirilmiş koltuklara oturdu. Deri ceketliyse AK- 47'yi hazır tutarak minibüsten indi. Bana yol gösteren Pepe arka koltukta yanıma yerleşti. Deri ceketli kapıyı kapattı, tiz bir ıslık çalıp direksiyona geçti.

Minibüs az sonra dik bir rampayı tırmanmaya başladı. Tepeye geldiğimizde metal bir kapı yükselerek açıldı, içeriye gün ışığı doldu. Dışarıda AK-47'leri atışa hazır vaziyette tutan üç adam daha vardı. Biz geçerken selam verdiler. Ve araç durdu. Dışarıdaki üçlüden biri sağ ön kapıyı açıp bindi, elindeki telsize bir şeyler söyledi. Birkaç saniye içinde biri beyaz, öteki gümüşi iki sedan otomobil belirip kaldırıma yanaştı. Karartılmış camlar içlerini görmeyi olanaksız kılıyordu. Sürücümüzün yanında oturan adam elini sallayınca beyaz araç önümüze geçip ilerlemeye koyuldu. Biz onu izlemeye başladık, gümüşi olan da peşimize düştü.

Pepe eliyle dizime hafifçe vurdu. "Böyle yaşamak korkunç, değil mi?"

"İnanılmaz. Ama adamlarınız işini bilir gibi görünüyor."

"Paranın satın alabileceği en iyi adamlardır ve hepsi de sizin Amerikalar Okulu'nda{27} eğitilmiştir." Kaşları çatıldı. "Daha geçen hafta kız kardeşimi taşıyan araç bir grup Maya orospu çocuğunun saldırısına uğradı. Tanrı' y a şükür arabaların hepsinin camları kurşungeçirmezdir. Kardeşimin hayatını kurtaran bu oldu."

"Yaralanan var mı?" diye sordum.

Omuz silkti. "Muhafızlar o piçlerden ikisini vurduklarını söylüyor ama arkadaşları tarafından götürülmüşler. Adamlarımız onları izlemeyecek kadar akıllıdır." Kendi tarafındaki camdan üstünde ilerlemekte olduğumuz geniş bulvara baktı. Dalgın bir sesle, "Bir zamanlar güzel şehirdi burası," dedi. "Şiddet olaylarının çoğu kırsal kesimde yaşanırdı." Bana döndü. "Artık öyle değil. O lanet olası Mayalar delirdi." Tekrar

dışarı bakarak biraz duraladı sonra kıkırdayarak, “Benim gibi biri olsanız en çok kimden çekinirdiniz?” diye sordu.

“Ne demek istediniz?”

“Sizi öldürme şansını en kolay kim elde edebilirdi? Bir ipucu: Her zaman çevrenizdeler ve silahları var.”

Panama lideri Torrijos’u ve Çifte Susamuru’na gitmek üzere uçağa binerken güvenlik subaylarından biri tarafından son anda eline bombalı bir teyp tutuşturulduğu söylentilerini anımsadım. “Muhafızlarınız.”

“Elbette.” Rahatça arkasına yaslandı. “En iyilerini bulmanız ve en yüksek ücretleri ödemeniz gerekir. Geniş bir güvenlik teşkilatımız var. İçlerinden birileri bunlar gibi...” Eliyle öndeki muhafızları gösterdi. “Gündelik hayatımıza girmek için bankalarımızı, fabrikalarımızı ya da villalarımızı koruyarak yıllar geçirir teşkilatta. Kendilerini kanıtlamadan benim ya da ailemin yanına yaklaşamazlar bile.”

“Nasıl kanıtlarlar kendilerini?”

Gülümseyerek başını salladı. “Ön saflarda bulunarak hayatlarını tehlikeye atar, silahlı çatışmaya girer, cesaret ve sadakatlerini gösterirler.”

Sözleri bana önceki yıl Irak’ta yaşanan ve ABD’nin 1991’de ülkeyi işgalini tetikleyen şeyi anımsatmıştı. Bunu söylediğimde Pepe benden açıklamamı istedi.

“Çakallarımız, Saddam’ı indirmeye çalıştı ama muhafızları hem çok iyi, hem de tam anlamıyla sadıktı. Bunun yanı sıra her yerde Saddam’a ikizi kadar benzeyen adamlar vardı. Onun muhafızlarından biri olduğunuzu ve önerilen rüşvetin sizi ayarttığını düşünün. Sahte Saddamlardan birini vurursanız ailenizin tamamı korkunç ve acılı ölümlerle yok olur.”

“Bu iyiymiş işte,” diyerek kıkırdadı. “Bizim de yavaş ölümler ayarlayabileceğimiz söylentisini yaymalıyım. Benim çocuklardan birinin ayartılması olasılığına karşı yani.”

Kentten çıkıp çok büyük bir volkana doğru ilerlemeye koyulduk. Gök parlak maviydi. Ancak o zaman başkentin duman ve sisten oluşan bir tabaka altında kaldığının farkına vardım. Kentin dışında gün ışıl ışıldı. Küçük bir gölün yanından geçtik, sonra araçlar toprak bir yola girdi. Pepe çevredeki ağaçların hepsinin pişirme ve ısınma amacıyla ocaklarda yakılmak üzere *campesino*lar[28] tarafından kesildiğini anlattı. Tepe etekleri erozyonun neden olduğu sel yataklarıyla çizgilenmişti.

"Derslerini almış olmalarını beklersiniz, değil mi?" dedi. "Ataları piramitler yapmak için ormanları keserek kendilerini tüketti. Şimdi de onların torunları bunu yapıyor. Aptal, umut beslenmemesi gereken insanlar bunlar."

İçimden kentsel hava kirliliğinin uzun vadede çok daha yıkıcı olacağını, asıl büyük suçlunun onun ve benim hayatımızın dayanak noktaları olan fabrikaların ve araçların olduğunu, *campesino*ları ağaçları kesmek zorunda bırakan şeyin bizim politikalarımız olduğunu söylemek

geldi. Ama bu sözlerin beni bir ‘yerli aşığı’, radikal çevreci, dolayısıyla da güvenilmemesi gereken biri gibi göstereceğini düşündüm. Camdan dışarıyı seyretmeye devam ettim.

Çıplak çevre manzarası bana bir Maya şamanıyla konuşmak için geldiğim zamanı anımsattı. Bir sivil toplum örgütü Maya şamanını sonraki genel kurulun açılışında tören yapması için ikna etmemizi istemişti. Kuruluşa bağış toplayan (ve Paranın Ruhu adlı kitabın yazarı olan) Lynne Twist de benimle birlikteydi. Toplantıları düzenlemeye çalışırken epey bir direnişle karşılaşmıştık ve Mayalar’ın kendi hükümetlerinden gördüğü (ve Washington onaylı) eziyetin çabalarımız karşısında büyük engel oluşturacağını sıkıntıyla kavramıştık.

Lynne ile sonunda kendimizi şamanın yaşadığı küçük kerpiç evde bulduk. Üstünde kot pantolon ve geleneksel nakışlı gömlek vardı, başına da kırmızı bandana bağlamıştı. Evin içine yanık odun ve baharat kokusu hakimdi. Geride bıraktıklarımız gibi erozyon tarafından

yıpratılmış dağlardan birinin tepesindeydi ev. Toplantılarımıza katılması, böylece halkına daha yakın çalışma olanağı sağlaması yönündeki niyetlerimizi anlatırken bizi sessizce dinledi. Ben İspanyolca konuşuyordum, bir tercüman da söylediklerimi yerel Maya diline çeviriyordu.

Bitirdiğimde sözü şaman aldı. Uzun ve öfke dolu bir söylev tutturdu. Heyecanlı hareketler yapıyor, bağırıyordu ama çevirmenin sesi sakindi. “Neden yardım edeyim size?” diye dayatıyordu şaman. “Halkınız benim halkımı beş yüz yıldan beri öldürüyor. Bunu yapan sadece İspanyollar değil üstelik bunların hepsi sadece sözde kolonicilik yıllarında yaşanmadı. Hayatım boyunca sizin hükümetleriniz buraya gizli ajanlar ve üniformalı askerler gönderdi; şimdiki durum da bundan farklı değil. Başkentime saldırıp, bize yardım etmeye çalışan tek başkanımız olan Arbenz’i devirdiniz. Guatemalalı askerleri Mayalar’a işkence edecek şekilde eğittiniz. Şimdi de benden size yardım etmemi mi istiyorsunuz?”

Pepe düşüncelerimi bölerek, "Bu Mayalar'da öfke takıntı halindedir," dedi. "Ya şadıkları sıkıntılar için geri kalan herkesi suçlarlar. İş verirsin, köleleştirildiklerinden şikâyet ederler. İş vermezsen -ki benim ailem öyle yapıp birkaç kuruşa çalışan Haitililer'i getirdi buraya- bu kez de ayaklanıp sizi katletmeye çalışırlar. Sadece burada böyle değil bu. Benzer şeyler tüm yarıkürede yaşanıyor. And Dağları'nda, Amazon'da, Meksika, Brezilya, Ekvador, Peru, Venezuela, Bolivya, Kolombiya'da... Rio Grande'nin güneyinde aklına gelecek her yerde. Siz gringolar bunun sıkıntısını çekmiyorsunuz. Çünkü yerlilerinizin hepsini öldürdünüz. Bizim de aynı yolu izlememiz gerekirdi." Sözlerini vurgulamak için eliyle dizime vurdu. "Bu sözlerimi unutmayın: Sonraki birkaç on yılın dayatacağı mücadele yerli halkları, yani Kızılderililer'i zapt etmeye yönelik olacaktır. İstediğiniz kadar demokrasiden söz edebilirsiniz ama bu ülkelerin Kızılderililer'i zapt edecek güçlü liderlere ihtiyacı var. Demokrasi Mayalar'ın umurunda bile değil. Quechua

kabilesinin de öyle. Ya da ba şka herhangi bir yerli halkın. Fırsatını yakalasalar hepimizi katlederler.”

Ona sonunda bizimle çalışmayı kabul eden Maya şamanı ile yaşadığım deneyimden söz etmedim. Şamana onun halkıyla benimki arasında bir köprü kurabileceğimizi söylemiştim. Kırılma noktası bu olmuştu. “ABD’de birçoğumuz devletimizin sizin insanlarınıza yaptığı muameleye duyulan nefreti paylaşıyor,” dedim ve ekledim. “Değişmek istiyoruz.” İçinde Maya taşları ve Ekvador’daki Quechua şamanlarının verdiği başka kutsal objelerin olduğu çantayı açtım. “Latin Amerika’nın başka bölgelerinde de benzer çalışmalar yapıyoruz.” Ve o zaman şaman beni şaşırtarak İspanyolca konuşmaya başladı.

Pepe’nin kervanı jeotermal araziye ulaştığında SWEC’e ne tür bir tavsiyede bulunacağıma karar vermiştim bile. Aslında bu kararı, Boston’dan yola çıkmadan önce belirlemiştim. Bir aracılık yapma olanağı

bulacağım umuduyla gelmiştim oraya. Üç araç durduğunda, sayıları şimdi on ikiyi bulan adamları çevreyi kontrol ederken Pepe, benim yine içeride kalmamı istedi. Arazinin yaydığı gücü camdan bakınca bile hissedebiliyordum. Mayalar'ın o tür yerlerin ruhuna neden tapındığını dışarıya çıkmama gerek kalmadan anlamıştım.

Araçtan inerken Pepe bir yandan da basınç, kilovat gibi mühendislik istatistiklerini ve inşaat maliyetine yönelik rakamları sıralamaya koyulmuştu. Fokurdayarak kaynayan suyla dolu bir havuzun kenarında sülfür buharı soluyarak durduk; Pepe bana tepeden aşağıdaki vadiye doğru akan buharı göstererek, kız kardeşinin orada kurmayı planladığı spa otelini anlattı.

Dayanamayıp aleni olanı dile getirdim: "Mayalar sizinle diş dişe mücadele edecektir."

"Ah-haah!" dedi. "İşte orada yanılıyorsunuz. Aptal olabilirler ama beni ve ailemi tanırlar." Sesi zayıfladı. Sırıttı. "Onlarla anlaşabileceğimizden eminim. Ve bu bize

pahalıya patlamayacak. Aslında sadaka gibi bir şey olacak. Gereksindikleri de o zaten. İşte bu nedenle benim ailem gibi ortaklarınız olmalı. Gringolardan oluşan bir pazarlık ekibi getirirseniz, parti başlamadan biter. Öte yandan biz onlarla nasıl baş edileceğini biliriz." Gözlerini benimkilere dikti. "Sanırım demek istediğimi anlıyorsunuz."

Başımı sallayıp başka yana çevirdim. Elbette anlıyordum ve bu beni öfkelendiriyordu. Havuzun öte yanma yürüdüm. Yerden bir ta ş aldım. Onu kaynayan suya fırlatırken Maya ruhlarına ya da o denli inanılmaz kutsallığı veren şey her neyse ona sessizce saygılarımı sundum.

Dönüş yolculuğumuz trafik nedeniyle uzadı ve ben uçağımı kaçırdım. Pepe hiç aldırmadı, pilotlarını aradı. Beni onun ofis binasından aldılar ve özel jetine götürdüler. İki pilotun binlerce dolarlık yakıt harcayarak, Pepe'nin projesini başlamadan bitirmek üzere beni Miami'ye götürmesi ironikti. Önce uçuşu kabul etmekten ötürü suçluluk duydum ama sonra

bundan sıyrıldım. Maya şamanı ve jeotermal ruhlar bundan hoşlanırdı. Ve müteşekkir kalırdı.

Pepe'nin söylediği bir şey yıllarca aklımdan çıkmadı: Sonraki birkaç on yılın dayatacağı mücadele, yerli halkları, yani Kızılderilileri zapt etmeye yönelik olacaktır. Bu sözler yeni binyıla yaklaşırken ve girerken başka bir anlam kazandı.

1998'den başlayarak, Güney Amerika'nın 370 milyon olan nüfusunun 300 milyondan fazlasını barındıran yedi ülkede yabancı sömürüsüne karşı kampanya yürüten başkanlar iktidara seçildi. Bizim basınımızın ve politikacılarımızın öne sürdüğü iddiaların tersine, bu oylar komünizme, anarşiye ya da terörizme verilmedi. Halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkını desteklemek için verilmişlerdi. Komşularımız bize demokratik seçim süreçleri aracılığıyla güçlü bir mesaj gönderiyordu: Bizden bekledikleri diğerkâmlık değildi; sadece şirketlerimizin onları ve topraklarını taciz etmeyi bırakmasını istiyorlardı.

Latin Amerika, Paine'nin, Jefferson'un, Washington'un ve 1770'Ierde Britanya İmparatorluğu'na karşı ayaklanan tüm o yürekli adamların, kadınların, çocukların izinde yürüyordu. İmparatorluğa karşı başlatılan bu modern zamanlar devriminin ön saflarında, bu ülkelerdeki yerlilerin olmasıysa, tarihin büyüleyici bir cilvesiydi. Kurucu Atalarımız[{29}] yeni devlet tarzını Iroquois yerlilerinin ilkelerine dayandırır ve Kıta Ordumuz yerlileri izci ve asker olarak kullanırken, ulusumuz sonunda onları dışlama ve soykırımla ödüllendirmişti. Çoğu Güney Afrika ülkesinde ön saflarda işte o insanlar yürüyordu. Yeni bir kahramanlar nesli doğuyordu. Her ne kadar Kolombiya öncesi kültürlerden gelseler de, bu önderler seçmenlerini ırk, kalıtımsal miras ve din ayırt etmeden, kalabalıklar içinde ya da ülkenin uzak köşelerindeki çiftliklerde yaşadıklarına bakmaksızın yoksul, oy kullanma hakkından mahrum edilmiş insanlar olarak görüyordu.

Bu başka hiçbir yerde Bolivya'da olduğu

kadar açık ve net değildi.

2005'te yapılan Bolivya başkanlık seçimlerini izlerken Pepe'nin neler hissettiğini merak ediyordum. Son derece mütevazi bir altyapıya sahip olan Aymara yerlisi bir çiftçinin ezici çoğunlukla seçimi kazanmasına nasıl tepki vermişti? Evo Morales'in devlet başkanı olarak zaferi Pepe'nin en kötü karabasanının gerçeğe dönüşmüş haliydi. Seçim sonrası kutlamaları televizyonda izlerken, Bolivya'nın en güçlü kişisi olmamı sağlayacak işin teklif edildiği zamanlara döndüm. O şeyin yaşanış şekli şirketokrasinin tavrını ve edimlerini tablo gibi ortaya vuruyordu.

17-Bolivya’da Gücün Başına Getirilmek Üzere...

“Bolivya, imparatorluklar tarafından sömürülen ülkeler için bir sembol niteliğindedir.” 1968 yılında Kaliforniya’daki Escondido Barış Gönüllüleri eğitim kampında eğitmenimizin söylediği bu sözler beni çarpmıştı. Eğitmen Bolivya’da yaşamıştı ve asırlardan beri kesintisiz süren baskının ülkeye nelere mal olduğunu anlatarak bizi derinden sarsıyordu.

Eğitimimi tamamlayıp gönüllü olarak Ekvador’da çalışırken sık sık düşündüm Bolivya’yı. Peru, Şili, Arjantin, Paraguay ve Brezilya ile çevrili, denize açılımı olmayan bu ülkenin haritada bir çöreğin ortasındaki delik gibi görünmesi beni büyülerdi. Barış Gönüllüleri ile birlikteyken Bolivya’nın Paraguay haricindeki tüm komşularını ziyaret etmiştim. Paraguay’ı ise diktatörü General Alfredo Stroessner’in Nazi SS subaylarını himaye politikaları nedeniyle kişisel olarak protesto

ediyordum. Ayrıca bu ülkeden dikkatle uzak durmamın bir nedeni de, ‘Gringoların İzindekiler’ olarak andığımız ve zaman zaman bizimle kalan genç Kuzey Amerikalılar’ın orayı kendi topraklarındaki yerlilere, Ekvador’dakinden bile daha acımasız davranılan bir ülke olarak tarif etmesiydi.

O zamanlar herhangi bir yerin Ekvador’u kendi kategorisinde geride bırakması mümkün değil gibi görünüyordu bize. Ülkenin yerli halkı, varlıklı elitler tarafından insan olarak bile kabul edilmiyordu. On yıllar önce ABD’deki Afrika kökenli Amerikalılar gibi her türlü toplumsal haktan yoksundular. Varlıklı gençlerin yaptığı bir spora dair söylentiler yaygındı. Yasadışı bir şey yaptığı, örneğin açlıktan ölmenin eşiğindeki ailesini beslemek için bir çiftlikten mısır çaldığı anlaşılan Kızılderili’yi yakalıyor, koşmasını emrediyor, sonra silahla vurup indiriyorlardı. Amazon’daki petrol şirketlerinin paralı askerleri de benzer infazlar yapmıştı ama onlar kurbanların silahlı mücadele içindeki teröristler olarak görüyordu. Yine de, Ekvador’daki tüm

baskıya rağmen Bolivya anlaşıldığı kadarıyla daha kötüydü.

Bu durumu kamuoyu, Arjantinli doktor Che Guevera'nın baskı rejimlerine karşı mücadele için Bolivya'yı savaş cephesi olarak seçmesiyle duymuştu. Ülkenin egemen sınıfı Washington'un yardımını istedi. Che insanlık dışı bir yaratık ya da terörist ilan edildi; Küba tarafından desteklenmesi nedeniyle fanatik komünist kategorisine sokuldu. Washington onun peşine en yetenekli çakallarından birini saldı. CIA ajanı Felix Rodriguez, 1967 yılı Ekim ayında Che'yi Bolivya'daki La Higuera ormanı civarında yakaladı. Rodriguez saatler süren bir sorgulamadan sonra Bolivya ordusunun baskısıyla ölüm emrini verdi.[30] Bundan sonra şirketokrasinin Bolivya'yı saran pençesi iyice sıkılaştı.

Sonunda 1970'lerin ortalarında, bir ET olarak gitmeden önce Bolivya'yı araştırdım. Baskı rejiminin düşünebildiğimden çok daha ötelere gittiğini, Barış Gönüllülerindeki eğitmenimin ve

öteki öncü gringoların ancak yüzeydeki ince tabakayı kazıyabildiğim anladım. Ülke, tarihi kaydedilmeye başladığından beri şiddetle yoğrulmuş, bir imparatorluğun kurbanı olmaktan çıkarken başka bir pervasız despotun eline düşmüştü.

Bolivya'nın yerli kültürleri 13. yüzyılda İnkalar tarafından fethedilmişt i . İspanyol konkistadorlar 1530'da gelmiş, İnkalar'a boyun eğdirmiş ve 1825'e kadar demir yumruk kullanarak ülkeye egemen olmuştu. 1879-1935 döneminde yaşanan bir dizi savaştan sonra Bolivya, Pasifik kıyısını Şili'ye, petrolce zengin Chaco bölgesini Paraguay'a ve kauçuk ağaçlarının yetiştiği ormanlarını Brezilya'ya kaptıracaktı. 1950'lerde Víctor Paz Estenssoro'nun yönetimi altındaki reformcu bir hükümet, yerli çoğunluğun yaşa m şartlarını geliştirmeye ve halk üstünde baskı uygulayan kalay madeni işletmelerini millileştirmeye kalkıştı. Uluslararası iş dünyası büyük öfkeye kapılmıştı; Estenssoro yönetimi 1964'te askeri cunta tarafından yıkıldı. Darbeye hiç de

şaşılmayacak şekilde CIA da karışmıştı. Darbeler ve karşı darbeler yetmişli yıllar boyunca Bolivya'nın üstünden hiç eksik olmadı.

Bolivya'nın coğrafyası bile ülke için bir baskı unsurudur. İki paralelle bölünür ve And Dağları ile birbirinden özellik olarak ayırt edilebilen üç bölgeye ayrılır: Altiplato olarak da bilinen kurak ve yerleşim imkanı vermeyen yüksek plato, batıdaki yarıtropik vadiler ve doğudaki alçak arazilerle yağmur ormanları.

Bolivya'nın dokuz milyonluk nüfusunun büyük bölümünü, geleneksel olarak Andlar'ın rüzgâr alan eteklerindeki çiftliklerde geçimini kıt kanaat sağlayan yerliler oluşturur. Ülkenin etnik çeşitliliği yansıtan üç resmi dili vardır: Quechua, Aymara ve İspanyolca. Her ne kadar gümüş, kalay, çinko, petrol, hidroelektrik potansiyel gibi zengin kaynaklara sahip olsa ve Venezuela'n ın ardından Güney Afrika'daki en büyük doğalgaz rezervlerini topraklarında barındırsa da, Bolivya yarıkürenin en yoksul ülkesidir.

Ayrıca IMF'nin Yap ısal Ayar Paketi'nin

uygulamaya koyduğu ilk yerlerden biridir. Ve bunda benim sorumluluğum olduğunu da kabul etmem gerekir.

1970'lerin ortalarında Bolivya'ya geldiğimde Che'nin mirasından ilham alan korku, ekonomik elitlerle ordu arasında ülkenin yerli halkına zulmetmeye yönelik bir koalisyonun doğmasına neden olmuştu. Benim görevim biz ekonomik tetikçilerin bu koalisyonun şirketokrasiyle daha sıkı entegre olmasını sağlayacak yolları araştırmaktı. Farklı kesimlerden gelen Bolivyalılar ile yaptığım toplantılar sırasında daha sonra Yap ısal Ayar Paketleri taraf ından 1980'ler ve 90'larda benimsenecek olanlara benzer bir dizi fikir ürettim. Endonezya'nın Suharto'su gibi, Bolivya'yı yönetenler de ülkelerinin kaynaklarını yabancılara satmaya dönük programları kabule çoktan hazırdı. Yabancı maden şirketlerine teslim olmayı ve bundan kâr sağlamayı amaçlayan bir yaklaşımın hakim olduğu uzun bir tarihe sahiptiler. Büyük borçların altına girmişlerdi ve kendilerini hem komşularından ve geleneksel düşmanlarından,

hem de ülkenin yerli halkından gelecek etkilere açık hissediyorlardı. Washington'dan koruma sözü ve süreç içinde zenginleşeceklerinin vaadini istiyorlardı. Suharto Örneğini izleyerek servetlerini ABD ve Avrupa'da yat ırıma yöneltecek ve böylece kendilerini gelecekte Bolivya'da patlayacak ekonomik krizlerden yalıtacaklardı.

1970'lerde yaptığım ilk toplantılardan sonra Bolivya'nın Özelleştirme için olgunlaşmış hale geldiği sonucuna vardım. La Paz'ın işadamları ve politikacıları, ekonominin ana sektörlerini yabancı yatırımcılar için açık artırmaya çıkarmıştı. En başta madencilik şirketleri tarafından oluşturulmuş modeli yaymakta iştahlıydılar. Bu, her ne kadar ülkenin egemenliğini satışa çıkarmakla eş anlamlı olsa da, onları su, kanalizasyon ve elektrik altyapılarının, taşımacılık ve iletişim ağlarının, hatta eğitim ve adalet sistemlerinin geliştirilmesi için gerekli fonları vergiler, sermaye piyasaları ve kendi banka hesapları aracılığıyla oluşturma yükünden kurtaracaktı. Ayr ıca benim

yardımımla kârlı taşeronluk işleri alacaklarını çocuklarının ABD'de tüm giderleri karşılanarak eğitim göreceğini, dahası mezun olduktan sonra ülkenin en prestijli mühendislik ve inşaat firmalarında çok yüksek maaşla staja başlayacaklarını anlamışlardı. Yabancı yatırımcılara vergi teşviki getirecek ve ABD ithal mallarına yönelik ticaret bariyerlerinin indirilmesini (aynı zamanda bizim Bolivya mallarına olan kısıtlama tedbirlerimizi kabullenmelerini) sağlayacak yasaları heyecanla onayladılar. Bolivya'nın 'ekonomik elit-asker' koalisyonu, uzun zaman önce IMF diline 'iyi yönetim', 'sağlıklı ekonomik politikalar' ve 'yapısal ayarlamalar' şeklinde yerleşmiş olan yeni tarz sömürgecilik için gerekli her şeyi yapmaya hazırdı.

Hükümet, ortak girişimlere izin verecek, yabancı sermayeyi ülkeye çekecek ve kambiyo dönüşümleri üstündeki sınırlamaları kaldıracak yasaları meclisinden geçirdikten sonra, Bolivya'nın en büyük beş devlet kuruluşunun

özelleştirilmesi fazla zaman almadı. Hükümet ayrıca 150 devlet kuruluşunu daha 1990'da yabancı sermaye sahiplerine satma planını da açıkladı. Ve kaderin ilginç bir dönüşüyle, Bolivya'nın en güçlü kamu hizmet kuruluşunun başkanlığı (devlet kararlarının alınmasında etkili birçok Amerikalının daha sonra kazancı yüksek şirket kademelerine getirilmesini sağlayan döner kapı olgusunu sembolize eder şekilde) bana teklif edildi.

Leucadia Ulusal Şirketi, 1990'da benimle ilişkiye geçerek Bolivya Enerji Şirketi (COBEE) başkanlığıyla ilgilenip ilgilenmeyeceğimi sordu. Leucadia, sorunlu şirketleri satın alıp kâr odaklarına dönüştürmekle ün yapmıştı. (2004 yılında ülkenin iki numaralı uzun mesafe taşımacısı olan MCI'nın %50'nin üstünde hissesini almak için anti-tröst muafiyeti peşine düştüğünde iyice ünlenecekti.) Şirket temsilcileri COBEE'yi yönetmek için, kolay bulamayacakları niteliklere sahip olduğumu belirtiyordu. Bolivya'nın Yapısal Ayar Paketi'nin oluşturulmasına katkıda bulunmamın

yanı sıra başka özelliklerim de vardı:

1. ABD'deki kendi bağımsız ve başarılı enerji şirketimin CEO'su idim. (Bu şirketi ekonomik tetikçi saflarını terk ettikten sonra kurmuştum.)[{31}]

2. İspanyolca biliyordum ve Latin Amerika kültürlerine aşinaydım.

3. Eski bir ET olarak Dünya Bankası ve Amerikalar-arası Gelişim Bankası (InterAmerican Development Bank) kredilerini COBEE'nin sistemini genişletmek için ideal şekilde kullanacak konumdaydım.

ABD'nin Doğu Kıyısı'nda sürdürülen mülakatlardan sonra Leucadia beni, eşim Winifred'i ve yedi yaşındaki kızımız Jessica'yı şirketin CEO'su Ian Cumming ile eşinin yılın büyük bölümünü geçirdiği Salt Lake City'deki malikânesine götürdü. Birçok yöneticinin katıldığı tanışma toplantılarından sonra, Cumming ailesinin salonunda verilen ve servisi ailenin şef aşçısıyla garsonları tarafından yapılan

yemeğe katıldık. Ardından Ian ile ben özel bir görüşme yapmak üzere onun çalışma odasına çekildik. Bir ara Ian'ın yardımcılarından biri konuşmamızı özür dileyerek kesti. La Paz'dan bir faks geldiğini, İspanyolca çevirmenin rahatsızlığı nedeniyle doktora gittiğini, benim yardımcı olacağımı umduğunu açıkladı. Mesajı İngilizceye çevirerek yüksek sesle okurken, yabancı dil yeteneklerimin sınanıp sınanmadığını düşünmeden yapamadım.

Anlaşıldığı kadarıyla o sınavdan ve ötekilerden geçmiştim. Salt Lake City ziyaretinden kısa zaman sonra Leucadia, üçümüzün de katılacağı bir Bolivya yolculuğu düzenledi.

18-La Paz'da Kârı En Üst Düzeye Çıkartmak

Deniz seviyesinden yaklaşık 4 bin 300 metre yükseklikteki bir platoya kurulmuş ve dünyanın en yüksek irtifalı ticari havaalanlarından biri olan El Alto'ya indik. Gümrükten geçince COBEE'nin emekliliğin eşiğindeki başkanı ve eşi tarafından karşılandık. Orada kaldığımız sürece onlardan ve şirketin diğer üst düzey yöneticilerinden kraliyet ailesi muamelesi gördük. Renkli yerel pazarlara, müzelere, koloni dönemi kiliselerine; Jessica'nın gideceği, ancak belli ailelerin çocuklarının kabul edildiği Amerikan okuluna, La Paz'ı çevreleyen dağlardaki ilginç yerlere, örneğin tuhaf şekilde erozyona uğramış kumtaşı oluşumlarının bulunduğu Ay Vadisi'ne giderken bize hep e şlik ettiler. Bunların yanı sıra elbette ki enerji santrallerini, yan kuruluşları, yapılması önerilen aktarım hattının güzergâhını da gezdik.

Soğuk ve yağmurlu bir öğleden sonra şirket yöneticilerinden biri bize 'operasyonlarımızın

yüreğini ve ruhunu' göstereceğini söyledi. Sofistike bir mühendislik harikasıyla karşılaşacağımı umuyordum. Bunun yerine şoförümüz bizi çiseleyen dondurucu yağmur altında La Paz'ın merkezindeki bir bankaya götürdü.

Yerlilerin oluşturduğu kıvrımlı bir kuyruk, bankanın önü sıra uzayıp bloğu dolaşıyordu. İnsanlar iliklerine kadar işleyen yağmur altında birbirine sokulmuştu ve çoğu ellerindeki gazeteleri başının üstünde tutuyordu. Yün pantolonlar, gömlekler ve pançolardan oluşan geleneksel kıyafetlerini giymişlerdi. Camı biraz indirdiğimde, soğuk bir hava akımı ve ıslak yünün seyrek yıkanan insan bedeniyle birleştiğinde yarattığı kokuyla selamlandım. Tıpkı konkistadorların kalay madenlerinde çalışmaları için onları sıraya soktuğu eski zamanlardaki gibi sessizce, öylece dikiliyor, arada sırada bankanın (bir grup silahlı muhafızın gözlerini üstlerinden ayırmadan yanında beklediği) devasa kapısına doğru bir adım atıyorlardı. Kuyruğa düzinelerce çocuk

serpiştirilmişti ve kadınların çoğu omuzlarındaki suların süzüldüğü şallarına sardıkları bebeklerini taşıyordu.

Bizi oraya getiren şirket yöneticisi, “Elektrik faturalarını ödemek için buradalar,” dedi.

Winifred, “Ne kadar barbarca,” diye mırıldandı.

“Ah! Hiç de değil.” Adam şevkle açıklamaya koyuldu. “Tam tersine, bunlar şanslı olanlar. Kırsal kesimdeki soydaşlarıyla karşılaştırıldıklarında elektrik şebekesine bağlanma ayrıcalığına sahipler. Elektrik kullanabiliyorlar.”

Ofise dönerken açıklamaya devam edip, COBEE’nin Aymara ve Quechua yerlilerinin elektrik kullanım ücreti olarak vermek için kuyrukta beklediği parayla dolu torbaları ABD’ye büyükelçilik aracılığıyla gönderdiğini anlattı ve neşeyle ekledi: “Bu şirket Leucadia için bir sağmal inek.”

Daha sonra o insanların ayda bir kez bankaya

hac ziyareti yapmasına yol açan elektrik kullanımının çoğunlukla tek bir ampulle sınırlı olduğunu öğrendim. İnsanlar banka hesabı ya da kredi kartı olmadığından kuyrukta sabırla, bazen dondurucu sulu sepkenin, bazen yağmurun altında saatlerce bekleyip nakit ödeme yapıyordu.

O gece otel odamıza çekildiğimizde Winifred bana büyükelçiliğin neden bir özel şirketin kuryeliğini yaptığını sordu. Zaten bilinenin dışında verecek bir yanıtım yoktu: ABD diplomatik misyonları, dünyanın her tarafında öncelikle şirketokrasinin çıkarlarına hizmet etmek için vardır. Ayrıca adamın bize sırf o kuyruğu göstermek için ofisinden çıkmasını da anlayamamıştık.

" O şeyle çok gurur duyuyordu," dedi Winifred. "Ne çarpık bir mali anlayış ama!"

Ertesi sabah Zongo Irmağı projesiyle ilgili bir bilgilendirme toplantısı yapıldı. Bana göre asıl o proje COBEE'nin gerçek yüreği ve ruhuydu. Latin Amerika enerji sektörünün önde gelen

projelerindendi ve And Dağları'nın doruklarından başlayıp derin koyaklardan geçerek tropik bir vadiye kadar ulaşan bir dizi hidroelektrik tesisinden oluşuyordu. Etkili ve iyi bir çevre yönetim örneğiydi. Birçok mühendis projeyi bizzat görmenin yolculuğun tüm zahmetine değeceği konusunda iddialıydı. Biri başını hüzünle sallarken, "Öyle bir şey bir daha asla yapılmayacak," diye içini çekti. "Hepimiz Zongo'yu çok seviyoruz, çünkü neyin nasıl yapılması gerektiğinin çok iyi bir örneği. Hiçbir modern yatırımcı, en azından Dünya Bankası, öyle küçük, mühendislik yönü mükemmel çözülmüş projelere para yatırmaz. O projeyi baştan yapma imkânları olsa, devasa bir baraj kurmakta ve tüm vadiyi baraj gölü olarak suyla doldurmakta dayatırlardı."

COBEE başkanı ve eşi, daha sonra bize birlikte Zongo Irmağı'na gitmeyi önerdi. Bir sabah şafaktan önce 4x4 araçlarıyla bizi otelimizden aldılar. Kentten çıktık ve Altiplato'ya yöneldik. İnce bir kar battaniyesi, kutup kuşağı tundralarının kurak iklim

versiyonunu çağrıştıracak şekilde çıplak platoyu örtmüştü. Ansızın gün doğdu ve biz Cordiella Real boyunca uzanan olağanüstü bir gündoğumuna tanıklık ettik. Yakıştırılan adı 'Amerikaların Himalayaları' olan bu And dağ dizisi, her biri en az 6 bin metre yüksekliğindeki yirmi iki buzla kaplı doruğu barındırıyordu üstünde.

Saatler sonra 5 bin 600 metre irtifadaki bir dağ geçidini aşarken, Jessica ilk buzulunu görme fırsatını yakaladı. Bizi muazzam genişlikteki buz kütlesinden ayıran çayırda, bir deve türü olan alpakalar koşuşturuyordu. Daha yakından görmek için yolun kenarına koşan Jessica'nın dudakları oksijen yetersizliğinden morarmıştı. Orada durdu, dizleri üstüne çöktü ve midesindekileri şiddetle çıkarttı. Winifred ile koşup onu aldık ve çabucak daha alçak bir yere götürdük. İlk hidroelektrik tesisin kurulu olduğu yere vardığımızda akşamüstü olmuştu.

Buzulun erimesiyle oluşan Zongo Irmağı üstündeki ilk küçük barajın güzel bir gölü vardı.

Su oradan dağa açılmış kanallardan, tünellerden ve metal oluklardan akarak elektriğin üretildiği yere ulaşıyordu. Bu süreç defalarca tekrarlanıy o r , ırmağın enerji üretimi potansiyelini doğal çevre yapısını koruyarak kullanmayı amaçlayan ve tasarımı gerçekten maharet isteyen bir sistemin bütününü oluşturuyordu. Dağın her iki tarafından diklemesine inen yarlarla çevrili koyağından geçerken, artık tamamen iyileşmiş olan Jessica, benim duygularımı da dile getiren bir yorum yaptı. “Buraya bir baraj yapmadıkları ve vadiyi sular altında bırakmadıkları için seviniyorum. Çok güzel!”

Sonunda çevreye biraz yabancı kalan bir dağ evinin önünde durduk ve şirket başkanı olursam, bu evin bizim özel inziva yerimiz olacağını öğrendik. Eve yerleştikten sonra Jessica, Winifred ve ben yakındaki şelaleye yürüyüş yaptık. La Paz’ın ince havasından ve dağ geçişinden sonra kendimi 2 bin 500 metrede çok zinde hissediyordum. Şelalenin kenarındaki bir yara tırmandık. Güneşin gür yeşilliklerin

arasından dağların gerisindeki alçak bir vadiye doğru alçalışını seyrettik. Sonra gerisingeri indik ve bizi dağ evinde bekleyen ev sahiplerimize katıldık. Evi çekip çeviren kişi, insana kuryeyle doğrudan Roma'dan getirilmiş düşüncesi verecek lezzette bir lazanya hazırlamıştı.

O gece Jessica uyuduktan sonra biz dört yetişkin kokteyllerimizi alıp sohbete koyulduk. COBEE'nin başkanının ve eşinin Bolivya'da geçirdikleri zamanın keyfine vardıkları belliydi. Açıkça anlaşılan başka bir şey de, yurda dönebilmeleri için, benim şirket başkanlığını kabul etmemde gayet istekli olduklarıydı. Daha önce duyduğumuz reklam spotlarını tekrarlayıp duruyorlardı: Bir malikânede yaşayacaktık, La Paz caddelerinde kendi şoförümüzün kullandığı araçlarla gezecektik, silahlı muhafızlar tarafından korunacaktık, özel şefler, hizmetçiler, bahçıvanlar tarafın d a n şımartılacaktık ve Bolivya aristokrasisini eğlendirme karşılığında dolgun bir cep harçlığı alacaktık. Ülkenin başkanının ardından ikinci en güçlü adam olacağım özellikle vurgulandı. Ne zaman bir

darbe yaşansa, başkanlık sarayına ve askeri üslere olan elektrik akışı benim denetimimde olacağından, en güçlü kişi pratikte bendim. CIA kendi desteklediği tarafın çıkarları için, benimle işbirliği yapmak zorundaydı.

Yatağımızda Winfred hâlâ hidroelektrik projesinden söz ediyordu. "Öyle bir şey hiç görmedim. Belki de onu Güney Amerika'da kamu hizmetleri devrimi denebilecek bir şeyin başlangıç noktası olarak kullanabilirsin. Yerlilerin faturalarını ödemek için beklemek zorunda bırakıldığı o kuyrukları yok et, elektriği düşük bedelle kırsal kesimde de kullanılabilir hale koy, büyük santralleri yapmak için Dünya Bankası kredileri kullanmak yerine bugün gördüğümüze benzer projeler üret ve şirkete doğanın korunması konusunda dayatmalar götür."

Söylediklerini dikkatle dinledim. Ertesi gün La Paz'a dönerken ve orada kaldığımız süre boyunca aynı konu üstünde düşündüm. Birkaç kez de COBEE'nin yöneticileri ve

mühendisleriyle tartıştım. Bu kişilerin çoğu Arjantin, Şili, Paraguay gibi şirketokrasinin keyfine hizmet etmiş askeri diktatörlüklere dayalı uzun tarihleri olan ülkelerden geliyordu. O nedenle de kuşkucu yaklaşımlarına şaşmamam gerekiyordu. Yapt ıkları yorumlar on yılı aşkın süredir COBEE'de çalışan Perulu bir mühendisin söylediklerinin yankısı gibiydi. Bu kişi hiçbir kaçamağa sapmadan, "Leucedia'nın beklentisi sadece para dolu çuvallar," demişti.

Düşündükçe öfkem artıyordu. Latin Amerika artık tamamen ABD egemenliğinin simgesi haline gelmişti. Arbenz yönetimindeki Guatemala, Goulart yönetimindeki Brezilya, Estenssoro ile Bolivya, Allende ile Şili, Roldós ile Ekvador ve yarıkürede bizim şirketlerimizin göz koyduğu kaynaklar bahşedilmiş tüm öteki uluslar, bu kaynakları kendi halklarının yararı için kullanmakta kararlıydı. Hepsi aynı yolu izliyordu. Liderlerinin askeri darbelerle alaşağı edilişine, yerlerine Washington'un kuklas ı olan hükümetlerin getirilişine teker teker tanıklık etmişlerdi. Bu oyuna on yıl boyunca ben de ET

olarak katılmıştım. Şimdi o safları terk edişimin üstünden bir on yıl daha geçmişti. Ama suçluluk duygusu bir hayalet gibi peşimdeydi. Ve öfke de öyle. Kararsızlıkla bocalamış, şirketokrasiye hizmet ve kendi isteklerimi tatmin etme hevesiyle, saygı göstermem gerektiği öğretilerek büyüdüğüm ilkelerden uzaklaşmıştım. Geçmişte tamahla yolumdan sapmam beni ne kadar öfkelendiriyorsa, COBEE gibi bir şirketi değiştirme çabalarımın köstekleneceği y ö n ü n d e k i şüphelerim de o kadar öfkelendiriyordu. Ama her şeye rağmen denemekte kararlıydım.

ABD'ye dönünce Leucadia'nın benimle ilişkilerini yürüten yöneticisini aradım. Çok zayıf bir olasılık olduğunu bilmeme rağmen, ona işi COBEE'yi bir toplumsal ve çevresel model haline getirmeme izin vermeleri halinde kabul edeceğimi söyledim. Zongo Irmağı hidroelektrik projesinden derinden etkilendiğimi ve şirketin yarıkürenin en yoksul halk kesimlerini elektriğe kavuşturma olanağına sahip olması açısından, eşine rastlanamayacak bir konumu olduğunu

açıkladım.

Karşıda uzunca bir suskunluk oldu. Sonra adam bana konuyu Ian Cumming'e açacağını söyledi. "Ancak çok fazla şey beklemeyin," dedi. "Üst düzey yönetimimiz hissedarlarımıza hesap verme durumundadır; bir COBEE başkanından beklenen şey en yüksek düzeyde kârdır." Bir duraksama daha. "Bunu göz önüne alarak düşünmek ister misiniz?"

Adamın sözleri kararlılığımı güçlendirmişti. "Kesinlikle hayır."

Bir daha aramadılar bile.

19-Düşü Değiştirmek

Bolivya'nın yabancı kuruluşlar tarafından sömürülüşünü ve benim bunda ET olarak oynadığım rolü düşündükçe öfke ve bunalımım artıyordu. Bir ara La Paz'a, Kolombiya'ya ya da İspanyolca konuşulan başka bir ülkeye gidip bir direniş hareketine katılmayı bile geçirdim aklımdan. Benim zamanımda yaşasa ve yerimde olsa Tom Paine'nin de aynısını yapacağından neredeyse emindim. Sonra onun silaha sarılmaktansa kalemini kullanacağını düşünebildim. Ve kendi kendime nasıl etkili olabileceğimi sordum.

Yanıt Guatemala'da çalışan sivil toplum örgütlerinden birinin düzenlediği geziye katıldığım da şekillenmeye başladı. Yaşlı bir Maya ile konuşurken, Ekvador'un yirmi yılı aşkın bir süre önce Barış Gönüllüsü olarak gidip bir süre kaldığım Shuar bölgesine dönmem gerektiğine karar verdim. Şimdi dönüp baktığımda, ET'lik yapan meslektaşlarıma duyduğum sadakat ile hissettiğim vicdan azabı,

yaptığım yanlışlar ve toplumumuzu öylesine sarıp avucunun içine alan materyalizm denen kötü alışkanlığa olan bağımlılığımı ifşa etme arzusu arasında bocalıyordum. Aklım fena halde karışmıştı. Bilinçaltımda bir yerlerde Shuar'ın kendimi toparlamama yardımcı olacağı hissi tomurcuklanıyordu.

Dostum ve yerli kültürler üstüne yazdığım kitapların yayıncısı olan Ehud Sperling ile American Airlines'in Ekvador Quito'ya giden uçağına bindik, oradan da daha küçük bir uçakla And Dağları'ndaki Cuenca'ya vardık. Yağmur ormanlarına yaptığım yolculuktan sonra yaşadığım koloni döneminden kalma dağ kentinde, birkaç gece konakladık. Ardından şoförlü bir arazi aracı kiralayıp sabahın erken saatlerinde oradan ayrıldık ve tehlikeli dağ yollarından Macas adındaki orman kasabasına doğru yola çıktık.

Muhteşem bir yolculuktu. Andlar'ın doruklarından, yirmi yıl öncesinden anımsadığım çukurlarla dolu, sonsuz viraj

dizileri boyunca ilerleyerek inmek, bir tarafta yükselen dimdik yar, öte taraftaki derin uçurum heyecan vericiydi. Ormandan çıkıp gelen birkaç köhne ve titrek kamyon arada sırada bizi ya kaya duvarına yaslanmanın ya da uçurumdan aşağıya yuvarlanmanın eşiğine getiriyordu. O birkaç ender karşılaşmanın haricinde tüm doğa bize aitti. Gerçekten bambaşka bir dünya, ABD'deki yaşamımdan çok uzak bir şeydi. Orada yaşadıklarımdan sonra bir ET'ye dönüşmeyi nasıl başardığımı anlayamıyordum. Basit yanıt şuydu: New Hampshire kırsalında büyümüş, o mesleğin sunacağı heyecana ve paraya öykünen, çok genç ve aklı çok karışmış bir adamdım. Suyun içinde bir anda beliren ışıltılı yemin baştan çıkarttığı, zokayı öylece yutan bir balıktım.

Öğleye doğru aracımız önce yolun sonu olduğu izlenimi veren bir yerleşimden geçti, sonra, Amazon havzasını silip süpüren yağmurla birlikte çamur bataklığına dönüşmüş bir patika güzergâhı boyunca Macas'a doğru ilerlemeye koyuldu. Ben de o arada Ehud'a 1969'da

Macas'ı ilk kez ziyaretimde neler hissettiğimi anlatmaya koyuldum. Sonra konu ABD'nin dünya tarihinde oynadığı role kaydı.

ABD yaklaşık 200 yıl boyunca demokrasi ve adalet kavramlarının örneğini teşkil etmişti. Bağımsızlık Bildirgemiz ve anayasamız her kıtada özgürlük hareketlerine ilham vermişti. İdeallerimizi yansıtacak küresel kurumların oluşumu için daima gayret sarf etmiştik. 20. yüzyılda demokrasiyi ve adaleti desteklemekte önderlik çabalarımız ön plana çıkmıştı; Lahey'deki Kalıcı Adalet Divanının, Milletler Topluluğu Akdi'nin Birleşmiş Milletler Kuruluş ve İnsan Hakları Evrensel bildirgelerinin, ayrıca birçok BM uzlaşımının oluşumunda etkili tavır almıştık.

Ne var ki İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana liderlik konumumuz aşınmış, dünyaya sunduğumuz modelin altı, imparatorluk kurma hırsına kapılan şirketokrasi tarafından hırsla oyulmuştu. Bir Barış Gönüllüsü'yken Ekvador yurttaşlarının da bizim acımasızlığımıza komşu

uluslar kadar öfke duyduğunu, politikalarımızdaki aleni çelişkiler karşısında hayrete kapıldıklarını kavramıştım. Vietnam gibi yerlerde demokrasiyi savunduğumuzu iddia ediyor ama bir yandan da demokratik seçimlerle başa gelmiş başkanları alaşağı ediyorduk, suikastlarla aradan çıkartıyorduk. Tüm Latin Amerika'da üniversite öğrencileri ABD'nin Şili'de Allende'yi, İran'da Musaddık'ı, Guatemala'da Arbenz'i ve Irak'ta Kasım'ı devirdiğini biliyordu. Ama kendi öğrencilerimiz bu tür şeylerden habersizdi. Washington politikaları dünyaya kafaları karıştıran mesajlar veriyordu. Yaptıklarımız en kutsanmış ideallerimizi ucuzlatıyordu.

Şirketokrasinin 1970'lerde denetimi ele geçirmek için kullandığı yöntemlerden biri, Latin Amerika'da otokrat yönetimler üstünde güç sağlamaktı. Bu hükümetler ABD yatırımcılarının ve uluslararası ticaret oluşumlarının çıkarına çalışacak ekonomi politikaları uyguladı ve bunlar çoğunlukla durgunluk, yüksek enflasyon, işsizlik ve negatif

ekonomik büyüme gibi sonuçlar vererek yerel ekonomilerin zararına yol açtı. Washington yükselen muhalefete rağmen, kendi servetlerini büyütürken, uluslarını iflasa sürükleyen yozlaşmış liderlere methiyeler düzmeye devam etti. ABD sanki durumu daha da kötüleştirmeyi hedeflemişçesine Guatemala, El Salvador ve Nikaragua'da sağcı diktatörleri destekledi.

1980'lerde kıtayı bir demokratik reformlar dalgası sardı. Başa gelen yeni hükümetler sorunlarının çözümü için IMF ve Dünya Bankası'nın *uzmanlarına* yöneldi. Yap ısal Ayar paketlerini benimsemeye ikna edilerek, özelleştirmeden kamu hizmetleri ödeneklerinde ciddi kesintilere kadar her alanda haşin denebilecek sertlikte politikalar yürürlüğe koydular. Genellikle üst sınıfların kullanımına yönelik altyapı projelerinin geliştirilmesi için korkunç düzeyde borçların altına girmeyi kabul ettiler, ülkelerin üstüne büyük yükler yıktılar.

Sonuçlar felaket düzeyindeydi. Ekonomik göstergeler yeni borçların gereğini işaret

ediyordu. Bir zamanlar ulusu ayakta tutan unsur olarak selamlanan orta sınıfın üyeleri işlerini kaybetmiş ve yoksullaştırılmışların saflarına katılmıştı. Yurtta şlar bir taraftan emeklilik haklarının, sağlık ve eğitim hizmetlerinin düşüşe geçişini izlerken, bir yandan da seçtikleri siyasilerin yerel işkollarına yatırım yapmak yerine Florida'da mülk almaya yöneldiğine tanık oluyordu. 1950'lerin ve 60'Iarın komünist hareketleri Castro'nun Küba'sı haricinde hiçbir yerde tutunamamıştı ama şirketokrasiye ve onun Latin işbirlikçilerine karşı doğan yeni bir tepki dalgası kıtayı silip süpürmeye başlamıştı.

Ardından, benim Ehud ile Ekvador'a doğru yola çıkmamdan yaklaşık bir yıl önce, ilk Bush yönetimi ABD-Latin Amerika ili şkilerinde kalıcı olumsuz etki yaratacak bir karar aldı. Başkan silahlı kuvvetlere Panama'yı işgal etme emri verdi. Bu herhangi bir tahrik olmaksızın girişilmiş, Panama Kanalı Antla şması'ndaki taahhütlere uymayı reddeden bir hükümeti alaşağı etmeye yönelik tek yanlı bir saldırıydı. İşgal 2 binden fazla masum sivilin ölümüne

neden oldu ve Rio Grande’nin güneyindeki her ülkeye korku dalgaları gönderdi. Ve korku kısa zamanda öfkeye dönüştü.

Macas’a olan yolculuğumuzda bunları Ehud’a ayrıntılarıyla anlattım. Ona kıtayı saran yolsuzluk ve yozlaşmanın bir alternatifi olup olamayacağını sordum.

“Elbette var,” diye çok kesin bir ifadeyle yanıtladı. “Kritik kitle. Aradığın bu işte.” Bana patikanın bile olmadığı zamanlarda Macas’a nasıl gittiğini anlattı. “Haftalar boyunca ormanın içinde debelenmen gerekirdi,” dedi. “Ya da İkinci Dünya Savaşı sonrasında ıskartaya çıkan DC-3’lerden biriyle *kronometre uçuşu* yapmayı seçerdin. İntihar teşebbüsünden farklı değildir. Benim yaptığım buydu.”

“Kronometre uçuşu mu?”

“O uçaklar And Dağları’nı aşacak kadar yükselemezdi, ırmakların açtığı vadileri takip etmek zorundaydılar. Pilot ne zaman bir bulut kümesine gireceğini bilmediğinden, havalanır

havalanmaz kronometresini çalıştırırdı. Otuz saniye sonra sağa on derecelik dönüş yapar, sonra kırk beş saniye geçince dümeni on beş derece sola kırar, öyle devam ederdi. Cidden ürkütücü bir şeydi. Ama sık ormanda yol almaktan daha iyi ve daha güvenliydi." Duraladı ve "Sonra yolu yaptılar," dedi. "Neden?" Alnının ortasına doğru kalkan kaşları bana bir ipucu veriyordu.

"Kritik kitle mi?"

"Kesinlikle öyle."

İnsanlar ağırlığını değişimden yana koyuyordu. Haykırışlar belli bir düzeye ulaşınca da o değişim yaşanıyordu. Bizim örneğimizde değişim, Amazon havzasının ticari gelişime açılması yönünde olmuştu. En büyük ağırlığı petrol şirketlerinin koyduğunu biliyordum. Macas'a girerken, üstünde ilerlediğimiz ve insana uyuşukluk veren patikanın yerden fışkırır gibi gelişmekte olan bir kentin yakında iyice belirecek yollarından biri olacağını fark etmiştim. Yine de, geleceğimizi tehdit eden

şeylerden ne kadar fazla insanın haberi olursa, kritik kitlenin barışı ve istikrarı güçlendirecek projelere o kadar fazla kayacağı varsayımında diretiyordum.

Dünyanın o kesiminde daha önce hiç karşılaşmadığım iki şeyi içinde barındıran bir otele giriş yaptık: Tuvalet rezervuarı ve duş. İkincisi Ehud'u çok eğlendirmişti, çünkü musluğun hemen yanında bir elektrik prizi vardı.

"Tıraş makinesi için," dedim,

"İntihar etmek için," diye yanıt verdi.

Ertesi sabah küçük bir uçağa bindik. Ehud pilota kronometre uçuşunu sordu. Adam güldü. "Babam kullanırdı. Ama benim radarım var."

Uçak ormanın derinliklerindeki toprak bir piste indi. Küçük açıklığın dibinde bir grup Shuar erkeği toplanmıştı. Tam hatırladığım gibiydiler: Kaslı, parlak derili, gülen, mutlu insanlardı. Tek değişiklik çıplaklığın günahıyla savaşan misyonerlerin ısrarıyla giydikleri tişörtler ve dakron şortlardı. Bizimle birlikte

gelen malzemeler indirilirken yaşlı bir adam yanıma geldi. Ormanlarını yok olmaktan korumaları için halkına yardım etme isteğimi dile getirdiğim zaman, sorunlara neden olanın kendi kültürü değil, benimki olduğunu anımsattı bana.

“Dünya sizin düşlediğiniz gibi,” dedi. “İnsanlarınız devasa fabrikalar, yüksek binalar, şu ırmaktaki su damlaları kadar çok araba düşlüyor. Ve art ık siz de düşünüzün aslında bir karabasan olduğunu görmeye başladınız.”

Yardım etmek için ne yapabileceğimi sordum ona.

“Basit,” diye yanıtladı. “Tek yapman gereken o düşü değiştirmek. Farklı bir tohum atmanız, çocuklarınıza yeni düşler kurmayı öğretmeniz gerekiyor.”

Sonraki birkaç gün içinde topluluğun değişik üyelerinden de benzer mesajlar aldık. Ehud da, ben de, o insanların bilgeliğinden ve çevrelerini, kültürlerini korumaktaki kararlığından

etkilenmiştik. ABD'ye dönünce, biz sanayi toplumlarının dünyaya bakışını ve onunla olan ilişkilerini düzeltmeyi amaçlayan bir organizasyonun kuruluşu için girişimler başlattım. O zaman farkında değildim ama bir ET olarak geçirdiğim süreci tersine çevirmeye gayret ediyordum.

Kurulan oluşuma Shuar yaşam alanında bana verilen mesaja atfen *Rüya Değişimi* adını verdik, Yolculuklar ve çalışma grupları oluşturmaya başladık. İnsanları yerli eğitmenlerle yaşamaları için oraya götürüyor, o eğitmenleri ABD'ye getiriyorduk. O iki dünya arasındaki mesafeye köprü atmak için kitaplar, kasetler, CD'ler ürettik. Bir başka kâr amacı gütmeyen toplum kuruluşu olan *Pachamama İttifakı* da yaptığımız yolculuklardan birinin sonucu olarak doğacaktı. Bu oluşum yerli topluluklarına yardım etmek için milyonlarca dolar bağış topladı, bu paranın büyük bölümü petrol şirketlerine karşı girişilen yasal mücadelede kullanıldı.

COBEE deneyimim sayesinde yeni bir kariyer başlatmıştım. 1990'lar ve yeni

milenyumun ilk yıllarında sık sık Latin Amerika'ya gittim. Oradaki zamanımın çoğunu Amazon ve And Dağları yerlileriyle geçirdim. Kendilerini çevre korumaya adayışlarından ve dünyanın belli başlı ruhani dinlerinde gözlemlediklerimi geride bırakan maneviyattan çok etkilendim. O insanlar dünyayı daha iyi bir yer haline getirmekte kararlıydı.

Pachamama İttifakı'nın yönetim kurulu üyelerinden biri olarak hukukçularla, politikacılarla ve petrol şirketi çalışanlarıyla da buluşuyordum. Venazuelalı Hugo Chávez'den bahsedildiğini ilk kez öyle bir grupla Quito'da yediğim akşam yemeğinde duydum. Petrol şirketlerinin temsilcileri, şirketokrasi karşıtı Beşinci Cumhuriyet Hareketi'nin kurucusu olan o ateşli subayı küçümsüyordu. Ama politikacılar onun karizmasına hayranlık duyuyordu. Benim yerli dostlarımsa, Chávez'in atalarının Yerli-Afrikalı-İspanyol olmasıyla, sürekli olarak varlıklılara verip veriştirmesi ve yoksullara daha iyi hayat vaat etmesiyle şevk bulmuştu.

20-Chávez

Chávez'in ün kazanması, 1992 yılında Venezuela ordusunda yarbayken Carlos Andrés Pérez'e karşı giriştiği askeri darbeyle başladı. Adı yolsuzlukla eş anlamlı hale gelmiş olan başkan, ülkesini Dünya Bankası, IMF ve yabancı şirketlere satmaktaki istek ve şevkiyle Chávez ile destekçilerini öfkelendirmişti. Venezuela'nın kişi başına düşen geliri büyük ölçüde Karakas'ın şirketokrasiyle yaptığı işbirliği sonucunda tepetaklak inişe geçerek %40 azalmış, zamanında Latin Amerika'nın en geniş orta sınıfı olan kitle yoksullaştırılmış insanların safına katılmıştı.

Chávez'in yaptığı darbe başarısız oldu. Ama sahneyi gelecekteki siyasi kariyeri için hazırladı. Yakalandıktan sonra ulusal televizyona çıkıp askerlerine düşmanlıkları sona erdirme çağrısı yapmasına izin verildi. Ulusuna *por ahora*[32] başarısız olduğunu duyurdu. O seferlik. Cesareti hızla ulusal bir üne ulaşmasını sağlamıştı. Yare Hapishanesi'nde iki yıl geçirdi. Bu süre zarfında

Devlet Başkanı Pérez'e mahkeme karşısına çıkmasını gerektirecek suçlamalar yöneltildi. Chávez ise cesaret, sadakat, yoksullara yardım taahhüdü, ülkesini ve kıtasını yüzyıllardan beri köle haline getiren yabancı sömürüsüyle mücadelede kararlılık gibi özelliklerle ön plana çıkıyordu.

Hugo Chávez, 1998'de oyların %56 gibi etkileyici bir bölümünü alarak Venezuela Devlet Başkanı oldu. Göreve başlayınca kendinden öncekiler gibi yolsuzluğa yönelmedi; Guatemalalı Arbenz, Şilili Allende, Panamalı Torrijos ve Ekvadorlu Roídos gibi önderleri onurlandırdı. Bu kişilerin hepsi de CIA tarafından ya suikastla öldürülmüş ya da devrilmişt i . Şimdi de Chávez onların izinde yürüyordu. Ama kendi vizyonuna, karizmatik bir kişiliğe ve toprağının altı petrol dolup taşmış bir ülkenin lideri olmanın verdiği güce sahipti. Kazandığı zafer ve Washington ile petrol şirketlerine karşı kesintisiz sürdürdüğü meydan okuma milyonlarca Latin Amerikalıya ilham kaynağı oluyordu.

Chávez çabalarını hem kırsal, hem de kentsel kesimdeki yoksullar üstünde yoğunlaştırmaya devam etti. Kaynakları yine petrol endüstrisine pompalamak yerine, yaygın cehaletle, yetersiz beslenmeyle, hastalıklarla savaşa ve öteki toplumsal yaralarla mücadeleye yöneltti. Yatırımcılara devasa kâr payları vermek yerine Arjantin'in güç durumdaki devlet başkanı Kirchner'e ulusun IMF'ye olan 10 milyar doları aşmış borcunu kapatması için yardım etti. Yükselen fiyatları karşılamaya gücü yetmeyenlere indirimli tarifelerle petrol verdi ki bunların arasında ABD'deki kimi kuruluşlar da vardı. Petrol gelirlerinin bir bölümünü kıtanın yoksullaştırılmış bölgelerine doktor gönderebilmesi için Küba'ya tahsis etti. Yerli halkların haklarını pekiştirecek, dil ve toprak edinme konularını da kapsayan yasalar çıkartılmasını sağladı. Devlet okullarında Afro-Venezuela müfredatı uygulanması için çaba gösterdi.

Şirketokrasi, Chávez'i büyük bir tehdit kabul etti. Sadece petrol ve öteki sektörlerdeki

uluslararası şirketlere meydan okumakla kalmıyor, başka önderleri de kendi modelinin benzerlerini izlemeye teşvik ediyordu. Bush yönetiminin perspektifinden, uzlaşılması imkânsız iki devlet başkanı, yani Chávez ve Saddam Hüseyin varlıkları sona erdirilmesi gereken kâbuslar haline dönüşmüştü. Irak'ta (hem ET'lerin, hem de çakalların) incelikli çabaları sonuç vermemiş ve nihai sonuca yönelik çalışmalar gizlice başlatılmıştı: İşgal. Venezuela'da ise ET'ler yerini çakallara bırakmıştı ve Washington sorunu hiç değilse orada o şekilde çözeceğini umuyordu. İran, Şili ve Kolombiya'da geliştirilip kusursuz hale getirilen taktikleri uygulamaya başlayan çakallar, 11 Nisan 2002 günü binlerce insanı Karakas sokaklarına dökmeyi başardı. Kalabalık, Venezuela'nın devlet petrol kuruluşunun yönetim binasıyla başkanlık sarayı Miraflores'e doğru yürüyüşe geçti. Bu gruplar, buralarda onları CIA'nın piyonu olmakla suçlayan Chávez yanlılarıyla karşılaştı. Ve birden ve hiç beklenmedik bir şekilde, silahlı

kuvvetler Chávez’in başkanlıktan çekildiğini, bir askeri üste tutulduğunu duyurdu.

Washington neşeye boğuldu ama kutlamalar fazla uzun ömürlü olmadı. Chávez’e sadık askerler 13 Nisan’da kitlesel desteğe sahip bir karşı darbe düzenledi, Chávez devlet başkanlığı konumuna geri döndürüldü.

Venezuela’daki resmi soruşturmalar darbenin sponsorunun ABD olduğunu ortaya çıkardı. Beyaz Saray bu suçu pratik anlamda kabullendi. *Los Angeles Times* şöyle yazıyordu:

> ‘Bush yönetiminde yer alan kaynaklar, Salı günü Venezuela Başkanı Hugo Chávez’in görevden uzaklaştırılması konusunun, Venezuela’nın kimi askeri ve sivil liderleriyle aylar boyunca görüşüldüğünü kabul etti.’[{33}]

İşin ironik yanı, Irak’ın 2003’te işgal edilmesi Chávez için bir şans olmuştur. Petrol fiyatları işgalle birlikte roket gibi yükselince Venezuela’nın kasaları da dolmuştu. Böylece

ülkenin Orinoco bölgesinde ‘yoğun ham petrol’{34} sondajı yapılması birden mali açıdan uygulanabilir hale gelmişti. Petrolün varil fiyatı 50 doların üstüne çıkınca (ve yoğun petrol rezervlerinin bolluğu da hesaba katılınca) Chávez, Venezuela’n ın tüm Ortadoğu’yu geride bırakarak dünyanın en büyük petrol deposu olduğunu ilan etti.

Bu analizinin ABD Enerji Bakanlığı’nın kayıtlarına dayandığını belirtmeyi de ihmal etmedi.

Latin Amerika’n ın geri kalanı, düzenlediği askeri darbe başarısız olunca ABD’nin, Chávez ile nasıl baş edeceğini dikkatle izliyordu. Gördükleri şey, sinip geri çekilen bir ABD başkanı idi. Beyaz Saray dikkatli adım atması gerektiğini anlamıştı. Venezuela ABD’nin ikinci büyük petrol ve petrol ürünleri sağlayıcısıydı (üstelik dünyanın dördüncü büyük ham petrol üreticisiydi). Sondaj alanları ABD’ye Ortadoğu’dakilerden çok daha yakındı.

Citgo'ya[35] sahip olması, bu kuruluş üstünden alım satım yapan birçok Amerikalı işçiyi, motorlu araç sürücüsünü ve çok sayıd a şirketi doğrudan etkiliyordu. Dahası, Karakas 1970'lerde OPEC'in uyguladığı petrol ambargosunu kırarken müttefikimiz olmuştu. Bush yönetiminin askeri müdahale seçenekleriyse, Irak, Afganistan, İsrail-Filistin meselesi, Suudi Arabistan kraliyet ailesinin popülerliğinin gittikçe artan ivmeyle düşüşü, Kuveyt ile olan siyasi sorunlar ve militarize olan İran ile sınırlanmış durumdaydı.

Luiz Inácio 'Lula' da Silva'nın 2002 seçimlerinde oyların büyük çoğunluğunu kazanarak Brezilya'da zaferini ilan etmesiyle, ulusalcı hareketler daha da öte destek buldu. İl e r i c i İşçi Partisi'nin 1980'lerdeki kurucularından biri olan Lula, toplumsal reformları savunmakta uzun geçmişi olan bir siyasetçiydi. Brezilya'nın Öz kaynaklarını yoksullara yardım etmek için kullanmasında ısrarlıydı. Ülkenin IMF'ye olan borçlarının

meşru olmadığını da konuşmaların d a ısrarla belirtiyordu. Oyların %60 gibi yüksek bir çoğunluğunu alıp seçimi kazanınca, o da kıtanın yaşayan efsanelerinden biri olarak Chávez'e katıldı. Yak ın zamana kadar oy bile kullanamayanların artık iktidara yürüdüğü haberi And Dağları'nın tepelerindeki en ücra köylere ve yağmur ormanlarının derinliklerine kadar ulaştı.

Latin Amerikalılar can buldu. Yak ın geçmişleri boyunca ilk kez ABD egemenliğinin vurduğu boyunduruktan silkinme fırsatının doğduğunu görüyorlardı.

Chávez ile Lula'nın başarısından başka iki ülke özellikle etkilendi. Onların halkları da geniş ölçekte yerli topluluklarından oluşuyordu ve onlar da şirketokrasinin göz koyduğu petrol ve doğalgaz rezervlerine sahipti. Ve bunlar benim kişisel olarak güçlü bağlar kurduğum ülkelerdi: Ekvador ve Bolivya.

21-Ekvador: Başkanının İhanet Ettiği Ülke

Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I’de, Ekvador’un şirketokrasi destekli diktatörlerin yönetimi altında geçen uzun yıllardan sonra 1979’da demokratik seçimlerle başa gelen ilk başkanı Jaime Roldós Aguilera ile aramızdaki ilişkiyi anlatmıştım. Üniversite profesörü ve hukukçu olan Roldós göreve başlar başlamaz seçim kampanyası sırasında verdiği petrol şirketlerini dizginleme ve ülkenin doğal kaynaklarını halkının yararına değerlendirme vaatlerini gerçekleştirmek üzere harekete geçti. O zaman ET’lerin isteklerine rıza göstermezse, çakalların hedefi olmasından korkmuştum. Korkularımda haklı çıktım. Jaime Roldós 24 Mayıs 1981’de bindiği uçağın düşmesi sonucu hayatını kaybetti. Latin Amerika gazetelerinin ön sayfaları ‘CIA SUİKASTI!’ türünden başlıklar altında yazılmış haber ve makalelerle dolmuştu.

Şimdi, aradan 10 yıl geçmesine ve ülkedeki tüm koşulların değişmiş olmasına rağmen, politikaların olduğu gibi kaldığı görüntüsü

hakimdi. Ehud ile Shuar'a yaptığımız yolculuğun ve Rüya Değişimi ile Pachamama İttifakı'nın kurulmasının ardından, 1990'larda yüzeyin altında gelişen kargaşanın daha iyi farkına varıyordum. Çakallar Roldós'u aradan çıkarmıştı ama ABD asıl probleme yönelik hiçbir şey yapmamıştı. Ekvador bölgede (Venezuela'nın ardından) ABD'ye en çok petrol ihraç eden ikinci ülke konumuna yükselirken, zenginlerle yoksullar arasındaki geniş uçurum derinleşmiş, çevresel yıkım artmış, eğitim, sağlık ve öteki toplumsal hizmetler alabildiğine kötülemişti. Etnik yerli halklar bundan en fazla etkilenen kesimdi. Hükümet ve petrol şirketleri onları topraklarını terk etmeye zorluyordu. Gitmeyi reddederlerse, sıklıkla yaşandığı gibi ağaçların yerini petrol sondaj kulelerine bırakmasını, ırmakların atıklarla kirlenmesini izlemek zorunda kalıyorlardı.

Baskının çok çeşidi vardı. Bunlardan biri benim Amazon'u ziyaret ettiğim bir dönemde öğleüstü saatlerinde açıkça ifade edildi. Genç bir Shuar yerlisi olan Tunduam da bana topluluğu

terk etmeyi düşündüğünü anlattı. “Bildiğim dilleri iyi kullanıyormuşum,” diyordu. “Petrol şirketindeki uzmanlar öyle söyledi. İngilizce de öğrenmem için beni okula gönderecekler ve onlar için çalışmaya başladığımda bana servet ödeyecekler.” Sonra duralayıp kaşlarını çattı. “Ama tedirginim. Tsentsak öyle yaptı. Ve şimdi adı artık Tsentsak değil, Joel. Ondan, senin Rüya Değişimi ile Pachamama İttifakı ve bize petrol şirketleriyle olan mücadelemizde yardım etmeye çalışan öteki kişi ve kuruluşlar aleyhine gazete yazıları yazmasını istediler. Shuar halkının seçilmiş temsilcisi olduğunu iddia etmesini ve topraklarımızı petrol şirketlerine devrettiğimizi beyan eden kâğıtlar imzalamasını istediler. Kabul etmeyince de onu hapse atacaklarını söylediler.”

“Ne yaptı?”

“Ne yapabilirdi ki? Yazıları yazıyor, kâğıtları imzalıyor.”

Tunduam’a aynı şeylerin kendisine de olmasını isteyip istemediğini sordum.

Omuz silkti. “İngilizce öğrenmeyi ve çok para kazanmayı isterim. Kollarını ormana doğru salladı. “Bunlar yok olup gidiyor. Misyonerler bize modern olmamız gerektiğini, artık avcılıkla geçinemeyeceğimizi söylüyor.”

Böyle öyküler Shuar halkına ve komşuları Huaorani, Áchuar, Shiwiar, Zapato halklarına yardım etmekteki kararlılığımı pekiştiriyordu. O insanların artık çok iyi anlamaya başladığım ikilemi 2002 Ekvador başkanlık seçimlerine olan ilgimi ateşlemişti. Roldós’tan beri ilk kez bir aday, yerli halkların davasını yürekten destekleyecek ve büyük petrol şirketlerine ciddi şekilde muhalefet edecek gibi bir izlenim yaratıyordu.

Lucio Guitieres’in bölgeye geleceği gün, adını bildiğimiz petrol şirketinden alan küçük orman yerleşimi Shell’de beni ve Rüya Değişimi’nden bir grup insanı Shurar bölgesine götürecek uçağı bekliyordum. Başkan adayı o zamana dek epey yol almış, aralarında Ekvador ordusu ve en güçlü yerli kuruluşlar da olan

unsurlarla sağlam ittifaklar kurmuştu. Ordu onu kendi içinden geldiği, emekli bir albay olduğu için, yerlilerse 2000 yıllında Başkan Jamil Mahuad'ı görevden çekilmeye zorlamak için yapılan başkanlık sarayı eyleminde askerlerine halktan göstericilerin üstüne saldırma emri vermeyi reddettiği için destekliyordu. Albay o emri vermek yerine, ordu mutfakları kurdurup göstericilere yemek dağıtmış, ardından da onların kongre binasını işgal etmesine engel olmamıştı. Bu itaatsizliklerle Guitieres, IMF ve Dünya Bankası politikalarına verdiği aleni destek nedeniyle yoksulların nefretini üstüne çekmiş olan adamın alaşağı edilmesine yardımcı olmuştu. Söz konusu kişinin, yani başkanın icraatları arasında Ekvador parasını ve diğer varlıklarını denizaşırı banka hesaplarına, Wall Street hisselerine ve yabancı ülkelerde gayrimenkule yatıran zenginler haricinde tüm Ekvadorlular'ın aleyhine olacak şekilde dolara endekslemek de vardı. Ekvador parasının (sucre) dolar üstünden işlem görmesi sadece ulusal onurun çiğnenmesine neden olmamış, dolar

hesabı olan Ekvadorlular'ın bir gece içinde muazzam kazançlar elde etmesini, halkın geri kalanının tasarruflarının değerinin iskandil kurşunu gibi dibe vurmasına yol açmıştı. (Mahuad 1998 yılında göreve geldiğinde bir dolar 6 bin 500 sucre karşılığı alınabiliyordu; 2000 yılında resmi kur dolar başına 25 bin sucreye yükseldi ki, bu 2 yıl önce bir dolarlık sucresi olan bir kişinin artık 26 senti olduğu anlamına geliyordu. O süre içinde denizaşırı bankalarda dolar hesabı açtırabilecek kadar varlıklı olanlar, servetlerini yerel halkın varlığıyla kıyaslandığında %400 artırmıştı. Ve sucre tedavülden kaldırıldığına ve yerine Amerikan doları getirildiğine göre, bu kalıcı bir değişimdi.)

Guitieres hem askeri geçmişinden, hem ulusalcı tavrından hem de Chávez ile uyum içinde paylaştığı uzlaşımlardan güç alıyordu. Venezuela başkanı gibi o da sevilmeyen bir başkana karşı girişilen başarısız askeri darbeden sonra hapsedilmişti. Kampanyasını üstünde kışla giysileriyle sürdürmüştü ve en ücra köyleri

ziyaret etmişti. Aslına bakılırsa, kimi yerli önderler onu Chávez'in kalıbına girmeye çalışmakla eleştiriyordu. Ona kendisine ait bir sesi olup olmadığını soruyorlardı. O gün Shell yerleşimindeki sokaklarda dolanırken açık şekilde anladığım bir şey varsa, o da konuştuğum insanların adaylarına bütünüyle güvenmediğiydi; ona Ekvador'un en varlıklı adamı olan Alvaro Noboa'dan nefret ettikleri için oy vereceklerdi ama gerçekte isteksizdiler.

Shell, bir başkanın orman halkıyla buluşması için uygun bir yerdi. Küçük yerleşim on yıllar önce petrol operasyonları için ormandan açılarak temizlenmiş arazi üzerine kurulmuştu. Yerli halk buna zaman zaman şiddete de başvurarak direnmişti. Pentagon'un desteğine sahip olan Quito oraya binlerce asker göndermiş ve Shell'in merkezinden başlayıp ormana kadar uzanan devasa bir askeri üs kurmuştu. Kaplamalı uçak pistleri dünyanın o köşesinde ender rastlanan bir şeydi. Konut olarak kullanılan yapılarsa yerkürenin en gelişmiş dinleme düzenekleriyle donatılmıştı. Söylendiğine göre, Shell'in ana

caddesine yakın oturan Amerikalı ve Ekvadorlu iletişim uzmanları Yukarı Amazon’daki her türlü toplantı mekânında konuşulanları dinleyebiliyordu. Kimi misyonerlik kuruluşlarının son derece cömert bir şekilde dağıttığı yiyecek sepetlerine ve sağlık yardım paketlerine, petrol gelirleriyle finanse edilen kuruluşlardan aldıkları milyonlarca dolar karşılığında mikrofonlar gizlediği söylentilerinin ardı arkası kesilmiyordu. Bir kabile konseyi, ne zaman petrolcü kamplarından birine çalışmaları aksatmak için savaşçı gönderme kararı alsa, Shell’den helikopterlerle aktarılan askeri birimler, onlardan önce orada oluyordu.

Başkan adayının geleceği gün büyük bir kalabalık onun elini sıkmayı umarak çamurlu sokaklarda toplanmıştı. Tukan kuşlarının renkli tüyleriyle süslenmiş geleneksel giysileri içindeki Shuar şamanları, ABD Yeşil Berelileri, petrolcüler ve Ekvadorlu komandolarla bir aradaydı. Atmosfer bir bayram havasını andırıyordu; düşmanlıklar unutulmuştu. Sanki

Kızılderililer ile süvariler, yıllar boyu süren yolsuzluklar, enflasyon ve sömürüyle morali dibe vurmuş bir ulusu kurtarmak için omuz omuza verme kararı almış görüntüsü veriyorlardı. Petrolcüler oradan sürülecekleri kaygısını taşıyorlarsa, kendilerini her zaman Pentagon'un vekili gibi davranan Ekvador ordusunun varlığı ve Pentagon'un da Büyük Petrol'ü asla terk etmeyeceği bilinciyle avutabilirlerdi.

Shell'i 11 Eylül 2001'in üstünden sadece birkaç ay geçmişken ziyaret etmiştim. O trajik gerçek Bush yönetiminin Chávez'i gözden düşürme ve devirmeye yönelik başarısız girişimiyle de birleşince, Ekvador başkanlık seçimlerine büyük etki yapmıştı. Gazetelerden birinde çıkan karikatürler yerel eğilimleri açıkça ortaya koyuyordu. İki adam eskinin kovboy kasabalarını andıran bir ortamda düello için karşı karşıyaydı ve biri tabanca kılıfını kalçasında iyice yana kaydırmış Chávez idi. İkincisiyse, toprak zeminli caddede Chávez'in karşısına çıkmak üzere rahatça yürüyen Bush idi. İkinci

karede Chávez yüzünde kararlı bir ifadeyle Bush ile yüzleşiyordu. Sonuncudaysa şapkası yere düşmüş Bush'a arkasında bir toz bulutu bırakarak kaçarken, Chávez gülmekten iki büklüm haldeydi. Ve bar ın kapısının kenarına yaslanmış duran Guitterez de onu alkışlıyordu.

Gerçi uçağımız Guitterez'in Shell'e gelmesinden önce kalkacaktı ama o kısa ziyaret, yapılacak seçimin Ekvador'un yerli halkları için ne kadar önemli olduğunu anlamama yardımcı olmuştu. Bolivya, Brezilya ve Venezuela'daki kardeşleri gibi onlar da yüzyıllardan beri yabancı sömürüsünün eziyetini çekiyordu ve bu gidişe son vermekte kararlıydılar

Guiterrez 2002 yılının Kasım'ında Ekvador Devlet Başkanı seçildi. Yerli halklar sonunda kendi adamlarının seçilmesi karşısın d a şaşkına dönmüşlerdi. Daha zor zamanların gelmekte olduğunu tahmin eder gibiydiler. *BBC* şu haberi geçiyordu:

> Brezilya İşçi Partisi lideri Lula'nın başa gelişinin hemen ardından, eski askeri darbe

önderi Lucio Gutiérrez'in kazandığı zafer, Hugo Chávez'in Venezuela'da seçilmesini hatırlatıyor.

Bu iki lider de değişim, ekonomiye yönelik yeni standartlar ve yolsuzluğa son verme gibi kavramlara dayalı programlarla ve demokratik seçimlerle başa geldi. (....)

Geçen ay yapılan ilk oylamada Gutiérrez değişimi sağlayan kitlesel oylar sayesinde öne geçerek herkesi şaşırtmıştı. (....)

Ama büyük sorunların yakasını bırakmadığı, yoksulluk düzeyinin %60'larda olduğu, istikrarsız ve güven vermeyen bir siyasi sistemin hüküm sürdüğü bir ülkede olasılıklar ağırlıklı şekilde onun aleyhine görünüyor.[36]

Yeni başkan göreve gelişinin ilk ayı dolmadan Başkan Bush ile buluşmak için Washington'a uçarak bu kuşkuları güçlendirdi. Dahası, Dünya Bankası görevlilerini Quito'da ağırladı ve petrol şirketleriyle yeni pazarlık

görüşmeleri başlattı. Buna eşzamanlı olarak petrol şirketleri ile yerli toplumlar arasındaki ilişkiler de giderek gerginleşti. 2002 yılı Aralık ayında ABD destekli bir Arjantin şirketi olan CGC, Amazon yerlilerini, işçilerinden bir grubu rehin almakla suçladı ve orman savaşçılarının El Kaide tarafından eğitildiğini iddia etti. Bu sırada ürkütücü bir gerçek çıktı ortaya: Petrol şirketi, hükümetten bölge sakinlerinin rızasını içeren bir sondaj izni almamıştı. Ama yerli topluluklarının yaşadığı bölgelere girme hakkı olduğunda diretiyordu. Savaşçılar ise sondaj ekibinin ormandan güvenlik içinde çıkmasını sağlamak için alıkonduğunu öne sürüyordu.{37}

Ekvador'a 2003 yılında bir kez daha gittim. Quito'ya ulaştığımda, Ekvadorlular'ın çoğunluğunun Gutiérrez'in petrol şirketleriyle gizli anlaşmalar bağladığına ve Dünya Bankası ile IMF'nin Yapısal Ayar Paketi'ni uygulamayı kabul ettiğine inandığını gördüm. Anlaşıldığı kadarıyla o da sevilmeyen öncülüyle aynı programları uygulamaya koymuştu. Başkan

Bush ile el ele çekilmiş fotoğraflarını sergileyen afişler kentin her tarafına yapıştırılmıştı. Yerli halkın önderleri, İslami terörist organizasyonlara katıldıkları yönündeki iddiaları öfkeyle karşılıyor ama Gutiérrez kendilerini petrol şirketlerinin paralı askerlerine karşı savaşmak zorunda bırakırsa bu söylentinin gerçeğe dönüşebileceği uyarısında bulunuyorlardı.

Biri bana, "Eski zamanlarda seçenekler vardı," dedi. "Kendini ABD'nin tehdidi altında hisseden insanlar silah ve eğitim almak için Rusya'ya yönelebilirdi. Şimdi Araplar'dan başka kimse yok."

Durum 2004 yılına kadar kötüleşmeye devam etti. Petrol şirketlerinin sağladığı çıkarlar ve devlet kademeleri içindeki yolsuzluk söylentileri artınca, son aşamaya geldi. Hükümet, Bolivya'da Dünya Bankası'nın baskılarıyla alınan önlemleri andıran, gaddarlık düzeyinde ağır yaptırımlara başvurdu. *Associated Press'e* göre, Gutiérrez'in 'sol eğilimli tutarlılığı', uluslararası alacaklıların tatmini doğrultusunda,

gıda desteklemelerinde kısıtlamaya gitmek de dahil olmak üzere katı önlemler almaya başlamasıyla kısa zamanda çözülme aşamasına girmişti.'{38}

Ekvador Yüksek Mahkemesi bu politikalara müdahale edilebileceği uyarısı yapınca, Gutiérrez sonuçları aslında çöküş yönünde olacak bir yeniden yapılanma başlattı. Ekvadorlular, bu kez görevi bırakması için sokaklara döküldü.

2005 yılında Brezilya'da toplanacak olan Dünya Sosyal Forumu'da (WSF) konuşma yapmak üzere davet edilmiştim. Orada Ekvador yerli toplumlarını temsil eden bir delegasyonla tanıştım.

Toplumun liderlerinden biri olan Joaquin Yamberla bana, "Gutiérrez gitmeli," dedi. "Demokratik yoldan seçilmişti. Ama halka verdiği sözlerden döndü. Demokrasinin gereği onu görevden uzaklaştırmaktır."

Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I WSF'ye

geniş şekilde değiniyordu. O nedenle de benden Gutiérrez'i yolsuzluğun içine çeken ET'nin kimliğini açıklamamamı istiyorlardı. Ekvador başkanının bir rüşvet ve tehdit karışımına teslim olduğu konusunda hiç kuşkuları yoktu. Çoğu insan Brezilya başkanı Lula'nın da aynı durumda olduğu kanısındaydı. Her ne kadar verebileceğim bir isim yoktuysa da, ben de aslında onlarla aynı düşünceleri paylaşıyordum. Bu kitabın ileriki sayfalarında detaylandırılacağı gibi, daha sonra o kişi olduğu iddiasını öne sürecek çakalla ilişkiye geçecektim.

Bolivyalılar ise çok daha farklı bir deneyimden geçiyordu.

22-Bolivya: Bechtel ve Su Savaşları

Bolivya da, Ekvador ve Venezuela gibi 21, yüzyıla kaynaklarını sömüren yabancı şirketlere karşı yapılan protestolarla girdi. Gösteriler, boykotlar ve grevler La Paz ve öteki kentlerin caddelerindeki ticari hareketliliği durdurmuştu. Başını Aymara ve Quechua liderlerinin çekti ği yerli halklar yalnız değildi, sendikalar ve sivil toplum örgütleri onları destekliyordu.

Ekvador ve Venezuela'n ın tersine, Bolivya'daki huzursuzluğun kaynağı petrol değil suydu. Suyun çok da uzak olmayan bir gelecekte gezegendeki en değerli kaynak olacağı 1990'larda açıkça anlaşılmıştı. Şirketokrasi de su kaynaklarına hakim olarak ekonomileri ve hükümetleri manipule edebileceğini kavramıştı.

Dünya Bankası ve IMF de Bolivya'daki kargaşayı tetikledi. Bu iki organizasyon 1999'da Yapısal Ayar Paketi'nin bir a şaması uygulanırken, Bolivya hükümetine ülkenin üçüncü büyük kenti olan Cochabamba'nın kamu

kullanımına açık su sistemini mühendislik devi Bechtel'in yan kuruluşlarından birine satmasını dayattı. Dünya Bankası'nın ısrarıyla Bolivya, suyun aktarım masrafının (ödeme yeteneği olup olmadığına bakmaksızın) tüm kullanıcılara yansıtılmasını kabul etti ki, bu durum yerli halkların ekonomik statüsü ne olursa olsun her kişinin su üstünde eşit hakka sahip olma geleneğiyle taban tabana zıttı.

Bolivya'nın, ET'sinin gösterdiği yolu tuttuğunu duyduğumda suçluluk duygusuyla harap oldum. Çünkü 1970'lerin ortalarında fiyat yapılandırmasına yönelik EPP (Every Person Pay[39]) politikasının formüle edilmesine ben de katkıda bulunmuştum. O zamanlar bu düşünce asal olarak elektrik tarifelerine uygulanmış ve yenilikçi bir yaklaşım olarak görülmüştü. Öte yandan, bu 1930'lardan beri yoksul yörelere yardım amacıyla savunulan, ABD'deki Kırsal Elektrifikasyon İdaresi'ninki (REA) de dahil olmak üzere çoğu ücretlendirme planıyla çelişiyordu. Bu politikalara göre,

elektrik, su ve kanalizasyon gibi hizmetlerin ihtiyaç duyan herkese, gerekiyorsa sübvansiyon uygulanarak ulaştırılması genel ekonomik büyüme açısından vazgeçilmezdi. Birçok ülkenin bu örneği uygulaması, bu kuramın ne denli etkili olduğunu da kanıtlamıştı. Elde edilen başarıya rağmen Dünya Bankası şimdi radikal düzeyde değişik yeni bir şeyi denemeye karar vermişti.

1970'lerde Banka politikalarını yaygınlaştırmaları için para ödenen firmalardan birinin baş ekonomisti olarak, EPP'nin geçerliliğini kanıtlayacak ekonometrik modellerin geliştirilmesi için baskı görmüştüm. Ekonometri neredeyse her şeyi haklı göstermeyi kolaylaştırır ve benim de ekonomistlerden, matematikçilerden ve finans uzmanlarından kurulu parlak bir ekibim vardı, yani benden istenen şey teknik olarak basitti. Öte yandan benliğimi zorlayan iki başka mesele vardı. Birincisi anlaşılabileceği gibi işin ahlaki yanıyla ilgiliydi. İkincisiyse pratikte eski kuramın uygulama sonuçları ortadaydı. EPP'nin

sakıncaları da. Kendi kendime neden başarılı olanı denemelerle kurcalamak, yoksulluğu tırmandırma ve toplumsal huzursuzluk yaratma riskini almak ve EPP'leri savunmak gerektiğini sormaya koyuldum.

Yanıt elbette ki yüzleşilmesi kaçınılmaz olandı: Şirketokrasi o kamusal hizmetlere sahip olarak ülke ekonomisinin gerekli sektörlerini denetimi altında tutabilecekti. Dahası 'Herkes Öder' yaklaşımı, devlet destekli bürokrasileri özelleştirme için olgunlaşmış, üstünden kâr edilebilir 'sağmal ineklere' dönüştürecekti (ki bunun örneğini sonraki yıllarda Bolivya'da yaşayacağım COBEE elektrik şirketi örneğinde bizzat görecektim). 'Herkes Öder' politikası, süreç içinde yoksulları devasa borçlar dışında hiçbir şeye sahip olmayan kitlelere dönüştürürken, yabancı inşaat şirketlerine ve yerel zenginlere çıkar sağlayan altyapı borçlanmalarıyla, aynı mantığı içeren bir evrim geçirmişti. Arjantin'e yaptığım yolculuk üçüncü bir ders daha almamı sağlayacaktı.

1977’de Buenos Aires caddelerinde şoförlü bir arabanın içinde yol alırken, General Charles Noble bana, “O ülkeler bizim geleceğimizin teminatı,” demişti. Genellikle ‘Chuck’ olarak anılan General, MAIN’in (sonradan başkanlığa terfi ettirilecek olan) başkan yardımcısıydı. MIT’de lisansüstü eğitim görmüş bir West Point mezunu mühendis olarak etkileyici bir askeri kariyeri olmuş, Vietnam’da ordu mühendislik bölümünün kumandanlığını yapmış, Mississippi Irmağı Komisyonu’nun başkanlığında bulunmuştu. O görüşmeyi yaptığımız sıradaysa MAIN’in Arjantin’deki su kaynakları çalışmasından sorumlu kişiydi ve bu çalışmalar ülkenin Uruguay ile ortaklaşa gerçekleştirmekte olduğu büyük Salto Grande hidroelektrik projesini de kapsıyordu. 2 bin megavat enerji üretecek olan bu proje aynı zamanda 22 bin nüfuslu bir yerleşimi sular altında bırakacak uçsuz bucaksız bir baraj gölü oluşturacaktı.

“Vietnam’da komünistleri anlamadığımız için kaybettik,” diye devam etti. “Burada, Latin Amerika’da çok daha iyisini yapmamız gerek.”

Sertliğiyle ün kazanmış birinden beklenmeyecek kadar hoş bir gülümsemeyle baktı bana. “Sosyalistlerin seni bedava yemek dağıtmanın saygınlık kazandıracağına inandırmasına sakın izin verme. İnsanlar aldıkları şeyin bedelini ödemek zorundadır. Bunun elektrik ya da su olması önemli değildir. Sadece bedelini ödedikleri zaman değerini anlar ve müteşekkir olurlar. İnsan doğası işte. Ayrıca bu, onların kapitalizmi öğrenmesini sağlar; komünizmi değil. Şuna bak.” Yakınından geçmekte olduğumuz parktaki küçük göleti gösterdi bana. “Su, altın ile petrolün gelecekteki karışımıdır. Sen yaşlanıp ölmeden önce bu gezegenin en değerli malı haline gelecek. O şeyin olabildiğince fazlasına sahip olmamız gerek. Bu bize manivela gücü ve kudret sağlayacak. Özellikle de eve (ABD) bu kadar yakın bir kıtada olduğu sürece.”

Yirmi yıldan uzun bir süre sonra, Cochabamba kentinin (SEMAPA olarak anılan) su sisteminin satın alınma hakkının tek bir

şirkete verildiği açıklanınca Chuck Noble'yi düşündüm. Adı kimi yolsuzluklara karışan Bechtel şirketinin yan kuruluşlarından biri olan Aguas del Tuniary'e 40 yıllık bir özelleştirme anlaşması yapma hakkı verilmişti. Böylesi bir sömürü lisansının bir ABD firmasına verilmesi General Chuck'u çok mutlu etmişti herhalde. Ama Latin Amerika'da insanlar farklı düşünüyordu. San Francisco kökenli şirket yüksek mevkilerdeki hemen herkesin beğenisini kazanmayı başarmakla ün yapmıştı. Uzun yıllardan beri ABD hükümetlerinden ve Dünya Bankası'ndan yüksek kârlar sağlayan ihaleler alıyordu. Ve tek bir aile tarafından kontrol edilen özel bir kuruluş olduğundan, hesaplarını Yap ısal Ayar Paketi ya da ba şka bekçi köpeği konumundaki düzenlemeye açmak zorunda değildi; zaten bunu yapmayı da katı bir tavırla reddediyordu.

ET'lik zamanlarımda Endonezya, Mısır ve Kolombiya devlet memurlarından farklı zamanlarda işittiğim bir öğüt vardı: "Bechtel işi istiyorsa, *ihaleye* girmeye zahmet bile etme."

Chuck Noble ile Arjantin'e yaptığımız yolculuktan kısa bir süre sonra, Barış Gönüllüleri döneminden kişisel dostum olan bir Ekvadorlu devlet memuru benimle yemeğe çıkmayı kabul etti. Quito'nun en pahalı restoranına gittik ve orada bana Bechtel'in alması neredeyse kesin olan ihale için teklif hazırlamaya kalkışmazsam, benim de bu işten oldukça kâr edeceğimin garantisini verdi. Sağ elinin başparmağıyla işaret parmağını birbirine sürterek, "Ben, vali, Başkan ve San Franciscolu çocuklar..." dedi ve yüzünü buruşturdu. "Sen ve bunun rekabete açık bir ihale olduğunu sanan öteki enayiler hariç herkes zengin olacak."

Bechtel'in önde gelen eski üst düzey yöneticileri arasında (şirket başkanı ve yönetin kurulu üyesi, ayrıca Nixon'un hazine bakanı ve Reagan'ın dışişleri bakanı) George Schultz, (şirket başkan yardımcısı, ayrıca Regan'ın savunma bakanı) Caspar Weinberger, (şirket başkan yardımcısı ve Bechtel Girişim Holdingleri genel müdürü, ayrıca ABD İthalat-İhracat Bankası danışma kurulu üyesi)

Daniel Chao, (şirket CEO'su, ayrıca George W. Bush'un Başkanlık İhracat Konseyi üyesi) Riley Bechtel gibi isimler vardı. Benim kayınpederim de emekli olmadan önce Bechtel'in baş mimarı olarak yönetim kademelerinde yer almıştı ve sonradan emeklilikten geri getirilerek Suudi Arabistan'da kentler inşa etmeyi kapsayan dev bir projenin başına geçirilmişti. Eşim de kariyerine Bechtel'de başlamıştı. Yani şirketi birçok açıdan çok iyi tanıyordum.

SEMAPA'nın Bechtel'e satılmasının neredeyse hemen ardından su fiyatları roket gibi uçtu. Kimi Cochabambalılar faturalarının %300'den fazla kabardığını gördü. Kıtanın en yoksul kesimi arasında yer alan kentsel alt tabaka için bu bir felaketti.

Ekvadorlu bir Quechua organizatörü bana Cochabamba'daki bir gösteriden dönerken, "İnsanlar yemekle su arasında seçim yapmak zorunda kaldı," dedi. "Gringolar daha fazla kâr etmek istiyor. Bolivyalılar ise susuzluktan can veriyor. Onlara yağmur suyu bile

toplayamamayacakları söylendi. SEMAPA ile imzaladıkları abonelik anlaşması uyarınca tüm ve her türlü su tüketimi için para ödemeleri gerekiyor.”

Cochabambalılar ayaklandı. Boykotlar tam dört gün boyunca kentin dünyayla ilişkisinin kesilmesine neden oldu. Kalabalıklar SEMAPA bürolarını işgalle tehdit ediyordu. Bechtel koruma için devlete dayattı. Bolivya Devlet Başkam Hugo Banzer buna boyun eğdi ve orduyu harekete geçirdi. İzleyen günlerde yaşanan şiddet olaylarında düzinelerce Aymara ve Quechua yaralandı ve on yedi yaşındaki bir çocuk vurularak hayatını kaybetti.

Son sürate ulaşacak bir devrimden korkan Devlet Başkanı Banzer sonunda sıkıyönetim ilan etti. Daha sonra alınan haberlerden anlaşıldığı kadarıyla, ABD Büyükelçiliği görevlileriyle görüştü ve Bechtel’in kontratını hükümsüz kıldığını duyurdu. Bechtel 2000 yılının Nisan ayında su sistemi SEMAPA’daki tüm i şletici konumlarını terk etti.

Cochabamba halkı zaferi kutladı. İnsanlar sokaklarda suyu paylaştı. Yeni Aymara ve Quechua kahramanları için bardak kaldırdılar ve o zaferin yeni bir çağın başlangıcını vurguladığını anlatan şarkılar yazdılar. Ne var ki kısa zaman içinde bir açmazla karşı karşıya olduklarını anlayacaklardı. SEMAPA'y ı yönetecek deneyime sahip kimse kalmadığını anlamışlardı. Eski yöneticilerin çoğu emekli olmuş, başka yerlere gönderilmiş ya da başka işleri kabul etmişti.

Toplum yeni bir yönetim kurulu seçti ve SEMAPA'nın rehberliğinde toplumsal eşitliği ön plana alan bir dizi yönetim ilkesi kabul edip bunları yerleştirdi. Su şirketinin en önemli amaçları (daha önce dağıtım sisteminden yararlanamayanlar da dahil olmak üzere) yoksullara su sağlamak, yolsuzluk ve yozlaşmadan uzak, etkili bir kurum olmaktı.[40]

O arada Bolivya hükümeti hâlâ şirketokrasiyle uğraşıyordu. Bechtel sağmal ineğinden öylece, bir savaş vermeden

vazgeçmiyordu. Başka ülkelere Bolivya örneğini izleme cesareti verecek bir emsalin oluşmasına da izin vermek istemiyordu, Böylece holding bünyesi içindeki bir Hollanda hukuk firmasını, şirketokrasinin uluslararası hukuku amaçları doğrultusunda manipüle edebileceğine klasik bir örnek oluşturacak şekilde ön plana çıkardı. Bu yan kuruluş, ABD ile Bolivya arasında benzer bir antlaşma olmadığı gerekçesiyle Hollanda ile Bolivya arasında yapılmış olan 1992 tarihli İkili Yatırım Anlaşmasının gereklerini öne sürerek Bolivya halkına 50 milyon dolarlık bir dava açtı. Bu tutarın yarısı *kamulaştırma bedeli* olarak, yarısı da meydana gelen hasar nedeniyle talep ediliyordu.

B ü y ü k şirket entrikaları, tamah ve duyarsızlığın çarpıcı örneklerini içinde barındıran bu inanılmaz öykü, ABD medyası tarafından görmezden gelindi. Öte yandan Latin Amerika basınında geniş yer buldu. Web sitelerinde yayımlanan haberleri izlerken, bir yandan da COBEE'deki insanları düşünüyordum. Bolivya'nın en önemli (ve hem

başkanlık sarayının, hem de askeri kurumların elektriğini veren) enerji kuruluşunun başında bulunan, anahtar konumdaki yöneticilerin ve mühendislerin başka ülkelerin (ABD, İngiltere, Arjantin, Şili, Peru, Paraguay) yurttaşları olduğunu anımsamadan geçemiyordum. Yabancı uluslara olan bu bağımlılığın planlı ve o ülkedeki kamu hizmetleri sektörünün bir daha asla kamulaştırılamayacağını garanti altına alan bir strateji olduğunu anlamıştım.

Ayrıca Leucadia'nın artık COBEE'ye sahip olmadığını da öğrendim. Elektrik şirketi 1990'ların başından beri yabancı şirketler tarafından defalarca alınıp satılmıştı. Leucadia ve diğerleri, şirketleri kâr karşılığında alıp satmakla ün yapmıştı. Sağmal inekler iyi bir şeydi, ama hızlı, kârı çabucak geri dönecek satışlar özellikle de yerel halkların dengesini sarstıkları, istikrarsızlığı körükledikleri sürece daha da kârlıydı.

Tüm bu kargaşanın içinden yeni bir önder çıktı. Bir eğilime dönüştüğü görüntüsü veren

siyasi yapıdan sıyrılıp ön plana yükselen kişi yerli Aymara Evo Morales idi. *Cocalero* (ABD'nin koka yaprağı yetiştiren çiftlikleri yok etme girişimine direnen güçbirliği) hareketinden gelen bir Aymara eylemcisi olan Morales, bu bitkinin kokain elde etmekte kullanılmadan çok önce And Dağları insanları tarafından ilaç ve beslenme düzenleyici ilaç olarak kullanıldığını savunuyordu. Yüksek irtifa rahatsızlıklarına, kas ağrılarına, açlık sancılarına ve başka sindirim düzensizliklerine deva olarak kullanılan koka çayı, Bolivyalı çiftçilerin, madencilerin ve işçilerin gündelik hayatının bir parçasıydı ki onların dışında bundan yararlanan insanlar arasında Papa II. John Paul ve Britanya Prensesi Anne gibi isimler de vardı.

Morales Cocalero hareketini belirleyici politikaların içine çekmeye karar verdi; Movimiento al Socialismo (MAS) partisine katıldı. Özelleştirmeye ve şirketokrasi destekçilerinin abes derecede benzetmelerle 'liberal' ya da 'serbest piyasa' ekonomisi reformları olarak andığı politikalara karşı

çıkıyordu. Morales Bolivya'da çiftçilerin ve öteki işkollarının korunmasını engelleyen, bir yandan da ABD'nin korumacı bariyerlerini kabule zorlayan bu politikalara muhalif, güçlü bir sesti. Washington güdümlü Amerikalar Serbest Ticaret Alanı (FTAA) anlaşmasının 'Amerika ülkelerinin sömürgeleştirilmesini meşrulaştıracak' bir plan olduğunu da savunuyordu. Böylece popülerliği artan Morales, büyüdü, kongreye seçildi ve anında şirketokrasi tarafından terörist olarak etiketlendi. ABD Dışişleri Bakanlığı onu 'yasadışı koka ajitatörü'[41] ilan etti. Dört koka yetiştirme bölgesinde patlak veren, dört koka ekicisi, üç asker ve bir polisin ölümüyle sonuçlanan ekim yasağı karşıtı ayaklanmaların çıkmasına neden olduğu gerekçesiyle terörizmle suçlandı ve 2002'de kongredeki yerinden çekilmeye zorlandı. Aymara ve Quechua halkı onun görevden ayrılmak zorunda kalmasının gerisinde bir CIA komplosu olduğunu öne sürdü. Birkaç ay sonra görevden alınması anayasaya aykırı ilan edildi.

ABD Büyükelçisi Manuel Bocha Bolivyalılar’ı şöyle uyarıyordu: “Bolivyalı seçmenlere, ülkenin yeniden önde gelen koka ihracatçısı olmasını isteyen birini seçerlerse, bunun ABD’nin gelecekte yapacağı yardımları tehlikeye atacağını hatırlatmak isterim.” Ama Bocha’nın bu sözleri Bolivyalılar’ı yıldırmaktan çok ateşledi. Morales büyükelçinin tavrının ‘halkın vicdanını uyandırdığını’ söylüyordu. MAS ülkenin her tarafında Morales’in resminin bulunduğu afişler asmaya girişti. Resmin altında iri harflerle yer alan sözler şunlardı: ‘Bolivyalılar, karar verin: Yönetim kimde? Bocha’da mı, yoksa Halkın Sesi’nde mi?’[42]

MAS 2002 başkanlık seçimlerinden sadece birkaç puanlık bir farkla ikinci parti olarak çıktı. Morales, ABD’de büyümüş bir milyoner olan Gonzalo Sánchez de Lozada’nın başkanlığını onaylamayı reddetti. MAS destek vermek yerine güçlü bir muhalefet unsuru olarak kalmayı seçmişti. Darbe girişiminin başarısız olması ertesinde Chávez örneğinde olduğu gibi,

Morales'in ünü de yenilgi gibi görünen bir olgunun ertesinde pekişti.

Başkan Sánchez, Dünya Bankası ile IMF'ye angaje oldu. 2002'de muazzam vergi artırımları yaptı. Benzer koşullar altında sık sık görüldüğü gibi, en büyük darbeyi de o orandaki vergileri ödemeye gücü yetmeyenler yedi. Bunu izleyen ayaklanmalar sırasında 30 kişi öldü. Yol kesme eylemleri ve gösteriler ülkede hayatı durma noktasına getirdi. Sánchez'in doğalgazı muhtaç Bolivyalılar yerine ABD ve öteki ülkelere ucuza satma planları yerli halkları daha da öfkelendirdi. Çıkan kanlı çatışmalarda 20 kişi daha öldü. Sonunda Sánchez ülkeden kaçmak zorunda kaldı. Şimdi Washington'un dışında yaşıyor ve ABD, Bolivya'nın yargılamak üzere iade talebini reddediyor.

Bolivyalılar, Dünya Bankası'na meydan okudu ve yerküre üstündeki en güçlü ticari kuruluşlardan biri olan Bechtel'i yenilgiye uğrattı. *Kendilerinden* ve nesillerden beri zalimce boyunduruk altında tutulanlardan biri

olan o insan, Morales, şimdi öz kültürünün enkazından, küllerinden doğan anka kuşu gibi yükseliyordu. Sonradan anlaşılacağı üzere, bu Bolivya için henüz başlangıçtı. Morales 21. Yüz yılın en önemli Latin Amerikalı liderlerinden biri olacak şekilde yoluna devam edecekti.

Bana bir açıdan öyle geliyordu ki burada asıl mesaj Bolivyalılar'a ve Latin Amerikalılar'a değildi. Asıl mesaj Bechtel ve şirketokrasinin geri kalanına gönderilmişti. Demokrasiye doğru, adalete doğru yürürken, Bolivya'nın, ABD'nin ve dünyanın geri kalanının yeni nesillerine gönderilmişti bu mesaj.

Kendimi sık sık Zongo Irmağı'nın aktığı dağ koyağını gezerken, kızım Jessica'nın yaptığı yorumu anımsar halde buluyorum: "Buraya kocaman bir baraj yapıp tüm bu vadiyi göle dönüştürmediklerine çok sevindim. O kadar güzel ki."

23-Brezilya: Gardıroptaki iskeletler

2005 yılında Dünya Sosyal Forumu için Brezilya'ya gittiğimde, kıta şirketokrasiye karşı ayaklanma içindeydi. Chávez, Lula ve Gutiéerrez'e ilaveten, Néstor Kirchner ile Tabaré Ramon Vazquez de Arjantin ve Uruguay'da seçimleri kazanmıştı. Halkçı söylemlere sahip kampanyalar yürüten bu liderlerin hepsi de ABD müdahalesini ve yabancı şirket sömürüsünü reddediyordu. Seçilmeleri tüm dünyaya bir mesajdı. Kuzey Amerika basını onları solcu, Castro'nun dostu, hatta komünist ilan etmiş olabilirdi ama Orta ve Güney Amerikalar'ın yanı sıra Afrika, Asya ve Avrupa'daki bilgi sahibi okurlar bu nitelendirmelerin temelsiz olduğunu biliyordu. Yeni başkanların her biri ülkesinin kaynaklarını halkını yoksulluktan kurtarmaya yardım edecek şekilde kullanmaya kararlı milliyetçilerdi.

Şili'de de olağandışı bir şey yaşanmaya başlamıştı. Kimi haberler ve gizliliği yakın zamanda kaldırılan ABD resmi belgeleri, Nixon

yönetiminin ve CIA'nın demokratik seçimlerle başa gelen Salvador Allende'nin 1973 yılında devrilmesiyle sonuçlanan askeri darbenin düzenlenmesine katıldığı yönündeki çoktan beri var olan söylentileri doğruluyordu. Allende'nin *suçu,* seçim kampanyası sırasında Şili'nin doğal kaynaklarının Şilililer'e ait olması gerektiğine dair sözlerini unutmaması ve seçimlerden sonra yabancıların elinde bulunan bakır, kömür ve çelik endüstrileriyle, özel bankaların %60'ını ulusallaştırmasıydı. İran, Irak, Guetamala, Endonezya ve başka birçok yerde olduğu gibi, ABD onun yerine kişisel profili klasik kana susamış despot tipiyle son derece iyi örtüşen birinin getirilmesini destekledi: General Augusto Pinochet. Şimdi, yani aradan tam 20 yıl geçtikten sonra Dünya Sosyal Forumu, ABD kongre soruşturmacılarının ve bir Şilili yargıcın Pinochet'in Washington'daki Riggs Bank ve başka yabancı bankalarda adına açılmış, toplamları en az 16 milyon doları bulan hesaplarını ortaya çıkartması haberiyle çalkalanıyordu. Dahası Pinochet'in, emri

altındaki polis güçleri ve ordu birimlerini kullanarak tahminen 2 bin kişinin ölümünden de sorumlu tutuldu ve yargılanmak üzere adalet karşısına çıkartılması talep edildi.

Dünya Sosyal Forumu ayrıca, Pinochet'e muhalefet ettiği için hapiste ölen bir hava generalinin kızı olan Şilili bir kadının 2005 başkanlık seçimlerine adaylığını koyacağı yönünde yaygın söylentilere de sahne oldu. Michelle Bachelet, Şili sağlık ve savunma bakanlıklarında yaptığı görevlerde yeterliliğini, şirketokrasinin karşısına dikilme cesaretini göstererek ulusa bağlılığını göstermişti. Bachelet de seçimleri kazanırsa, Güney Amerika'nın %80'inden fazlası, yani (kabaca ABD nüfusuna denk gelen) 300 milyon insan, şirketokrasi karşıtı, kuzeyin imparatorluğuna direnen başkanlara oy vermiş olacaktı.

Dünya Sosyal Forumu, gezegenimizi yoklayan değişimlerin bir sembolüdür. Üçüncü binyılın başında, devletlerin ve iş dünyasının ileri gelenlerinin anlaşmalar yapmak, ticaret

politikalarını örste döverek sertleştirmek ve başka şirketokrasi politikaları üretmek üzere bir araya geldiği Dünya Ekonomik Forumu'na yanıt olarak doğmuştur. 2005 yılının Ocak ayında 130'dan fazla ülkeden gelen 150 bin katılımcı ekonomik, toplumsal, çevresel ve siyasi meseleleri tartışmak, başarısızlığı aleni bir hal alan sistemlere alternatifler üretmek üzere Brezilya'nın Porto Alegre kentinde toplandı. Brezilya Devlet Başkanı Lula ile Venezuela Devlet Başkanı Chávez de kendi alanında sivrilmiş isimlerle birlikte foruma katıldı.

İsveçli bir toplum örgütü olan Dag Hammarrskjöld Vakfı, benden ana teması *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları* üstünde yoğunlaşacak bir konuşma yapmamı istedi. Bunun için devasa bir çadır kuruldu. Kitabın telif hakları birçok dile çevrilmek üzere verilmiş ama çoğu henüz yayınlanmamıştı. Bir yandan da bu fazla önemli değildi, çünkü İngilizce baskı kendine geniş bir okur kitlesi bulmuştu. Gelenler yüzlerce sandalyeyi doldurup çadırın dışına taştı. Konuşmamın sonunda düzinelerce insan soru

sormak ve yorumlarını dile getirmek için sıraya girdi. Ben özellikle kendi ülkesinin yönetim kademelerine olan eleştirilerini dile getiren genç bir Brezilyalıdan etkilenmiştim; Lula'yı ET'lere teslim olmak ve seçim kampanyasında verdiği sözlerden geri adım atmakla suçluyordu. Yapt ığı kısa konuşma bana Ekvador'da Gutiérrez aleyhine yapılanları anımsatmıştı.

Forum'da yaptığım konuşma bir kapı açtı. Afrika'dan, Asya'dan ve Latin Amerika'dan gelen insanların dışında başka birçok katılımcı da benimle iletişime geçti. Hepsi düşüncelerini ve öykülerini anlatmak, benim deneyimlerimi paylaşmak istiyordu.

Katılımcıların çoğundan daha şık giyimli bir adam bana kendisini Brezilya Devlet Başkam Lula'nın en üst düzey danışmanlarından biri olarak tanıtan kartvizitini verdi. Benimle otelimin yakınındaki küçük bir parkta buluşmak istiyordu. "Lütfen bunun sadece sizinle benim aramda kalmasına özen gösterin," demeyi ihmal etmedi.

Kararlaştırılan zamanda parka gittim. Biraz tedirgindim. Brezilya yönetimini bir şekilde rahatsız edip etmediğimi düşünüyordum. Bunu nasıl yapmış olabileceğimi kestiremiyordum ama bir devlet görevlisinin benimle böyle gizlilik yansıtan bir tavırla ilişki kurmak istemesi de tuhaf geliyordu.

Parka ulaşınca içeri girmeden önce gevşemeye çalışarak birkaç dakika oyalandım. Geçen araçlardan yükselen korna seslerini, kulak tırmalayan müzikleri beynimin içinde çekiç darbeleri gibi hissediyordum. Kaldırımın park tarafındaki çiçekleri koklamak için eğildim ama aldığım tek koku araba egzozlarınınki oldu. Bulunduğum kenti düşündüm. Porto Alegre yaklaşık 1.5 milyon nüfuslu bir sanayi merkeziydi. Ama ABD'de konuştuğum insanların pek azı orayı biliyordu. Yürüyüp parka girdim.

José bir ağacın altındaki bankta oturuyordu. Tiril tiril ütülü gömleğiyle pantolonunu, penye bir gömlek ve kot pantolonla değiştirmişti. Ona

yusufçuk böceği görüntüsü veren geniş camlı güneş gözlüğü ve alnına kadar indirilmiş bir beysbol şapkası takmıştı. Yanına yaklaşınca ayağa kalktı, tedirgin bir şekilde etrafa bakındıktan sonra elimi sıktı. “Geldiğiniz için teşekkür ederim,” dedi.

Yerine oturmadan önce bana birilerinin buluştuğumuzu görmesi halinde, Portekizcede yayınlanmadan önce kitabımla ilgili daha fazla bilgi almak için orada olduğunu açıklayacağını söyledi. Bakışlarıyla parkı bir kez daha tararken, “Ama işlerin o noktaya gelmeyeceğini umuyorum,” diye ekledi. “Ne de olsa bugünlerde kimse ne olacağını önceden kestiremiyor.” Bankı gösterip, “Lütfen oturun,” derken sesi zayıftı.

Yan yana oturduk. Bana *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları* ile ilgili sorular sordu. Soruları özellikle de 1977’de büyük kişisel risk alarak, Şah ve onu alaşağı etmek isteyen (ve bunu yaklaşık iki yıl sonra başaracak olan) mollalarla ilgili bilgilerini benimle paylaşan

Emin ve Doktor üstünde yoğunlaşıyordu. Yanıtları alan José bu iki kişinin gerçek kimliklerinin asla açıklanmayacağına yönelik sözümü tutmuş olmamdan ötürü duyduğu rahatlığı dile getirdi. Vereceği mesajın ABD yurttaşlarına ulaşmasını istiyor ama kaynağının gizli kalacağına dair garanti istiyordu. Adını yazmadığım sürece not almamı kabul etti.

Konuşmamamız esnasında, ben 1968'de üniversiteden mezun olduğumda kendisinin yirmi altı yaşında olduğunu söyledi. Kitabımı okuduğunu ve ifşa ettiği m şeyleri minnetle karşıladığını ifade etti. Ama vurguladığı çok önemli bir şey daha vardı: "Yazdıklarınız sadece buzdağının görünen kısmı. Bunu bildiğinizden eminim ama ben söyleme gereği duydum. Sizin kitabınızda bile gerçek öykü gözden kaçıyor."

José bana patronu Lula'ya uygulanan muazzam baskıyı anlattı. "Mesele sadece rüşvet teklifleri ve darbe tehditleri; gizli pazarlıklar ve ekonomik öngörülerin tahrif edilmesi; bizi asla ödeyemeyeceğimiz borçlar altına sokarak

köleleştirmek değil. Çok daha derinlere giden bir şey bu."

Şirketokrasinin Brezilya ve başka birçok ülkede aslında siyasi partilerin hepsini denetimi altında tuttuğunu anlattı. "ABD karşıtı gibi görünen radikal komünist adaylar bile Washington ile uzlaşım içindedir."

Tüm bunları nereden bildiğini sorduğumda güldü. "Uzun zamandır bu işlerle uğraşıyorum," dedi. "Hep politikanın içindeydim. Johnson'dan her iki Bush'a kadar her şeyi yaşayıp gördüm. Sizin haber alma servisleriniz ve ET'Ieriniz düşünebileceğinizden çok daha etkilidir."

José öğrencilerin etkilere en açık ve nahif oldukları zamanlarda nasıl ayartıldığını anlattı. Kendi gençlik deneyimlerinden, içkinin, kadınların ve uyuşturucunun nasıl kullanıldığından söz etti. "Yani anlayaca ğınız gibi Amerikan karşıtı radikal bir muhalif seçilip göreve geldiği ye hayatı boyunca yapmayı içtenlikle arzu ettiği şekilde Washington'un karşısına dikilmeyi başaracak konuma ulaştığı

anda, sizin CIA elinde onunla ilgili bir şeylerle ortaya çıkar."

"Şantaj."

Güldü. "İster öyle deyin, ister 'modern diplomasi'. Bunu yapan elbette ki sadece ABD değildir. Noriega'nın neden alaşağı edildiği ve şimdi bir ABD zindanında çürüdüğüne dair söylentileri mutlaka işitmişsinizdir."

"Contadora Adası'ndaki kameralardan söz edildiğini duydum."

Cantadora, Panama kıyılarında, adı kötüye çıkmış, Amerikalı işadamlarının, politikacılara akla gelebilecek her türlü ahlakdışı şeyi sunulabildiği bir tatil yeriydi. ET'lik zamanlarında ben de oraya birkaç kez gitmiştim (ve amaçlarım doğrultusunda kullanmıştım).

"O kameralara kimin yakalandığını da biliyor musunuz?" diye sordu José.

"Dedikoduya göre, George W. Bush babasının başkanlığı sırasında kokain

kullanırken ve normal dışı seks yaparken resimlenmiş.”

Latin Amerika’da, genç Bush ile kafadarlarının bu fotoğraflarının, Noriega tarafından Başkan Bush’u anahtar konumundaki kimi meselelerde Panama yönetimiyle birlikte davranmaya ikna etmek için kullanıldığı yönünde bir kuram vardı. Bunun üstüne H. W. Bush, Panama’yı işgal etmiş ve Noriega’yı Miami’deki bir hapishaneye tıkmıştı. Noriega’nın gizli dosyalarının bulunduğu bina bombalarla dümdüz edilmiş, 1989’da o olay yaşanırken 2 bini aşkın sivil de hayatını kaybetmişti. Birçok insan, ordusu olmayan ve ABD’ye karşı herhangi bir şekilde tehdit oluşturmayan bir ülkenin işgal edilmesinin tek mantıklı açıklamasının bu kuram olduğunu iddia ediyordu.

José başını sallayarak doğruladı. “Benim durduğum yerden bakıldığında, o söylentiler son derece gerçek geliyor kulağa. Bunları fantezi diyarından çıkartıp inanılırlığa taşıyacak çok şey

yaşadım.” Sonra başını eğip bana baktı. “Siz de öyle.” Ardından yeniden etrafa göz attı. “Ve kuramdaki doğruluk payı beni dehşete düşürüyor.”

Lula’nın yolsuzluğa karışıp karışmadığını, eğer öyleyse bunun ne kadar zamandan beri sürdüğünü sordum ona. Bu sorunun onu son derece rahatsız ettiği belli oluyordu.

Uzunca bir duraksamadan sonra Lula’nın da sistemin bir parçası olduğunu kabul etti. “Yoksa öyle bir konuma nasıl yükselebilirdi ki?” Ancak José, Başkan Lula’ya duyduğu hayranlığı da dile getiriyordu. “O realisttir. Halkına yardım etmek için başka seçeneği olmadığını anlamıştır.” Sonra başını hafifçe salladı.

“Fazla ileri giderse Washington’un onu devireceğinden korkuyorum.”

“Sizce bunu nasıl yaparlar.”

“Siz Amerikalılar’ın deyişiyle herkesin gardırobunda iskeletler vardır. Her politikacı belli bir şekilde ifade edildiği zaman, kulağa

kötü gelecek şeyler yapmıştır. Clinton ile Monica örneğin. Mesele kız değildi. Clinton dünya para birimlerini revize etme çabalarında çok ileri gitmişti ve gelecekteki Cumhuriyetçi kampanyaları için büyük bir tehdit oluşturuyordu; çok genç, dinamik ve karizmatikti. Böylece Monica sahne ışıklarının altına itiliverdi. Bush'un geçmişinde de birkaç kadın olmadığına inanmıyorsunuzdur herhalde! Ama kim onlardan söz etme cesaretini kendinde bulabilir ki? Lula'nın da iskeletleri var. İmparatorluğunuzu yöneten güçler onu devirmek isterse gardırobun kapağını açıverecekler. ABD hegemonyasını tehdit eden bir lideri ortadan kaldırmanın birçok yolu vardır."

José'nin o andaki bakışını aylar sonra, Lula'nın partisinden önde gelen dört görevli istifa edince hatırlayacaktım. Dört kişi yasama meclisi üyelerine kullanacakları oylar karşılığında milyonlarca dolar ödenmesi yolsuzluğunun gerisindeki beyinler olmakla suçlanacaktı. Ve bu skandal Lula'nın siyasi

kariyerinin sonu olacak gibi görünüyordu.

İmparatorluğu nasıl dizginleyeceğimizi sorduğumda José, “Ben de bunun için sizinle buluştum,” dedi. “Bunu sadece siz Amerikalılar çözüme ulaştırabilirsiniz. Sorunu sizin devletiniz doğurdu ve sizin halletmeniz gerekiyor. Washington’u demokrasi vaadini yerine getirmeye zorlamalısınız. Yozla şmış şirketlerinizin ulusallaştırılmasını gerektirse bile yapılmalı bu. Ticari kurulu şlarınızın ve hükümetinizin dizginlerini elinize almalısınız. ABD halkı büyük bir güce sahiptir. Bu meseleye sıkı sıkıya sahip çıkmalısınız. Başka seçenek yok. Brezilya’da elimiz kolumuz bağlı. Venezuelalılar’ın da öyle. Nijeryalılar’ın da. Her şey size kalmış.”

Dünya Sosyal Forumu’nda yaptığım konuşma ve kitabımı imzaladığım resepsiyon sonrasında duyduğum sevinç José ile olan görüşmeyle sönmüştü. Porto Alegre caddelerinde dolaşırken keyfim gitgide daha fazla kaçıyor, moralim daha da bozuluyordu.

Gazeteci olduğunu iddia eden çarpıcı Brezilyalı kadından gelecek etkilere beni açık hale koyan da herhalde bu ruh haliydi.

Ya da tersi. José ile yaptığım konuşma beni bir anlamda uyarmış olmasa, güzel *carioca'nın*[43] beni röportajı daha sakin bir yerde yapma bahanesiyle davet ettiği ve baştan çıkartmak için en ince yöntemleri kullandığı otel odasının gardırobunda benim de bir iskeletim olabilirdi.

25-İmparatorlukla Boy Ölçüşmek

Brezilya'dan dönüşümün üstünden henüz kısa bir zaman geçmişti ki Bolivya politik bir kaos dönemine girdi. Devrilen başkan Gonzalo Sanchez de Lozada'nın yerine getirilen Carlos Mesa en iyimser bakışla zayıf, daha gerçekçi bir bakışl a şirketokrasinin işbirlikçisiydi. Evo Morales'in MAS partisi ve yerli halk oluşumları, toprak edinme hakkı, yoksullara mutfak yakıtı yardımı, petrol ve gaz endüstrilerinin ulusallaştırılması için diretiyordu.

İnternete düşen haberleri okurken ve Latin Amerika'daki dostlarla konuşurken, gözümün önüne sık sık elektrik faturalarını ödemek için dondurucu soğuk ve yağmurun altında sıralanmış kadınlar ve çocuklar geliyordu. Şimdi ne düşünüyordu acaba o insanlar? O zamanlar çok uysal, ezik görünüyor, İspanyollar'ın kalay madenlerinde çalışan köleleri andırıyorlardı. Ama bir şey onları ateşlemişti. O kuyruklardan çıkıp sokaklara dökülmüşlerdi. Su şirketinin bürolarını basmışlardı. Başkanlık sarayını

kuşatmışlardı. Dünya Bankası karşısında doğrulmuş, şirketokrasiye kafa tutmuş, tarihin en güçlü imparatorluğunun gazabını üstlerine çekmişlerdi. Amaçları uğruna can vermişlerdi. Tüm bunların olmasını sağlayan şey neydi?

Bu tür sorulara her zaman verilecek birden fazla yanıt vardır ama Bolivya örneğinde bunlardan biri özellikle önemliydi: Tek bir adam, Evo Morales. O elbette ki hareketin gerisindeki bir avuç önderden sadece biriydi. Ama kongreye kadar yükselen, sonra da başkanlık için adaylığını koyan oydu. Bunların da ötesinde, bir sembol, bir katalizördü. George Washington, Simon Bolívar ve diğer tüm büyük önderler gibi Evo Morales de hem vizyona, hem de eylemci yapıya sahipti. Bolivya'nın da, herkesin de, yani bizlerin de umuduydu. Çünkü onun yükselişi hepimizin paylaştığı bir düşün hayata geçmesi anlamına geliyordu: Büyük kriz dönemlerinde halkına karanlıktan ışığa çıkması için önderlik edecek bir insan gelir.

Morales bir başka Latin öndere, dünyanın en

büyük egemenine o karikatürdeki gibi kafa tutup gerilemesini sağlayan Hugo Chávez'e çok şey borçluydu. Milyonlarca Latin Amerikalının George W. Bush'u bir demokrasinin meşru yollarla seçilmiş temsilcisi olarak değil, bir seçimi çalmış despot olarak görmesi hem Chávez'in hem de Morales'in yararına olmuştu. Eğer büyük liderler düşmanca tavırlı rakiplere gereksiniyorsa, o adamlar bu özelliklere sahipti. Ve Chávez, Bush'un zırhının da delinebilir olduğunu göstermişti. Sıska çocuğun kendisini itip kakan kabadayı tavırlı çocuğa daha fazla tahammül etmemeye karar vererek karşısına dikilmesi ve onu kaçmaya zorlaması metaforu, Latin Amerikalı dostlarım tarafından sık sık dile getirilen bir örnek olmuştu. Morales de bu metaforun önemini kavramıştı.

Bir başka ülkede gelişen olaylar Morales'in gücünü pekiştirdi. Çok farklı nedenlerden ötürü Ekvador'daki geçerli politikalar Aymara önderinden yana işliyordu. Lucio Gutiérrez'i kabadayıya direnemeyip vazgeçmekle, ET'lerle pazarlıklar bağlamakla suçlayan Ekvador halkı,

başkanın istifa etmesi için dayatıyordu. Quito'daki yasa yapıcılar 20 Nisan 2005'te Gutiérrez'in görevden alınması yönünde oy kullandı. Başkan yardımcısı Alfredo Palacio'ya yemin ettirerek geçici olarak yerine getirdi.

Yeni başkanın öncülünün hatalarının IMF, Dünya Bankası, Washington ve Wall Street'i beslemekte istekli olmasından kaynaklandığını açıklaması fazla uzun zaman almadı. *New York Times* görev değişikliğinden iki gün sonra, Palacio ile ekonomi bakanı Rafael Correa'nın önceki başkanı 'uluslararası borçlanma kurumlarıyla olan bağları' nedeniyle eleştirdiğini ve bunun 'bütçesinin %40'ını borçlarını kapatmaya harcayan bir ülke için etik olmadığını savunduğunu' yazdı. 'Yeni yönetimin ABD ile ticari konularda sürdürülen görüşmelerin gidişatını yeniden değerlendirebileceğini' vurgulamayı da unutmadı. *New York Times,* Bay Palacio'nun 'kamu borçlarını ödemeye ayrılan petrol gelirlerini topluma yönelik harcamalarda kullanmayı tercih edeceğini' belirtiyordu.{44}

Bunlar olurken Bolivya'da Başkan Morales de, Ekvador'daki son durumu kendi savunduğu politikaları güçlendirecek bir çekişme olarak görüyordu. Ona göre olup bitenler Andlar'ın değişime hazır olduğunun ve kendi altyapısına sahip (yani modern materyalist standartların yoksullaştırdığı toplumlardan gelen) bir insanın dümene geçme zamanının geldiğinin kanıtıydı. Ona karşı gelişen resmi ABD tepkisi düşmancaydı ama Latinler'in bakış açısından başka bir teyit niteliği daha taşıyordu. Washington'un görüşünü yansıtan *New York Times* şöyle yazmıştı:

> Bay Morales'in başkanlığa gelişi, Bush yönetimi açısından uyuşturucuya karşı verilen savaşta önemli bir aksama, uyuşturucuyla mücadelede, ekonomide ve ulusal gelişmede kullanılacak milyonlarca dolarlık Amerikan yardımını tehlikeye atacak bir gelişme olarak görülmektedir.{45}

Başkan Bush ile medyadaki yandaşları, Morales'e uyuşturucu üreticisi muamelesi

yaparken, Bolivyalılar ve diğer Latin Amerikalılar öyle olmadığını biliyordu. Washington'un onların kahramanını iblis ilan ettiğinin ve hükümet tarafından yapılan resmi basın açıklamalarının gerçekleri tahrif ettiğinin farkındaydılar. Beyaz Saray'ın ve kimi belli medya unsurlarının, Morales'i karalamak için her düzeyde iftiraya başvurabileceğini anlamışlardı. Bu taktik Amerikan seçmenini kandırabilirdi. Ama ABD Bolivya Büyükelçisi Rocha'nın, Morales gibi bir adayın seçilmesinin, ülkesinden gelecek yardımları durdurabileceği yönündeki tehditkâr beyanları ülkede tam tersi etki yapıyordu.

ABD'de bir grup Latin Amerikalı öğrencinin de katıldığı bir davette bir şaka yapıldığını duydum:

"Hugo'nun bir numaralı halkla ilişkiler görevlisi kimdir?" (Duraksama) George Bush. Evo'nun bir numaralı halkla ilişkiler uzmanı kimdir?"

Yanıt: "George Bush mu?"

“Hayır. O *Wall Street Journal* ve *New York Times'* in ardından üçüncü sırada.”

26-Uyuşan Ruhlar

Birçok Latin Amerikalı için Evo Morales, şirketokrasi karşıtlığını, yerli halklar ve yoksullar dayanışmasını simgeler. Geleneksel And süveterleri, pançoları ve yün bereleri içindeki haliyle mütevazı kökenini gözler önüne serecek cesarete sahiptir. Halkının ne kadar büyük olduğunu abartılı gurur ifadelerine başvurmadan ortaya koyar ve yüzyıllar boyunca baş eğdirilmiş olmalarının onları şimdi toprakları ve gururları için savaşmaktan alıkoymayacağını kesin bir şekilde dile getirir. Ona göre sömürülmüş olmak bayağı düzeye indirgenmiş olmak anlamına gelmez. Maddesel anlamda yoksulluk ahlaki yetersizliğe neden olmaz.

Morales başkanlık yarışına katılacağını dünyaya duyururken, yolsuzluk ve yozlaşmayla mücadele edeceğini ve Bolivya'nın ulusal kaynaklarını halkın yararına kullanacağını vaat ediyordu. O kaynakları yağmalamaya kararlı yabancı şirketlere ve ABD'nin koka fidanlarının yok edilmesi yönündeki dayatmasına karşı

savaşmaya kararlı olduğunu açıkça ilan ediyordu. Bitkinin ancak belli bir işlemden geçirilmesi ve Bolivya dışına kaçırılması halinde uyuşturucuya dönüşerek sorun haline geldiğini vurgulayor, bunun son kullanıcı düzeyinde bir mesele olarak izlenmesi gerektiğini savunuyordu.

Evo Morales 2005 yılının Aralık ayında oyların büyük bölümünü alarak, Bolivya'nın yerli halklardan çıkarttığı ilk devlet başkanı oldu. Ve derhal ba şkanlık maaşını yarıya indireceğini, kuracağı hükümetteki kimsenin kendisinden fazla maaş almamasını sağlayacağını ve bu kesintilerin daha fazla devlet okulu öğretmenine iş verilmesinde kullanılacağını duyurdu. Başkan yardımcısı Alvaro Garcia Linera ise Bolivya'nın şirketokrasi karşıtı devriminde yer almış bir gerilla lideriydi; Meksika'da matematik öğrenimi görmüş, ardından La Paz'daki Mayor de San Andrés Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü olmuş, entelektüel ve toplumsal analizci yönüyle tanınmış, o arada dört yılını da hapiste

geçirmişti. Adalet Bakanı bir kadındı ve hayatını bir dönem hizmetçilik yaparak kazanmıştı. Senato başkanı kırsal kesimden gelen bir öğretmendi. Morales her ne kadar etnik halkların içinden geliyorsa da, bütün vaatleri, ister Andlar'ın doruklarına yakın yerde, ister kentlerin mezbeleliklerinde yaşasınlar, Bolivya'nın yoksullarına ve oy kullanma hakkından yoksun bırakılmışlarına yönelikti.

ABD basını ise kendi takipçilerini açıktan açığa yanılttı. Medya, ülkesi işgal edilmeden önce Guatemalalı Arbenz'e karşı başlattığı kampanyayı anımsatan bir şekilde Morales'in komünist olduğu, Castro'nun ajanlığını yaptığı ve ABD'ye kokain ihracatını desteklediği çığırtkanlığını yapmaya başlamıştı.

Bechtel şirketi ise 2006 yılı Ocak ayında, yani Morales'in seçilmesinden bir ay sonra Bolivya'ya karşı açtığı davayı geri çekti.

Yaklaşık dört ay sonra, 2 Mayıs 2006'da Başkan Morales orduya ülkenin her tarafındaki petrol ve gaz havzalarını işgal etme ve devlet

denetimi altına alma emrini verdi. Şirketlere mevcut kontratlarını devletle yeniden masaya oturarak yenilemeleri için 180 gün süre tanırken şöyle diyordu: "Yabancı şirketlerin sömürüsü sona ermiştir." Kârı %80 yabancı şirketler, %20 Bolivyalılar yerine, bu oranları tam tersi olacak şekilde değiştireceğini söylüyordu.{46}

Kimileri Bolivya'nın birleşik Latin cephesinin dışına kaydığını düşünüyor, bu ülkeden büyük miktarda doğalgaz alan Brezilya ile Arjantin'in durumdan en fazla etkilenecek yerel unsurlar olduğunu öne sürüyordu. Ama Chávez şu sözlerle Bolivya'yı ateşli bir şekilde destekledi: "Venezuela ile aynı yönde yol alan Bolivya'nın arkasındayız. Doğal kaynaklarımızı ve yeraltı zenginliklerimizi, bize bir askeri darbeye mal olması pahasına ve uzun, zorlu bir süreç sonunda denetimimiz altına aldık. Eminim ki, Bolivya'da da her şey yolunda gidecektir."

Morales politikasını gayet açık bir şekilde ortaya koymuştu: Ulusalcılığı yükseltecek ve Latin Amerika'da oluşan ABD karşıtı cepheyle

birlikte hareket edecekti; şirketlerin sömürüsüne karşı nerede olursa olsun karşı tavır alacaktı. Şöyle diyordu:

> "Ulusal kaynaklarımızı koruyacağız. Bolivya bundan önce sahipsiz topraklar olarak kabul ediliyorsa, artık birilerinin sahiplendiği yer olarak bilinmelidir. Bu topraklar Bolivyalılar'ın, özellikle de yerlisi ve esas sahibi olan halklarındır. Özel şirketler, petrolcüler, uluslararası kuruluşlar gelmek ister ve Bolivya yasalarına uymayı kabul ederlerse memnuniyetle kabul ederiz. Ama yasalara saygı göstermeyecek, kendilerini devletin, yasanın emri ve yetkisi altında saymayacak olanlar kötü sonuçlarla karşılaşabilir!"{47}

2006 yılı Ocak ayında Şili de Arjantin, Bolivya, Brezilya, Ekvador ve Uruguay'ın izinde yürüdü: Michelle Bachelet söylemini ulusların kendi kaderini tayin etme hakkını savunan bir platformda yürüterek başkanlığa geldi. O konuma ulaşan ilk kadın olarak

öncelikli icraatı da kabinesinin yarısını kadın bakanlardan seçmekti.

Bu liderler geçmişte şirketokrasiye şiddetle muhalefet edenlerin mirasını sürdürürken, yeni milenyumun ilk yıllarında farklı bir oluşum şekilleniyordu. Ve bu farklılığın küresel etkileri olacaktı.

Tarihin hiçbir döneminde, seçmenler en üst düzey mevkilere halklarının çıkarlarını ABD'nin paraya yönelik çıkarlarına karşı korumaya kararlı liderleri, bu oranda ve aynı anda getirmemişti. Öyle bir oybirliği hiçbir zaman sağlanamamıştı. Fakirlerin en fakiri, üstelik hem kırsalda, hem de kentsel kesimde öyle bir destek gösterisini daha önce asla yapmamıştı. Sömürgeleştirilmiş ülkeler sömürgecilerine daha önce o kadar güçlü ve dayanışma vurgulayan bir mesaj göndermemişti. Böyle bir şey kuzey yarıkürede yaşanmamıştı. Afrika ya da Asya'da da öyle. Ortadoğu her ne kadar imparatorluğun cenderesine direniyorsa da, bu mücadele bölge halklarına büyük bedellere mâl oluyordu. Öte

yandan Latin Amerika devrimi sadece sömürgecilerden kurtulmayı amaçlamıyordu. Daha fazla eşitliğe, özgürlüğe ve toplumsal reforma doğru pozitif bir hareketti. Büyük oranda da barışçıldı. Etkileri yerkürenin her tarafına yayıldı ve bir örnek oluşturdu; çok sağlam hedeflere ulaşarak tüm kıtalarda halklara ilham verdi.

Yeni seçilen başkanlar yarıküre tarihinde görülmemiş bir şey daha başlattı. Birbirlerini savunmayı kararlaştırdılar. Simon Bolivar zamanında olduğu gibi tek bir liderin etrafında toplanarak değil, ortak rızayla kurulan bu birlik, IMF ve Dünya Bankası ile ABD'ye karşı olan tutum ve tavrını, savunma alanına da yayacak şekilde geliştirmişti. Brezilya, Arjantin, Şili, Peru ve Venezuela gibi ülkeler askeri varlıklarını çokuluslu şirketleri korumaktan, ülkelerini yabancı müdahalesine karşı korumaya çevirdi. Ve geniş kapsamlı askeri işbirliği olasılıkları ciddi anlamda tartışılmaya başlandı

Latin Amerika ülkeleri birbirleriyle olan bağlarını kuvvetlendirmenin yanı sıra ABD'nin

imparatorluk kurma tutkusuna karşı güvensiz bakışı paylaşan Hindistan, Çin ve başka uluslarla agresif bir şekilde gelişen ilişkiler kurdu. Oldukça önemli Kasım 2005 gezisinde Çin Başkanı Hu Jintao, Arjantin, Brezilya, Şili ve Küba'yı ziyaret etti; Meksika Başkanı Vincente Foks ve Peru Başkanı Alejandro Toleda ile ikili görüşmeler yaptı. Çinli girişimciler Amerikan ticari kuruluşlarını kendi çöplüğü saydıkları kimi yerlerden onları sessizce sürüp çıkarmıştı. Panama Kanalı'nın iki ucundaki demirleme limanlarının denetimi bir Çin firmasının elindeydi. Çin ile Brezilya, 1998'de Küresel Kaynaklar Uydu programını başlatmıştı. Washington'un ABD şirketlerinin işine yarayacak ticaret paktlar yaratma çabaları, Latin liderlerin direnişiyle karşılaşırken, Çin'in hiç zorlanmadan gösterdiği çabalar açık kucaklarla karşılanıyordu. Bu durum Çin'in bir imparatorluk olarak ortaya çıkma potansiyeli açısından çelişkili gibi görünebilir. Ama Latinler, Çin'in ABD'nin tersine iç ilişkilere burnunu sokma geçmişi olmadığını anlamıştı. 1960, 1970

ve 1980'lerde SSCB nasıl ABD saldırganlığına karşı denge unsuru olarak görülüyorduysa, şimdi de Çin o konuma yerleşmişti. Dünyanın her tarafında pervane gibi dolaşan Latin hükümet temsilcileri, ticari ilişkileri geliştirmekteki kararlılığı temsil ediyordu ama bunun yanı sıra şirketokrasi karşıtı hareketin ve güney Amerika'daki ülkelerin ABD hegemonyasına karşı kararlılığının bir parçası olarak da görev yapıyorlardı. Latinler'in ABD müdahalesi korkusunun ne kadar geçerli nedenleri olduğunu, üstü örtülü girişimler kadar Washington'un açıkça dile getirdiği politikaları da gösteriyordu.

Bu noktalar Brezilya'dan döndükten sonra beynimde iyice netleşti. Günahlarını itiraf etmek isteyen birkaç çakal benimle ilişkiye geçmişti.

27-Bir Suikastlar Tarihçesi

"Seçilmesinden iki gün sonra El Presidente'nin makamına gittim ve onu tebrik ettim. Büyük masasında oturmuş, bana bir Cheshire Kedisi gibi sırıtıyordu.

Sol elimi ceketimin cebine atıp, 'Burada oyuna uygun şekilde katılırsanız size ve ailenize verilecek birkaç yüz milyon dolarım var,' dedim. 'Oyunu biliyorsunuz; petrol şirketlerinin başındaki dostlarıma nazik olacak ve Sam Amca'ya hürmet edeceksiniz.' Sonra yanına yaklaşıp bu kez sağ elimi ceketin cebine attım ve yüzüm onunkine neredeyse değecek kadar eğilerek fısıldadım: 'Burada da bir tabanca ve üstünde isminizin kazılı olduğu bir kurşun var; seçim kampanyanızda verdiğiniz vaatleri tutmaya kalkışma olasılığına karşı.'

Geri çekildim, yerime oturdum ve ona Sam Amca'ya meydan okudukları için alaşağı edilmiş ya da suikasta uğramış başkanların isimlerini kısaca hatırlattım.

Diem'den Noriega'ya kadar olan isimleri yani... Sırayı biliyorsun.

Mesajı aldı."

Brett birasını yudumladı. Florida'daki Palm Beach Gardens'de bulunan Waterway Cafe'nin önündeki rıhtıma bağlanmış teknelerden birine sıçrayan bikinili sarışına bakmak için dönerken, "Bu kadar," dedi. "Yani bu kadar ı zaten her şeyi anlatıyor."

Brett benimle ilk ilişkiye geçtiğinde kendini 'Ekvador ve öteki Latin Amerika ülkeleri hakkında konuşmak' isteyen bir çakal olarak tanıtmıştı. Telefonda ya da e-postalar ında daha ayrıntılı bilgi vermeyi reddetti. Onunla ilk kez Florida'daki evime yakın bir plajda buluştuk. Hâlâ ET'ler için çalışmasına ve kimliğini topluma açık bir şekilde paylaşmaktan korkmasına rağmen, onu kiralayan kişinin tavırlarından rahatsızdı. "Kibirli," dedi bana. "Ve yozla şmış. Yurtta şlarımız seçimle göreve getirdikleri kişileri tanımalı ve tavırlarının birçok eski dostumuzu bizim aleyhimize nasıl

döndürdüğünü öğrenmeli.”

Bu arada yılda vergiden muaf yarım milyon dolar kazandığını ve işini sevdiğini de kabul etti. “Kimileri adrenalin için ekstrem sporlar yapar. Ben de bu işi yapıyorum.” Küba kökenliydi ve anlattığına göre Castro malum devrimle Fulgencio Batista’yı alaşağı ettiği zaman, ailesi milyonlarca dolar kaybetmiş, bu da komünizme karşı bir korkuya kapılmasına neden olmuştu. “Komünistler gitti ama benim işim değişmedi,” dedi. “Üstelik o işte çok iyiyim. Washington’daki sersemlerin son derece kötü izlenim bırakmasına gerçekten çok içerliyorum.”

Brett’in görünüşü ve insanın üstünde bıraktığı izlenim işine uyuyordu. Tsunaminin harap etti ği Endonezya’daki operasyonların güvenliğini sağlayan Neil’in tersine, onda bir polis havası vardı. Halklar ve ülkelere dair, yanlış yapmamaya hassasiyet göstererek yaptığı açıklamaları -ki bunların arasında işe ilk başladığını söylediği yer olan Panama ile Torrijos’a dair betimlemeler de vardı- benim

izlenimlerime tamı tamına uyuyordu. Onunla konuşmak eski günlere götürmüştü beni. O anda çalıştığı kişinin adını vermiyordu ama öyküsünü mesleğini afişe edecek birçok örnekten biri olarak kullanmamı istediğini söylüyordu.

Anlattığı hiçbir şey beni şaşırtmadı. Sözünü ettiği yedi ülkenin başkanlarına, benim eski işimi yapan birileri, yani ET'ler tarafından yanaşıldığından hiç şüphem yoktu. Başkana hiç de yabancı olmayan o kişi Dünya Bankası çalışanı, ABD büyükelçiliği görevlisi, USAID çalışanı ya da bu kurumlardan birinin danışmanı kimliğiyle, gücün odaklandığı merkezlerde epey dolanmış, kendini göstermişti. Ama asıl görevini seçimlerden sonra yerine getirecekti. Kuşkucu bakış açısını benimseyenler arada sırada bana suikastların yapıldığını elbette ki bildiklerini ama ET'lerin varlığına neden inanmaları gerektiğini sorar. Ve herkesçe bilinen/bilinmesi gereken yanıtı alırlar: Sağlıklı düşünebilen hiç kimse bir devlet başkanını alaşağı etmeyi denemeden önce suikastla öldürmeye kalkışmaz. Hiçbir politikacı ya da CIA öyle bir şeyi aklından geçirmez. En

sert mafya unsuru bile bunu yapmaz. Çünkü çok risklidir. Ve ortalığı berbat eder. Yapılan yanlışın üstesinden gelmek için birçok yol vardır. Her zaman önce temsilciler gönderirsiniz. Bunlar yozlaşma olasılığını, tavşanın burnuna uzatılan havuç gibi sunar söz konusu kişiye. Bu yöntem işe yaramazsa, askeri darbe ya da suikast tehdidini öne sürerler.

Ben benzeri görevlerdeyken Brett'den çok daha incelikli davranırdım. Devlet dairelerinde yaptığım konuşmalarda, her zaman etrafta gizli kayıt cihazı olduğu varsayımıyla hareket ederdim. Ama mesajın anlamı her zaman aynıydı. Başkan o görüşmeden aklında hiçbir kuşku olmadan ayrılırdı: Başta kalıp zenginleşebilirdi, ama bunun için bizimle işbirliği yapması gerekirdi; aksi halde bir kenara fırlatılıp atılacaktı. Ölü ya da diri olarak.

Başkan Chávez çakallar ve ET'ler ile olan ilişkilerini Venezuela radyosunda anlatm ıştı. *BBC* onun bu konudaki birçok konuşmasından birini haber yapacaktı:

Başkan, John Perkins tarafından yazılan *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları* adlı kitaptan söz ederek, bu kişilerin kendisiyle de ilişkiye geçtiğini anlattı. Ülke üzerinde gözetleme uçuşları yapılmasını ve ABD danışmanlarının varlığını kabul etmesi halinde, kimi fonların kullanımına açılacağının teklif edildiğini açıkladı.

Bu teklifleri reddetmesine rağmen ekonomik tetikçilerin vazgeçmediğini, zayıf devlet memurları, parlamento üyeleri, hatta kendi çevresindeki ordu mensuplarına baskı yapmaya çalıştıklarım söyledi. Chávez, Perkins'in kitabında anlattığı gibi ekonomik tetikçilerin başarısız olmasının ardından çakalların geldiğini, askeri darbe ve suikast komplolarına girişildiğini açıkladı. Ve hitap ettiği kalabalıktan yükselen tezahürat arasında, "Ekonomik tetikçileri ve çakalları yendik ve geri gelecek olurlarsa bir kez daha yeneriz," dedi.[48]

Chávez beni ulusal TV yayınlarından birine

davet etmişti. Her ne kadar onunla olmaktan büyük mutluluk duyacaksam da, bu daveti geri çevirmek zorundaydım; çünkü başka ülkelerin politikalarına karışmaktan kaçınmayı kendime sıkı bir ilke edinmişimdir. Her ne kadar ABD'yi hesap sorulabilir konuma getirmek için gücüm dahilindeki her şeyi yapmayı, uygunsuz edimler içinde olduklarını düşündüğüm zaman konumuna seçimle getirilmiş görevlilere karşı sesimi yükseltmeyi, yanlış ya da yıkıcı edimlerini teşhir etmeyi sorumluluk kabul etsem de, aynı hakka başka ülkeler için sahip olmadığıma inanırım. Venezuelal ılar'ın kendi yollarını kendilerinin çizmesi gerektiği kanısındayım ve aynı şey bütün dünya halkları için de geçerlidir. O halkların isteklerine, onlar için neyin en iyisi olduğunu bildiğimiz düşüncesine kapılmadan saygı göstermemiz gerekir.

Ben bu dersi manevi sonuçları en ağır olacak yollardan geçerek aldım; başka devletlerin yönetimini manipüle etmem için bana para verildi. Bunun yükünü hayatımın geri kalanında

omuzlarımda taşıyacağım. Ayn ı yanlışı bir kez daha yapmaya niyetim yok. Bu felsefe bazen asla amaçlanmamış kimi sonuçlara yol açsa da.

Başkan Gutiérrez'in görevden uzaklaştırılmasının ertesinde bazı Ekvadorlu gazeteciler benimle ilişkiye geçti. Onlarla Brett ile yaptığım görüşmeleri tartıştım ve eski başkanın onun gibi birileri tarafından ziyaret edilmiş olabileceğine dikkat çektim. Brett'i ve emsali birçok kişiyi tanıyan biri olarak, çakalların Güney Amerika'daki seçimle başa gelmiş şirketokrasi karşıtı başkanlara, göreve başlamalarının hemen ardından baskı uyguladığına inanmak için geçerli nedenlerim olduğunu anlattım. Bu söyleşilerde ne zaman fırsat doğsa, amacımın herhangi bir Latin Amerikalı politikacının eleştiri yoluyla da olsa propagandasını yapmak değil, ABD halkını, hükümetimizi ve ticari kuruluşlarımızı demokrasiyi engelleme girişimlerinde ısrar etmekten vazgeçirmeye davet etmek olduğunu vurguladım.

Bu söyleşilerden hiç değilse biri Ekvador basını tarafından farkedildi. 3 Mart 2006'da yönetim kurulu üyesi olduğum Pachamama İttifakı'nın yöneticilerinden Bill Twist'ten bir e-posta aldım . İletinin ekleri Ekvador'daki büromuzun yöneticilerinin birinden gelen mesajla, Quito'nun günlük gazetesi olan *El Comerció*'nun 1 Mart 2006 tarihli manşetini içeriyordu: LUCIO GUTIÉRREZ, JOHN PERKİNS'İ KARA ÇALMAKLA SUÇLUYOR. Oradaki büroda çalışanlar e-postada yazıyı özetlemişti:

> 'John'un yaptığı söyleşi (....) burada gerçek bir kargaşaya neden oldu! (....) Gutiérrez'in üyesi olduğu siyasi partinin başkanı, *Comercio*'ya eski başkanın aleyhindeki karalama iddiaları konusunda suç duyurusunda bulunacağını belirtti. Bu oldukça sıcak bir gelişme, çünkü seçim dönemine girmiş bulunmaktayız ve Gutiérrez'in güç kazanmakta olan partisinin ayakta kalıp kalmaması söz konusu.'

El Comercio devam niteliğindeki bir söyleşi için beni aradı. Muhabire Ekvador politikalarına müdahale niteliğindeki hiçbir olguda yer almama konusundaki kararımı, Gutiérrez'e iftira atmak gibi bir niyetimin kesinlikle olmadığını, amacımın ABD kamuoyunu, hükümetlerimizin ve ticari kurumlarımızın sık sık yetkilerini aştığına, edinilmiş güce dayalı istismarın durdurulması için dayatılması gerektiğine inandırmak olduğunu anlattım. Elimde Gutiérrez'in bir ET tarafından ziyaret edildiğine dair geçerli kanıt bulunmadığını, ancak geçmişte kendimin hükümetler üstünde benzer baskıları bizzat oluşturduğumu söyledim.

Sonrasında Gutiérrez'den bana bir erişim olmadı. Öte yandan, *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I* ve *El Comercio* yayınlarının bir sonucu olarak, çok sayıda ABD ordusu mensubu, Bolivya topraklarında Venezuela'yı işgali amaçlayan askeri harekâtın manevralarının yapıldığına dair bildiklerini aktarmak için benimle ilişkiye geçti. Bu kişilerin hepsi ABD'nin aldığı tavırdan Brett gibi derinden

rahatsız olmuştu; seslerini topluma doğrudan duyurmaya cesaret edemiyorlardı ama Amerikan halkının içinden geçtikleri deneyimleri bilmesini istiyorlardı.

Kolombiya, yarıkürede şirketokrasi karşıtı hareketlerin son derece dikkat çeken bir istisnasıydı. Bu ülke Washington'un temsilcisi konumunu koruyordu. Kaynağı Amerikan vergi mükellefleri olan kitlesel bir yardımın ve şirketlerin sponsorluğunu yaptığı paralı askerlerden oluşma orduların üssü olmuştu. Bunların yanı sıra ABD ordusunun desteğiyle donatılmış olarak Washington'un bölgesel etkinlik kurma girişimlerinin merkezi haline gelmişti. Her ne kadar ABD müdahalesinin resmi bahaneleri uyuşturucu savaşları çevresinde yoğunlaşıyorsa da, bu sadece petrole dönük çıkarları halkın tabanından gelecek muhalefete karşı korunmak için yapılmış bir manevraydı. Haftalık *Brecha de Montevideo* dergisinin yazı kurulunda bulunan ve Latin Amerika Fransiskan Multiversitesi'nde profesör olan Raul Zibechi,

Kolombiya'nın İsrail, Mısır ve Irak'ın ardından en fazla ABD yardımı alan dördüncü ülke olduğuna dikkat çekiyor.{49} *(Associated Press* ise ülkeyi üçüncü sıraya koyar.) Ve başkent Bogota'daki ABD büyükelçiliği, Irak'takinden sonra dünyanın en büyük ikinci elçiliğidir. Zibechi dışında başka bir uzman daha Washington'un Pentagon'un emri altında olacak bir Güney Amerika birleşik ordusu oluşturduğu sonucuna varmıştır ki, bu Amerika Kıtaları Serbest Ticaret Alanı'nda (FTAA) önerilen askeri versiyona denk gelir ve kurmay merkezi Bogota'dadır.{50}

Benimle ilişkiye geçen iki er ve bir asteğmen Profesör Zibechi'nin iddialarını destekler şekilde konuşmuştu. Kolombiya'da konuşlanmalarının gerçek nedeninin ABD varlığı oluşturmak ve Pentagon kumandasındaki Güney Birleşik Ordusu'nda yer alacak Latin Amerikalı askerleri eğitmek olduğunu söylüyorlardı. (Ordu için bu terimi üç askerden ikisi aynen yazdığım şekilde kullandı.)

Teğmen, “Kolombiya’da yaptığımız her şey orayı uyuşturucu işi için biraz daha çekici kılıyor,” dedi. “Durumun orada neden gitgide kötüleştiğini sanıyorsunuz ki? Çünkü biz öyle olmasını istiyoruz; çünkü uyuşturucu trafiğinin arkasında biz varız. Tıpkı Asya’daki Altın Üçgen’de olduğu gibi CIA var. Yani, Orta Amerika’da ve İran-Kontra olayında da İran’da olduğu gibi. Ve İngilizler’in Çin afyonuna el attığı gibi. Koka, perde gerisinden yürütülecek aktiviteler için kullanılabilecek milyarlarca dolar kirli para sağlıyor ve ordularımızı kurmak için bahane yaratıyor. Başka ne istersin ki? Ben ve benim gibi adamlar petrolün bekçiliğini yapmak ve Venezuela’yı işgal etmek için oradayız. Uyuşturucu oyunu asıl konuyu gizlemek için salıverilmiş bir duman perdesi.”

Eski bir Yeşil Bereli olan subay bana Guyana’da, Venezuela sınırı yakınında paralı askerlerden oluşan bir ordunun toplanmakta olduğunu söyledi. Bu elit güçte yer alması teklif edilen ‘emekli’ komandolar arasında tanıdıklarının hepsi savaş deneyimiyle sertleşmiş

paraşütçülerdi ve şimdi orman savaşı eğitimi alıyor, İspanyolca öğreniyorlardı.

"Askerlerimiz Afganistan ve Irak'ta. Oralarda orman yok. İspanyolca da konuşulmuyor. Öyleyse sözünü ettiğim adamlar neden o eğitimlerden geçiriliyor? Bir düşünün bakalım, nerede bolca orman var? Venezuela'da. Ve İspanyolca işte orada konuşuluyor. Benim gibilere, yani Amerikalı, Britanyalı, Güney Afrikalı paralı askerlere ilaveten, çoğu WHINSEC den mezun, Latin ordularından gelme birçok adam da var Guyana'da."

Batı Yar ıküre Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü (WHINSEC) ya da eski adıyla Amerikalar Okulu (SOA), Latin kökenli askerlerin sıcak savaş, karşı devrim, sorgulama, işkence, casusluk, iletişim ve suikast teknikleri eğitimi aldıkları bir merkezdir. Mezunları arasında kıtanın en kötü ün yapmış kimi generalleri ve diktatörleri vardır. SOA, Panama lideri Omar Torrijos oradan çıkartıncaya kadar Panama Kanalı bölgesinde yerleşikti. Torrijos'un ölümünden sonra Manuel

Noriega'nın, okulun ülkeye geri dönmesini engellemesi ise ABD'nin kendisini 'En Çok Arananlar Listesi'ne dahil etme nedenlerinden biri oldu. Hem Torrijos, hem de Noriega aynı tezgâhtan çıkmaydı, yani ikisi de SOA mezunuydu ve SOA'nın antidemokratik bir kuruluş olarak bünyesinde nasıl bir güç barındırdığını biliyorlardı. Okul Georgia'daki Fort Benning'e taşındı ve gitgide büyüyen eleştirileri bertaraf etmek üzere 2001 yılında ismi değiştirildi.

El Comercio'da çıkan yazılar üstüne kopan tartışma sürerken, bir sabah Marta Roldós bana Ekvador'dan bir e-posta gönderdi. ABD'ye geleceğini ve benimle 24 Mayıs 1981'de uçak kazasında hayatını kaybeden babası eski Ekvador Başkanı Jaime Roldós'un ölümüyle ilgili konuşmayı umduğunu yazıyordu. Yayın organlarında yer alan haberlere göre, başkanın uçağı kötü hava koşullarında engebeli bir araziye düşmüştü. Öte yandan, güvenilir kaynaklar bunun bir kaza olduğu konusunda ciddi kuşkular besliyordu. Roldós'un petrol

şirketlerini dizginlemekteki kararlılığı onun CIA tarafından düzenlenen bir suikasta kurban gittiği şüphesine güç kazandırıyordu. *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I'de* şöyle yazmıştım: 'Washington ile petrol şirketlerinin ondan [Roldós'tan] nefret etmesi bir yana, başka kimi olgunlaşmış koşullar da bu iddiaları destekler yöndedir.' Marta'nın benimle konuşmak istediği de işte o koşullardı.

16 Mart 2006 günü uçağı Miami'ye iner inmez benim Palm Beach'taki evimin yakınındaki bir restorana geldi. Onu artık yirmi üç yaşında olan kızım Jessica ile birlikte karşıladık ve restoranın terasında yediğimiz yemekte saatlerce konuştuk.

Marta bana ABD'ye gelişinin öncelikli nedeninin kurmaya çalıştığı Jaime Roldós Kütüphanesi için yardım aramak olduğunu anlattı. Kütüphane, ülkesinde türünün ilk örneği olacak, görevdeyken trajik bir şekilde can vermiş çok sevilen bir başkanın anısını yaşatacaktı. Heyecanla parlayan gözlerle, "JFK

Kütüphanesi gibi olacak,” diyordu. Kütüphanenin babasının ölümüyle ilgili, daha önce kamuoyuna açıklanmamış bilgileri barındıracağını bir sır olarak bana aktarıyor ve ekliyordu: “O olayın bir suikast olduğundan en ufak şüphem yok. Pilot hava kuvvetlerinin en iyisi ve babamın kişisel dostuydu. Pilotun eşi de anneme derinden bağlı bir kadındı ve çocukları vardı, üstelik onlar da uçaktaydı. Yani asla aptalca bir şey yapmazdı. Basında yer alan haberlerin tersine, uçağın inişe geçtiği bölge Ekvador standartlarına göre hiç de engebeli bir arazi değildi ve hava gayet iyiydi.”

Marta o dönem toparladığı ayrıntıları aktarmaya devam etti. Uçağın düşmesinden hemen sonra bölge kapatılmıştı; yerel polis enkazdan uzak tutulmuş, sadece Ekvador ve ABD askeri personelinin yaklaşmasına izin verilmişti. Anahtar konumdaki iki görgü tanığı, kazayla ilgili soruşturmada ifade vermeden hemen önce trafik kazalarında ölmüştü. Uçağın motorlarından biri İsveç’teki bir laboratuvara gönderilmiş, yapılan testler çarpmadan önce

durduğunu ortaya koymuştu. Trajedi yaşandığında Marta henüz on yedi yaşındaydı. Her iki ebeveyni de ölmüş, perişan olmuştu; o nedenle yıllar boyunca bu konuda ciddi bir girişimde bulunamamıştı. Sonra kırk bir yaşına girdiğinde babasının öldüğü yaşa geldiğinin farkına varmış, harekete geçme zamanının geldiğini anlamıştı.

“Kitabınızda babamın ölümünün Omar Torrijos üstünde yaptığı etkiyi anlatıyorsunuz,” dedi. “Yazd ıklarınızın gerçek olduğunu biliyorum. Omar’ın yeğenlerinden biriyle evlendim. Eşime ve başka birçok kişiye, babam gibi öldürülmeyi beklediğini söylemiş. Ölmeye hazır olduğunu açıkça dile getirirmiş, çünkü başarmıştı. Kanal’ı tekrar Panamalılara teslim etmiş, Amerikalar Okulu’nu ülkesinden sürüp çıkartmıştı.”

Omar Torrijos 31 Temmuz 1981 günü, yani Jaime Roldós’un ölümünün üstünden yaklaşık iki ay sonra, bir uçak kazasında ölmüştü.

Marta ile randevumdan döndükten sonra,

evde oturup yukarıda anlattıklarımı yazdım. Hepsinin üstünden Jessica ile birlikte tekrar tekrar geçtim, olgunlaşmaları için bir hafta bekledim ve Marta'nın Ekvador'a döndüğünden emin olunca e-posta ile ona gönderdim. Ama ondan ses çıkmadı. Defalarca iletişim kurmayı denedim.

Sonra Haziran ayında eşimle birlikte New England'daki yazlığımıza geçtik. Oradan iletişim bilgilerini doğru alıp almadığımı teyit etmesini isteyen kısa bir ileti daha gönderdim. Bu kez yanıt geldi: 'Evet, benim, Marta." Konuşmamızın yazıya dökülmüş halini, yapmak istediği değişiklikler olup olmadığı sorusuyla birlikte ona bir kez daha gönderdim. Yine yan ıt gelmedi. Sonunda, iki hafta kadar sonra e-postalarımı kontrol ederken onun adını gördüm. İletiyi heyecanla açınca, Ekvador'da yapılacak bir tiyatro festivaline davetli olduğumu bildiren bir grup gönderimi olduğunu gördüm! 'Yan ıt' butonunu tıklayıp bir kez daha görüşmemizle ilgili yazıya yönelik yorumlarını istedim. Yan ıt gelmedi.

Northampton, Massachusetts'deki bir üniversitede 11 Temmuz 2006'da yap ılacak bir diploma töreninde konuşma yapacaktım. Oraya gidince okulun İspanyolca öğretmeni Juan Carlos Carpió ile aramızda bir dostluk oluştu. Doğma büyüme Ekvadorlu olan Juan'ın amcası Doktor Jaime Galarza Zavala ülkesinde saygı duyulan bir entelektüeldi. Ayr ıca aralarında *Jamie Roídos'u Kim Öldürdü?* adlı kitabın da bulunduğu birçok kitabın yazarıydı. Zavala, Ekvador'un muz ihracat merkezi olan El Oro eyaletinde önde gelen kültürel kuruluşlardan kabul edilen Casa de la Cultura Ecuatoriana'nın da başkanıydı. Juan Carlos, 2006 yılının Ağustos ayında beni arayarak amcasının New York'ta bir konferans vereceğini ve benimle buluşmak istediğini söyledi.

14 Ağustos'ta eşim Winifred ile Northampton'un kuzeyindeki La Cazuela restorana gittik. Juan Carlos ile amcası Galarza Zavala'yı içeri girer girmez gördüm. Pazar gecesiydi ve restoran neredeyse tamamen boştu. Ama onlar yine de dip köşede, öteki

müşterilerden olabildiğince uzak bir masaya oturmuştu. Bunun bir rastlantı mı, yoksa meraklı kulaklardan uzak durma çabası mı olduğunu merak ettim.

Bir süre gündelik şeyler üstüne sohbet ettikten sonra, Doktor Galarza bana *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I'in* Ekvador'da epey dalgalanmaya neden olduğunu, kitabı orada bulmanın olanaksız hale geldiğini söyledi. "Kitabevlerine ulaşır ulaşmaz birileri hepsini satın alıyor," dedi. Yüzünde buruk bir gülümseme vardı. "Benim kimi kitaplarıma da aynı şey oldu. Bunların arasında Roídos suikastını CIA, İsrail hükümeti, Ekvador ordusundaki üst düzey subaylar ve ülkenin sağ kanat politikacılarına bağlayan kitabım da vardı." O da Roídos gibi Guayaquil Üniversitesinde öğretim üyesiydi ve kendi deyişiyle 'Jamie Roídos ile iyi dosttu'. Bana Roldós'un başkan seçildikten sonra kendisine suikasta uğrama kaygılarını defalarca dile getirdiğini anlattı. Sonra da ilginç bulacağımı

düşündüğü bir olayı açıklayacağını söyledi.

“Jamie 1981 yılının Mayıs ayında petrol şirketlerinin üst düzey yöneticileriyle yapılacak gizli bir toplantıya katılmak üzere Houston’a uçtu. Beraberinde birçok devlet yetkilisi ve bürokrat vardı. Bu kişilerden birinin önceden petrol şirketleri için çalışmış olmasından ötürü kendisine özellikle yararlı olacağını düşünüyordu.” Doktor Galarza duralayıp başını hüzünlü bir ifadeyle salladı. “Ne kadar da yanılıyormuş! Sonuçta gizlilik için dayatan Ekvadorlulular ve petrolcülerdi. Basın olmayacak ve herhangi bir açıklama yapılmayacaktı. Amerikalılar Ekvadorlular’a önerilerini sundu. Jaime’nin seçim kampanyası sırasında kendilerini dizginlemeyi vaat ettiğini biliyorlardı. Ama Ekvador ile önceki dönemlerde yaptıklarına ve başka ülkelere dayattıklarına benzer bir anlaşma önerisi yaptılar. Şirketler ön aramaları yapacaktı ve Ekvador bu hizmetin bedelini dolar ya da ham petrol olarak ödeyecekti. Jamie yapılacak hizmetlerin karşılığını dolarla ödemenin onun için sorun

olmadığını ama ham petrol olarak vermeyi düşünmediğini açık şekilde ifade etti. ‘Halkımın oluşacak artı değerden yararlanabilmesi için ülkemde petrokimya tesisleri kurmak istiyorum,’ dedi. Tüm ham petrolü tutmak istiyordu. Bu şirket yöneticilerini öfkelendirdi. Daha önceki rejimlerle yaptıkları anlaşma o şekilde değildi ve küresel politikalarıyla çelişiyordu. Tartışma hararetlendi. Jaime’nin bana daha sonra anlattığına göre ortam iyice tatsızlaştı, çirkinleşti. Sonunda Jaime’nin sabrı taştı. Kalkıp salonu terk ederken öteki Ekvadorlular’ın da kendisini izleyeceğini düşünmüştü. Başkanımız, dostum Jaime hemen Quito’ya döndü ve en yakın danışmanlarıyla bir toplantı yaptı. Danışmanları son derece hassas bir durumda, hatta hayatının tehlikede olduğunu söyledi ona. Ama bu Jaime’yi durdurmadı. Düşüncelerini yüksek sesle ifade etmeyi sürdürdü. Ulusal kanallardan birine çıkıp Ekvador halkına yardım etmeye yönelik planlarda yer almadıkları takdirde yabancı şirketleri kamulaştıracağını duyurdu. Atahualpa Olimpik Stadyumu’nda bir ulusun

egemenlik hakkının halkı, özellikle de yoksul kesimleri gözetmesi anlamına geldiğini uzun uzun vurgulayan bir söylev verdi. O konuşmadan kısa bir süre sonra eşiyle birlikte küçük bir uçağa binip başka bir yere gitmek üzere yola çıktılar. Oraya hiç ulaşamadılar. Houston toplantısının üstünden daha bir ay geçmeden, 24 Mayıs 1981'de düşen uçağın içinde ikisi de can verdi. Jaime Roldós'un suikasta kurban gittiğine dair en ufak bir şüphe yoktur."

Massachusetts'teki o restoranda dördümüz bir süre konuşmadan oturduk. Jaime Roídos Aguilera'nın Quito'daki resepsiyonda tanıştığımız günkü o görüntüsü geldi gözümün önüne. Dinçliği, karizması, mizah anlayışı ve Ekvador'u yarıkürenin en yoksullaştırılmış ülkesi konumundan çekip çıkartmaktaki kararlılığı beni derinden etkilemişti. Bir süre daha sessizce oturduktan sonra Doktor Galarza'ya döndüm ve ona Jaime'nin kızı Marta ile yaptığım görüşmeyi anlattım. Suikast iddialarını destekleyen sözlerini aktardım.

Doktor Galarza yeğenine döndü. “Hayret verici, değil mi? Kendi ülkemizde, kendi polisimiz başkanımızın öldüğü kaza alanına yaklaştırılmıyor. Amerikalı yetkililer oraya girebiliyor ama Ekvador polis müfettişleri uzak tutuluyor. Ne anlarsın bundan?”

Sonra bu görüşmenin ardından Marta ile defalarca e-posta aracılığıyla ilişki kurmaya çalıştığımı anlattım. “Konuşmamız hakkında yazdıklarımı göndermek ve eklemek istediği bir şeyler olup olmadığını öğrenmek istedim ama hiç yanıt vermedi.”

Doktor güldü. “Vermeyecek de. Amcası, yani Jaime’nin kardeşi Léon başkanlığa adaylığını koydu ve yaptığınız o görüşmenin sonrasındaki süreçte Marta da amcasının halkla ilişkiler ofisinin başına geçmeye karar verdi. Bildiğiniz gibi, anne ve babalarının ölümünden sonra, o ve erkek kardeşi Leon’u bir tür koruyucu baba kabul etti. Hepsi ağır darbe almış, sarsılmış ve korkmuştu. Siz ve kızınızın Marta ile yemek yediği günü izleyen aylarda Ekvador’da çok şey

yaşandı. Ülkem bir kargaşa içinde. Gutiérrez'in yerine yardımcısı Palacio getirildi ve o da konumunun gereklerini yerine getirmekte yetersiz kalıyor. Kimsenin aklına başka alternatif gelmiyor. Léon ve Marta gibi insanlar korkuyor. Suikastın gerisinde güçlü küresel çıkarlar olduğunu biliyorlar. Artık bu tür şeyleri sizinle konuşmazlar."

28-Latin Amerika'dan Alınan Dersler

Sık sık geriye bakar ve 1992 yılında Pepe Jaramillo ile Guatemala'da yaşadığım deneyimi düşünürüm. Şimdilerde o olayın zamanında değerlendirebildiğimden çok daha önemli olduğunu kavrıyorum. Oraya bir ABD şirketinin temsilcisi olarak, Maya kaynaklarını sömürme olasılıklarını araştırmak için gitmiştim. Ama bir yandan da Mayalar'a topraklarını korumakta ve kültürlerinin yaşamasını sağlamakta yardımcı olmayı amaç edinmiş bir toplum örgütüyle yakın ilişki içinde çalışıyordum. Bu durumdan fazla hoşlandığım söylenemezdi; aslında hayatımdaki öteki çelişkileri, bir anlamda ülkemin gerçeğini yansıtan ikilemleri tam olarak anladığım da söylenemezdi.

Bir taraftan insan haklarına olan inancını her fırsatta açıkçı dile getiren, bir taraftan da başka topraklarda o toprakların halklarını sömürme üstüne kurulu bir materyalizmin keyfini çıkartan bir kültürden geliyordum. Dünya nüfusunun %5'ten azını oluşturan ama kaynaklarının

%25’ini tüketmeyi başaran; ekolojik ilkeleri destekleyen ama gezegene en fazla zarar veren çevre kirliliğinin %30’unu yaratan bir ulusa mensuptum. Bindiğim uçak Miami havaalanından kalkarken, başka birilerinin ülkesinden çıkartılmış petrolü yakıyordu. Kimi giysilerim *sweatshop*larda üretilmişti. Beni o iş için oraya gönderen şirket girişimlerini sürdürür ve planladığı jeotermal projeleri başarıyla uygularsa, yüzlerce Amerikalı mühendis ve hisse senedi sahibi toplamda milyarlarca dolar kazanacaktı; Pepe gibi varlıklı Guatemalalılar daha fazla sanayi yatırımı yapacak, alışveriş merkezi, spa türü turizm kompleksleri inşa edecekti. Mayalar ise atalarının mirasının ve ruhlarının bir bölümünü daha kaybedecekti; toprakları harap olacaktı.

Şimdiki perspektifimden geriye baktığımda gördüklerim Shuar bölgesine gittiğimde o yaşlı adamın benim için çizdiği tabloya kusursuz bir örnek oluşturuyor: “İnsanlarınız devasa fabrikalar, yüksek binalar, şu ırmaktaki su damlaları kadar çok araba düşlüyor. Ve şimdi

düşünüzün aslında bir karabasan olduğunu görmeye başladınız.”

Pepe 1992’de yerli halklardan korkuyordu. Sonraki on yıl bu korkusunun ne kadar haklı olduğunu gösterdi. Ya şlı yerli nasıl yardım edebileceğimi sorduğumda, geleceğe kenarından göz atmamı sağlayacak şeyler söylemişti: “Basit. Tek yapman gereken o dü şü değiştirmek. Farklı bir tohum atmanız, çocuklarınıza yeni düşler kurmayı öğretmeniz gerekiyor.”

Latin Amerikalılar bu fikri ciddiye almıştı. Yerli halklar ın önderliğindeki kentsel yoksullar v e *campesinolar* o düşü hem sözde, hem de eylemde değiştirdi. Kültürlerini ve topraklarını koruyacak hareketler organize ettiler. Eski diktatörleri devirdiler, yerel kaynakların halkın yararına kullanılmasını dayatan başkanları seçimlerle başa getirdiler. Ve tuhaf bir şekilde bizi ABD’de kendimizden korudular. Şirketokrasiye kafa tutarak, bizi dünyaya ne yapmakta olduğumuzu irdelemeye zorladılar. Bize ve kendilerini izleyecek diğerlerine örnek

oluşturdular.

Latinler başka bir şey daha yaptı. Bunu Rio Grande'nin güneyinde değil burada, ABD'de gerçekleştirdiler. Çoğumuz emeklilik, eğitim, sağlık ve sosyal yardım bütçelerinde yapılan kesintilerden, Irak Savaşı'nın tırmanan maliyetinden, hükümetin New Orleans'taki ihanetinden şikâyet ederken, onlar haksız buldukları göçmenlik yasalarını protesto etmek için sokaklara döküldü. Biz evlerimizde oturmuş televizyon karşısında kanalları zaplar, o arada tekdüze bir ses tonuyla hükümete yönelik sızlanmalar mırıldanır ve bunun ötesinde bir şey yapmazken, onlar bizim Anayasamız ile verilmiş haklara sahip çıktılar. Seslerini yükseltip Washington'a doğru yürüyüşe geçtiler. O insanların amaçlarını destekleseniz de, desteklemeseniz de yapılan şeyin bilincine varmalı, cesaretlerine ve eyleme geçme kararlılıklarına saygı duymalısınız.

Ortadoğu'da da halklar eyleme geçiyor. Her ne kadar imparatorluk kurma kavramıyla olan

mücadeleleri tarihsel bir perspektiften filizlense de, Latin Amerika'dakiyle radikal farklılıklar gösteriyor.

III-ORTADOĞU

29-İflas Etmiş Bir ABD

20. yüzyılın ilk yarısında petrol, tarihin en değerli kaynağı olarak sivrilmiş, modernleşmenin gerisindeki itici güç haline gelmişti. Sağlam petrol kaynaklarına sahip olmak dış politikalar için esaslı bir temel taşıydı. Japonya'nın Pearl Harbour baskını kararının gerisindeki ana faktörlerden biri de petroldü. İkinci Dünya Savaşı petrolü daha da üst düzey bir statüye yerleştirmişti. Tankların, uçakların, gemilerin yakıtını sağlıyordu; yani petrolü olmayan bir savaşan güç, en kötü akıbetle karşılaşmaya mahkumdu.

Ve petrol -diğerlerinin arasından sıyrılarak- şirketokrasinin en güçlü enstrümanı haline gelmişti.

Barış sağlanınca ABD petrol şirketlerinin üst düzey yöneticileri tarihin gidişatını değiştirecek bir plan yaptı: Gelecekte girilebilecek bir savaş ve acil durumlar için ABD'nin petrol rezervlerini

saklamak, Başkan'ı ve Kongre'yi bunun ülke çıkarı için gerekli olduğuna inandırmak. Başka kıtalardakiler sömürülebilecekken kendi petrol havzalarını neden kurutacaklardı ki? Britanya ve başka Avrupa merkezli petrol şirketleriyle işbirliği yaparak, hükümetleri (küresel petrol kaynakları üstünde egemenlik sağlamak için şart olduğunu öne sürdükleri) vergi indirimleri ve başka özendirmeler sağlamaya ikna ettiler.

Bu karar -ki o zamandan bu yana gelen her başkan ve Kongre tarafından desteklendi- sınırların yeniden çizilmesine yönelik politikalarda, yeni krallıkların oluşturulmasında ve hükümetlerin devrilmesinde ana unsurlardan birisini oluşturacaktı. Para birimlerinin değerinin belirlenmesinde petrol de altın gibi bir güç simgesi haline dönüştü ama altından farklı olarak modern teknolojiler, örneğin plastik, kimya ve bilgisayar teknolojileri için de elzem olmasıydı.

Petrol şirketlerinin aldığı karar, başlangıçta Üçüncü Dünya'nın petrol üreticisi ülkelerine

refahı taşıyacak gibi bir görüntü verdi. Ama altının tarihi adımlarını takip eden petrol, yırtıcı bir kuşa dönüştü. Petrol zengini ülkeler, kovboylar zamanının yerden fışkırmış gibi ortaya çıkan kasabalarındaki madencilere benziyordu ve zamanla dayatmalar öne sürmeye başladılar, soyguncu baronlarla kimi hergelelerin hedefi haline geldiler.

Petrolün modern çağın anahtar konumundaki maddesi haline gelmesiyle hemen hemen aynı zamanda, Sovyetler Birliği de *Bir Numaralı Halk Düşmanı* tanımını kazanacak şekilde yüzeyde belirdi. Tarihçiler imparatorluk kurma sevdası peşinde olanların dış tehditlere gereksindiğini bilir. SSCB de bu rolü ABD için gayet başarılı bir şekilde oynadı. Moskova'nın nükleer cephaneliği, şirketokrasinin Soğuk Savaşı'nı uluslararası diplomaside dayattığı yeni yaklaşımlara yönelik iddialarına duyulan güveni pekiştirdi.

Soğuk Savaş'ın galibini belirleyecek, petrol üstüne girişilen ilk ve gerçek kapışmanın,

dünyanın en fazla petrole sahip olan yöresinde, yani Ortadoğu'da yaşanması artık şaşırtıcı değildi. Halkının kendi topraklarından çıkartılan petrol üstündeki hakları için dayatan, demokratik seçimlerle iktidara gelmiş ve çok popüler bir karakter olan İran başbakanı (ve *TIME* dergisinin 1951'de yılın adamı seçtiği) Muhammed Musaddık, Britanya petrol şirketlerini ulusallaştırdı. Büyük öfkeye kapılan Britanya, yardım için İkinci Dünya Savaşı'ndaki müttefiki ABD'ye döndü. İki ülke de askeri müdahalenin Sovyetler Birliği'nin nükleer tetiği çekmesine yol açmasından korkuyordu. Washington meselenin halledilmesi için Deniz Piyadeleri yerine bir CIA ajanını, Kermit (Theodore'nin torunu) Roosevelt'i gönderdi. Roosevelt birkaç milyon dolarlık bir bütçeyi kullanarak Musaddık'ın devrilmesiyle sonuçlanacak, şiddet içeren gösteriler düzenledi; CIA bu seçilmiş önderin yerine Büyük Petrol'ün despot ahbabı Şah Muhammed Rıza Pehlevi'yi getirdi.

İtiraflar'da da tartışmaya açtığım gibi,

Roosevelt'in başarısı, ortaya benim de kariyer yapacağım, tamamıyla yeni bir meslek çıkardı: Ekonomik Tetikçilik. İran olayından çıkartılacak ders açıktı: Bir imparatorluk savaş riski almadan ve oldukça ucuza kurulabilir. CIA'nın yeni yöntemleri şirketokrasinin ulaşmayı arzu ettiği her yerde uygulanabilirdi. Ama bir sorun vardı. Kermit Roosevelt kadrolu CIA çalışanıydı. Yakalanırsa bunun sonuçları müthiş olabilirdi. Böylece devlet operasyonlarının özel sektörden gelen ajanlar tarafından yapılmasına karar verildi. Bunun için kurulması sağlanan şirketlerden biri de benim çalıştığım MAIN idi.

Biz ET'ler kısa zamanda politikalarını manipüle etmek için ülkelerin petrol havzalarını ulusallaştırmalarını beklememiz gerekmediğini anladık. Sömürgeleştirme araçlarının kullanımı için Dünya Bankası'na, IMF'ye ve öteki *çokuluslu* kurumlara yöneldik. ABD şirketleri için kârlı anlaşmalar bağladık, ihracatçılarımızın çıkarına, Üçüncü Dünya ülkelerinin zararına olduğu alenen görülen ticari bağlantılar kurulmasını sağladık ve başka ülkeleri altından

kalkılması olanaksız borçlara boğduk. Bunların yürürlüğünü sağlamak için, halklarını temsil eden bir görüntü veren, aslında bizim uşaklarımız olan işbirlikçi yönetim yapıları oluşturduk. Bunların ilk örnekleri İran, Ürdün, Suudi Arabistan, Kuveyt, Mısır ve İsrail'dir.

Şirketokrasinin küresel politikalara egemen olma yolunda ET'lerle bağlantılı ve eşgüdüm içinde uygulamaya koyduğu başka bir politika da, petrol ürünleri kullanımını artırmaktı. Halkla ilişkiler uzmanları tıpkı uyuşturucu satıcıları gibi dünyanın her tarafını dolaşarak, insanları şirketokrasinin organize ettiği çerçeveler içinde ve genellikle petrol bazlı, Üçüncü Dünya ülkelerindeki *sweatshop*larda hayret verici koşullar altında üretilen ürünleri satın almaya teşvik etti.

İran'daki askeri darbeyi izleyen on yıllarda ekonomistler sık sık ekonomideki ani ve hızlı büyümeyle birlikte yoksulluğun azalmaya başladığı yönündeki örneklerden söz eder oldu. Öte yandan, Asya örneğinde gördüğümüz gibi

istatistikler yanıltıcıydı. Ayn ı istatistikler toplumsal ve çevresel düşüşü gözardı etmenin yanı sıra uzun vadede doğabilecek sorunları da göstermiyordu.

Bu ‘öngörülmedik sonuçlar’ konusunda iyi bir örnek Roosevelt’in İran macerası sonunda doğmuştur. Darbe iktidara petrol dostu bir diktatör getirmiş olabilirdi ama Ortadoğu’daki Amerikan karşıtı hareketleri gelenekselleşmiş bir kurum niteliğine de kavuşturmuşt u . İranlılar demokratik seçimlerle başa gelmiş sevilen başbakanlarını devirmesinden ötürü ABD’yi asla affetmedi. Komşu ülkelerdekiler de öyle. Siyasi tarih akademisyenleri Washington’un Musaddık’ı desteklemesi ve İran halkını yoksulluktan kurtaracak petrol gelirleri yaratmasına yardım etse ne olacağını merak eder. Çoğu uzman öyle bir yönelişin yöre ülkelerini demokratikleşmeye cesaretlendireceği ve bölgede o zamandan beri kesilmeyen k o r k u n ç şiddeti engelleyebileceği sonucuna varmıştır. Oysa bunun yerine ABD güvenilmez ülke kabul edilmiş, kendini göstermekten

hoşlandığı gibi demokrasinin savunucusu olmak bir yana, amacının Üçüncü Dünya'ya yardımın çok dışında olduğuna inanılmıştır. Tek istediği kaynakları denetlemektir.

Birleşik Devletler aynı dönemde içeride de keskin sorunlarla uğraşıyordu. Şirketokrasinin güç alanını genişletme süreci ulusu borca boğmuştu. Petrol havzaları nasıl dışarıdaysa, mallarımızı üreten fabrikalar da artan bir hızla yabancı ülkelere kaymaya başlamıştı. Yabancı kredi kaynakları, ödemelerin altın olarak yapılmasını dayatıyordu. Nixon yönetimi buna 1971'de altın standardını hükümsüz kılarak yanıt verdi.

Washington şimdi bir açmazla karşı karşıyaydı. Kredi kaynakları öteki para birimlerine dönerse, şirketokrasi borçlarını altının alındıkları dönemdeki değeriyle karşılaştırmalı olarak ödemek zorunda bırakılabilirdi. Bu da felaket olurdu, çünkü şirketokrasinin kasalarında artık borçları kapatmaya yetecek miktarda para yoktu. İflasa

açılan kapıyı tutan tek muhafız şimdi ABD Darphanesi, onun dolar basma ve değerini belirleyerek kabul ettirme gücüydü. Dünyanın ABD dolarını standart para birimi olarak kabul etmeyi sürdürmesi son derece önemliydi, hatta zorunluluktu.

Bu kitabın giriş bölümünde Suudi Arabistan'ın çevresinde dönen çözümü özetlemiştim. O kısa versiyondu. Uzun versiyonda Washington'un yardımına yetişen ama bunun farkında olmayan iki müttefik daha vardır ve ikisi de Ortadoğu'dan çıkmıştır.

30-Kral Dolar

"Dolara ne olacak?" MAIN başkanı Jack Dauber bu retorik soruyu 1971'deki altın standardını terk etme kararının hemen ardından sordu. "Sonunda değerinin petrole göre belirleneceğinden kuşku duyuyorum."

Dauberler, Ortadoğu'ya geçerken uğradıkları Endonezya'da beni Hotel InterContinental'de yemeğe davet etmişti.

"Nixon'un Kissinger, Shultz ve Cheney'den oluşan epey becerikli bir ekibi var." Jake eşinin elini tutup gözlerinin içine baktı. "Seninle kanepemizde oturmuş, bu büyük maceranın içinde yer almış insanlar olduğumuzu anlatacağımız günleri görebiliyorum. ABD dünya tarihinde yeni bir dönem açıyor ve biz de bunu ön sıradan izleyeceğiz."

Jack eşiyle paylaşmayı umduğu o günü görecek kadar yaşamadı. O yolculuktan kısa bir süre sonra öldü ve yerine kendi yetiştirmelerinden olan Bruno Zambotti getirildi.

Öte yandan doların geleceğine yönelik analizi doğru çıkacaktı. Nixon'un ekibi sadece becerikli değil, düpedüz kurnazdı.

Washington'un doların egemenliğini savunma mücadelesindeki ilk müttefiki İsrail oldu. İsrailliler'in büyük bölümü de dahil olmak üzere çoğu insan, Tel Aviv'in 1967 yılında sınır boyundaki Mısır, Suriye ve Ürdün birliklerine başlattığı ve sonradan Altı Gün Savaşı olarak anılacak olan harekâta yönelik kararının gerisinde, İsrail'in sınırlarını korumaktaki kararlılığının yattığına inanır. Harekâtın en belirgin sonucu bölgesel yayılma oldu; İsrail kanlı haftanın sonunda Doğu Kudüs, Batı Şeria'nın kimi bölümleri, Mısır'ın Sina Yarımadası ve Suriye'nin Golan Tepeleri'ni alarak topraklarını dört misline çıkartmıştı. Ama Altı Gün Savaşı bir amaca daha hizmet etti.

Araplar toprak kaybı karşısında utanca uğramış ve öfkelenmişti. Bu öfkenin büyük bölümü ABD'yi hedef alıyordu. Çünkü İsrail öyle bir şeyi Amerikan mali ve siyasi yardımı

olmadan asla başaramazdı; dahası ihtiyaç duyacağı durumda ABD askerlerinin hemen arkasında durduğu da fazla üstü örtülü bir tehdit değildi. Washington'un Yahudi anayurdunu savunmaktan çok daha bencilce nedenleri olduğunu, Beyaz Saray'ın doğan öfkeyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanacağını pek az Arap anlamıştı.

Nixon'un ikinci ve hiç kuşkulanılmayan müttefiki, İslami Ortadoğu'nun tamamı olacaktı. 1967'deki Altı Gün Savaşı'na yanıt olarak Mısır ile Suriye, 6 Ekim 1973 günü (Yahudi tatillerinin en kutsalı olan Yom Kippur'da) İsrail'e aynı anda saldırdı. Sağlam bir stratejik zeminde hareket etmediğini bilen Enver Sedat, Suudi Arabistan kralı Faysal'a ABD'ye (dolayısıyla İsrail'e) başka bir cepheden ve kendi deyişiyle 'petrol silahını' kullanarak saldırması için baskı yaptı. Böylece 16 Ekim günü Suudi Arabistan ve Basra Körfezi'nde yer alan başka dört Arap ülkesi petrolün fiyatını %70 artırdığını duyurdu; Arap olmayan Müslüman İran da İslami dayanışma adına onlara katıldı. Bunu izleyen

günler içinde ABD'nin İsrail yanlısı duruşundan ötürü cezalandırılması gerektiğini kabul eden Arap petrol bakanları, bir petrol ambargosu koyma düşüncesini oybirliğiyle destekledi.

Uluslararası satrançta klasik bir hamleydi bu. Başkan Nixon 19 Ekim günü Kongre'den İsrail'e 2.2 milyar dolarlık yardım çıkartılmasını talep etti. Ertesi gün başını Suudiler'in çektiği Arap petrol üreticileri ABD'ye yapılacak petrol nakliyatına topyekûn ambargo koydu. O zamanlar, çok az insan Washington'un yaptığı hamlenin gerisindeki kurnazlığı ya da bunun zayıflayan doları ayağa kaldırmaya yönelik bir kararlılık olduğunu sezebildi.

Etki muazzamdı. Suudi petrolünün satış fiyatı yeni rekorlara koşuyordu; 1974 yılı Ocak ayına gelindiğinde dört yıl önceki düzeyinin yedi misline çıkmıştı. Medya ABD ekonomisinin çökmenin eşiğinde olduğu uyarısı yapıyordu. Ülkenin her tarafındaki benzinliklerde uzun araç kuyrukları oluştu, ekonomistler 1929 tarzı bir bunalıma yönelik kaygılarını dile getirmeye

başladı. Bir zamanlar önceliği olan petrol kaynaklarını koruma düşüncesi, ansızın takıntı düzeyinde bir kaygı haline gelmişti.

Şimdilerde şirketokrasinin petrol fiyatlarının o düzeylere taşınmasındaki rolünü biliyoruz. İş ve siyaset dünyasının liderleri (petrolcüler de dahil olmak üzere) her ne kadar öfkeye kapılmış numarası yapmışsa da, kuklaların ipini idare eden efendiler kendileriydi. Nixon ile danışmanları 2.2 milyar dolarlık yardım paketinin Araplar'ı şiddetli girişimlerde bulunmaya zorlayacağını biliyordu. Yönetim İsrail'i desteklemekle 20. yüzyılın en önemli ve beceriklilikle kotarılmış ET operasyonuna kapıyı açacak durumun yaratılmasını sağlamıştı.

ABD Hazine Bakanlığı hemen MAIN gibi şirketokrasiye hizmette sağlam sicili olan firmalarla ilişkiye geçti. Görevimiz iki yönlüydü: OPEC'in petrol için harcadığımız milyarlarca doları Amerikan şirketleri üstünden geçirmesini sağlayacak stratejiyi formüle etmek ve eskinin 'altın standardı' yerine kullanılacak bir 'petrol

standardı’ oluşturmak. Biz ET’ler planda anahtar konumdaki unsurun Suudi Arabistan olduğunun bilincindeydik. Çünkü bu ülke ötekilerin hepsinden fazla petrole sahipti, OPEC’i kontrol ediyordu ve Suudi *kraliyet* ailesi yozlaşmıştı, yolsuzluğa alabildiğine açıktı. Suudiler de Ortadoğu’daki öteki krallar gibi sömürgecilik siyasetlerini biliyordu. Kraliyet baştaki Suudi hanedanına, Britanyalılar tarafından ihsan edilmişti.

Yürürlüğe koyulmasına benim de katıldığım strateji, yani Suudi Arabistan Para Aklama Tezgahı (SAMA) *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I’* de ele alınmıştı. Özetlersek, medyaya yansıdığı kadarıyla Suudi kraliyet ailesi üç önemli koşulu kabul etmişti: 1) Petro-dolarlarının büyükçe bir bölümünü ABD devlet tahviline yatıracaklardı. 2) Bu tahvillerin faizi olarak gelecek trilyonlarca doları, Amerikan şirketlerinin Suudi Arabistan’ın modernleştirilmesi için görevlendirilmesinde kullanmasına izin vereceklerdi. 3) Petrol fiyatlarını şirketokrasinin kabul edebileceği

düzeyde tutacaklardı. Buna karşılık ABD'ye düşen görev, Suud ailesinin iktidarı sürdürmesini sağlamaktı.

Medyada haber başlıklarına pek az çıkan ama doları, küresel standart para birimi konumunda tutmak için şirketokrasi açısından çok önemli olan bir ek anlaşma daha vardı. Suudi Arabistan petrol alım satımını ağırlıklı olarak dolarla yapmayı taahhüt ediyordu. Doların egemenliği basit birkaç kalem hareketiyle tekrar kurulmuştu. Para biriminin değer ölçeği olarak da altının yerini petrol aldı.

Bu bölümün girişinde belirttiğim gibi, (sadece algısı yüksek ekonomistler tarafından kavranan) bir yan çıkar daha vardı ki, bu da Washington'un her yabancı kredi kaynağını gizli vergilendirme altında tutmasına olanak sağlıyordu. Dolar dizginleri tekrar ele geçirdiğinden, onların mallarını ve hizmetlerini kredi karşılığı tekrar almaya başlamıştık. Onlar geri dönen kredileri petrol (ya da başka bir şey) almak için kullanana dek fonların değeri

enflasyon nedeniyle erimiş olacak, tahsildara gerek bırakmayan vergi olarak da nitelendirebileceğimiz fark, şirketokrasinin cebine gidecekti.

Jack Dauber'in petrolün doların değerini belirleyeceği zamanların geleceğine dair öngörüsü haklı çıkmıştı. Tel Aviv ile Washington tarafından köşeye sıkıştırılınca Araplar'ın, Yom Kippur Savaşı ve OPEC ambargosuyla karşı darbe yapmaktan başka çaresi kalmamıştı. Bu da ABD Hazine Bakanlığı'na harekete geçmek için gerekçe sağladı. Dolarla petrol arasındaki evliliği hazırlayacak pazarlığı bağlayacak ET'ler çabucak derlendi. Dolara kraliyet tacı giydirildi ve o zamandan bu yana her şeyin üstündeki konumunu koruması sağlandı.

SAMA jeopolitik değişimlere neden olmuştur. SSCB'nin düşüşe geçirilmesine, ABD'nin rakipsiz süper güç konumunu pekiştirmesine katkıda bulunmuştur. Bunun da ötesinde 11 Eylül'ün gerisindeki planlayıcı beyin olan Suudi

milyoneri Usame bin Ladin'i öfkelendirmiştir.

Dönüp geriye baktığımda, o günlerdeki küstahlığımız karşısında hayrete düşüyorum. Kaderin hayatlarımızda oynadığı rolü, kaderi ve ona karşı verdiğimiz tepkileri düşünüyorum. Şahsen ben, birkaç yıl önce Lübnan'da aldığım eğitim olmasa, SAMA gibi karmaşık bir olgu içinde asla görevlendirilemezdim.

31-Hükümetleri Manipüle Etmek

Endonezya'daki ilk görevimde patronlarıma görmeyi istedikleri şişirilmiş ekonomik öngörüleri yaratmakta ne kadar istekli olduğumu kanıtlamıştım. Onlar da bunun ödülü olarak (o zamanlar firmanın sadece lisans eğitimi almış tek ekonomisti olmama rağmen) beni baş ekonomist konumuna terfi ettirip maaşıma zam yaptılar ve Ortadoğu'ya gönderdiler.

O zamana dek İran, Kuveyt ve Suudi Arabistan'a dair raporlar yazmıştım. Ama araştırmalarımda kullanılan bilgilerin ağırlığını kütüphanelerden ve bizimle Boston'da çalışan, daha önce o ülkelerde bulunmuş kişilerden derlediklerim oluşturuyordu. Yapaca ğım ilk yolculuk kısa olacaktı, daha derinlemesine analizler yapabilmem için İran'ı ve enerji sektörünü tanımak amaçlıydı. Endonezya'da proje müdürüm olan Charlie Illingworth, Beyrut'ta birkaç gün konaklamamı tavsiye etmişti, Kentin eğlence hayatıyla yaptığı ün o zamanlar henüz yıpranmamıştı. Charlie

Beyrut'un biraz gevşemek ve Ortadoğu kültürüne uyum sağlamak için de ideal bir yer olduğunu söylemişti. Büyükelçilikte bana etrafı gezdirecek birini de tanıyordu.

Lübnan İkinci Dünya Savaşı ertesinde altın çağını yaşıyordu. Tar ım ve küçük ölçekli sanayi serpilip gelişmişti. Beyrut ise bu süreçte varlıklı, kozmopolit bir kent, Ortadoğu'nun bankacılık ve ticaret merkezi haline dönüşmüştü. Yola çıkmadan önce ülkeyle ilgili okuduğu m şeyler kafamı biraz karıştırmıştı. Çünkü kıyaslamalar İsviçre ile Paris arasında gidip geliyordu. Bir Akdeniz kenti olan ve çölün kıyısında konuşlandığını düşündüğüm Beyrut'a yakın mesafedeki dağlarda kayak merkezleri olduğunu öğrenmek beni şaşırtmıştı. Kabareler ve sanat galerileri Paris'tekilerle rekabet edecek düzeydeydi.

Ama Lübnan'ın gölgeler içinde kalan yanına dair şeyler de okumuştum; tarihin derinliklerine kadar uzanan, geride kalan her dönemle biraz daha karanlıklaşan bir geçmişi vardı. Dini

hizipler arasındaki gerginlik yüzyıllardan beri için için kaynıyordu. Kıyı kesimlerine Marunî Hıristiyanlar hakimdi. Dürzî mezhebinden Müslümanlar güneydeki dağlık kesimi denetimi altında tutarken, tutucu Sünniler verimli Bekaa vadisine egemendi. Marunîler'in büyük bölümü Süryani kökenliydi ve bu durum Arap Müslümanlar arasında daha da öte bir gerilime neden oluyordu. Lübnan'ın tüm dikkate değer karakteristiklerine karşın Ortadoğu için bir mikro-kozmos oluşturduğunu anlamıştım.

Avrupa bu ülkeye Haçlılar zamanından beri gözünü dikmişti. Sömürgeleştirme girişimleri yüzyıllar boyunca sürmüştü. Hıristiyan topluluklarını koruma amacını öne süren Fransız orduları 1700'lerin sonuna doğru bölgeyi işgal etmişti. Paris emperyalist güçlere has bir patronluk tavrı benimseyip, 1800'ler boyunca ordularını defalarca göndermişti oraya. Sonunda Fransa 1926'da kendi mandası olan Suriye yönetimi altında kalması kaydıyla Lübnan Cumhuriyeti'ni kurmuştu. 1940'ta Beyrut'taki Fransız egemenler Nazi denetimi altındaki Vichy

hükümetine sadakatlerini açıklamıştı. Fransa'nın kısa süre sonra Almanya tarafından işgal edilmesiyle Vichy işbirlikçileri, Almanya'nın Britanya ordularına karşı kullanacağı uçak ve diğer mühimmatı Suriye üstünden Irak'a nakletmesine de izin verecekti. Nazi Almanyası'nın zayıf Vichy hükümetine baskı yaparak Lübnan ve Suriye üstünde tam denetim sağlamasından çekinen Britanya da böylece ordularını bölgeye gönderdi.

Ulusalcılık İkinci Dünya Savaşı boyunca birçok ülkeyi etkisi altına almıştı. Lübnan da tam bağımsızlığını 1 Ocak 1944 tarihinde kazandı. Siyasi gücü ulusun farklı toplumları arasında paylaştıracak bir Ulusal Akit, önde gelen Hıristiyan lider Bishara el-Khuri ve Müslüman lider Riyad el Sulh tarafından imzalandı. Hıristiyanlar 1932'de yapılan nüfus sayımına göre halkın %32'sini oluşturuyordu. Bu durumda devlet başkanı çoğunluğu temsil eden Marunî Hıristiyanlar'dan olacaktı. Daha az güce sahip olacak başbakan ise Sünni nüfustan seçilecek, meclis sözcüsü Şii, ordu komutanı da

Marunî olacaktı. Ancak çoğu Arap on iki yıllık nüfus sayımı sonuçlarının güncel gerçeklerin gerisinde kaldığını, Müslümanlar'ın sayıca Hıristiyanlar'dan fazla olduğunu düşünüyordu ve insanlarda, yürürlüğe koyulan uygulamanın ibreyi Lübnan özelinde Hıristiyanlar'dan, genelindeyse Batı'dan yana oynattığı düşüncesinden kaynaklanan bir öfke vardı.

Araplar ayrıca yeni oluşturulan İsrail'in göründüğünden farklı olduğundan da kuşkulanıyordu. Birleşmiş Milletler mandası altında olan ve Yahudiler'in 'vaat edilmiş topraklar' olarak andığı İsrail, Hitler'in uyguladığı dehşetten sonra kutsal bir sığınak addedilmişti. Tıpkı Amerikalılar ve Avrupalılar'a yapıldığı gibi, Araplar'a da Yahudiler'e uygulanan insanlık dışı zulümden sonra öyle bir devletin yaratılmasının zorunluluk olduğu anlatılmıştı. Yahudiler'in çektiği acılar, faşizmin pençesi altında yaşananların travması tartışılamaz düzeydeydi. Dünyanın o insanlara daha iyi koşulları borçlu olduğu sorgulanamazdı

bile. Öte yandan, amaçlanan şeyin gerçekleşmesi için milyonlarca Filistinlinin yurdundan vazgeçmesi isteniyordu. Bir günde mülteciye dönüşen insanlar, Lübnan'a ve Ortadoğu'nun başka yerlerine sel gibi aktı.

Filistin göçü 1932 tarihli nüfus sayımının doğruluğuna yönelik şüpheleri pekiştirdi; Müslümanlar'ın Lübnan'da Hıristiyanlar'ı sayıca geride bıraktığına artık kuşku yoktu. Ulusal Akit'in siyasi bir silah olarak kullanıldığı yönündeki sezgiler Müslümanlar açısından şimdi yeni bir kanıtla destekleniyordu; İsrail devletinin kurulmasının ardında ikinci ve çok netameli bir amaç daha vardı ki, bu da İsrail'in bir imparatorluğun (İkinci Dünya Savaşı'nın galiplerinin) Ortadoğu petrolünün silahlandırılmış ileri karakolu olmasıydı. Lübnan'ın İsrail'i ve müttefiklerini destekleyecek bir unsur olarak hazırlandığına inanan Müslümanlar, Ulusal Akit ile meşrulaştırılan Hıristiyan liderliğinin de meşum bir komplonun parçası olduğundan şüpheleniyorlardı.

Lübnanlı Araplar'ın huzursuzluğu 1958'de bir Müslüman ayaklanmasına dönüştü. Amerikalı politikacıl a r *komünist teröristleri* suçladı. Washington ise pratikte SSCB'den çok Suriye tarafından desteklenmesine rağmen Moskova'yı ayaklanmayı kışkırtmakla suçladı. Başkan Eisenhower deniz piyadelerini gönderdi. ABD askeri güçleri Lübnan'da çok kısa bir süre, sadece Mayıs'tan Ekim'e kadar kaldı. Ama oradaki varlıkları Washington'un H ıristiyanların gücü elinde tutmasını sağlamakta kararlı olduğu yönündeki Arap şüphelerini teyit etmiş oldu. ABD başkanının askeri müdahaleye öylesine istekli olması tüm bölgedeki Müslümanlar üstünde büyük ve uzun vadeli bir etki yapacaktı.

Bölgede, Lübnan'a, Washington'un Irak'a yaptığı müdahale nedeniyle de öfke duyuluyordu. Sevilen Irak Başkanı Abdülkerim Kasım, 1950'lerin sonunda ve 60'larnı başında ABD ile Büyük Britanya'ya gitgide artan bir sertlikte kafa tutuyordu. Yabanc ı petrol şirketlerinin Irak petrollerinden elde ettiği kârı Irak halkıyla paylaşması gerektiğinde diretiyor

ve bu isteğe uyulmazsa şirketleri millileştirmekle tehdit ediyordu. ET'lerin Irak lideri Kasım'ı yola getirme çabaları başarısızlıkla sonuçlanınca, CIA bir suikast ekibi kiraladı. Ekipte eğitimini henüz tamamlamamış genç bir adam da vardı: Saddam Hüseyin. Ekip Kasım'ın aracına ateş açtı. Arabayı kurşunlarla delik deşik etti ama Kasım'ı sadece yaralamayı başarabildi. Aya ğından vurulan Saddam ise Suriye'ye kaçtı. Başkan Kennedy 1963'te vahim bir karar alarak CIA'ya suikastçıların başaramadığı işi tamamlamak üzere Britanya haberalma servisi MI**6** ile işbirliği yapmasını emretti. Kasım, Irak televizyonundayken bir ekibin açtığı ateşle öldürüldü. Bunun ardından yaklaşık 5 bin Iraklı, komünist oldukları suçlamasıyla derlenerek idam edildi. Saddam birkaç yıl içinde geri getirildi ve ulusal güvenliğin başına yerleştirildi; uzak kuzenlerinden biri de başkan olmuştu.[{51}]

Aynı süreç içinde Lübnan'daki demografi radikal şekilde değişiyordu. Müslüman nüfusu Hıristiyanlar'a kıyasla hızla artıyordu.

Müslümanlar 1960'ların sonuna gelindiğinde Ulusal Akit'in gözden geçirilmesi gerektiğini dayatmaya başladı. Ama Marunîler bunu reddetti ve hükümeti denetimi altında tutmayı sürdürdü. Washington'un Hıristiyanlar'a destek vermek için yine asker göndereceği tehdidinin ciddiyeti ABD'nin zorunlu askerlik sistemini geri getirmesi ve silahlı kuvvetlerini dünyanın her tarafına gidebilecek şekilde yapılandırmasıyla iyice anlaşılmıştı.

Jeopolitik durum da değişmişti. 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda İsrail, Kudüs ile Suriye'nin ve Mısır'da kimi bölgeleri işgal etmişti. Arap dünyası öfkeliydi. Filistinli militanlara verilen destek büyüyordu. Filistin Kurtuluş Örgütü İsrail'e saldırılar düzenlemek için Güney Lübnan'daki mülteci kamplarını kullanıyordu.

Ben 1973'te Beyrut'a gittiğimde, istikrar namına kalan son unsurlar da çözülmeye başlamıştı. Ne var ki Arapça konuşamayan ve bu nedenle kurduğu tüm iletişim Amerikan ya da İngiliz okullarında eğitim görmüş, başarıları

bizim ülkedeki varlığımıza bağlı insanlarla sınırlı biri olarak son derece naiftim. Lübnan gibi yerlerin karanlık tarihini okuyabilirdim; Araplar, Hıristiyanlar ve Yahudiler aras ında kökleri hayli derinlere yerleşmiş düşmanlıklar olduğunu biliyor olabilirdim ama kapitalizmin mucizeler yaratacağına inanacak şekilde eğitilmiştim. Yakın zamanda terfi almıştım. Birinci sınıfta uçuyor, en iyi otellerde kalıp, en iyi restoranlarda yemek yiyordum; sık sık güzel kadınların eşliğinin de tadını çıkartıyordum. Tüm öteki Amerikalı işadamları, danışmanlar, devlet memurları ile Dünya Bankası ve IMF uzmanları gibi ben de Ortadoğu'da demokrasiye ve gelişmeye yönelik büyük adımlar attığımıza inanıyordum.

Lübnan gözlerimi bambaşka bir gerçekliğe açmamı sağlayacaktı.

32-Lübnan:“Düpedüz Çılgın”

Şoförlü bir araç beni Beyrut Havaalanı’ndan alıp Poenician InterContinental’e götürdü. Otelin kapısındaki genç bagaj görevlisi heyecanlı bir selamlamayla beni alelacele lobiye yönlendirdi. Rezervasyon bankosundan dönerken birine çarptım. Bir adım geri çekilip özür diledim; gülümseyerek bakan o tanıdık yüz ve “Hiç önemli değil,” diyen unutulmaz ses karşısında şaşkına döndüm.

Bagaj görevlisi çocuk kolumu kavrayıp beni uzaklaştırırken, “Evet, Marlon Brando,” dedi. “Bu gece komşunuz olacak.” Duralayıp başını iki yana salladı. “Son derece huysuz. Sakın imza falan istemeyin.”

Asansöre yönelirken hâlâ aval aval bakmaktan kendimi alamıyordum. Brando son izlediğim filmindekinden daha yaşlı görünüyordu ama yanılmam mümkün değildi. Uzun zaman önce *Rıhtımlar Üstünde* ve *İhtiras Tramvayı* filmlerinde oyunculuğunu hayranlıkla izlediğim kişiydi karşılaştığım adam. Son filmi

Burn'u görmemiş ama hakkında yazılanları okumuştum; ayrıca Brando da o filmdeki oyunculuğunun o güne kadarki en iyi performansı olduğunu öne sürüyordu. Ortadoğu'ya yaptığım ilk yolculukta bu büyük aktör, bu nam salmış asiyle karşılaşmamı iyiye yorulacak bir işaret olarak kabul ettim. Yıllar sonra nihayet *Burn*'u seyrettim. Durumdaki ironi beni çok eğlendirmişti. Bir imparatorluk kurma öyküsünün anlatıldığı filmde Brando, ilk ET'lerden biri rolündeydi.

Ertesi sabah Charlie Illingworh'un arkadaşı arabayla beni almaya geldi. Kendini 'Smiley' (güler yüz) olarak takdim etmişti ama ben hiç de şen ve neşeli olmayan doğasına rağmen o isimde ısrar etmesini anlamamıştım. Aslında büyükelçilik için değil, ABD Uluslararası Gelişim Ajansı adında bir kuruluş için çalışıyordu. Tüm meslek hayatını USAİD ile geçirmişti ve şimdi emekliliği yaklaşırken son görev yeri olarak Lübnan'ı istemişti. Çünkü bir misyonerin oğlu olarak orada büyümüştü ve gençliğinin geçtiği topraklarda emekli olmak

istemişti. Ancak artık aynı düşüncede değildi.

Arabayı göz alabildiğine uzanan Akdeniz’in kıyısında sürerken, “Çok fazla kargaşa var burada,” dedi. “Şu lanet olası Müslümanlar hakim olunamaz hale geldi. Güvenilmez insanlardır. Hangi konuda anlaşmaya vardıysak kendi üstlerine düşeni yerine getirmediler.”

Ondan hakkında çok şey duyduğum Filistin mülteci kamplarını göstermesini rica ettim. Buna önce isteksiz yaklaştı, sonra kabul edip beni kamplardan birine götürdü. Daha önce Endonezya’da gördüğüm onca şeye rağmen karşımdaki yoksulluk ve aşağılanmışlık beni şoke etmişti. Kamp neredeyse birbiri üstüne inşa edilmiş ve dikenli tellerle çevrilmiş bir kulübeler kümesinden oluşuyordu. Orada yaşayan insanların akıl sağlığını nasıl koruduğunu düşündüm ve bu soruyu yüksek sesle ifade ettim.

Smiley, "'Koruyamıyorlar,” dedi. “Delirip gidiyor çoğu.”

Ona su, kanalizasyon ve öteki temel ihtiyaçları sordum.

Nahoş bir kahkaha attı. “Hijyenin onların lügatinde yeri olmadığını anlamak için tek yapman gereken arabanın camını aralayıp havayı koklamak.” Ve ilk kez yüzünde gülümsemeye benzer bir şey görmemi sağlayan bir ifadeyle parmağını kampa doğru salladı. “Orası sizin ve benim yaşadığımız gezegene ait değildir.” Sonra bakışlarını tekrar yola çevirdi. “Onlar domuzdur. Şöyle düşünün: Bir yılı biraz aşkın bir süre önce Lübnan hükümetiyle Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) arasında Kahire Antlaşması denen bir şey imzalandı. Bu şey Filistinliler’e ülkede kalıcı yaşam, sendikalaşma ve özerklik hakkı veriyor Lübnan hükümeti o zamandan beri gördüğünüz pisliği ortadan kaldırmaya çalışıyor.” İçini çekti. “Ama tipik Arap Müslümanları olan Filistinliler iyi bir şeyi kabul edemez. FKÖ yaptığı saldırılarda ve giriştiği pazarlıklarda Lübnanlı komünistleri kullanıyor. Bu da gerçek Amerikalı dostlarının olduğu kadar, Lübnan hükümetinin de tepesini

attırıyor. Bir misilleme olacak. Buna kuşku yok. Bu Araplar kapıldıkları çılgınlığın bedelini yakında ödeyecek.”

O gün gördüklerim beni derinden sarstı. Ekvador’un sık ormanlarında Barış Gönüllüsü olarak çalışmış, *campesinolar* gibi yaşamış, ABD elçiliği ve USAID’deki insanların şık yaşantısından, evlerinden, aıabalarından, giysilerinden ve onlarla Ekvadorlular’ın tamamına yakın kesimi arasındaki uçurumdan tiksinti duymuştum. Ama o insanların hiçbirinin Smiley gibi konuştuğuna tanık olmamıştım. Aleni önyargıları, acımasız söylemi ve bunları benim gibi bir yabancıyla paylaşmaktaki pervasızlığı karşısında donakalmıştım. Dilinden düşürmediği ‘kılıçla hükmeden peygamber’ söylemini, Hıristiyanlığın yerleşik ‘barış ve huzurun prensi’ öğretisiyle karşı karşıya koyarak, İslamiyet ile alenen alay ediyordu. Selahaddin Eyyubi’nin tutsak düşen Haçlılar’a gösterdiği merhameti, Hıristiyan şövalyelerin yaptığı kıyımla ve Katolik Kilisesi’nin savaşları

kışkırtmadaki rolüyle kıyaslamaktan kendimi alamadım. Ama ne de olsa Smiley karşında biraz sinmiş bir konumum vardı; mahalleye yeni taşınmış çocuktum. Çenemi tutum. Küstahça dile getirdiği şeyleri ifade ettiği keskinlikten arıtarak kaydetmeye çalıştım. Smiley'in hayatının o aşamasında kimsenin kendisi için ne düşündüğünü umursamadığı için o şekilde davrandığını varsaydım. Emeklilik onu karşı köşede bekliyordu. Hayatı boyunca yerleşip yaşamayı hayal ettiği yer, onu düş kırıklığına uğratmıştı. Canı acımış her insan gibi o da çaresizliğini, şaşkınlığını ve ruhsal karmaşasını en yakınındaki unsura, en savunmasız hedefe, Filistinliler'e yansıtıyordu.

Smiley beni otelime bıraktı. Ona birlikte akşam yemeği yemeyi teklif ettim ama verilmiş başka sözü olduğunu söyledi. Ayrılırken elimi sıkı sıkıya tuttu ve "Umarım beni yanlış anlamamışsınızdır," dedi. "Ben karamsar biri değilim. Sonunda kazananın biz olacağını biliyorum. Öyle olmak zorunda. İslamiyet sahte bir dindir. Vicdandan, ruhtan yoksundur. İsa

Mesih’e denk tuttuğunuz kişinin insanların kafasını uçuran biri olduğunu düşünün! Ne tür bir dindir bu?”

Otelde tek başıma yemeğimi yerken o son yorumu düşündüm. Beyrut’ta geçirdiğim kısa zaman beni kültürler, özellikle de dinler arasındaki çatışmanın, Ortadoğu’daki sorunların çoğunun ağırlıklı temel nedeni olduğuna inandırmıştı. Haçlı Seferleri’nin ‘İslam’ın şeytani güçlerine’ karşı verilen bir savaş olduğu öğretilmişti bize. Ama bir yandan da, Avrupa’nın o dönemde yüksek işsizlik ve veba salgını nedeniyle ayaklanmaya hazır hale geldiğini, aristokrasinin Haçlıları halkı öfkeye ve yeni toprakların fethine odaklanmasını sağlamak için kullandığını biliyordum. Smiley’in İslamiyet’i tanımlama şekliyle sadece birkaç ay önce Endonezya’da işittiklerim arasındaki karşıtlık son derece çarpıcıydı.

Batı Java Dağları üstünde kurulmuş Bandung kentinde yaşarken, MAIN ekibiyle birlikte kaldığımız lojmanı yöneten hanımın oğluyla

arkadaşlık kurmuştum. *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I*'de anlattığım gibi, Rasy beni üniversite arkadaşlarıyla tanıştırmıştı. Bir akşam beni Java geleneksel kukla tiyatrosu *dalang*'a götürdüler. Richard Nixon'un kuklası Henry Kissinger olduğunu çıkarttığım başka bir kuklayla birlikte Ortadoğu haritası önünde duruyordu ve ülkelerin her biri haritadaki konumuna kancalardan asılarak sarkıtılmıştı. Nixon ülkeleri kancalarından çıkartıp ağzına tıkıştırıyordu. Her Ortadoğu ülkesini alıp tadına baktığında, "Ekşi!" diyordu. "Zırvalık. Bu türden şeylere artık ihtiyacımız yok! Sonra elindeki ülke haritasını Henry Kissinger'iri tuttuğu bir kovaya atıyordu.

Gösteriden sonra öğrencilerle birlikte yerel bir kahvehaneye gittik. Bana Endonezyalı öğrencilerin büyük bölümünün gözünde ABD'nin İslamiyet karşıtı bir savaşı körüklediğini söylediler. Britanyalı tarihçi Amold Toynbee'nin 1950'lerin ortalarında sonraki yüzyılda gerçek savaşın komünistler ile kapitalistler arasında değil, Hıristiyanlar ile

Müslümanlar arasında olacağını öngördüğünü de anlattılar.

Ana öğrenim dalı İngilizce olan bir genç hepsinin ortak görüşünü sabırla açıkladı bana: "Batı, özellikle de lideri ABD tüm dünyanın denetimini ele geçirmekte, tarihin en büyük imparatorluğu konumuna gelmekte kararlı. Şimdiden başarıya çok yaklaştı. Sovyetler Birliği belki bu gün için yolunda dikiliyor ama o da fazla uzun ömürlü olmayacak. Dinleri, inançları yok; ideolojilerinin gerisinde öz ve anlam yok. Tarih imanın, daha büyük güçlere duyulan inancın ve ruhun gerekliliğini ortaya koymuştur. Biz Müslümanlar buna sahibiz. Dünyadaki başka herhangi bir toplumdan, Hıristiyanlar'dan bile daha fazla sahibiz buna. Bekliyoruz. Güçleniyoruz."

Kız gözlerimin içine baktı. "Bu kadar açgözlü ve bencil olmaktan vazgeçin. Dünyada büyük evleriniz ve şık mağazalarınızdan başk a şeyler de olduğunu kavrayın . İnsanlar açlıktan ölüyor; sizin tek kaygılandığınız şey arabalarınıza

koyacağınız benzin. Bebekler susuzluktan ölürken; siz neyin son moda olduğunu görmek için dergiler karıştırıyorsunuz. Bizimki gibi uluslar yoksulluk içinde boğuluyor; siz yardım çığlıklarımızı duymuyorsunuz. Size bu tür şeyleri anlatmak isteyen insanlara kulaklarınız tıkalı. Yoksullaştırılmış, ezilmiş ve haksızlığa uğramış halkları daha öte bir sefalete itelemek yerine onlara yüreklerinizi açmanız gerek. Fazla zaman kalmadı. Değişmezseniz çok kötü bir sona mahkumsunuz."

O akşamı ve Smiley ile yaşadığım günü anımsamak beni bir şeyi merak etmeye yönlendirdi: Dinin sömürünün temelini oluşturduğu bir dünyada, umuda yer olabilir mi? O kadar çok insana din kavramına o kadar farklı şekillerde yaklaşması nasıl öğretilebilir? Hem Muhammed'in, hem de İsa'nın mesajları nasıl olur da savaşı haklı göstermek için kullanılabilir?

Bu soruların içinde barındırdığı anlamlar hâlâ benliğime musallat olmuş gibi izler beni.

Ortadoğu'ya yaptığım o ilk yolculuk, din kavramının uluslararası siyasetteki önemine yönelik yeni bir perspektif sağlamıştır bana. Ne var ki dinin bir nefret unsuru olarak etkinliğini, kişisel olarak ilk kez Mısır'da gördüm.

33-USAID Konuşuyor

"Mısır piramitleri, Araplar'ın yüreğini fethedeceksek, o ülkenin oynaması gereken rolü sembolize eder."

MAIN'in seksen yaşlarındaki, çoğumuz için muamma olan başkan ve CEO'su Mac Hail, Boston'un en yüksek binası olan Prudential Tower'in en üst katındaki lüks ve günün modasına uygun Engineers Clup'te benim de aralarında olduğum bir gruba verdiği öğle yemeğinde böyle diyordu.

"Mısır büyük ve sağlam bir üs oluşturacaktır," diye devam etti. "Sonra biz ötekileri toplayıp bir küme haline getireceğiz."

1974 yılıydı ve Mısır'ın uzun tarihinde çok önemli bir dönem yaşanıyordu. MAIN ile şirketokrat müşterilerimiz bu fırsattan yararlanmakta kararlıydı, önümüzde bir kapı açıldı ve biz İskenderiye'deki büyük bir ihaleyi aldık. Bir USAID çalışanı, ülkenin içinde olduğu mücadele ve oradaki amaçlarımıza yönelik

bilgilendirme toplantısının da yapılacağı öğle yemeğine katılmak üzere Washington'dan geldi.

Kısacık kesilmiş saçları, özenle düzeltilmiş bıyıkları, kolalı gömleği, mavi takım elbisesi ve içine kırmızı serpiştirilmiş mavi kravatıyla devlet görevlisi rolüne son derece uygun bir görüntü sunuyordu. Bir yanı Amerikan bayrağını, diğeri tokalaşmış siyah ve beyaz iki eli gösteren rozetiyle sözde başkalarını düşünen sömürgeci tipinin kusursuz örneğiydi. Konuşurken dimdik oturuyor ve sık sık Mac Hall'a hürmetkâr bakışlar gönderiyordu. Adamın karşımıza birden fazla kılıkta geldiğini anlamıştım: Mısır uzmanıydı, çalışmalarımızı değerlendirecek ve bordrolarımızı onaylayacak kişiydi. Ayrıca daha iyi bir makama ya da esaslı ikramiyeyle birlikte gelecek emekliliğe hazırlanan potansiyel bir Washington bürokratıydı.

Ortadoğu'daki deneyimlerini bize aktarırken, monoloğuna Mısır'ın uzun tarihini de dahil etti ve yüzyıllar boyunca süren yabancı hakimiyetinin İkinci Dünya Savaşı ertesi

olgulara temel oluşturduğunu vurguladı. Sözcükler dilini yakarmış gibi, "Müslüman Kardeşliği etkili hal aldı," dedi. "Mısır'ın Avrupa ile olan bağlarını kırmasını dayatıyorlar. Mısır ordusu içinde omzu kalabalık subayların oluşturduğu devrimci bir grup olan Hür Subaylar Topluluğu, Arnavutluk kökenli ailesi Mısır henüz Osmanlı İmparatorluğu'na bağlıyken önem kazanan ve daha sonra Britanya tarafından desteklenen, bu yüzden nefret edilen Kral Faruk'a (ve bize) muhalifti. Bu güç birliği bizi hayal kırıklığına uğratarak Faruk'u devirdi. Yerine kimin getirildiğini biliyorsunuz. Yarbay Cemal Abdülnasır 1954'te başbakan, 1956'da da devlet başkanı oldu."

Nasır, USAID elemanının 'gözünü karartarak kumar oynamak' olarak nitelendirdiği bir hamleyle, Batılı güçlerden bağımsız olduğunu ilan etti. USAID'çı bunu şöyle anlatıyordu: "Sovyet silahları almak için pazarlığa oturdu. Elbette biz ve İngilizler o zamana dek Asuhan barajını yapmak için verdiğimiz teklifleri çoktan geri çekmiştik. Bu Nasır'ı öfkelendirdi. Bu kez

de Süveyş Kanalı'nı millileştirdi. İsrail buna 1956'da Sina Yarımadası'nı işgal ederek karşılık verdi. Bu konuda daha başka bir şey yapmamız gerekiyordu ama girişimin resmi olmaması şarttı. İngiltere ile Fransa kanalın kendi güvenlikleri açısından vazgeçilmez olduğunu öne sürdü. Mısırlılar'ın konuşlandığı yerleri bombaladılar ve asker gönderdiler. Kanal kapandı."

USAID danışmanı sözünün burasında kaşlarını çattı. "Buna kesinlikle razı olamazdık. Dünya ABD malları ve Ortadoğu petrolü için feryat ediyordu. Afrika'yı çepeçevre dolaşarak taşıma yapmak çok masraflıydı. Bir grup ticari kuruluş yöneticisi Beyaz Saray'ı ziyaret etti. Ike onları dinledi. Ve sonra kumandayı aldı." Dönüp Ball'a sırıttı. "1956 Kasım ayında ateşkes ilan edildi ve BM Barış Gücü İsrail ile Mısır arasındaki sınırda devriye gezmek üzere bölgeye gönderildi." Duralayıp bir yudum su içti ve sanırım amacı yaptığı münasebetsiz imayı zihnimizde tartmamızı sağlamaktı. "Sam Amca, İsrail'i, Britanya'yı ve Fransa'yı çekilmeye zorladı. Yaklaşık bir yıl önce Komünist

Musaddık'ı alaşağı edip dostumuz Şah'ı tekrar tahta çıkartarak İran'ın aklını başına toplamasını sağlamıştık . Şimdi de Araplar'a, Mısır'da arkalarında duracağımızı gösteriyorduk. Washington bölgenin tartışmasız baskın gücü haline gelmişti."

O öğleüstü Prudential Tower'in en üst katındaki özel kulüpte yapılan gözden geçirme toplantısı, büyümekte olan kinizmim kadar, 'yurt' olarak andığım o baskın gücün meyvelerini toplamaya yönelik isteğimi de güçlendirmişti. Söylenenleri dinledikçe, İran ve Mısır'daki 'muzaffer güçlerin' şirketokrasinin üstünlüğünü tesis ettiği ve karşımdaki devlet memurunun bununla böbürlenmek için maaş aldığı beynimde kesinlik kazanıyordu. Amerikan ekonomisinin büyük bölümünün yanı sıra savunma sanayini de bir şekilde denetimi altında tutan o şirket yöneticileri ABD başkanını dayatmalarını kabul etmeye zorlamıştı. Şimdi, yani bunun üstünden 20 yıl geçtikten sonra bir devlet memuru kendi revizyondan geçirilmiş

tarih bakışını resmi toplantılarda bildiği gibi dile getirebiliyordu. O insanların becerikliliği karşısında büyülenmiştim ve dünyanın ilk gizli imparatorluğu olduğunu anlamaya başladığım şeyin kuruluşunda rol almaktan ötürü kendimi hem ayrıcalıklı, hem de suçlu hissediyordum.

Pencereden dışarıya, uzaklardaki Charles Irmağı'na baktım; onun da ötesinde bir yerlerde güneş, o gün Beyaz Saray'ı ziyaret eden üst düzey yöneticilerin büyük bölümünü barındırıp mezun etmiş olan Harvard Üniversitesi'nin binalarının sarmaşık kaplı cephelerinde yansıyordu. Eisenhower'in askeri-sanayi tesisler üstüne yaptığı konuşmayı anımsadım. Kariyerli bir subayın ve İkinci Dünya Savaşı'nda müttefik orduları başkumandanı olan kişinin, bugün şirketokrasi olarak adlandırdığımız şeyi kamuoyuna ilk tanıtan kişi olması bana son derece ironik geldi. Yöneticilerimizin, Kore Savaşı sırasında ABD'nin dış politikaları üstünde etki kazanmasını izlemişti. Basını ve kongreyi nasıl manipüle ettiklerine, komünizm tehdidini kişisel özgürlüklerin azaltılması için nasıl bahane

olarak kullandıklarına tanıklık etmişti. Orduya, füze güdümlü nükleer başlıklar ve teknolojiler satarlarken bir kenara çekilmişti. Ama Süveyş Krizi sırasında Mısır'da devlet, ordu ve şirketler arasındaki pakttan gerçekten korkmaya başlamış olmalıydı. Evet, boyun eğmişti. Ama olasılıkla içten içe öfkeden köpürüyordu. Onun gibi kendini disipline etmek üzere eğitilmiş bir adam, görev sırasının sona ermesini sabırla beklemişti. Sonra da bombayı bırakıverdi. Diğer tüm sebatlı Vietnam Savaşı karşıtları gibi, 1960'ların sonuna doğru ben de Ike'nin 17 Temmuz 1961 tarihli veda söylevinin bir kopyasını çerçeveletip masamın arkasına asmıştım.

Eisenhower, ABD'nin ekonomisini barışçıl girişimler üstüne kurulu olarak tanımlıyor ve şöyle diyordu:

> "Dünya yüzünde taraf olduğumuz son savaşlara kadar ABD'nin bir silah sanayii olmamıştı. Amerikan saban imalatçıları gerektiği takdirde kılıç yapabilirdi. (....) Askeri-sanayi ya da istemeden haksız

etkinliğine karşı, devlet konsey ve organlarını korumamız gerekir. Yanl ış yerde toplanmış gücün felaket anlamına gelebilecek şekilde yükselme potansiyeli mevcuttur ve mevcudiyetini koruyacaktır.

Bu birleşimin ağırlığını, özgürlüklerimizi ve demokratik süreci tehlikeye atacak tarafa koymasına asla izin vermemeliyiz. Hiçbir oldubittiyi kabullenmemeliyiz. Sadece ve sadece uyanık bir yurttaşlık bilinci devasa sanayi ve askeri makinenin dişlilerini olması gerektiği şekilde, barışçıl yöntem ve amaçlarımızı korumak, böylece güvenliğin ve özgürlüğün birlikte serpilmesini gözetmek yönünde kullanılmasını sağlayabilir."

"Nasır çabuk öfkeye kapılan biriydi."

US AID görevlisi dikkatimin tekrar Mühendisler Kulübü'ne dönmesini sağlamıştı.

"Çabuk öfkelenen ve bizi üstelik kurnazlıkla yenebileceğini sanan bir adamdı. Sovyetler Birliği ile aptalca kur yapmaya devam etti.

Sovyetler onun Asuhan Barajı'nı yapmasını sağladı." Mac Hall'a döndü. "Dostunuz Bechtel'in bu durum karşısında kendini nasıl hissettiğini tahmin edersiniz."

Hail kıkırdadı. "Sadece Bechtel mi? O sektördeki herkes, hepimiz aynı şeyi hissettik."

"Doğru."

"Ama Bechtel'in ilişkileri vardı; Başkan'ın kulağı onun için çalışıyordu." Hal! bakışlarını masanın etrafında dolaştırdı. "Kıç öpmekte üstümüze yoktur."

Bu sözlerle masada kahkahalar koptu.

USAID danışmanı sözüne devam etmeden önce suyundan bir yudum daha aldı. "O arada Müslüman Kardeşler tekrar oyuna dahil olmuştu. Nasır'ın ateist komünistlerle olan ortaklığı ve İslami bir yönetim kurmayı reddetmesi kendilerini ihanete uğramış gibi hissetmelerine yol açıyordu. Gündemdeki her şeyin, Kral Faruk'u devirmek üzere Hür Subaylar Topluluğu'na dahil oldukları zaman yapılan

anlaşmayla taban tabana zıt olduğu iddiasını öne sürdüler. Başkan'ın anayasanın temeli olarak Kuran'ı benimsemesini istiyorlardı. Nasır bunu reddedince vurucu timlerinden birini ona suikast yapmak üzere gönderdiler. Ama ekip işi beceremeyip püskürtüldü. Nasır'ın popülerliği arttı. Müslüman Kardeş'i yasadışı ilan etti ve 4 bin üyesini toplama kamplarına gönderdi, belli başlı önderlerini idam ettirdi. Kurtulanlar da yeraltına indi. Bazıları işçi sendikalarına, okullara, hatta orduya sızma girişiminde bulundu. Çoğuysa ülkeyi terk edip Ürdün, Suudi Arabistan, Sudan, Suriye ve bildiğiniz gibi sizin de önemli bir elektrik tesisi projenizin olduğu Kuveyt'e gitti." Duralayıp başını Hall'a doğru salladı. "Ve yıllar içinde dünyanın en etkili İslamiyet yanlısı güçlerinden birini oluşturdular. Amaçları bizi, hatta Batı'ya ve Hıristiyan kültürüne dair her ne varsa Ortadoğu'dan çıkartmak, Mısır ve İran'daki gibi laik yönetimleri alaşağı edip yerine mollaları getirmekti."

Bir an içimden, beyan edilen niyetlerini ve

komünizm karşıtı tavırları nedeniyle Müslüman Kardeşler'in CIA'dan para ve eğitim yardımı aldığına yönelik söylentileri sormak geldi. Ama adamın öyle bir soruya tek yanlı yanıt vereceğini, dolayısıyla bunu sormanın, özellikle o koşullar altında bana pahalıya patlayabileceğini düşündüm.

"Buraya kadar sorusu olan var mı?" Danışman masanın çevresindekilere baktı. "Zaten ben de bitirmek üzereyim. 1960'lı yıllar Mısır için çalkantılı geçti. Nasır ekonomik reformlar yaptı, Marksizm'e iyiden iyiye saptı ki, icraatları arasında tüm Mısır iş dünyasının en az %51'ine devletin sahip olmasını dayatmak da vardı. Ne felaket ama! Bu sadece bizi daha da fazla sinirlendirmeye hizmet etti. BM Barış Gücü 1967'ye kadar bölgede kaldı; İsrailliler ile Mısırlılar arasında 1970'e kadar zaman zaman çatışmalar patlak verdi ve Kanal gemi taşımacılığına kapalı kaldı. Nasır 1970'de, yani yaklaşık dört yıl önce öldü. Yerine Ba şkan Yardımcısı Enver Sedat geçti."

Şimdi can alıcı noktaya gelmiştik işte!

"Enver Sedat'ı kendi yanımıza çekmek için büyük bir gayret ve özenle çalıştık. İnanın bana, çünkü oradaydım. Başlangıçta direndi. Nasır'ın Sovyetler Birliği ile başlattığı anlaşmaya sadık kalmakta direterek büyük zorluk çıkarttı. Bize alenen nanik yapmaktan hoşlanır gibiydi. Ama aşağılamaları görmezden gelip orada tutunduk. İşe yaradı. Enver Sedat tavrından dönmeye başladı. 1972'de Sovyetler'i kovdu."

Duralayıp içini çekti.

"Sonra işi bir kez daha rezil etti. Süveyş Kanalı'nın ötesine asker gönderip, Sina'daki İsrail mevzilerine saldırdı. Suriye de eşgüdümlü olarak Golan Tepeleri üstünden İsrail'e girdi. İsrail saldırganları püskürttü ve gerisini biliyorsunuz: Yom Kippur Savaşı, 24 Ekim 1973'te ateşkesle sona erdi. Sedat şimdi tekrar bize hararetli bir şekilde kur yapıyor, durumu düzeltmeye çalışıyor, bunun için İsrail ile asker çekme görüşmelerine oturuyor, yabancı yatırımı alabildiğine cesaretlendiriyor, ABD ve Dünya

Bankası yardımı talep ediyor. Fırsat penceresi açıldı…”

Bir kez daha sözüne ara verip suyunu bitirdi. “Sizin ifadenize kesinlikle katılıyorum, Bay Hail.” Tabağının yanındaki kâğıda göz attı. “Mısır piramitleri, Araplar’ın yüreğini ve aklını kazanacaksak, o ülkenin oynaması gereken rolü sembolize eder. Mısır geniş ve sağlam bir temel oluşturacaktır. Sonra öteki ülkeleri birer birer toplayacağız.” Hafifçe ama saygı belirttiği gözden kaçmayacak şekilde Hall’a doğru eğildi. “Bu konuda hak edilmiş övgüyü kabullenmenizi isterim, efendim. Son derece parlak bir gelişim. Bu gün olduğumuz konumu eksiksiz ve kusursuz yansıtıyor.”

Yemekten sonra salonda dolanıp birbirimizle el sıkıştık. Bir ara dikkatim tekrar camdan dışarıya, Harvard’a kaydı. Dalmışım. Birinin omzuma dokunduğu hissettim. Dönünce Hall’dan sonra MAIN’in en güçlü ismi kabul edilen George Rich’in yaşlı, hava koşullarıyla sertleşmiş ama bana gülümseyen yüzünü

buldum karşımda. Dostum Bruno Zambotti, “Başkanlar gelip geçer,” demiş ve eklemişti: “Ama Hail ile Rich her zaman parmaklarıyla ipleri yönetmek için orada olacaktır.”

George Rich birkaç kişiyle birlikte hemen yanı başımdaki masada oturuyordu. “Ne manzara ama!” dedi. “Biraz zamanın var mı? Büroma gelebilir misin?”

34-Mısır: Afrika'yı Kontrol Etmek

Şansıma inanamıyordum. Önce Mac Hail ve en üst düzey yöneticilerle yemek, şimdi de mühendislik mesleğinin yaşayan gerçek efsanelerinden birinden alınan davet. George Rich'in Afrika ve Ortadoğu'daki projeleriyle ilgili birçok öykü duymuştum. Uzak bölgelere giden ve kırsal yerleşimler için hidroelektrik projeleri geliştiren ilk girişimciydi. Kongo Irmağı hâlâ Joseph Conrad'ın *Karanlığın Yüreği*'nde anlatıldığı gibiyken, ırmak boyunca yolculuk yapmıştı. Kimi söylentilere göre Arabistanlı Lawrence ile çölleri aşmıştı. Şimdi yaşlılığında -ki bana söylendiği kadarıyla seksen dört yaşındaydı- dünyanın her tarafındaki mühendislerden çok büyük saygı görüyordu. Onun adını Bogota ve Tahran'daki şirket başkanlarına anmanın (özellikle Tahran'da çok nadir olan) ev yemeği davetlerine mazhar olmaya yeteceğini öğrenmiştim. Rich, ayrıca MAIN'in CEO'su ve en yakın iki çalışma arkadaşının (ne mahiyette oldukları bana kimse tarafından tatminkâr şekilde açıklanmamış) kimi

nedenlerle kurduğu mühendislik firması Uhl'nin de kurucu ortaklarındandı. İçgüdülerim -ki gerçekten sadece içgüdüydüler- o firmanın daha gizli operasyonları yürürlüğe koymak ya da belki başkanlık konumunu paylaşan üç kişinin kendi topraklarında, kendilerinin ya da varlıklı müşterilerinin, hatta devlet kuruluşlarının para aklamasına yardımcı olmak üzere kurulduğunu söylüyordu.

George Rich'i izleyerek restorandan çıktım. Ama söylediği gibi ofisine gitmedik. Asansöre binip MAIN yönetim bürolarının bulunduğu kata indik ve koridor boyunca yürüyüp yönetim kurulu toplantı salonuna geldik. Bir anahtar çıkartıp kapıyı açtı ve beni içeri aldı. Pelüş koltuklardan birini oturmam için işaret ederken, "Fikrimi değiştirdim," dedi. "Sanırım burada büromdan daha fazla mahremiyete sahip olabiliriz."

Bana arkasını döndü ve yavaşça karşı duvara doğru yürüdü. Duvarda ışıklandırılmış bir dünya haritası vardı ve üstünde ilerleyen parabolik

gölge, günün nerelerde geceye döndüğünü gösteriyordu. O haritayı incelemek üzere daha önce bir kez daha o salona kabul edilmiştim. Mac Hall'ın özel sekreteri salonu açmış ve ben o gece saat kaçta Bangkok'a telefon edeceğimi belirlerken yanımda beklemişti.

Rich parmağıyla Afrika kıtasının tepesini işaret etti. "Mısır." Sonra bana döndü. "USAID'ten gelen adamdan hikâyenin ancak amigo kızlara anlatılacak versiyonunu dinlediğini biliyorum. Ve şimdi de asıl anlatılması gerekenleri duymanı istiyorum. Çok zeki olduğunun ve yaptığımız şeyin gerçek resmini kafanda canlandırdığının farkındayım. Yakın zamanda Mısır'a, oradan da Kuveyt, Irak ve Suudi Arabistan'a gideceksin." Duraladı. O ülkelerin isimlerinin beni heyecanlandırdığını bildiğinden emindim ve bunu hazmetmem için beklemişti. "İşimizin göründüğünden, sözleşmelerde yazıyla ifade edildiğinden çok daha büyük olduğunu elbette ki biliyorsun." Biraz, öne eğilip gözlerini benimkilere dikti. "Öyle, değil mi?"

“Evet, efendim. Bunun tamamen bilincindeyim.”

“İyi. Şövalyelikle ödüllendirilmediğime göre ‘Sir’ de değilim. Onun için efendim demeyi bırak; adım George.”

Sadece gülümseyebildim; ona yüzüne karşı ismiyle hitap edip edemeyeceğimi merak ediyordum. “Tamam,” dedim.

Parmak eklemleriyle haritaya yavaşça vurdu. “Müslüman Kardeşliği hakkında bilgilendirildin.”

“Evet.”

“Son derece tehlikelidirler ve uzlaşımla, satın alınarak, yok edilerek, yani hangi yöntem işe yarayacaksa kullanılarak engellenmesi gerekir, aksi halde durdurulamaz. Sedat bunu kanıtladı. Üstlerine gittiğin zaman daha fazla destek kazanırlar. Ate şe benzin atmak gibi yani.” Karşıma bir sandalye çekti ve yüzü bana dönük halde durdu. “Ama bu senin işin değil; en azın d a n şimdilik.” Oturunca dizlerimiz

neredeyse birbirine değecek kadar yaklaşmıştı. “Haritaya bak. Ne görüyorsun?”

Kafam karışmıştı. “Mısır’ı mı kastediyorsunuz?”

“Elbette Mısır’ı kastediyorum. Ama nerede? Mısır nerede?” Dizimi okşadı. “Kalk ve daha yakından bak.”

Söylediğini yaptım. “Akdeniz ile Kızıldeniz’e kıyısı var ve İsrail’in hemen yanı başında.”

İçini çekti. “Hangi kıtada?”

“Afrika.”

“Evet, ışık yandı!” Elini başının üstüne kaldırıp olmayan bir ipi çeker gibi yaptı. “Elbette Afrika’da. Haritaya bir kez daha bak. Çoğu Amerikalının inandığının tersine, Mısır bir Afrika ülkesidir. Ortadoğu’nun bir parçası mıdır? Elbette. Ama Ortadoğu kıta değildir. ‘Orta bölge’ olarak düşünmek gerek orayı. Avrupa ile Asya’yı birbirine bağlayan bir ip. Ve genel kanının aksine, Mısır da her iki kıtayı

Afrika'ya bağlar. Şimdi sana zor bir soru: Mısır'ın ırmağı var mıdır?"

"Nil Nehri var."

"Doğru. Şimdi karşındaki haritaya bakarak Nil Nehri hakkında bana ne söyleyebilirsin?"

"Sudan'dan geçiyor..."

"Ki orası da 1956'ya kadar Mısır'ın bir parçasıydı. Bağımsızlığı Britanya tarafından verildi ve Mısır da bunu tanıdı. Öte yandan, çoğu Mısırlı bundan ötürü hâlâ öfkeli ve o devasa mülkü kendilerinin sayıyor. Nil başka nereye gider?"

"Irmağın iki kolunu dahil ederseniz, Tanganika Gölü ve daha küçük başka göllere akarak kıtanın oldukça büyük bir bölümünü kapsar."

"Aha! *Welcome to the land of Dr. Livingston I presume* {52} Bir soru daha. Bunu doğru yanıtlarsan gelip yerine oturabilirsin. Nil hangi yöne akar?"

“Kuzeye.”

“Bravo. Yani Nil’in Afrika kıtasının büyük bölümünün damarı olduğunu ve onunda kuzeye, Mısır’a doğru aktığını söylüyorsun, öyle mi? İyi. Yani Firavunlar’ın piramitlerini inşa ettiği verimli ovalar, suyun Afrika’nın büyük bölümünden taşıdığı toprak katmanlarını ya da başka deyişle toprağın yüreği ve ruhunu üstünde barındırıyor. Bu durumda Kahire sadece Afrika kıtasında değildir. Güneyden taşınıp gelen gerçek Afrika topraklarının üstünde kurulmuştur değil mi? Şimdi gel ve yerine otur.”

Oturup devam etmesini bekledim. Ama George Rich bana öylece bakıyordu. Karşımdaki adamın kariyerime atılım kazandırabilecek ya da yok edebilecek kişi olduğunu bildiğimden sözcükleri dikkatle seçmeye gayret ettim. “Vurgulamak istediğiniz şeyi anlıyorum. Mısır günümüz Arap dünyasında önemli rol oynayabilir ama aynı zamanda Afrika’ya da etki eder.” Tekrar haritaya göz attım. “Hem coğrafi, hem de toplumsal perspektif açısından köprü

konumunda. Ayrıca ekonomik ve etnik olarak da öyle." Haritaya bakmaya devam ettim. Bir şeyi unutmuştum. "Ve kesinlikle dinler açısından…"

"Çok iyi." George ayağa kalktı, ellerini arkasında kavuşturdu ve haritaya bakmaya koyuldu. "Mısır, Sudan, Etiyopya, Somali, Kenya... Bunların hepsi, birbiriyle tarihi bağları olan, hafife alınmaması gereken eski ülkeler. Yunan tarihçi Heredot, İ.Ö. 5. yüzyılda onları övgüyle anmış. Efsaneye göre, Etiyopya monarşisi - ki günümüzdeki temsilcisi Haile Selassie'dir- İsrail kralı Süleyman ve Saba Melikesi tarafından kurulmuştur. Olağanüstü yerlerdir. Hafife alınmamaları gerekir." Dini içerikli bir olgu karşısındaymış gibi ciddiyetle salladı başını. "Hayır bayım, kesinlikle hafife alınmamalıdır." Uzunca bir süre daha haritaya baktı. Sonra bana döndü. "O bölgede de muazzam miktarda petrol var, biliyor musun? Bundan eminim. Hayatımı jeoloji çalışmalarıyla geçirdim ve sana sağlığında Afrika'nın bir petrol savaşına sahne olduğunu göreceğini

söyleyebilirim.” Yerine oturdu. “Şimdi git ve Bay USAID’in söylediklerini uygulamaya koy; Mısır’a git ve orasını Ortadoğu’yu denetim altına almak için çalışma alanı olarak kullan. Ama günümüzde pek az kişinin dile getirdiği bir şeyi kabul et…”

“Mısır aynı zamanda Afrika’nın da denetim altına alınacağı yerdir.”

“Ve eğer günün birinde çocuk yapmayı düşünüyor ve onların refah içinde bir hayat sürmesini istiyorsan, Afrika kıtasının denetimimiz altına girmesi için elinden geleni yapsan iyi edersin. Ortadoğu’ya ihtiyacımız var. Doğru. Ama Afrika’ya da sahip olmalıyız.”

Yönetim kurulu salonundan çıkarken, kendimi kıvanca boğulmuş hissediyordum. Birkaç kısa saat içinde MAIN’in CEO’su ve USAID’den yüksek rütbeli bir yöneticiyle toplantıya katılmış, sonra da George Rich ile birebir görüşmüştüm. Daha önce Mısır’ın Ortadoğu kadar Afrika’nın da parçası olduğu gerçeğini hiç düşünmemiş ya da bu önemli

gerçeği jeopolitik yaklaşımlara uygulamamıştım. Pek az Amerikalının o perspektiften bakabildiğinden emindim. Kendimi bir görev adamı, çok özel bir kulübe kabul edilmiş ayrıcalıklı bir kişi gibi görüyordum.

Asansöre binip giriş katına indim ve binadan çıktıktan soma benim ofisimin olduğu Huntington Caddesi'ndeki 101 numaralı Southeast Tower'e doğru yürüdüm. Rich'in son yorumunun, anahtar olacağını düşünüyordum. Günün birinde ben de aile kuracaktım. Pahalı bir giyim mağazasının vitrinindeki mankene giydirilmiş ince beyaz çizgili takım elbiseye ilişti gözüm. O hafta içinde gelip takımı almaya kendi kendime söz verdim. Bu karar beni sanki bir şeylerden özgür kılmıştı. George Rich'in, tüm mühendislerin en saygınlarından biri olan o adamın haklı olduğunu söyledim kendi kendime; gelecek nesillerin hayrı için ticari kuruluşlarımızın istediği kaynaklara sahip olan ülkeler üstünde tartışmasız denetim kurmamız şarttı.

Takım elbiseyi aldım. Ve birkaç hafta sonra Mısır’a doğru yola çıkmak üzere uçağa bindim.

35-Kâfir Köpek

Kahire ve İskenderiye'de yerel memurların kolaylık ve işbirliği göstermemesi öfkemi gitgide daha da fazla kabartıyordu. Oraya USAID tarafından, Mısır hükümetinin Dünya Bankası finansmanını alıp kullanmasında yardımcı olacak ekonomik verileri derlemek ve ileriye yönelik tahminler içeren raporları oluşturmak üzere gönderilmiştim. İşimi düzgün yapmak için ülkenin belli bölgelerine yönelik ayrıntılı nüfus istatistiklerine ihtiyacım vardı. Bunların var olduğunu biliyordum. Ama bürokratlar bana sürekli o tür bilgilerin kamusal bilgilendirmeye açık olmadığını söylüyordu. Toplumun herhangi bir kesiminden gelen herhangi biri olmadığımı, onlar için çalıştığımı, ülkelerine milyarlarca dolar gelmesini istiyorlarsa içeriğini kesinlikle gizli tutacağım o raporları eninde sonunda bana vermeleri gerektiğini defalarca anlattım. O tür rica-tehdit karışımı yaklaşımlar Asya ve Latin Amerika'da işime yaramıştı ama görünen oydu ki Mısır'da kesinlikle etkili olmuyorlardı.

Kahire ve İskenderiye'deki çalışma arkadaşım olarak atanmış, işimi hızlandırması ve kolaylaştırması gereken memurlar bana kentlerini gezdiriyordu. Sarıklı adamların nargile içip domino oynadığı duman altı olmuş kahvehaneleri, baharat çarşılarını dolaşıyor, Nil ve Akdeniz'de tekne gezintilerine çıkıyor, tarihi yerlerdeki paha biçilmez antikalara ve mücevherlere aval aval bakıyor, litrelerce çay içiyorduk. Ama ne zaman onlara nüfus istatistiklerine ihtiyacım olduğunu söylesem, kimi güçlüklerden söz ediyor, sabırlı olmamı istiyorlardı. "Bu işler buralarda zaman alır," diyorlardı. Ya da, "Burası Amerika değil; çok eski bir ülkeyiz ve develer yavaş ilerler," diyerek işi şakaya vuruyorlardı. Onlara, memurların fazla mesaisini ödeyeceğimizi söyleyerek resmi, aradaki farkı amirlerin cebine indirmesine göz yumacağımı ima ederek gayri resmi rüşvet vermeyi önerdiğimde başlarını iki yana sallıyor ve bana bir çay daha ısmarlıyorlardı.

Sonunda çaresizlik ve öfke, en üst düzeye

gelince, çalışma arkadaşlarımın amirlerine çıkmaya karar verdim. Bu normalde ihtiyaç duyduğum insanları aleyhime çevirmemek için her zaman kaçındığım bir adımdı. Ama oradaki durum da her zamankinden daha umutsuz görünüyordu.

Yönetimin en tepelerinde yer alan, defalarca bakanlık yapmış, şimdi de Enver Sedat'ın özel danışmanlığını yapan kişiyle bir randevu ayarlanmasını sağladım. Resmi adı oldukça uzundu, ama bana kısaca Doktor Asım olarak hitap etmem söylenmişti. Harvard İşletme Fakültesi mezunuydu, Dünya Bankası ve USAID gibi kuruluşları en ince ayrıntılarına kadar tanıyordu ve işleri yoluna koyma konusunda bir üne sahipti. Bense kendi hesabıma bunun ucuza bağlanabilecek bir iş olmadığına karar vermiş ve cömert bir rüşvet ödemesi yapmaya hazırlanmıştım. Çok katlı ve modern bir binaya götürüldüm. İriyarı bir güvenlik görevlisinin eşliğinde en üst kata çıkarıldım. Siyah takım elbiseli, asık yüzlü, ince

ve uzun bir Mısırlı beni iki kanepenin bulunduğu küçücük bir odaya götürdü ve kusursuz bir Britanya aksanıyla biraz beklemem gerektiğini söyledi. İngilizce bilmeyen güvenlik görevlisi de benimle birlikte beklemek üzere karşıma oturdu. Bekledik. Aramızdaki sehpanın üstüne koyulmuş dergi yığınından *TIME*'nin eski bir kopyasını seçip okumaya koyuldum. Görevli uyuklamaya başladı. Bir de *National Geographic* okudum. Yaklaşık iki saat kadar bekledik orada. Çay falan ikram edilmedi bu kez. Doktor Asım'ın kişisel önemini, normal kanalları devre dışı bırakmama duyduğu tepkiyi vurgulamak için o şekilde davrandığından hiç şüphem yoktu ve kendimi başlangıçtakinden daha büyük bir rüşvet önermeye hazırlamıştım.

Sonunda ince, uzun boylu Mısırlı gözüktü. Özür dilemeye gerek bile duymadan beni uzun bir koridordan geçirip, o modern binadan çok Firavun Tut'un mezarına yakışacak masif ahşaptan yapılma bir kapının önüne götürdü. Açtı. Karşımdaki mekânın muazzamlığı karşısında şok olmuştum; en kaprisli firavunu

bile memnun etmeye yetecek kadar şatafatlıydı. Eski Mısır ile modern Park Avenue tarzlarının bir karışımıyla dekore edilmişti. Antik papirüs ruloları Picasso vazolarıyla yarışıyordu. Modern tasarımcıların elinden çıkma mobilyalar İran halılarının üstündeydi.

Koyu renk takım elbise giymiş, altın sim işlemeli kravat takmış olan Doktor Asım, devasa bir masanın gerisinde kamburunu çıkarmış oturuyordu. Yüzü kavun gibi dolgundu ve yumuşaktı. Tel çerçeveli, Benjamin Franklin'inkilere benzettiğim bir gözlük takmıştı. İçeri girdiğimde başını kaldırıp bakma zahmetinde bulunmadı. Uzun ve zayıf adam yürüyüp çıktı. Doktor önündeki evrakla işini bitirmiş gibi yapana dek, kapının kenarında dikildim. Sonunda başını kaldırıp bakışlarını bana yöneltti. Bir el hareketiyle masasının önündeki koltuğu gösterip, "Oturun," dedi ve dikkatini başka bir evraka yöneltti.

Aklım karışmıştı ve kendimi adam yerine konmamış hissediyordum. Koşulları

zorlayabilirdim ama bu aşırıya kaçmak olacaktı. Adam ülkesine yardım etmek üzere para ödenen prestijli bir firmayı temsil ettiğimi unutmuş olabilir miydi?

Bana çok uzun gelen bir süreden sonra yerinde doğruldu ve gözlüğünün üstünden baktı. Beni yemek masasının üstünde uçan bir böceği süzen biri gibi inceliyordu. Sonra yapmak için tüm enerjisini yoğunlaştırması gerekiyormuşçasına bir hareketle elini masanın üzerinden uzattı. Tokalaşmak için yerimden kalkmam gerekmişti.

Şaşkınlığım öfkeye dönüşüyordu. Duygularımı bastırdım ve kendimi gülümsemeye zorladım. Yerel eğilimlere uymaya çalışarak Doktor'a beni kabul ettiği için sonsuz teşekkürlerimi sundum.

Bu tür nezaket girişimlerimi topyekûn görmezden gelerek ve Mısır geleneklerinde olduğunu bildiğim selamlama faslını geçerek doğrudan ne istediğimi sordu.

Yol yordam bildiği şüphesiz olan bir diplomatın beni aşağılamak istediği açıktı. Hem de alenen, pervasızca ve özellikle hissettirmeye çalışarak. İçimden kalkıp oradan gitme isteği taşıyordu ama buna direndim. Boston'daki Prudential Tower'in tepesinde yer alan Mühendisler Kulübü'nde, sonra da George Rich ile MAIN'in yönetim kurulu salonunda olduğumu düşündüm. Bu birden rahatlamama yol açmıştı. Adamın küstahlığına karşılık ben de onun ülkesini sömürmekle görevlendirilmiş bir ET olduğum bilinciyle donatılmıştım. Onun küçük zaferlerine, *büyük darbeyi* vuracak tarafın biz olduğumuzu düşünerek katlanabilirdim. Bu küçük çarpışmadan karşımdaki kişi galip çıkabilirdi ama savaşı kazanan ben olacaktım. Yerimde gevşedim, yüzüme yapıştırdığım sahte gülücük yerini gerçek olana bıraktı. "Nüfus verileri."

"Özür dilerim; anlayamadım."

"Nüfus verilerine ihtiyacım var." Yaşadığım çelişkili durumu olabildiğince kısa bir şekilde

ifade ettim. Sonunda, "Anlayacağınız gibi, insanlarınız benimle işbirliği yapmazsa ülkeniz başkanınızın talep ettiği onca parayı alamayacak," diyerek bitirdim.

Doktor Asım yumruğunu masaya indirip ayağa fırladı. Cüssesi bürosununkiyle orantılıydı. Az önce oturduğu koltuk duvara çarpıp durana kadar geriye doğru savruldu. Şaşılacak derecede alçak, kontrollü ve tepkisiyle çelişen bir sesle, "Milyarlarca dolarınız benim umurumda bile değil," dedi. "Genç adam -ki bunu ancak en küçük oğlumla aynı yaşta olabileceğinizi tahmin ederek söylüyorum - bana cevap verin: Size buraya öylece gelip dayatmalarda bulunma hakkını veren nedir?" Olası bir yanıtımı geçiştirmek için elini havada salladı. "Sana birkaç şey söyleyeyim. Ülkende yaşadım. Tüm o şık şehirlerinizi, arabalarınızı ve evlerinizi bilirim. Bizim için ne düşündüğünüzü de biliyorum." Ellerini masanın üstüne koyup bana doğru eğildi ve gözlerimin içine baktı. "Harvard'da bana kaç kişinin yurdumda deve sürüp sürmediğimi sorduğunu biliyor musun?

Harvard'da! Sizin aptallığınız inanılır olmanın ötesindedir. Ulusunuzun miyopluğu da! Biz Mısırlılar binlerce, on binlerce yıldan beri dünya yüzündeyiz. Siz toprak olduktan sonra da burada olmaya devam edeceğiz." Koltuğunu çekip yerine oturdu, soluğunu (olasılıkla aynı anda benim de yaptığım gibi) iç geçirir gibi koyuverdi, sonra dikkatini tekrar masasının üstündeki belgelere yoğunlaştırdı.

Orada öylece, kendimi MAIN yönetim kurulu odasındaki anlara bir kez daha yoğunlaştırmaya çalışır halde kalmıştım. Ama onun yerine Endonezya'daki bir anım sarmıştı benliğimi. Ülkenin lisanını bildiğimden haberdar olmayan devlet memurlarından biri, en rafine çaylar ikram edilirken gülümseyerek konuşuyor, beni aşağılıyordu. Bunu anımsayınca yerimde dikleştim; karşımdaki adamı kendi oyununda yenecektim.

Sonunda başını kaldırıp bana gözlüklerinin üstünden baktı ve elini sallayıverdi. "Gidin."

"Ama..."

Yumruk masaya bir kez daha indi. Ama Doktor Asım bu kez ayağa kalkmamıştı. İnsanın aklını karıştıracak kadar sakin sesiyle bana, “Şunu hiçbir zaman unutmayın,” dedi; “Siz bir kâfir köpeksiniz. Bakışları Harvard’da edindiğini sandığım ve kararlılık yansıtan tavırla gözlerime kenetlenmişti. “Kâfir köpek.” Sözcükler ağzından acı verecek kadar yavaş çıkıyordu. “Şimdi gidin. Sedat ve Allah izin verirse, nüfus verilerinizi alacaksınız.”

Bilgi günler sonra ulaştırıldı bana. Gayet sıradan bir şekilde, sarı bir zarf içinde ve verir vermez motosikletiyle tozu dumana katarak uzaklaşan bir kurye tarafından getirildi. Zarfa nereden ve neden geldiğine dair herhangi bir not iliştirilmemişti ama içinde ihtiyacım olan her şey vardı. Ve onun için kimseye para ödemem gerekmemişti.

Sayfalar dolusu sıkıcı rakamlar üstünde çalışırken o birkaç sayfalık belgenin neden o kadar çabayı gereksindirdiğini düşündüm. O istatistikleri vermemekte direnmenin mantıklı bir

nedeni olabilir miydi? Aklıma gelen tek açıklama Mısırlılar'ın İsrail hava hücumundan korkmasıydı. Ama nüfus verilerinin İsrail'in işine ne şekilde yarayacağını düşünemiyordum. Onların bu bilgileri, hatta uçaklarını ve füzelerini yönlendirmeye yardımı olacak her türlü veriyi çoktan elde ettiklerinden emindim. Bombalar bir banliyö yerleşiminin sonraki 20 yılda fazladan 100 bin ya da 110 bin kişiyi barındıracağı düşünülerek yönlendirilmezdi.

Ve sonra Doktor Asım'ın sözlerini anımsadım. Ben kâfir köpektim. Mısırlılar benim yurttaşlarımdan çok azının haberdar olduğu bir şeyi biliyordu: Doktor Asım'ın bana sağladığı türden bilgileri, imparatorluk kurmak için kullanıyorduk. Biz ET'lerin ekonomiye yönelik raporları, Haçlılar'ın kılıcından çok daha etkili silahlara dönüşüyordu. İsrail bombaları halk içinde panik ve karmaşaya yol açarak, devlet yetkililerini onlara taviz vermeye zorlayarak amacına ulaşıyordu. Ama asıl tehlike benim gibi insanlardı. O kargaşadan yararlanan, korkuyu belli yönlere kanalize eden, verilen tavizlerin

arkasındaki kişilerin memnun edilmesini, ya da hiç değilse gelecekteki bombardımanlardan kaçınmalarını sağlayacak dersi almalarını mümkün kılacak kişiler, biz ET'lerdik. En üst düzeyde şımartılıp pohpohlanmamız gerekirdi, çünkü kümenin en tepesinde oturan bizlerdik. Doktor Asım gibilerinin bu durumu kabullenmek ya da işini kaybetmek dışında başka seçeneği yoktu. Ve adam da o nedenle benden o derece tiksinmişti.

36-İran: Otoyollar ve Kaleler

O günlerde dünyanın her tarafını dolaşıyordum. Doktor Asım'ın sözleri de bana eşlik ediyordu. Duygularım savunma isteğinden öfkeye dönüştü ve sonra onun gururlu bir kültürden gelen, Cleopatra'nın saray erkânının Sezar karşısında boyun eğmek zorunda kalması gibi bir durumda kalmaktan nefret eden onurlu bir adam olduğunun bilincine vardım. Yerinde ben olsam daha da kabalaşabilirdim.

Ülkemin modern dünyanın Roma'sı olabileceğini ama bunun yerine kendi kargaşamızdan geçmekte olduğumuzu anlamıştım. Bir kendi kendini sınama çağı içinde büyümüştüm. Benim neslimi derinden etkileyen bir dizi olay yaşamıştık: Watts ve Detroit ayaklanmaları, Wounded Knee olayı, César Chávez'in ve Birleşmiş Tarım İşçileri'nin ilerleyişi ve başka niceleri. Hepsinin yanı sıra, ABD'de yaşanan ve topluma çok daha az duyurulan azınlık başkaldırı hareketleri. Bu olayları İngiliz efendilerinin egemenliği altında

benzer baskılar yaşamış olan atalarımınkine eşdeğer tutmuştum. Tutkuyla güdüm bulan haysiyetleri onları silaha sarılmaya yöneltmişti. Siyahlar, Kızılderililer, İspanyol kökenliler, şirketokrasi tarafından güven duyulmayacak, devleti yıkma girişiminde bulunan kişiler olarak etiketlenmişti ve atalarım da Britanya'nın imparatorluk kurucularının gözünde haindi. Ama şimdilerde genç insanlar azınlık liderlerine kahraman gözüyle bakıyordu ve geçmişte yabancı efendilere karşı haklarını savunan insanlar bizim kurucu atalarımızdı.

Benim olduğum yerse belliydi: İki dünya arasında sıkışıp kalmış, bir taraftan özgürlük savaşçılarına sempati duyarken, öte taraftan *İmparatorluk* kumandanlarına hizmet eden bir adam. Ve olaylar da bu çeli şkiyi güçlendirmek ister gibi gelişiyordu. Sık sık İran'a gidiyor ve Şah için çalışıyordum.

Biz ET'ler Şah'ın portresini, ülkesini İsa'dan üç yüzyıl önceki Dara ve Büyük İskender zamanlarında temsil ettiği uygarlık çiçeğinin

yetişmesi için verimli hale getirmeye çalışan kararlı bir hükümdar, muazzam petrol rezervlerini MAIN gibi şirketlerin uzmanlığıyla birleştirip ihtişam düşlerini gerçekleştirecek bir adam olarak çizerdik. Öyle bir değişimden demokratik, eşitlikçi bir toplum yaratacağına insanları bir şekilde ikna etmişti.

Şah'ın hükümetlerine, Amerika karşıtı düşüncelerin kimi *iddialarda* dayanak bulduğu ve dal budak sardığı Rusya, Libya, Çin, Küba, Panama, Nikaragua gibi ülkelerdekine alternatif olarak önereceğimiz strateji, temelini Şah'ın 1962'de yaptığı büyük toprak reformunda bulacaktı. O ve elbette biz, kapsamlı sosyoekonomik reformları başlatacak gibi görünen bir program olan Beyaz Devrim'i uygulamaya koymuştuk. Şimdi geriye bakınca ürperiyorum, çünkü biliyorum ki o şeyin Beyaz değil 'Aklanmış' devrim olduğunu yüreğimizde hissediyorduk. Şah'ın gücünü en üst düzeye taşımak için yapılmış bir manevraydı. Yüzeyde İran bir Hıristiyan-Müslüman işbirliğiydi. Ama gerçekte, ABD'nin Ortadoğu'daki egemenliğine

vekâlet etmek üzere tasarlanmıştı. Tamı tamına Doktor Asım'ın Mısır'ın başına gelmesinden korktuğu şeydi. Ayrıca George Rich'in Amerika'nın gelecek nesilleri için Ortadoğu ve Afrika'yı denetlemesi gerektiğini savunurken vurguladığı türden bir sonuçtu.

MAIN'in İran'da sözleşmeyle bağlı görevleri 1974'ten sonra dikkate değer şekilde arttı. Petrole çılgınca yükleniliyordu. Emir el altından verilmişti: OPEC'i getirip bizim ağıla bağlayın, onları *İmparatorluk"* un uşağı yapın.

İşim kritikti. Planlamacılar ve mühendisler varlıklı **İ**ranlılar'ın daha öte refaha ermesini ve gerekli sınai, ticari ve askeri büyümeyi ateşleyecek muazzam miktardaki enerjiyi sağlayacak elektrik sistemlerini tasarlayabilmek için bölgesel gelişim raporlarına gereksiniyordu ve bunu sağlayacak kişi de bendim. O varlıklı zümrenin hoşnutluğu (ve elbette petrolün kesintisiz akması) Şah'ın hükümranlığının anahtarıydı.

MAIN'deki patronum Bruna Zambotti,

"Tahran'dan Kerman'a uçacaksın," dedi. "Kerman, Büyük İskender'in tarihi yürüyüşüne başladığı ünlü tuz çölü Lut'ta bir vahadır. Bir gizli zevkler vahası. Bugün uyuklama halinde bir balıkçı köyü. Yarın Riviera ile rekabet edecek."

Tahran'dan Kerman'a gidecek olan küçük uçağa binmek üzere iki MAIN mühendisiyle buluştum. Yaz ortasıydı; akşam üstü olmasına rağmen hava boğucuydu. İndiğimiz küçük yerleşim, zamanın unuttuğu bir yer görüntüsü veriyordu. Gölgelerde aylakça dolaşan birkaç çocuk ve ihtiyarın dışında sanki kimse yaşamıyordu orada. Gizli zevkler toz ve pislikle bir şekilde örtülmemişse, kesinlikle benim erişimim (ya da düş gücümün) dışındaydı. Kendimizi ter içinde kasabanın en iyi oteline atıp kayıt yaptırdık. Lobi küçük, kasvetli ve herhangi bir mobilyadan yoksundu. Kayıt masasının arkasındaki genç adam teras barda soğuk bira servisi yapıldığını söylemekten mutluluk duyuyordu. Her birimizin -hiç beklemememize rağmen banyosu olan- ayrı birer odası vardı.

Yarım saat sonra barda buluşmayı kararlaştırarak dağıldık.

Odam beklediğim gibi az eşyalı ama umut verecek kadar temizdi. Pencere tipi, gürültülü ama iyi çalışan bir klima olduğunu da görünce rahatladım. Ama banyoya girince rezervuarın çalışmadığını anladım. Klozetin yanında iki kova duruyordu. Daha büyükçe olan baş seviyesi üstündeki minik musluğun altında durduğundan, onun duş vazifesi göreceğini düşündüm; küçük ve paslı olansa tuvalete su dökmek için kullanılıyor olmalıydı.

Duş almak için soyunup klozetle duvarın arasındaki daracık yerde dikildim. Duş perdesi yoktu; musluğu çevirince az miktarda su beni ıskalayıp klozete döküldü. Lavabonun üstüne doğru eğilirsem sabunlanıp durulanacak kadar ıslanmayı başarabilirdim. Duş olarak hizmet etmesi amaçlandığı anlaşılan bu düzeneğin bir elemanı da banyonun zemininde öteki uçta bulunan ve suyun akıp gittiği delikti. Bruno'nun o vahayı en son ne zaman ziyaret ettiğini merak

ediyordum.

Aldığım duştan sonra kendimi şaşılacak kadar zinde hissederek etkileyici çöl manzarasına bakan terasa yerleştirilmiş dört paslı demir masa ve bir düzine sandalyeden oluşan bara çıktım. Mühendislerden biri, Frank, benden önce gelmişti ve masanın üstünde bira dolu üç bardak duruyordu.

“Tek çeşit var,” dedi. “Sen de herhalde onu seçerdin.”

On beş dakika kadar bekledik, sonra öteki iş arkadaşımızın biraz kestirmeye karar verdiğini düşündük. Biraları ertesi gün yapacağımız yolculuğun şerefine kaldırdık. Bardakları masaya koyarken James de geldi. Ayaklarını sürüyerek bize doğru yürürken sırılsıklam olduğunu görmüştük. Yolculukta giydiği gömlek elindeydi. Ve ondan da sular sızıyordu. Gömleği masaya çarpıp boş sandalyeye oturdu ve birasını bir dikişte içti.

Frank, “Ne oldu?” diye sordu.

“Tuvaletimi yapmam gerekti,” dedi James. “Rezervuar çalışmıyordu. O lanet olası kovayı gördüm ve musluğu açtım. Yanlış muslukmuş. Duştan gelen suyla sırılsıklam oldum.”

Sonunda kahkahalarımız dinince Frank, çöl sıcağının gömleği birkaç dakikada kurutacağını söyledi.

“Ben de öyle düşündüm,” dedi James. “Yoksa o ıslak şeyi böyle şık bir bara neden elimde getireyim ki?”

Ertesi sabah aslında mühendis olan ama bize hem çevirmenlik, hem de şoförlük yapacak iki İranlı, bir cip ile bizi almaya geldi. Onlar öne otururken biz arkaya tıkıştık. En genç olduğum için bana ayağımın altından geçen şaftın üstündeki orta koltuk düştü. Bizi yüksek platodaki çölden Basra Körfezi kıyısına götürecek olan toprak yolda ilerlerken, İranlı mühendis eski kervanların güzergâhını izlediğimizi anlatıyordu.

Bize döndü. “Bu çöl yurdumuz için her

zaman hem lanet, hem de ihsan olmuştur. Atalarımı düşmanlarından korudu ama kendi ülkelerinin başka yerlerine ulaşmalarını da olanaksız kıldı. Şimdiyse her zamankinden daha önemli. Lut Çölü, sizin Ortadoğu dediğiniz yeri, Avrupa'yı ve Afrika'yı Asya'dan ayırıyor. Ayrıca Sovyetler Birliği ile Basra Körfezi arasında doğrudan bir güzergâh seçeneği sunuyor. Haritaya bakın. Ruslar'ın ülkemizi işgal etmek istediğini biliyorsunuz. Üstünde olduğumuz hat onların ordusu için otoyola dönüştürülecek." Eliyle bir yeri işaret etti. "Tam buradan devasa bir petrol boru hattı geçecek. Dün gece konakladığınız küçük yerleşim, Bandar Abbas tahkimatlı bir komünist kalesine dönüşecek. Jetler, füzeler, nükleer denizaltılar, uçak gemileri... Hepsi buraya yığılıp dünyanın en önemli petrol yolunu kontrol edecek."

Frank, James ve ben birbirimize baktık. "Anlaşıldı," dedi James. "Burada bizi bekleyen epey iş var. Kendinizi baskı altında hissetmeyin dostlar. Tek yapmamız gereken dünyayı komünizmden kurtarmak."

İranlı, “Bizim için -yani siz Amerikalılar ve biz İranlılar için- asıl önemli olan bunu önce sizin yapmanız. Bu askeri otoyolu kurmalı ve Bandar Abbas’ı bizim tahkimat ettiğimiz kalemiz haline getirmeliyiz.

Frank, “Biz de zaten bunun için buradayım,” dedi.

İranlı mühendis devam etti. “İranlılar’ın Arap olmadığını aklınızdan hiç çıkartmayın; biz Fars soyundanız, Aryan’ız. Müslümanız ama Araplar tarafından tehdit ediliyoruz. Yüzde yüz sizinleyiz.”

Çöl, Peter O’Toole’nin *Arabistanlı Lawrence* filminde boğuştuğu uçsuz bucaksız kum dalgası değildi. Göz alabildiğine uzanan kızıl, mor ve bordo dağları tekdüze olmanın çok ötesindeydi. Bence Bruno’nun söylediği kadar güzel ve görkemliydi. Ve insana ilham veriyordu. Yüzlerce insan ve deveden oluşan kervanların o toprakları geçtiğini neredeyse görebiliyordum.

Cipin kliması bile insanın üstüne çöken

sıcağın boğuculuğunu hafifletemiyordu. Mühendislerin boru hattı, izale hattı ve yol yapımı için önemli zemin koşullarını incelemesi için defalarca durmuştuk. Tekrar bindiğimizde aracın içi önce serin geliyor, sonra güneş etkisini acımasızca gösteriyordu. Bir seferinde çevresini düşmanca sarmış bir denizin ortasındaki huzurlu ada örneğine tamı tamına uyan küçücük bir vaha yerleşiminde çay ve hurma molası verdik.

Vahadaki minicik köyü terk ettikten kısa süre sonra aracın içi korkunç bir kokuyla doldu.

Frank, “Bir şey yanıyor!” diye bağırdı.

Sürücü aracı yolun kenarına yanaştırıp frene köküne kadar bastı. İranlı mühendis, “Herkes dışarı!” diye emretti.

Kapıların hepsi aynı anda açıldı, herkes dışarı fırladı. Ben hariç. Ayağımı yerden çekemiyordum. Bacaklarım felç olmuştu.

“James, “Acele et!” dedi. “Derdin ne senin?”

Hiçbir fikrim yoktu. Olanca gücümle

çabalıyordum ama ayaklarım beynimin gönderdiği emirlere uymuyordu. Panikleyerek ayaklarımı üstünkörü bağlanmış botlarımdan çekmeye çalıştım. Neyse ki ayaklarım bu kez doğru tepki vermişti. Kendimi dışarı attım ve çöl kumları üstünde sendeleyerek yürüdüm.

Meraka kapılan Frank dikkatle yaklaşıp aracın içine baktı. Ve gülmeye ba şladı. "Ayakkabılarının kauçuk tabanları erimiş ve şaftın üstündeki halıya yapışmış. Daha önce de çalışırken ısınan motor gördüm ama madalyayı bu alır!"

Biraz çaba gerektirdi ama ayakkabılarımı yanık suni halıdan ayırdık ve yola devam ettik. Bandar Abbas'a güneş batmaya başlarken vardık.

37-İsrail: Amerika'nın Hazır Kıtası

Hürmüz Boğazı'nda 1971'de Britanya'nın çekilmesiyle kurulan, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Bahreyn ve Katar'ı üstünde barındıran, Arabistan Yarımadası'nın karşısına düşen yakasında yer alan Bandar Abbas, dünyanın en stratejik koridorlarından birine hakim konumdaydı. Bir zamanlar Arap Denizi'ne çıkan gemilere saldıran acımasız korsanların üssüydü. Günümüzdeyse kıyılarının hemen açığından dünya petrolünün büyük bölümü geçer.

Ben gittiğimde hâlâ küçük, fakir bir köydü ama körfeze olan kıyısında, burayı bir askeri-sanayi merkezine dönüştürebilecek danışmanları çekmenin gereği olan son derece modern bir otel barındırıyordu. Biz beşimiz otelin ilk müşterilerindendik.

İranlı mühendis, "Beş sene sonra gelirseniz burayı tanıyamayacaksınız," dedi. "Öyle ya da böyle değişecek. Ya siz yapacaksınız bunu ya da Ruslar."

Birbirimizden ayrıldıktan sonra bir puro aldım ve gecenin içine doğru tek başıma yürüyüşe çıktım. Kıyıya yöneldim. Yeni inşa edilmiş bir iskele sığ körfezin ortasına doğru belki altı yüz metre kadar uzanıyordu. Ay yoktu ama gökyüzü yıldızlarla ışıl ışıldı. Körfezin üstünden bir esinti koptu. Havaya işlemiş olan çürük balık kokusu purom yanıyor olmasına rağmen burnuma kadar gelmişti. Karanlık suların ötesine bakarak, karşı yakada neler olduğunu düşündüm. Suudi Arabistan'ı çevreleyen ülkeler hakkında pek az şey bildiğimi o zaman anladım. Yolun dörtte üçünü almıştım ki aniden durdum. İskelenin ucunda kızıl bir ışıltının kavis çizerek yükseldiğini, sonra tekrar aşağıya indiğini gördüm. Hiç kıpırdamadan durmuş, kendi kendime hemen otele dönmem gerektiğini söylüyordum. Ama kapıldığım garip merak orada öylece durmama neden oluyordu. Bir adım daha attım. Gözüm karanlığa alışınca hayaleti andıran bir gölge seçmeye başlamıştım. Puromu kaldırdım; kızıl ışıltı hareketimi aynadaki yansımasıymış gibi

izledi. Oradaki her kimse, puro içiyordu. Ve benimle eğlenir gibiydi. Elimi indirdim. O da aynısını yaptı. Merakım gitgide artıyordu. Korkum dağılmıştı. Bir hırsız avının üstüne çullanmak için iskelenin ucunda beklemezdi elbette. Öyleyse oradaki kimdi? Aklıma hemen Ruslar geldi. Ama onlardan birinin gecenin o saatinde orada işi neydi ki?

Adımlarımı dikkatle atarak ilerledim. Kararlı bir tavır takınmaya çalışıyordum. Ve elbette güçlü görünmeye de. Adamla aramızda on beş metre kadar kalmıştı ki, aklıma onun da benim varlığımdan ötürü tedirgin olabileceği geldi. Yavaşladım.

Öksürdü.

Durdum.

Adam bir şeyler söyledi. Arapça ya da Farsça idi, hangisi olduğundan emin değildim.

Son derece yavaş şekilde, “Anlamıyorum,” dedim.

"Amerikalı mısınız?" diye sordu. "Amerikalısınız, değil mi? Yürüyüşünüzden ve aksanınızdan bunu çıkartmam gerekirdi. İngilizcem oldukça iyidir."

"Evet, Amerikalıyım."

"Ben de Türküm. Sizinle aynı otelde kalıyorum. Lütfen gelip bana katılın."

Ona doğru yürüdüm. El sıkıştık. Adı Nesim idi. Puro değil, ince sarılmış yaprak sigarası içiyordu.

"Ben üniversitede profesörüm," dedi. "Eski ticaret yolları üstüne yazacağım kitap için araştırma yapıyorum. O güzergâhları izleyerek İstanbul'dan buraya kadar geldim."

Bir süre İran'la ilgili izlenimlerimizden konuşt u k . Şah'a duyduğu tiksintiyi hiç saklamıyor, ondan 'diktatör kral' olarak söz ediyordu. O ülkede Şah'ı eleştiren biriyle ilk kez karşılaşıyordum. Hükümdarı alaşağı etmek isteyen bir yapılaşma olduğunu seziyordum ama tanıdığım İranlılar'ın hepsi Şah hükümetinin bir

kolu için çalışıyordu. Karşımdaki adamsa çok farklıydı. Her şeyden önce çok bilgili olduğu belliydi ve inandığı şeyleri dile getirmekte en ufak çekingenlik göstermiyordu. Kendine bir dinleyici bulmuş olmaktan mutluluk duyduğunu düşündüm. O iskelenin ucunda karşılaşmayı umduğu son şey sözlerine kulak vermeye hazır bir Amerikalıydı herhalde. Belki gecenin, belki konuşmanın yapıldığı yerin, belki de yolculuğun yorgunluğuyla kendimi dikkat ve ilgiyle Nesim'in söylediklerini dinler halde bulmuştum.

"Hepiniz diktatör tarafından kandırılıyorsunuz. Eh, aslında hepiniz değil. Başkanınızın ve ülkeyi yöneten öteki insanların gerçekleri bildiğinden eminim. Ne de olsa onların uzmanlığı da bu. Kandırma. Liderleriniz emperyalizme olan bağlılıklarını sizden saklıyor. Hiç değilse saklamaya çalışıyor. Toparladıkları parayla, insanları yozlaştırmak ve yolsuzluğa sevk etmek için neler yaptıklarını sizden saklıyorlar. Haksızlığa uğramışlara, ezilmişlere yardım etmekle böbürleniyorlar ama o arada varlıklıları korudukları gerçeğini gizliyorlar."

Sigarasından uzun bir nefes çekti. “Maske gerisinde yaşayan bir ulussunuz siz.”

Birkaç kez ABD’yi savunmak ve kendimi haklı göstermek için sözünü kesme isteği duydum ama yapmayıp dinledim. 1973 Yom Kippur Savaşı’nı kastederek, “Mısır ile Suriye neden İsrail’e saldırdı?” diye sordu Nesim. “Çünkü başka seçenekleri olmadığını hissettiler. İsrailliler’in Araplar’a karşı işlediği suçlar ya da oluşturduğu tehdit hakkında, halkınızın en ufak bir fikri bile yok. Yoksa o bir Amerikan savaşıydı ve İsrail de cepheye sürülecek bir hazır kıta mıydı? Filistinliler’den Dar ül İslam diye bildikleri toprakları çalıp Yahudiler’e teslim etmek yetmedi size. Daha da fazlasını almaya devam ettiniz. Zenginliğinizi, Yahudilerin onlar için bir anayurt oluşturduğunuzu düşünmesini sağlayacak şekilde kullandınız. Müslümanların burnunu tarihin taşıyıp getirdiği pisliğe sürttünüz. Süslü demokrasi şarkıları söylersiniz. Ama biz sizin demokrasiden ne anladığınızı, CIA burada Musaddık’ı devirdiği zaman kavradık. İsrail meselesinin demokrasiyle ya da

Hitler'in kurbanı olmuş insanları korumakla alakası yok. Petrol için işkence yapıyor, yalan söylüyor ve çalıyorsunuz."

Sigarayı tutan sağ elini yüreğinin üstüne koydu. "İsrail'deki Yahudiler için üzülüyorum. Gerçekten üzülüyorum. Filistinli olmadığıma göre öyle hissetmemde bir engel yok. Sınırlarınızı Türkiye'ye doğru genişletme sevdasına girdiğinizde çıkacak bir savaşta, onları öldürebilirim herhalde ama yine de onlara karşı iyi duygular besliyorum. Orduların önü sıra güdülen koyun gibi onlar. Her biri birer kalkan. Bundan ötürü suçlanması gereken de siz Amerikalılar'sınız . Şirketleriniz petrolü hortumlarken bir yandan da siz Yahudiler'i ailelerini kurban vermeye teşvik ediyorsunuz. Müslümanlar'ı oldukları yerde zapt edebilmeleri için onlara nükleer başlıklı füzeler veriyorsunuz. Ordularını finanse ediyorsunuz. Filistin halkınınsa bir avuç yurtsever dışında ordusu yok, bir devletleri, üstünde yaşayacakları bir ülkeleri yok."

Nesim bir an için duraladı ama ben yine sözünü kesmedim.

"Size göre İsrail hakimiyet demek, petrolün denetim altında tutulması demek. Yahudiler içinse bir düş, yanılsamadan öte gitmeyecek bir serap olduğu anlaşılacak. Ama Filistinliler için boşaltmak zorunda bırakıldıkları vatan anlamına geliyor. Araplar oraya Arap toprakları üstünde kurulmuş bir düşman kalesi olarak bakıyor. İsrail dünyanın her tarafındaki Müslümanlar için bir hakaret, bir aşağılama, hepimizin sizden nefret etmesi için yeterli bir neden."

38-Irak-İran Savaşı: Bir Başka ET Zaferi

Nesim'i otuz yıl sonra tekrar anımsadım. 2004 yılının bir Haziran gecesi Nepal ve Tibet'e gitmek üzere aktarma yapacağım Katar'a iniyordum. Basra Körfezi'nde, Bandar Abbas'ın tam karşısında yer alan Katar, ekonomik tetikçi olduğum günlerde adını neredeyse hiç duymadığım bir ülkeydi. Uçağın camından dışarıyı seyrederken güneşin Yunanistan, Türkiye, Suriye, Irak ve İran'ın üstünde alçalışını izlemiştim. Uzun kış gecelerinde bana *Odyssey'i, Bin Bir Gece Masalları'nı* ve İncil'i okuyan büyükannemi anımsadım. Uçağım Homeros'un büyük maceraperesti Odysseus'un dolaştığı adaların, Nuh'un gemisini inşa ettiği dağların üzerinden geçip, Babil'in asma bahçelerini, insanoğlunun kurduğu ilk kentleri ve çiftlikleri, yazıya dökülen en eski lisanı üstünde barındırmış olan toprakların hava sahasına girmişti. Tekerleğin ve modern matematiğin keşfedildiği yerler altımda uzanıyordu. Aslan Yürekli Richard'ın hücum ettiği ve Selahaddin Eyyubi'nin savunduğu

kalelere dair dinlediğim öyküler doldurmuştu. Sonra düşüncelerim Nesim'e odaklanıverdi.

Yaptığı kehanetin gerçekleşmesi fazla zaman almamış, doğruluğunu tarihin süreci düşünülürse göz açıp kapayana kadar kanıtlamıştı. O kısa zaman içinde, ben bile onun dile getirdiği aldatmacaları anlatan bir kitap yazmıştım. Nesim'in İranlı diktatörü devrilmiş, yerine radikal mollalar gelmişt i . İsrail daha da saldırganlaşmış, ABD ise onu her hareketinde desteklemişti; Filistinliler acı çekmeye devam etmiş, Usame bin Ladin gibi kimileri ev yapımı bomba kuşanmış tek bir insanın neler yapabileceğini göstermişti. ABD binlerce bilinmeyen eylemi ve açıktan açığa giriştiği kimi eylemlerin acımasızlığını göstermişti ki bunların arasında Panama, Haiti ve Sudan da vardı. Sonra 11 Eylül, Afganistan ve Irak gelmişti. Biz insanlar geçen onca yüzyıla rağmen kendimizi bu gezegen üstündeki kardeşlerimizi boyunduruk altına alma ve katletme güdüsünden kurtarmayı becerememiştik. Kanlı Haçlı Seferleri

geçmişe yapılacak bir gönderme olmaktan çıkmıştı.

Soluğum kesilmişti; büyük bir isteksizliğe yenik düşmüştüm. Stealth hayalet uçakları on yıldan biraz uzun bir süre sonra Irak'ı ikinci kez bombalarken ve dünya olanlara seyirci kalırken, ABD tüm Müslümanların Yeni Haçlı Seferi olarak nitelendirdiği şeye girişmişti. Yaratılan şok ve korkuyla karışık saygı her ne kadar askeri şiddeti daha önce bilinmedik düzeylere taşıdıysa da, benim bakış açımdan bu sadece Washington tarafından dünyanın en büyük petrol rezervlerinin gardiyanlarını dize getirme planının kaçınılmaz saydığım adımıydı. Saddam, benim Suudi Arabistan'daki ET çalışmalarımın -ister denetim altında tutma, ister ortadan kaldırma yoluyla- halledilmesi gereken bir sonucuydu.

Washington 1980'ler boyunca Saddam'ı İran'a karşı girdiği savaşta desteklemişti. O bizim için sadece Şah'ı deviren, elçiliğimize dalıp Amerikalı rehineleri aşağılayan,

şirketlerimizi kapı dışarı eden Ayetullah'a karşı kullandığımız bir intikam aracı değil, dünyanın ikinci büyük petrol rezervinin üstünde oturan kişiydi. ET'ler onun üstünde çalışmıştı. Ona milyarlarca dolar vermişlerdi. Bechtel onun için İranlılar'ı, Kürtler'i ve Şii asileri öldürmekte kullanacağını bildiği sarin ve hardal gazı üretecek kimya tesisleri yapmıştı. Adama savaş uçakları, tanklar, füzeler vermiş ve bunları kullanacak personelini eğitmiştik. Suudiler'e ve Kuveytli yetkililere Saddam'a 50 milyar dolar borç vermesi için baskı yapmıştık.

Irak'taki olayların gelişimine baktıkça, bana ve öteki iki MAIN çalışanına Kerman'dan Bandar Abbas'a giderken eşlik eden İranlı mühendisin sözlerini hatırlarım: 'İranlılar'ın Arap olmadığını aklınızdan hiç çıkartmayın. Biz Fars soyundanız, Aryan'ız. Ama Araplar tarafından tehdit ediliyoruz. Yüzde yüz sizinleyiz.' Ama nasıl olmuşsa birden çıngar kopmuş, İranlılar kötü adam, Saddam adlı bir Arap bizim dostumuz haline dönüşmüştü.

Sekiz yıllık İran-Irak Savaşı modern çağlar tarihinin en uzun, en masraflı ve en kanlı savaşı olmuştur. 1988'de bitene dek bir milyondan fazla insanın ölümüne yol açmıştır. Her iki ülkenin de köyleri, çiftlikleri ve ekonomisi harap olmuştur. Ama şirketokrasi yeni bir zaferin tadını çıkartmaya koyulmuştur. En büyük kârı, askeri teçhizat satanlar ve müteahhitler elde etmiştir. Petrol fiyatları yükselmiştir. Genelinde bakıldığında, ET'ler Saddam'ı benim Suudiler'e kabul ettirilmesine yardımcı olduğum SAMA benzeri bir anlaşmayı kabul etmeye yöneltmiş gibi görünüyor.

Ama Suudiler *İmparatorluk'a* katılmaya istekliydi; Saddam ise bunu reddediyordu. Suudiler gibi işbirliğine yanaşmış olsa, koruma garantimizin yanı sıra daha öte ABD kimyasal tesis ve silah desteğini de alacaktı. Karşılıklı cephelerdeki siperlere yerleşmekte olduğumuz açıklık kazanınca, Washington çakallarını gönderdi. Saddam gibi adamların suikastla ortadan kaldırılması genellikle korumaların ayartılmasıyla oluyordu. Ben kişisel olarak

Ekvador Devlet Başkanı Roldós ve Panama Devlet Başkanı Torrijos örneklerinde, Amerikalar Okulu'nda eğitilmiş korumaların uçaklara sabotaj yapmak üzere satın alındığından eminim. Saddam ise çakalları ve tekniklerini biliyordu. 1960'larda CIA tarafından Kasım'a yapılacak suikastta yer almak üzere kiralanmıştı ve bizden, yani müttefiğinden 1980'li yıllar boyunca çok şey öğrenmişti. Adamlarını özenle sakındı. Ona ikizi kadar benzeyen dublörleri vardı. Korumaları onun mu, yoksa benzerlerinden birinin mi güvenliğini sağladığını asla kesin olarak bilemiyordu.

Çakallar başarısızlığa uğradı. Washington da bunun üstüne son çareye başvurdu. Baba Bush ordusunu gönderdi. Beyaz Saray o noktada Saddam'ı tamamen devre dışı bırakmak istemiyordu, çünkü onların istediği tip bir liderdi: Halkını denetimi altında tutan ve İran'a karşı caydırıcı amaçlarla kullanılabilecek güçlü biriydi. Pentagon onu ordusunu yok ederek cezalandıracağını, o şekilde yola getirebileceğini

düşündü. 1990'lı yıllarda ET'ler Saddam üstünde çalışmak üzere tekrar gönderildi. Ama o sunulan paketleri kabul etmedi. Çakallar bir kez daha başarısız oldu. Oğul Bush plan uyarınca orduyu devreye soktu. Saddam alaşağı edildi ve asıldı.

Irak'ı ikinci kez işgal etmemiz, İslami militanlara olabilecek en güçlü sinyali gönderdi. 11 Eylül'ün bahane olduğunu, uçakları kaçıran kişilerin Saddam ya da Irak ile bağlantılı olmadığını biliyorlardı. Bunun yanı sıra bildikleri bir başk a şey de, Hıristiyan sağ kanadın ABD politikalarını güçlü şekilde etkilediği , İsrail lobisiyle aynı çizgiye geldiği, Ortadoğu'ya boyun eğdirip dünya petrol rezervlerini ve aktarım yollarını denetim altına almakta kararlı olduğuydu.

Araplar'ın tepkisi öngörüldüğü şekilde oldu: İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard'dan, ABD Başkanı Bush'a kadar olan zamanda, Araplar iki şeyi gayet net olarak ortaya koymuştu: 1) Yabancıların (geçmişte Avrupal ılar'ın , şimdiyse

Amerikalılar'ın) her şeyden uzak tutulması. 2) Bizim laik demokrasi kavramımız yerine (çoğu örnekte şeriata dayalı) yönetim tarzı altında yaşanması.

Ortadoğulular kabile yaşamının hüküm sürdüğü topraklarda keyfi sınır dayatmaları ve onların çok uzaklardaki rejimlerine 'dost' kralları taçlandırmalarından ötürü Avrupa'yı asla affetmedi. Orta Çağlar'da başlayan sürtüşmeler yüzyıllar boyunca büyüdü. Çoğu Arap, İkinci Dünya Savaşı ertesinde kurulan yeni imparatorluğun başını Haçlılar'ınkine benzer emeller güden ABD'nin çektiğine inanıyordu. Nesim gibi daha idrakli olanlar, İsrail'in büyük sıkıntılardan geçmiş insanlara sığınak sağlamaktan öte amaçlara hizmet ettiğinden kuşkulanmıştı. Başbakan David Ben Gurion 14 Mayıs 1948'de yeni bir devletin doğduğunu duyurduğunda, Mısır, Suriye, Ürdün, Irak ve Lübnan anında saldırıya geçti. Bunu izleyen yıllarda Müslümanların duyduğu tedirginlik haklı bir temele yerleşir gibi oldu, çünkü ABD'nin savaş yoluyla sürekli olarak

kendilerinden toprak kazanan bir ülkeye verdiği kayıtsız şartsız destek aleni ve en üst düzeydeydi. Biz ET'lerin yaptığı pazarlık ve bunun ertesinde gelen, İslamiyet'in en kutsal yerlerini üstünde barındıran ülkenin Batılılaşma yönündeki atılımı, Müslümanlar'ı ayrıca öfkelendirmişti. 1991'de Irak'ın işgali ve ABD'nin yüksek profilli askeri varlığı, Batı'nın ortaçağlarda Avrupalı fanatikler tarafından başlatılmış olan geleneği devam ettirdiği kuramını güçlendirdi. İkinci işgalse Ortadoğulu Müslümanlar için tahammül edilemez bir hakaretti. Arap militanlara yeni bir meşruiyet bahşetti; bunlar dünyanın her taraftaki birçok insanın gözünde bir gecede 'terörist' konumundan 'özgürlük savaşçısı' konumuna geçti ve onlara bu yeni bakış açısıyla yaklaşan kişiler İslam dünyasında dışlanmadı.

Artan silahlanmayı ve bunların Ortadoğu'daki sonuçlarını düşündükçe umutsuzluğum tırmanıyor. Dünyamız daha önce hiç olmadığı şekilde silahla yükleniyor. Şirketokrasi askeri donanım imalatına dayalı bir

ekonomiyle gelişip büyüyor. Silah şirketlerimiz dünyanın en kârlı kuruluşları arasında yer alıyor. İngiltere, Fransa, Rusya ve Brezilya ile birleşince satışları yılda 900 milyar doları buluyor. Günümüzün kimyasal, nükleer ve biyolojik silah cephanelikleri daha geleneksel silah yığınaklarıyla birlikte ekonomileri patlatabiliyor; kitle kıyımı tehdidi yaratıyor. Silah alımı küresel bağımlılık düzeyine ulaşıyor; bir ülkenin politik statüsü askeri donanımıyla ölçülebiliyor.

Şirketokrasi ölüm ticareti ile uluslararası diplomasi arasında bir köprü kurmayı başarmıştır. Örnek: İsrail ile Mısır, 1978 yılındaki Camp David Barış Görüşmeleri'ne katıldıkları için Washington'dan her yıl milyarlarca dolar almaktadır ve bu 'barış' anlaşmasının hükümlerine göre verilen paranın bir bölümünü ABD'den askeri gereç almak üzere ayırmak zorundadır.

Ben bunları düşünürken uçağımın çevresini karanlık sardı. Bu kez de Frank ve James ile Kerman'dan Bandar Abbas'a yaptığımız

yolculuktan beri jeopolitik durumda gerçekleşen değişiklikleri düşünmeye daldım. Vietnam Savaşı sona ererken çölde, eski bir kervan güzergâhında yolculuk yapmıştık. Sonrasında bu güzergâh Ortadoğu silah endüstrisinin birincil deney alanı ve pazarı haline gelmişti. Daha da sonra Soğuk Savaş bitmiş, savaş makinesini hızlandırmak için kullanılan komünizm bahanesi, yerini İslami devrimcilere bırakmıştı. Tarihe (ve olguların gerisindeki ticari motivasyonlara) öylesine göz gezdirmek her şeyi olanca açıklığıyla görmeye yeter. Kaç 'eğitimli' insanın yaşanan mücadelenin asil idealleri savunma uğruna olduğuna inandırılabileceğini merak ediyordum. ET'ler ve medya kodamanları, *tamah* ve *hâkimiyet* kavramlarını *özgürlük* ve *demokrasi* şeklinde tercüme edecek dezenformasyonu geliştirmekte çok başarılı olmuştu. Şirketokrasiye büyüleyici bir şekilde hizmet etmişlerdi.

Uçağım Katar'a indiğinde neredeyse yirmi dört saatten beri uçuyordum. Son derece yorgundum ve üzerimde kıtalararası uçuş

sersemliği vardı. Orada rastlayacağım kişiyle karşılaşmaya kesinlikle hazır değildim.

39-Katar ve Dubai; Mollalar Diyarında Bir Las Vegas

Katar terminaline indiğimde, yön duygumu kaybetmiş gibiydim. Etrafa baktığımda orasının ET'lik günlerinde gördüğüm Ortadoğu havaalanlarından çok, modern bir alışveriş merkezine benzediğini görüp çok şaşırdım. Ortamın geçmişle olan tek bağlantısı insanlar, daha doğrusu geleneksel kıyafetleri olan kefiye giymiş adamlarla hicaplara bürünmüş bazı kadınlardı.

Dondurma almak için sıra beklerken, kot pantolon, polo tişört ve spor ceket giymiş bir adamla sohbete daldım. Los Angelesli bir emlakçıydı. Havaalanının durumu karşısındaki şaşkınlığıma değinerek, "Çoğu insan Ortadoğu'daki şiddete odaklanmıştır," dedi. Buraların bir yüzü daha var. Onu da burada görebiliyorsunuz ama bunlar Dubai'de karşılaşacaklarınızla kıyaslanamaz bile. Bölgedeki şiddeti, büyük ölçekte Basra Körfezi'nin bu yakasındaki ülkeler,

‘Milyarderler Kulübü’ finanse eder. Saf kapitalist maddeciliği. Saf oburluk.” Gülümsedi. “Yani bana uygun tip insanlar. Müslümanlar’ın da başka herkes gibi olduğu anlaşıldı. Elması ve altını, Rolex’i ve Mercedes’i seviyorlar. Bu Araplar nefsini kırarak yaşamak, Allah’ın emirlerini izlemek, faiz yememek, kadınlarını peçeyle gezdirmek ve bu türden bir sürü şey üstüne atıp tutar. Ama etrafınıza bir bakın. Söylediklerini uyguladıkları falan yok.”

Bankoya ulaşmıştık. Benim dondurmamın da parasını ödemekte ısrar etti. Ancak Amerika’daki çok büyük alışveriş merkezlerinde bulunabilecek büyüklükteki yiyecek içecek bölümünün bir deniz gibi yayılmış olan masalarının arasında ilerledik ve oturduk. Yeni ahbabım konuşmayı seviyordu.

“Dubai en müthişidir; ötekiler *taco* ise Dubai *enchilada*’dır{53}. Dünyada öyle bir yer daha yoktur. Araplar yüzbinlerce işçi ve dev inşaat makineleri getirip denizin dibini tarıyor, setler çekiyor ve dolduruyor. Dubai dünya yüzündeki

her ülkeden daha hızlı, daha fazla ve daha büyük ölçekte genişliyor. Seksen metrelik bir kapalı kayak rampası bile yaptılar. Dünyanın en yüksek rampası bu ve yakın zamanda dünyanın en yüksek binasına da sahip olacaklar." Dondurmasını iştahla yerken, sözü bana bırakmamak için telaş eder gibi bir hali vardı. "Şuna şaşıracaksınız: Dubai dünyanın kendisine ev sahipliği yapıyor. Her biri bir ülkeyi ya da bölgeyi temsil eden yüzlerce insan yapımı ada oluşturdular. Bu şey körfezin içine doğru sekiz kilometre uzanıyor ve sekiz kilometre genişliğinde. Bir piyasa emlakçısının ıslak rüyası!" Dondurmasını bitirip ellerini kot pantolonuna sildi. "Allah'ın evlatlarının içki ve kadına hoş bakmadığını mı düşünürsünüz? Bu konu üstünde biraz daha kafa yormanız gerek öyleyse. Dubai'de ne ararsanız vardır; en iyi İskoç viskisi, kumar, kadın, uyuşturucu, fuhuş. Paranız varsa istediğiniz her şeyi alırsınız. Her şeyi."

Uçağımız Katar'dan kalkarken, yıldızlar Basra Körfezi'ni aydınlatıyordu. Bandar

Abbas'taki gibi bir geceydi; Nesim ile karşılaştığımız o uzun iskelenin hâlâ yerinde olup olmadığını merak ettim. Karanlıkta aşağılara baktım ama bir şey göremedim. ET'lik zamanlarımın sonuna doğru Başkan Carter'in politik geleceğinin İran etrafında döndüğünü anımsadım. Şah, Nesim'in tiksindiği adam devrilmiş, ABD büyükelçiliği işgal edilmiş, 52 rehine alıkonulmuştu ve başkan, düşüşe geçen oy desteğini patlatma çabasıyla Basra Körfezi'ni denetim altına almaya yönelik herhangi bir askeri girişimin, ABD toprağına yapılmış gibi kabul edileceğini ve gerekirse yine askeri güç kullanılarak püskürtüleceğini açıklamıştı.

Bu öylesine yapılmış bir tehdit değildi. Rehinelerin kurtarılması için Delta Gücü'nü gönderdi. Harekât trajik bir başarısızlıkla sonuçlandı ama ben artık ABD'nin tüm Ortadoğu politikalarının (özellikle de İsrail'e verdiği desteğin ve Suudi Arabistan, Kuveyt ve Mısır'daki kritik Arap yönetimleriyle vardığı anlaşmaların) şirketokrasinin çıkarları açısından çok daha yaşamsal bir şeyi gerçekleştirdiğini

anlıyordum. İran ve Irak politikalarımız ayak sürüyerek ilerler gibi görünse de, Arap dünyası ile daha incelikli bir yoldan, bir kez daha işbirliği yapmıştık. Dubai'de onlara 'dünyayı' satmıştık. Ortadoğu da Çin gibi bizim türümüz maddeciliği benimsemişti.

Uçak birden sarsıldı. Camdan aşağıya bakınca kimi ışıkların belirip kaybolduğunu gördüm. Bandar Abbas! Gözlerim iskeleyi aradı. Ama sonra o ışık kümelerinin karanlık körfezin güneyinde toplandığını anladım. Dubai'ye, bölgeyi son ziyaretimde ışıkları uçaktan asla görülemeyecek olan yere bakıyordum. Orası da Bandar Abbas gibi küçük ve uyuşuk halli bir köydü. Şimdi dünyanın en görkemli, en cafcaflı alışveriş, kayak, kumar ve eğlence merkezi olmuştu. Bunu hazmetmeye, o paradoksu, yani geleneksel İslami inançları destekleyen ama öte yanda neredeyse orijinaliyle alay eder, küçümser gibi bir tavırla yeni bir Mekke yaratan Araplar'ın kafa yapısını kavramaya çabaladım. Aşağılarımda bir yerde Cleopatra'nın, Kral

Tut’un takdir edeceği bir anıt vardı artık. Ya Usama bin Ladin?

MAIN başkanı Jack Dauber’in eşiyle birlikte beni Hotel InterContinental Endonezya’da yemeğe davet ettiklerinde yaptığı, doların egemenliğini kuracak yeni standardın petrol olacağı yönündeki yorumunu hatırladım. Haklıydı. Eşine dönüp, “Birleşik Devletler dünya tarihinde yeni bir dönem açıyor,” demişti. O konuda da haklı çıktı. Ama şimdi, çeyrek yüzyıl sonra o dönem de geçiyordu; tamamen farklı başka bir şey öne çıkmak üzereydi.

40-Uçurumda

Şirketokrasinin politikaları yıllar boyunca MAIN başkanı Jack Dauber gibi işadamlarına başarılı göründü. Ancak Asya ve Latin Amerika'da gelişen olaylar o politikaların başarısızlığını afişe etti. Asya'yı 1997'de ekonomik krize sürüklediler, Çin'i küresel liderlik konumuna getirirken bir yandan da kökenini bizim aşırı maddecilik modelinde bulmuş doludizgin bir oburluk düzeyine taşıdılar. Latin Amerika'da ise eylemlerimiz gelişimleri ve sonuçları itibariyle yoksullukla boğuşan milyonlarca insana yöneldi, orta kesimin altını oydu ve sonunda ülkelerin yerli halklarını, yeni dalga şirketokrasi karşıtı liderleri başa getirecek ulusalcı hareketleri harekete geçirdi. Washington ba şarısızlıklardaki sorumluluğunu inkâr etti. Gazeteler, dergiler ve radyo yayınları tüm bu sorunların kaynağı olarak öteki ülkelerin yozlaşmış, yolsuzluğa karışmış devlet memurlarını, dinsel fanatizmi, sol kanat diktatörlerini gösteren yayınlarla dolup taştı. Şirketokrasi ve görevlendirdiği ajanlar

iyiler, demokrasiyi geliştirmeye çalışan unsurlar olarak gösterildi. O insanları yozlaştıranın bizler, fanatikleri güçlendiren şeyin bizim baskıcı politikalarımız olduğu, bizim tarafımızdan ‘diktatör’ olarak etiketlenen Üçüncü Dünya liderlerinin, aslında demokratik seçimlerle ve çoğunlukla ABD başkanlarınkinden daha yüksek oy oranlarıyla göreve gelen kişiler olduğu pek az dile getirildi. Politikacıların, üst düzey şirket yöneticilerinin ve işbirlikçi basının yoğunlaşmış çabaları sayesinde ABD’nin (en azından Asya ve Latin Amerika’ya yönelik) politikalarındaki çöküş yurttaşların büyük bölümünden gizlendi.

Ama Ortadoğu’daki başarısızlık açık ve aleniydi. Irak’ın işgalinden önce bile şirketokrasinin denetimi kaybettiği, ET’lerin stratejilerinin geri teptiği belliydi. Şiddet başını almış gidiyordu, Amerika karşıtlığı algılanmaması olanaksız düzeydeydi. Kermit Roosevelt’in komplosu, militan ulusalcılar 1979’da Şah’ı devirdiğinde geri tepmişti.

ABD'nin İsrail'e verdiği destek milyonlarca Filistinlinin evsiz kalmasına, kimilerine sonu görünmeyen refah sağlanmasına ve her kıtadaki Müslümanlar'ın öfkeye kapılmasına yol açmıştı. Suudi Arabistan'ın Batı kültürlerinin minyatür bir modeline dönüştürülmesi, tutucu Müslümanlar'ın daha da öte bir öfkeye kapılmasına neden olmuştu. Oxford'da ve Harvard'da eğitim görmüş Araplar, petrollerinin yağmalanmasına yönelik komplonun bilincindeydi.

Şirketokrasinin İslami işbirlikçiler ve İsrail'de konuşlandırılmış 'vekil' ordu aracılığıyla petrole erişme düşü, 11 Eylül 2001 günü alevli bir karabasana dönüşerek patladı.

Washington'un bunu izleyen tepkisi ülkeyi daha da öte tehlikelere atacak türdendi. Afganistan'a müdahale bize sempati duyan dünyayı aleyhimize döndürmüştü. Irak'ın işgali, Washington'un Usame bin Ladin gibi ufak tefek meseleleri dert etmek yerine, petrol kaynaklarını güvenceye almayı yeğlediği mesajını veriyordu.

Daha uzun vadede, zaten öfkeli olan Müslüman halkları ateşledi, milyonlarca insana terör hücrelerine katılma cesaretini aşıladı, Birleşik Devletler ordusunun etkilere ne kadar açık olduğunu vurguladı ve ülkeyi iflasla denk tutulabilecek bir konuma çekti. 11 Eylül ertesi politikaları, aslında çok açık görülebilir bir dizi gaftan öte değildir. Şirketokrasinin başarı olarak nitelendirdiği her olgudan (İran'da Şah'ın başa getirilmesi, Suudi Hanedanı meselesi, Kuveyt ve Ürdün'deki egemen aileler, Mısır'daki dost diktatör, İsrail militarizminin desteklenmesi) kimi dengeleyici karşı kayıpların doğmasına, örneğin mollaların güç kazanmasına, El Kaide'nin popüler hale gelmesine, ılımlı yönetimlerin yerini daha radikal olanlara bırakmasına, canlı bombaların şehit muamelesi görmesine ve fanatizmdeki yükselmeye yol açmıştır.

O arada, benim ziyaretimden kısa süre sonra Lübnan bir kez daha savaşa sürüklendi. Kargaşa 2005 yılının Şubat ayında, eski başbakan Refik Hariri'nin arabasının Beyrut'ta bombalanmasıyla

başladı. Hariri'nin ölümü toplumsal histeriye ve kitlesel sokak hareketlerine yol açtı. Demokratik seçimlerle başa gelen yeni hükümet, lideri Washington tarafından terörist ilan edilmiş en güçlü unsur olan Hizbullah'ı kontrol altında tutacak iktidara sahip değil gibi görünüyordu.

İsrail 2006 yılı yazında Lübnan'a Beyrut'un kimi kesimlerini harap edecek, masum sivillerin ölümüne neden olacak ama o arada Suriye'ye uzanan ana iletişim yolunu kesecek büyük bir füze saldırısına girişti. Dünya liderlerinin çoğu bu saldırıyı Lübnan hükümetini devirmeye yönelik sorumsuzca bir girişim olarak mahkum ederken, Washington alenen İsrail'in edimini savundu. Birleşik Devletler bir kez daha petrole dönük ve ticari çıkarlarını dünya barışı ve Ortadoğu'da istikrar aleyhine öne çıkartmakla eleştirildi.

Günümüz siyaset bilimcileri, ABD politika yapıcılarının uzlaşmazlığını, özellikle de Vietnam Savaşı'nda inatla sahip çıkılan benzer yanlışların ışığı altında bakıldığında hayretle

karşılamaktadır. Kuzey Vietnamlılar dünyanın en üst düzey teknik donanıma sahip, en iyi finanse edilen ordusunun yenilmez olmadığını kanıtlamıştı. Aradan çeyrek yüzyıl geçmişken Beyaz Saray'ın, Kongre'nin **ve** Pentagon'un bu gerçeği kavraması neden öylesine güçtü? Neden onca deneyimli lider öylesine korkunç gaflar yapıyordu?

Yanıt belki de, şirketokrasinin yapılan tüm yanlış hesaplara rağmen (hatta denebilir ki sırf bu yanlışlardan ötürü) muazzam kârlar elde ettiği gerçeğinde yatmaktadır. Savaş askeri anlamda yenilgi halinde bile bir mali başarıdır; örneğin Amerikan firmaları Vietnam, Afganistan, Irak ve silahlı çatışmanın yaşattığı acıları çeken düzinelerce yerde güzel kâr hasatları kaldırmıştır. Bu savaşların oralarda ölenlerin ailelerine ve bütününde Birleşik Devletler'e ödetmek zorunda bıraktığı bedel akıl almaz büyüklüktedir. Şirketokrasinin bilançosunun kâr hanesine de aynı büyüklükte rakamlar yazılmıştır.

Irak'ta yapılan yanlışlar, ülkemizin geleceğine Vietnam'da olup bitenlerden çok daha ciddi hasarlar verecektir. Washington'un bizi küresel bir domino etkisi olduğuna inandırma çabalarına rağmen Vietnam özünde ve aslında yerel bir sürtüşmeydi. Irak'taki savaşsa tam tersine, tüm bölgeyi saran husumetle yoğrulmuştur; bir ideolojiler çarpışmasıdır. Hıristiyanlık ve Museviliği İslamiyet ile karşı karşıya getirip dövüştürmeye yöneliktir; bunun yanı sıra tüketim materyalizminin referandum düzeyinde oylanmasıdır.

İlk bakışt a şirketokrasinin bu referandumu Dubai gibi yerlerde kazanmakta olduğu gibi bir görüntü çıkabilir ortaya. Ama Dubai'nin bir anomali, çöldeki hayali vaha gibi bir serap olduğunu anlamak için yapmamız gereken şey televizyon kanalını değiştirip İran, Irak, Lübnan, İsrail ve Suriye gibi ülkelerin haberlerini izlemektir. 2000'li yılların ilk on yılının sonuna yaklaşırken varabileceğimiz tek sonuç, şirketokrasinin bizi uçuruma sürüklemekte

olduğudur.

Ve bu uçurum dünyanın hiçbir yerinde Afrika'da olduğu kadar derin değildir.

IV-AFRİKA

41-Modern Konkistadorlar

“Bir gün çocuk sahibi olmaya niyetliysen ve onların refah içinde yaşamasını istiyorsan, Afrika kıtasının bizim denetimimizde olması için çok çalışmalısın.”

George Rich’in bu öğüdü, kendimle ve 1974 yazın d a İskenderiye’deki malikâneyi paylaştığım öteki Amerikalı danışmanlarla barışık halde yaşamama yardımcı olmuştu. Onun gölgesi beni Kahire’den Gazze’deki piramitlere kadar izlemişti; şimdi de kiralamış olduğumuz evin şık yemek odası için fazla büyük gibi duran, masif sedir ağacından yapılma masanın başında dikilen Mısırlı devlet memurunun omzunun üstünden bana bakıyordu sanki. Geçip gitmiş bir dönemden kalma muazzam ev, antik mezarlardan kaptığı mumyalar ve mücevherleri, Avrupa müzelerine satarak ve fildişi ticareti yaparak büyük para kazanmış bir İngiliz tarafından inşa ettirilmişti.

Mısırlı yüzünde kibirli bir gülümsemeyle, “Tarih, Mısır’ın, gövdesini Afrika’nın oluşturduğu bir köpeğin başı olduğunu kanıtlamıştır.” Bakışları bu ülkede su, elektrik, kanalizasyon ve başka altyapı projeleri geliştirmek üzere bulunan on ABD vatandaşının üstünde teker teker dolaştı. Sonra masaya elleriyle abandı. “Sayın başkanımız Enver Sedat’ın Amerika’yı kucaklamasını kolaylaştırın ve Afrika da onu izlesin. Dünyaya kapitalizm hakim olsun!” Duralayıp garsonlara yemek servisine başlayabileceklerini ifade etmek için başını salladı.

Colorado'u bir inşaat mühendisi, “Biz süvari birliğiyiz,” diye mırıldandı. “Kaleyi kurtarmak için tam zamanında yetişiriz.”

Bir başkası, “Umalım Custer’in süvarileri değilizdir,” dedi. Masa bu sözlerle kahkahaya boğuldu.{54}

Mısır’ın Afrika kıtasının geri kalanını ele geçirmek için bir mızrak başı olduğuna

kendimizi inandırmaya çabalamak, gündelik eksersiz haline gelmişti. Biz Amerikalı danışmanlar sofistike tarzımız ve miktar belirleme, karmaşık problemleri tablolar, grafikler ve çizelgeler halinde özetleyebileceğimiz istatistiklere indirgeme yeteneklerimizle gurur duyuyorduk. Çoğumuz doktora, geri kalanımız çeşitli yüksek lisanslar yapmıştık; tek üniversite lisans diplomasıyla yetinmiş olan bendim ama kimi konular konuşulurken çenemi tutacak kadar uyanıktım. Tipik kalkınma uzmanları olarak hepimiz düşünce adamıydık ve İskenderiye'de yaptığımız çalışmanın kıtanın her köşesinde yeni bir çağ başlatacağına, üçüncü binyıla girerken Afrika'nın en ciddi sorunlarının geçmişten yadigâr kalanlar olacağına kendimizi inandırmak için epey zaman harcıyorduk.

Ekibin büyük kısmına göre (Amerikan halkının büyük kısmının da inandığı gibi) işimiz kolaydı. Geçmişin imparatorluklarını örnek alan modern zamanlar *konkistadorları* olarak o dik başlı ve aksi toplumları bizim gölgemiz haline

dönüştürme projesine girişmiştik. Kâfirler kurtarılabilirdi; yeter ki Katolikliğe ya da çağdaş deyimle demokrasiye dönsünler; yeter ki bir Sezar'ın, bir egemenin, yani günümüzün gerektirdiği gibi bir ABD başkanının bilgelik dolu liderliği karşısında eğilsinler.

Bu genel eğilime uyum sağlamaya çalışıyordum ama gittikçe de kinik bir yapıya bürünüyordum. Endonezya'dan İran'a, Kolombiya'dan Mısır'a o argümanları nerede duyduysam, kulağıma Kalvenist yetiştirilişinden anımsadığım dinsel bir tını geliyordu; New Englandlı Cotton Mather'in{55} Püriten öğretisini duyar gibi oluyordum onlarda. Ama Sovyetler Birliği'nin yanında yer alan herkesin cehennem alevlerinde yanacağına inanabilir miydim? Aziz Peter cennetin kapılarında kapitalistleri kollarını açmış halde bekliyor muydu? Ve birileri çıkıp da bu soruların yanıtlarının 'evet' olduğuna beni inandırsa bile, o cehennem ateşlerinden bizim de nasibimizi almayacağımızın garantisini kim veriyordu?

Amerikan Tarzı'nın insanın gözüne serbest piyasa kapitalizmi olarak görünmesi için insanın ne tür bir hayal gücüne sahip olması gerekirdi? Küçük yerleşim girişimciliğini temsil edebilecek herşeyin tükenişe doğru ilerlediğini, yerini beslenme zincirinin en tepesine oturmuş büyük şirketlerin yatırımlarına bırakmakta olduğunu görebiliyordum. 1800'lerin tekelci tröstlerine geri dönmekte kararlı bir görüntü sunuyorduk. Ve o şey bu kez küresel ölçekte gerçekleşiyordu.

Ben ne yapıyordum? Bu soruyu her gece soruyordum kendi kendime. Ortadoğu'ya ilk yolculuğumu, Beyrut'ta geçirdiğim birkaç günü, Marlon Brando'yu, Smiley ile mülteci kamplarına gidişimizi, görüntüleri, kokuları, dokuları, tatları ve sesleri düşünüyordum. Aradan dört yıldan az zaman geçmişti ama bana sanki bir ömür gibi geliyordu. Akşamları yemekten sonra kaldığımız evden sadece birkaç blok ötede Akdeniz kıyısına yürümeyi adet edinmiştim. Mendirekte kırılan dalgalar beni çok eski zamanlara, Antonius ile Cleopatra'nın,

firavunların, piramitleri inşa eden kralların ve kraliçelerin, Musa'nın zamanlarına götürüyordu. Orada durup yüzümü önce İtalya'ya, sonra daha doğudaki Yunanistan'a, en sonunda da şimdi Lübnan olan Fenike'ye dönerdim.

O eski imparatorlukları düşünmek bana tuhaf bir huzur verirdi. Tarih biz insanların içinde debelenerek geçtiği fetihler ve acımasızlık motifleriyle işlenmiş bir duvar halisiydi. Ve dalgaların sesi işkence çeken ruhumu yatıştırıyordu. Gerorge Rich, MAIN'in yönetim kurulu salonundaki haritayı eliyle işaret ederek yanımda dikiliyordu; önemli olan tek şey benden olacak çocuğun geleceğiydi. Afrika'yı ve Ortadoğu'yu onun ya da onların selameti için denetimimiz altında tutmalıydık. Beni devam etmeye zorlayan şey, soyumun yaptığım işe bağlı olduğu inancıydı. Ve elbette maceralar yaşadığım, dünyanın daha önce sadece düşleyebildiğim yerlerini gördüğüm ve bunları gayet iyi bir gelir sağlayarak yaptığım gerçeği de vardı.

Akdeniz kıyısına indiğim akşamlar bazen dönüp İskenderiye'nin ışıklarına bakar ve onların gerisinde Afrika'nın enginliğini görürdüm. O kıtayı Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* kitabında anlattığı netameli, geleceğe yönelik kötü şeyler çağrıştıran, insanların diğerlerine anlatılamaz şekilde davrandığı yer olarak canlandırırdım gözümde. Afrika'daki şiddet bana göre başka kıtalardakinden daha kötü, korkunçtan da korkunçtu.

Amazon'da da yaşamıştım ama Kongo'nun tamamen farklı bir şey olduğunu hissediyordum ve o farklılık bir bütün olarak Afrika'yı tarifliyordu. Gençliğimde Tarzan kitaplarından hoşlanırdım; onun ormanı benim cennetimdi. Daha sonra, şirketokrasi çevrelerinde dolaştıkça ve modern zamanlar tarihinin gerçeklerini kavramaya başladıkça, Tarzan'ın yurdu aklımda çirkinleşmeye başladı. Köleciler kıtaya geldiğinde Edgar Rice Burroughs'un kahramanı nerelerdeydi? Amazon gür bir yağmur ormanı olarak önem kazanırken, Kongo berbat bir bataklığa dönüşüyordu.

Latin Amerika'nın, Asya'nın ve Ortadoğu'nun derme çatma binalarla dolu kenar mahallelerini gezmiştim, Lima'daki Engizisyon Müzesi'nde gördüklerim ve ABD ordu hapishanesinin duvarlarındaki prangalı Apachi savaşçılarının fotoğrafları karşısında dehşetle gerilemiştim; Suharto'nun ordusunun, Şah'ın gizli polisi SAVAK' ın yaptıklarını biliyordum ama bence hiçbirisi Afrika ile kıyaslanamazdı bile. Masum erkeklerin, kadınların, çocukların ağlarla avlandığını, çığlıklarına aldırılmadan köle tacirlerinin gemilerine birbiri üstüne yığılarak atıldığını kafamda canlandırabiliyordum. Onlar kusmukları, dışkıları, ölülerinin çürüyen bedenleri arasında köle pazarlarına taşınırken, Afrika'da bıraktıkları yurtların toprakları, insanları, hayvanları ve ormanları 'uygar' Avrupalılar tarafından kasıp kavruluyordu. Ve tüm bunlar benim atalarım pamuklu gecelikleri içinde kasılabilsin diye yapılıyordu.

O şeyleri sık sık düşünür oldum. Sonra bir

öğleüzeri yurtları Sudan’dan kaçıp gelmiş genç bir kadınla adama rastladım. Onların şok edici öyküsünü dinlemek beni köle tacirlerinin günahlarını tekrarladığımı kabul etmeye zorladı.

42-Amerika’nın Kucağına Oturmak

Mendireğe yaslanmış, balıkçıların teknelerini boşaltmasını izlerken geldiler yanıma. Karşılıklı gülümsedik. Biri, “Merhaba,” dedi. “Nasılsınız? İngilizce konuşuyor musunuz?” O günlerde pek de alışılmadık bir şey değildi bu. İnsanlar gerek meraktan, gerekse İngilizcelerini ilerletme isteğiyle sık sık benimle sohbet başlatmaya niyetlenirdi.

“Evet, Amerikalıyım,” diye yanıt verdim. “Adım John. Sizinkiler ne?”

“Benim İngilizce adım Sammy. Bu da kardeşim Samantha.”

Onları bir kafeye davet ettim, orada saatlerce konuştuk. Sudan’dan geldiklerini söylediler.

Sammy, “Ülkenin kuzeyi Müslüman’dır,” diye açıkladı. “Bizim yaşadığımız güney ise çok farklıdır.”

Ayrıntılara girmemişti, ama oraların kabile toprakları olduğunu biliyordum. “Müslüman

mısınız?” diye sordum.

“İbadetimiz o şekilde.”

O zaman bunun ne anlama geldiği konusunda üstelemediysem de, sonraki günlerde bana İskenderiye’yi gezdirirlerken, halklarının ‘toprağın ruhları’na taptığını söylediler. Kuzeylilerin babalarını öldürmesi ve annelerini seks kölesi pazarında satılmak üzere sürükleyip götürmesinden sonra İskenderiye’ye gelmişlerdi.

Sammy, “Su getirmek için ırmağa gitmiştik,” diye anlatmaya koyuldu. “Annemizin çığlığını duyunca kayaların arasına saklandık.”

Samantha yüzünü usulca elleriyle örterken, “Çok korkmuştum,” dedi.

Evde ebeveynlerinin sakladığı az miktardaki parayı bulup Kahire’den daha güvenli olduğunu söyledikleri ve onlara barınak sağlayacak uzak akrabalarının yaşadığı İskenderiye’ye gelmişlerdi. İslamiyet’i kabul etmişlerdi, ancak atalarının doğa tanrılarına tapınmayı sürdürdüklerini hiç değilse bana karşı inkâr

etmediler. Amcaları aracılığıyla kimsesiz çocuklar için küçük bir okul işleten bir İngiliz çiftle tanışmış, okulda temizlik türü hizmetler yapma karşılığında yatacak yer, yemek ve eğitime kavuşmuşlardı.

O ilk karşılaşmadan sonra birlikte çok zaman geçirdik. Akşamüstleri işlerini tamamladıklarında buluşuyorduk. Onlara kahve ikram ediyor, bazen de yemeğe götürüyordum. Bana pazaryerlerini, müzeleri ve galerileri gezdirdiler, Mısır'daki Sudan restoranlarına ve kentin pek az yabancı tarafından ziyaret edilen bölgelerine götürdüler. Göğüs germek zorunda kaldıkları tüm zorluklara rağmen sıcak ve insan ilişkisine açık gençlerdi ikisi de.

Sammy ile Samantha'nın eşliği, sonuçlarının kimi nasıl etkileyeceğine bakmadan kendi çıkarları doğrultusunda davranmayı öğreti edinmiş iş arkadaşlarımdan uzaklaşmamı sağladığı için rahatlatıcıydı. İşimin doğası düşünülürse, yeni dostlarımla birlikte geçirdiğim zamanı, sonunda yazmak zorunda olduğum

rapor için bilgi toplama bahanesine sığdırabilirdim. Ama bir zaman sonra Samantha'ya âşık olmaya başladığımı hissettim. O güzel Afrikalı ile evlenmek ve iki kardeşi ABD'ye götürmek fantezisine kapılmıştım. Kolumda o genç ve güzel Sudanlı kadınla karşılarına çıktığım gün ebeveynlerimin tepkisini hayalimde canlandırmaktan keyif duyuyordum. Amerika'da yaşama düşüncesini Sammy'e açtığımda onun buna heyecanla yaklaşacağını umuyordum. Ama bana hüzün dolu gözlerle baktı.

"Biz Afrikalıyız," dedi. "Sudan'a dönüp halkımıza yardım etmeliyiz."

"Nasıl? Bunu nasıl yapacaksınız?"

"Bağımsızlık için savaşarak."

"Ama Sudan bağımsızlığını 1956'da kazandı."

"Sudan diye bir yer yok ki. Artık iki ülkeden oluşuyor ve ikisi de İngilizler'le Mısırlılar'ın yarattığı ülke değil."

“Kuzeydeki Müslümanlar ile güney mi?”

“Evet. Kuzey kesim Ortadoğu’nun parçası. Güneyse Afrika.”

Bu bana George Rich’inkinden farklı bir perspektif kazandırdı. Mısır başka şeydi, Sudan başka. Bunu daha önce görememiş olmam beni çok şaşırtmıştı. “Ya Mısır?” diye sordum. “Ortadoğu’da mı, Afrika’da mı düşünmemiz gerek onu?”

“İkisi de değil.”

“Öyleyse ne?”

“Bu ülkenin sizin İsa Mesih’inizden üç yüz yıl önce ölen firavun Nektanebo’dan bu yana Mısır doğumlu bir lidere sahip olmadığını biliyor muydun?”

Çok şaşırdığımı itiraf etmek zorunda kaldım. “Öyleyse Mısır nereye yerleşmiş durumda?”

“Eskiden Avrupa’nın yanındaydı.”

“Ya şimdi?”

“Amerika’nın kucağında.”

43-Bir Çakal Doğuyor

Jack Corbin, Beyrut'u 1971'de ilk kez ziyaret ettiğimde bu kentte yaşayan bir yeniyetmeydi. Dört yıl sonra İskenderiye'ye geldiğimdeyse büyüyüp on dokuz yaşına gelmiş, huzursuz, evini ve ailesini terk etmeyi düşünen bir gence dönüşmüştü. Hayatının büyük bölümünde Afrika'yı düşlemişti. O düşü izleme kararı geleceğinin sonsuza dek değişmesine neden olacak, onu bir çakala dönüştürecekti. Zaman içinde alacağı görevlerden biri, kıtanın en stratejik ülkelerinden birinin başkanına suikast düzenlemek olacaktı. Bu ayrıca Jack ile benim aramda doğacak, uzun yıllar sarsılmayacak bir dostluğun da başlangıcını belirleyecekti.

Bir Amerikalı şirket yöneticisinin oğlu olan Jack, şiddetin içinde büyümüştü. O ve arkadaşları, çoğu zaman günlerini Beyrut'un bir kesimine bakan dikenli telin gerisinde oturup, yaşamın ötelerde açtığı sahneleri izleyerek geçiriyorlardı. Başka çocukların tersine, gündelik hayatlarında zaman zaman ölüm de yer

alıyordu. Bir öğleüzeri kuvvetli bir dürbünle üç adamın bir başkasını öldüresiye dövmesini ve sonra tükenmiş bedenini kamyonetten fırlatıp attığını izlemişlerdi. Başka bir gün, genç bir annenin çocuğunun önünde tecavüze uğramasına tanık olmuşlardı. Sonrasında bir adam çalıların arasından sürünerek çıkmış ve o ikisinin yakınlardaki bir eve gitmesine yardım etmişti.

Sonra ateşkes geldi. Bir gün Jack ile arkadaşlarından biri sinemaya gitmek için kentin aşağı kesimine giderler. Sinemadan çıkarlarken bir makineli tüfek ateşi kopar. Ateşkes sona ermiştir. Siyah bir Mercedes önlerinden hızla geçer ve biraz ileride durur. Sonra geri geri gelip önlerinde durur. AK-47 Kalaşnikoflu üç adam arabadan fırlar. Jack ile arkadaşını silahlarının namlularıyla dürtükleyerek, Arapça hakaretler yağdırarak Mercedes'e binmeye zorlarlar. Adamlar onları arka koltuğa tıkar tıkmaz, İsrail ajanı olmakla suçlamaya, tabanca ve tüfeklerinin namlularıyla yüzlerine vurmaya ve gün doğumunu görmeyeceklerine dair yeminler

etmeye başlarlar. Araba hızla arka mahallelere, Araplar'ın yaşadığı ve Jack gibilerin asla gitmediği, viran binalarla dolu bölgeye doğru yol alır. Sonunda masasının arkasında sükûnetle oturan bir adamın karşısına çıkartılırlar.

Jack bana, "Tanrı'ya şükürler olsun ki adam radikal militanlardan biri değil, FKÖ'dendi," diye anlattı. "Sinema biletinin koçanlarını gösterdim ona. Neden yapmıştım bilmiyorum ama onları cebime tıkıştırmıştım. Adamlarını kendilerini aptal yerine koymalarından ötürü payladı ve bize oradan çıkartılırken eşlik edilmesi emrini verdi."

Bu deneyim Jack'ı kenti terk etme konusunda ikna etmeye yetmişti. Ama savaştan kaçmak yerine tam içine girmek üzere olduğunu bilmiyordu. "Şiddetle yüzleşebileceğimi anlamıştım," dedi. "O adamlar beni korkutmamış, öfkelendirmişti; adrenalinimin yükselmesine neden olmuşlardı."

Böylece Afrika'ya doğru yola çıktı.

“O kıta bir güç varili, benim gibi bir adamın sıkı para kazanabileceği ve o arada biraz da eğlenebileceği bir yerdi.”

Jack ile Güney Florida’daki bir İrlanda restoranının terasında oturuyorduk. 2005 yılıydı. Gerçi o yerler ve zamanlar çok eskilerde kalmış gibiydi ama Jack, ABD ordusunun Irak’ta kendisi yapamadığı için özel güçlere devrettiği bir operasyondan henüz dönmüştü ve bu da konuşmamıza güncel bir bakış açısı sağlıyordu.

“Bilgilerim meselelerden kopuk değil; Beyrut üstünden geçen paralı askerlerle konuşuyor, babamın *TIME* dergilerini okuyordum. Neler olup bittiğini biliyordum. Portekiz 1974’te Afrika’nın tarihini değiştirecek bir şey yapmıştı. Bu büyük bir kapı açtı ve o kapıdan geçenlerden biri de bendim,” diye anlatmaya devam etti.

İspanya’ya, Portekiz’de ABD dostu diktatörün devrilmesiyle sonuçlanan ayaklanmanın hemen ertesinde gitmiştim. Portekiz’in Afrika’daki sömürgelerinde yüzleşmek zorunda kaldığı bağımsızlık

savaşlarının yol açtığı ekonomik ve askeri kayıplar uzun zamandan beri başta olan diktatör v e şirketokrasi işbirlikçisi Antonio Salazar'ın neden olduğu genel zayıflamayla da birleşince, ordu içinde darbeyle sonuçlanacak huzursuzluğa yol açmıştı. Salazar'ı devirerek yerine geçen Marcelo Caetano sosyalizme yönelmişti. Bu ciddi endişeler doğuran bir ET başarısızlığıydı ve beni de gerçeklere yönelik yeni arayışlara sevk etmişti.

Jack yüzünü buruşturarak, "Lizbon 'Karanfil Devrimi'nin hemen ardından Afrika'daki sömürgelerini özgür bıraktı," dedi. "Hepsini. Bir anda ve öncesinde hiçbir uyarı olmaksızın. Askerlerini yurda çekti. Nesillerden beri oralarda yaşayan yüzbinlerce Portekizli toprağını, işini, h e r şeyini kaybetti. Hayatlarını kurtarmak için kaçmak zorunda kaldılar ve çoğu Güney Afrika'ya, Rodezya'ya, Brezilya'ya veya Portekiz'e gitti. Sömürgeler istedikleri şeyi, bağımsızlığı elde etmişti ama şimdi de çırpınır halde kalmışlardı. Doğan boşluğa atlayan elbette ki Sovyetler Birliği oldu. Ya şamsal petrol ve

doğalgaz rezervlerinin komünist kampa geçmesi artık sadece gün meselesiydi. Bunun ardından Ian Smith'in Rodezyası'na karşı verilen sert bağımsızlık savaşı başladı."

O zamanlar Jack gibi ben de bunu mesleğimde ilerlemek için bir şans olarak görmüştüm. O çakalların yolunu, bense ET'lerinkini izlemiştim. İmparatorluğun Endonezya, İran ve Latin Amerika'nın büyük bölümüne nasıl koşar adım girdiğini ama Vietnam'da ABD ve Güney Vietnam güçlerinin geri çekilmesiyle, Kamboçya ve Laos'ta Kızıl Kmerler ile Patet Lao'nun güç kazanmasıyla doğan engellere nasıl çarptığını görmüştüm. Afrika 1974'e kadar kapalı bir kutuydu. Bağımsızlık hareketleri yükseliyordu ama genellikle yardım için nereye yönelmek gerektiği konusunda bölünmeler yaşanıyordu. Liderlerin çoğu komünizmi benimsemek ve bu nedenle Batı'nın düşmanlığını üstüne çekmek istemiyordu. Biz ET'ler fırsatları değerlendiriyor, kimi konumlardaki kişileri dalavereyle kandırıyorduk. Benim şirketim MAIN, Zaire,

Liberya, Çad, Mısır ve (ırk ayrımı karşıtı duyarlılığın yükselmesi nedeniyle düşük profil göstersek de) Güney Afrika'da tutunma noktaları oluşturmuştu. Ajanlarımız Nijerya ile Kenya üstünde gayretle çalışıyordu. Ben Kongo Irmağı üstünde devasa bir baraj inşa edilmesi ve elde edilecek enerjinin, tüm Orta Afrika'daki maden işletmelerine ve sanayi bölgelerine aktarılmasının tutarlılığını vurgulayan bir çalışmayı henüz tamamlamıştım.

Lizbon'un sömürgeleri özgür bırakmaya yönelik atılgan ve aceleci kararı her şeyi değiştirmişti. Güç dengelerini kaydırmış, Pentagon ve Savunma Bakanlığı'nı karmaşaya düşmüştü. Ne şekilde davranılacağı üstüne yapılan hararetli tartışmalar liderler arasında, özellikle de kabine bakanları William Rogers (1969- 1973) ile Henry Kissinger (1974-1977) ve dışişleri bakanları Malvin Laird (1969-1973) ile Elliot Richardson (1973) ve savunma bakanları James Schlesinger (1973-1975) ile Donald Rumsfeld (1975-1977) arasında itilaflar

çıkmasına neden olmuştu. Watergate çamuruna saplanan Nixon ve göreve seçimle değil, mevzuat gereği gelen Ford döneminde zayıflayan başkanlık yapısı kaosun büyümesine yol açmıştı. Washington ne şekilde harekete geçileceği konusunda uzlaşıma varamıyordu.

Afrikalılar içinse kesinlikle öngörülmeyen ve kaotik bir durum doğmuştu. Avrupalılar'ın hakimiyet için giriştiği yüzyıllar süren mücadeleden sonra, sınırları kültürel farklılıklardan çok, yabancı güçlerin istekleriyle belirlenmiş bir dizi yapay ülke çıkartmıştı ortaya. Sömürgeci egemenleri onlara tutarlı devlet ve ticaret yapılan oluşturmaya yardım etmek için hiçbir şey yapmamıştı. Bağımsızlıkla birlikte devralacakları sorumlulukları üstlenmeye hazır değillerdi ve doğan boşluğu doldurmak üzere yeterince hızlı hareket edebilecek herhangi bir gücün sömürüsüne müsait ve açık durumdaydılar.

"Sovyetler'in çete halinde ve büyük bir enerjiyle gelmesine izin verdik." Jack bana

tiksinti yansıtan bir bakış gönderdi. “Çinliler bile bizi manevrada geri bıraktı. Moskova, Marksist terörist yuvası haline getireceği Mozambik’i finanse etti, binlerce Zimbabwe’li Afrika Ulusal Özgürlük Ordusu adında derlenip eğitildi. Onları siyah ya da beyaz ayrımı yapmaksızın çiftçileri öldürmek üzere Rodezya’ya gönderdiler. Zambia ise Mao’nun dümen suyuna girdi ve Rodezya’ya yapılan operasyonlarda durak görevi yapmaya başladı. Bana göre kazanma şansı pek az olan ve yardıma gereksinen küçük bir ülkeydi Rodezya. Oraya gidip ordusuna yazıldım.”

Jack her zaman Rodezya’nın Güney Afrika’nın tersine ‘dangalakça bir ırk ayrımcılığının propagandasını yapmadığı’ düşüncesini vurgulardı. Katıldığı savaşın, beyazlar siyahlara karşı ana fikri üstünde sürmediği kanısındaydı. Ona göre bu, Rodezya’yı Sovyetler’in büyüsüne kapılmış ve komşularıyla karşı karşıya getirmiş bir var olma mücadelesiydi.

Beyrut'ta FKÖ tarafından kaçırılması sonrasında vardığı sonuç, kendini orada bir kez daha göstermişti. 'Askerliğe doğuştan yatkın olduğumu keşfettim. Rodezya Hafif Piyade Komandoları'na katıldım; daha sonra seçme bir güç olan Special Air Service'ye (SAS) geçtim. Eğitim sertti; görevler ondan bile beterdi. Bir seferinde bazı köprüleri uçurduktan sonra, binlerce düşman askerinden kendimizi sakınarak üç hafta boyunca hayatımızı kurtarmak için kaçmak zorunda kalmıştık. Dağlarda onlara pusular kurup sonra tekrar harekete geçerek günde otuz kilometreden fazla yol alıyorduk. Tüm o zaman boyunca destek gelmedi ve biz susuzluktan ölmenin eşiğindeydik."

Ve ilk kez bir insanı nasıl öldürdüğünü anımsıyordu. "Pisliğin teki bir çalılığın arkasından bana ateş ederek çıktı. Tek atışla karşılık verdim; yüzü darmadağın oldu. O gece adamın ailesi için üzüldüm. Ama bir sonrakinde karşımda gördüğüm sadece bir düşman, beni öldürmek isteyen bir adamdı. Başka her şey gibi insan öldürmek de yaptıkça kolaylaşır."

Rodezya ordusundaki süresini doldurunca Jack paralı asker oldu. “Her yer fırsat kaynıyordu. 1979’a gelinene dek en az altı Afrika ülkesi ‘özgürlük mücadelesi’ vermeye sürüklenmişti: Güney Afrika, Angola, Güneybatı Afrika, Zambiya, Mozambik ve Rodezya.”

Güney Afrika’ya yönelen Jack, tanıdığı bir çakal tarafından hayatının en tehlikeli operasyonlarından biri için işe alındı. Bu ABD hükümetinin, yurttaşlarından sadece birkaçı tarafından bilinen gayrimeşru eylemlerinden birini büyük ölçüde afişe edecek bir görevdi. Washington ve Londra’daki güçlü adamların düşmanlığını kazanmış bir devlet başkanını öldürmeye gönderildi.

44-Diego Garcia’nın ‘Olmayan Halkı’

Şirketokrasinin Afrika’nın kaynaklarını denetim altında tutmaktaki kararlılığı, 1970’lerdeki OPEC petrol ambargoları ve Güneydoğu Asya’daki askeri yenilgiler sonrasında farklı bir aciliyet kazandı. Ticari kuruluşların üst düzey yöneticileri ve onların lobicileri sürüler halinde Washington’a doluştu. Nixon ile Ford yönetimlerinin akıl karışıklığından ve Carter’in İran ile fazlaca meşgul olmasından yararlanarak Afrika kaynaklarını, özellikle de petrolü hiçbir engel tanımadan sömürebilecekleri anlamına gelen uluslararası yasalar çıkarılması için dayattılar. Şirket yöneticileri bunun yanı sıra son derece güçlü bir askeri varlıkta da ısrarcıydı ki, bu unsur Amerikan hegemonyasını vurgulayacak, nakil hatlarını koruma altında tutacak ve gerektiğinde, halklarının istek ve çıkarlarının tersine şirketokrasiyle işbirliği yapan Afrikalı liderlerin iktidarını güçlendirmek için kullanılabilecekti.

Sovyetler ve Çin'in Afrika'da sağladığı başarılar, güçlü ve askeri destekli bir ABD tepkisini savunan argümandan yana çalışıyordu. Basın Afrika'ya yapılan komünist müdahalelerin olası korkunç sonuçlarını ve Moskova ile Pekin'in Washington'un müttefiki olan ülkeleri işgal etmek için muazzam yığınaklar yaptığı temalarını işleyerek kamuoyunu tahrik ediyordu. Televizyonlarda orman koşullarıyla sertleşmiş Kübalı gerillaların Afrikalı 'teröristlere' eğitim verdiği haberleri gösteriliyordu. Castro'nun kötü namlı Che Guevara'yı ABD madencilik çalışmalarına büyük saldırılar düzenlemek üzere gönderdiğine dair söylentiler çıkmıştı.

Washington'un üstündeki baskı muazzamdı. Süveyş Kanalı'nın kapanması ve süper-tankerlerın ortaya çıkmaya başlaması, Ortadoğu limanlarından demir alıp Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Arap Denizi'nden geçerek Hint Okyanusu'na açılan, Afrika'yı güneye doğru boydan boya geçip Ümit Burnu'nu dolaşan ve Atlantik'e yönelen ticaret yollarını koruyacak bir 'kale' yapılması gerektiği savını destekleyen

unsurlara dönüşmüştü. Politikacılar bunun üstüne hemen atladı. Toplumsal programlar boğuntuya getirildi, para Pentagon’a döndürüldü. Böylece Afrika’nın doğu kıyıları açığındaki Aldabra Adası’nda bir tesisin, nükleer savaş başlıklarıyla donatılmış tahkimatlı bir üs haline getirilmesine karar verildi.

Jack bunu, “Karar Ümit Burnu yakınlarındaki Güney Afrika deniz üssü olan Simon’s Town’un konumunu güçlendirecekti,” diye açıkladı. “Amerikan nükleer denizaltıları Güney Atlantik ve Hint okyanuslarındaki uzun ve yalnızlık dolu devriye seferlerinden dönüşte gözlerden uzak bir şekilde orasını kullanıyordu. Madagaskar’ın kuzeyindeki bir hava üssü Simon’s için mükemmel bir tamamlayıcıydı.”

Ama proje şekillenmeye başlayınca, planlamacılar Aldabra’nın dev kara kaplumbağalarının üreme yeri olduğunu anladı. O dönemde hızlanan ekolojik hareketin olumsuz kamuoyu yaratmasından korkan Washington, dikkatini bir zamanlar Mauritus’un parçasıyken

sonra Britanya'ya geçen Chagos takımadalarının en büyüğü olan Diego Garcia üzerinde yoğunlaştırdı. Ada üstünde varlığı tehdit altına girecek kaplumbağa falan yoktu ama çoğu Afrikalı kölelerin soyundan gelen 1800 kişi yaşıyordu.

Jack, "Bu kabul edilebilir bir şey değildi işte," dedi. "ABD askeri üssü kurulmak üzere seçilmiş bir ada üstünde insanlar ikamet, edemezdi."

ET'ler 1970'de bir pazarlığa oturdu, ABD ve Britanya ajanlarının da katkısıyla Londra, ada halkını yurtlarını terk etmeye zorladı. Her şey güvenliğin sağlanması içindi *BBC* şöyle diyordu:

> Britanyalı politikacılar, diplomatlar ve sivil hizmetkârlar -kendi deyişleriyle- 'adada kalıcı iskân olmadığı' yönünde kampanya başlattı. Bu yaşamsal öneme sahipti, çünkü kalıcı ikamet edenlerin 'demokratik hakları koruma altındaki kişiler olarak' kabul edilmesi gerekiyordu. (...) Orada yaşayanlar böylece

olmayan bir halka dönüştü.{56}

Adalıların çoğu ite kaka komşu adalara Seyşel adalarına gönderildi. İngiltere 'iskân olmayan' Diego Garcia'yı Birleşik Devletler'e kiraladı. Washington bunun karşılığında Britanya'ya 11 milyon dolarlık Polaris denizaltı teknolojisi verdi. Ada sakinlerinin hayatlarının ve evlerinin bedeli böylece kişi başı 600 dolar etmiş oldu.

Pentagon telaşla askeri üssünü kurmaya girişti. Önce B- 52'Ieri, ardından radarda algılanmadan uçabilen B-2 Stealth uçaklarını geliştirdi ki bunların ikisi de Amerikan İmparatorluğu'nun kurulması sırasında, Afrika'nın yanı sıra Ortadoğu, Hindistan ve Afganistan'a akınlar düzenleyebilecek menzil ve kapasitedeki ağır bombardıman uçaklarıydı.

Diego Garcia stratejik önemine rağmen düşük profilde tutuldu. Hatta ABD'nin Afrika'daki varlığı açısından öteki olgulara kıyasla pek az bilindi. Projeyi korumanın CIA

sponsorluğundaki çakalların girişeceği en aleni suikastlerden birine bahane oluşturacağını ancak bir avuç insan biliyordu.

James Mancham, 29 Haziran 1976 tarihinde bağımsızlığını ilan etmesi ardından, Seyşeller'in seçimle gelen ilk başkanıydı. Washington ve Londra ile olan ilk temasları, sadık bir şirketokrasi müttefiki kabul edilen Güney Afrika üzerinden kuruldu. Mancham aracı konumundaki Güney Afrikalılar vasıtasıyla, Diego Garcia pazarlığını desteklediğini bildirdi, yurdundan sürülmüş adalıların sessizce asimile edilmesini önerdi ve kendisiyle yandaşlarının yakında kurulacak bir askeri üssün sağlayacağı çıkarları kavradığını vurguladı. Ve bu süreç içinde yurttaşlarının çoğunun öfkeye kapılmasına neden oldu.

Seyşel yurttaşları yeni sahip oldukları ulusalcı değerleri çok önemsiyordu. Bu gurur duygusu Mancham'a karşı güçlü bir kamuoyu tepkisine dönüştü. Başkanın, ABD ve İngiltere'ye saygıda kusur etmemesine duyulan tepkinin yanı sıra

adalılar kendi hükümetlerinin komşularının yurtlarından sürülmesinde oynadığı rolden de tiksiniyor, işlerini ellerinden alma ve toplumsal dokularını bozma tehdidini de yanında taşıyarak akın eden insanlara içerliyorlardı. Başbakan France-Albert Rene, Devlet Başkanı James Mancham bir Londra ziyaretindeyken harekete geçmeye karar verdi. 1977'de kansız bir darbeyle başkanı devirdi. Ardından BBC'nin 'halkının fakir kesimine refahtan daha büyük pay vermek'{57} olarak selamladığı bir program başlattı. Bununla da kalmayarak, Diego Garcia adası halkının yurtlarına dönmesine izin verilmesinde direten, Afrika'nın arka bahçesindeki bir ABD üssüne karşı çıkan söylemini alenen dile getirmeye başladı. Washington bir kez daha (ve elbette ki seçmen kamuoyundan saklanan) bir cinnete kapıldı. Jack Corbin yeteneklerini Rodezya'da keskinleştiririrken, şirketokrasi de Rene'ye karşı komplo çalışmalarını başlatmıştı.

Bense Jack'ın ET versiyonu olarak planlama

görevine getirilmiştim ve herkes liderlerimizin seçeceği yöntemi uygulamak üzere hazır bekliyordu: Hileli manevra ya da suikast. Sonunda iş bana değil, Jack’a düştü.

45-Bir Başkanı Aradan Çıkarmak

Jack Corbin, Seyşeller'deki karmaşayı Rodezya'dan izliyordu. Eisenhover'in askeri-sanayi kompleks olarak nitelendirdiği yapının önde gelen isimlerinden General Chuck Noble ve arkadaşları da Washington'da aynı konuya yoğunlaşmıştı.

Chuck, "Rene'nin yoksullara yardım konusunda ettiği laflar saçmalıktan başka bir şey değil," dedi. ABD ordusunun Vietnam'daki mühendislik biriminin eski kumandanı, ordudan ayrıldıktan sonra girdiği MAIN'de birkaç yıl içinde proje müdürlüğünden şirketin CEO'su Mac Hall'ın veliahtlığı olduğu açıkça anlaşılan başkan yardımcılığına doğru roket hızıyla yükselmişti. Barış Gönüllüleri ile birlikte çalışma geçmişime rağmen general beni kanatlarının altına almıştı. Ulusal Güvenlik Servisi'ndeki dosyamı gördüğünden ve beni sadık bir ET kabul ettiğinden emindim. Ne zaman birlikte Washington'a gitsek, beni konaklamak için Ordu ve Donanma Kulübü'ne davet ederdi.

Yukarıda aktardığım sözleri de öyle bir zamanda söylemişti. İki emekli general ve bir emekli amiralle birlikte resmi bir akşam yemeğindeydik.

Chuck, "Rene bir Sovyet kuklası," diye devam etti. "Bir misyonu var: Bizi Diego Garcia'dan atmak ve orasını Ruslar'a vermek. Sonra da Ruslar'a katılmaları için Kübalılar'ı oraya davet edecek ve kısa zamanda lanet olası kıtanın tamamı Kızıl olacak."

Dört asker beni Endonezya ve Suudi Arabistan'da şiddete başvurulmadan elde edilmiş başarılar konusunda sıkı sıkıya sorguladı. Generallerle amiralin pragmatizmi beni etkilemişti. Bir çok politikacının tersine, eğer mümkünse savaş oyunlarından kaçınmak ister gibi bir görüntü sunuyorlardı. 1970'lerin sonları, askeri darbelerin ve solcu liderlere yapılan suikastların Soğuk Savaş'ın kabullenilmiş silahlarından sayıldığı bir dönem olsa da, silahlı kuvvetlerin yüksek rütbeli mensupları Beyaz Saray ve Kongre'deki meslekdaşlarına kıyasla, evrensel adalet

yasalarına daha bağlı bir görüntü sergiliyordu. Belki de şiddetin daha fazla şiddeti davet ettiğini kanıtlayan kimi durumlardan ders almışlardı ya da belki o tür eğilimlere göz yummanın başka ülkelerin de benzer stratejilere başvurmasından, bunların sonra geri tepip kendilerini vurmasından korkuyorlardı; belki de demokrasiyi savunacaklarına dair ettikleri yemin vicdanlarının bir köşesinden onlara sesleniyordu.

Masadaki amiral, Rene'nin 'Allende ve Pratt'ın[58] izini takip etmekte kararlı olduğu' yorumunu yaptı.[59]

Öteki üç general anında ona sert bakışlar yöneltti. Biri, "O konulara girmeyelim," diye mırıldandı. Konuşma birden Rene'yi bizim tarafımıza döndürecek yaklaşımların neler olduğuna kaydı. Sonra da bana her an Seyşeller'e doğru yola çıkma talimatına hazır olmam söylendi.

Generallerden biri kendi ekibine yakın

tuttuğu yakışıklı bir genci, Seyşeller'in en üst düzey diplomatlarından birinin eşiyle ilişki kurmakla görevlendirmişti. General birkaç kokteyl partide otuzlarının ortalarındaki kadının, kendisinin neredeyse iki katı yaşta olan eşinden sıkılmış gibi davrandığını gözlemlemişti. Seksin espiyonaj aracı olarak kullanılması sadece benim Cakarta'da rastladığım türden geyşalarla sınırlı değildi. İmparatorluk oluşturma sürecinde, birçok kadın ve erkeğin o yöntemle şaşılacak sonuçlar aldığını görmüştüm. Tutkunun sıcaklığıyla kolayca ihanet ediliyordu. Bir ET'nin sevgiyi (ya da seksi) içeriden bilgi sızıntısı sağlamakta kullanırken başvurduğu en bildik manevra, 'görünürdeki' mesleğinde ilerlemesi için yardım istemekti. Girişim, "Terfi edebilmek için biraz bilgiye ihtiyacım var," ya da durum daha acilse, "Kısa zamanda patronuma onu etkileyecek birkaç ufak bilgi götürmezsem sanırım işimden olacağım," diye başlardı. Tüm bunlar işe yaramazsa, şantaj genellikle sonuca ulaşmakta etkili olurdu. Hedef kişi, talep edilecek ödemeyi yapacak maddi

güçte değilse, bunu bilgi olarak karşılardı.

Generaller ve amiralle yaptığım ilk toplantıyı Washington ve Boston'dakiler izledi. Kişiler zaman zaman değişse de, katılımcıların profili hep aynıydı: Ordunun etkili isimleri arasındayken emekli olan ve sonrasında ticari kuruluşların üst kademelerinde yer alan eski askerler. Chuck da birkaç toplantıya katıldı ama genellikle benim tek başıma öne çıkmamı sağlıyordu.

Yakışıklı yardımcısını görevlendiren generalin, Diego Garcia ile uzun dönemli bir ilişkisi vardı ve toplantıların çoğunda bulundu. Ekibimdeki yakışıklı gencin umulduğu kadar çabuk olmasa da sonuç almak üzere olduğunu bildirdi. "Kadının bir mart kedisi kadar kızışmış halde olduğunu söylüyor; bir taraftan da bizimkinin onu *sevdiğinden* emin olmak istiyormuş," dedi ve bana kendinden memnun bir sırıtışla baktı. "Anlaşılan kadın meslektaşlarınızın işi, sizinkinden kolay. En azından benim olayımda öyleydi. Aşk için

üstelediğim falan yoktu; tek istediğim elimi onun donunun içine atmaktı. Erkekle kadın arasındaki fark bu herhalde. Hoş bir kıç uğruna Pentagon'un anahtarlarını teslim etmeye hazırdım."

Genç adam sonunda generalin deyişiyle 'cepheyi yardı'. Kadın ona konuşmaya başlamıştı. Bir zaman sonra da duymayı umduğumuz şeyin tam tersini iletti bize: Rene satın alınamazdı. Daha da kötüsü, Diego Garcia sakinlerinin el altından sürgün edildiğini dünya kamuoyuna duyurmayı planlıyordu.

General bu haberi verdikten sonra içini çekti. "Kadına göre çok kararlı bir adam, hatta idealistmiş. Bir komplodan söz ediyor, Londra ve Washington'un adanın birkaç bin eski köle tarafından iskân edilir gibi göstermek için oynadığı küçük oyunu açık edeceğini söylüyormuş. Adam sınırı zorluyor."

Bu bilginin emir-komuta zincirinde ne kadar yukarılara gittiğini ya da Seyşeller başkanını yozlaştırma girişimine kimlerin bulaştığını

bilmiyorum. O dönemde Seyşeller olayıyla uğraşmanın yanı sıra Panamalı Torrijos ile Ekvadorlu Roldós'u ikna etme çabalarına da boğulmuştum. İtaati kabul etmedikleri için bu iki Latin Amerikalı başkan CIA'n ın düzenlediği suikastlerde 1981 yılının ortalarına gelinmeden öldü. Ayn ı yılın Kasım ayında ET'ler Seyşeller meselesinden çekildi. Hiçbirimizin duymak istemediği emir verilmişti. Jack Corbin ve bir grup seçkin paralı asker, Başkan Rene'yi öldürmeye gönderilmişti.

46-Air India 707'sinin Kaçırılışı

Jack sonra olanları fazla ayrıntısına girmeden özetledi bana:

> "Birinci sınıf kırk çakaldan oluşan bir ekibi Güney Afrika'nın Durban kentinde topladık. Rugby oynayan, kana kana bira içen, Seyşeller'e çocuklara Noel oyuncakları dağıtmak için gelmiş ve her nasılsa Katolik eğilimli bir hayır kuruluşunun temsilcileri altında hareket ediyorduk. Plan gayet netti. Orada ayrılacak, Swaziland'da tekrar bir araya gelecek ve bir Royal Swazi uçağıyla Mahe Adası üstündeki başkent Victoria'ya gidecektik. Otellere yerleştikten sonra, gereği halinde kodamanlardan bilgi sızdırmakta kullanılacak birkaç kadının da bulunduğu ekip toplanacaktı.
>
> Silahlar ve kıyafetler daha önceden getirilip adada saklandığından, Swaziland'da ya da Mahe'de gümrüğü dert edinmemiz gerekmiyordu. Bu bizim çocuklar için gerçekten önemliydi. Bize çoğunluğunu yerel

polislerin oluşturduğu, rehberlik ve her türlü yardıma hazır bir başkaldırı grubu olduğu söylenmişti. Ama tüm çatışmalara biz girecektik.

Ağırlıklı ve önemli direniş, Rene tarafından getirilip havaalanı yakınlarında konuşlandırılan birkaç yüz Tanzanyalı askerden gelecekti. Rodezya deneyimi bize Tanzanyalılar'ın ciddi, sert ve işin peşini bırakmayan savaşçılar olduğunu göstermişti. Karşı karşıya gelmemiz halinde, bire altı gibi bir sayısal üstünlük sağlayacakları düşünülürse, gerçekten tehdit oluşturacaklardı.

Harekâtın başlayacağı gece sabaha doğru dördümüz gizlice onların koğuşlarına girecek, olabildiğince fazlasını makineli tüfekle tarayacaktı. Ardından eşzamanlı olarak radyo istasyonum) ve başkanlık konutunu ele geçirecek, Mancham'ın tekrar başa geçtiğini duyuracak önceden kaydedilmiş bir bant yayınlayacaktık. Başkan

halkını sükunete ve evlerinde kalmaya davet edecekti.

Kenya ordusu o sırada Nairobi'de paraşütçülerle dolu bir uçak bekletiyor olacaktı. Radyo yayını biter bitmez hava indirmesine başlamak üzere harekete geçecekler, ilk ışık yakıldıktan sonra (darbenin Afrikalı yüzünü oluşturmak üzere gelecek) oluşan onca gereksiz zarardan fayda sağlayacaktı. Bizse basın oraya ulaşmadan önce ticari havayollarıyla tekrar Güney Afrika'ya uçacaktık."

Çakallardan oluşan ekip başkanlık sarayını göremedi bile. Plan, Mahe Havaalanı'ndaki güvenlik görevlilerinden biri, ekip üyelerinin bagajlarını kontrol ederken, bir çantada saldırı tüfeği teşhis etmesiyle çözülmeye başladı. Ekipten birilerine son anda yanında silah getirmesi söylenmişti ama silahı yakalanan kişinin neden öylesine tedbirsiz davrandığı sonraki yıllarda ciddi tartışma konusu olacaktı.

Şiddetli bir çatışma koptu. Jack, bu olayı

bana kariyeri boyunca hayatını kurtaramayacağını düşündüğü (aslında düşünmeye bile zaman bulamadığı) ender durumlardan biri olarak anlattı.

> “Havaalanının içinde kuşatılmış durumdaydık. Bizi karşılamaya gelenlerden aldığımız silahlar ve sadece birkaç şarjörümüz vardı ve aramızdan birkaçı da güvenlik görevlilerinin silahlarını kapmıştı. O panikle havaalanının diğer ucundaki barakalarına giden askerlere pusu kurup silah ve cephane ele geçirdik. Bizden birileri Tanzanyalılar’ın barakalarına saldırdı ama başarı sağlayamadı. Çatışmalar gece boyunca sürdü. Tanzanyalılar ilerledikçe, durum gitgide daha umutsuz hale geliyordu.”

Sonra paralı askerlerin kontrol kulesine yerleştirdiği ekip, ticari bir Air India uçağının iniş izni isterken pist ışıklarının neden kapalı olduğunu sorduğunu duydu. Paralı askerler hemen ışıkları yakıp, karartmanın halledilmiş bir teknik sorundan kaynaklandığını ve giderildiğini

söyleyerek iniş izni verdi.

“O arada Seyşel adaları otoriteleriyle aramızda telefon görüşmeleri oluyordu. Uçağa binip adayı terk etmeyi kabul edersek, askerleri geri çekeceklerini söylediler. Çoğumuz o lanet olası uçağa binme yanlısıydık, çünkü kuşatılmıştık, güvende olacağımız yere sadece bir saatlik uçuş uzaklığındaydık ve Rus savaş gemilerinin körfeze girmek üzere olduğuna dair duyumlar bize başka seçenek bırakmıyordu. Gitme kararı alındı. Bir Boeing 707’ye yakıt ikmali yapıldı, önceki çatışmada ölen adamlarımızı ve iz bırakabilecek kişisel donanımları kargo bölümüne koyduk. Birkaç kişi uçağın içinde avlanma olasılığına karşı geride kalmaya karar verdi. Onların dışında herkes uçağa doluştu. Havalanırken Seyşelliler ve Tanzanyalılar uçağı düşürmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Uçak havadayken gökyüzü çeşitli silahların patlama iziyle dolmuştu. Sonraki durak Güney Afrika’daki Durban idi. Ortalık

duruldduğunda bir ölümüz, birkaç da kaybımız olduğunu anladık ki, bu kayıplar ele geçirilenlerdi ve aralarında bir de kadın vardı.”

Air India uçağı Durban’a iner inmez etrafı Güney Afrika güvenlik güçleri tarafından sarıldı. Yolda radyo bağlantısı sağlanmıştı ve güvenlik kuruluşlarının başındaki kişiler, uçağın kendi yandaşlarının denetiminde olduğunu anlamıştı. Jack da ekibin geri kalanıyla birlikte teslim oldu. Kısa bir tutukluluk süresinden sonra sessizce salıverildi. Seyşeller Hükümeti havaalanında yakalanan yedi kişiyi tutukladı. Kadın hakkındaki suçlamalar düştü. Çetedekilerden dördü ölüme, ikisi de on ile yirmi yıl arasında değişen hapis cezalarına mahkum edildi. Güney Afrika hükümeti anında hükümlülerin salıverilmesi için görüşmeler başlattı. Sonuçta Pretoria’da yakalananların salıverilmesi karşılığında Seyşeller’e 3 milyon dolar, yani adam başı 500 bin dolar ödendiği açıklandı.

Görünüşte kesin bir başarısızlık gibi algılansa

da, Seyşeller olayı bir şirketokrasi başarısı olarak kabul edildi. Uçağın kaçırılması ve ertesindeki yargılamalar medyaya yansıdıysa da, ABD ve İngiltere konudan sıyrılmayı bildi, tüm yükü Güney Afrika üstlendi. Öylesi bir tehditle yüz yüze kalan Rene ise Diego Garcia ile ilgili Washington, Londra ve Pretoria politikalarında yumuşadı, işbirliğine daha yakın tavır sergiledi. O tavrı üç on yıl daha, eski başkan yardımcısı James Michael seçimleri kazanana dek başta kalmasını sağladı.

Tüm bu olaylara neden olan ABD askeri üssü şimdi Afrika, Asya ve Ortadoğu üzerinde önemli bir rol üstlenerek varlığını sürdürmektedir.

Geçerliliğini sürdüren bir başk a şey de, çakallar arasında kendilerine biçilen değer konusundaki yaygın şakadır: Bir çakal bin Diego Garcialıya bedeldir.

47-Bir Çevrecinin İnfazı

Seyşeller'de yaşanan olay, bir ülkenin devlet başkanına karşı girişilen suikastı yansıtan dramatik bir öyküdür. Ve özellikle dikkate değer, çünkü kalabalık bir paralı asker gücünü afişe eder ve bir ticari havayolunun uçağının kaçırılmasıyla sonuçlanmıştır. Ama tüm bunların ötesinde başka bir gerçeği vurgulamaktadır ki, bu da o tür taktiklere ancak ET'lerin başarısız olduğu durumlarda başvurulduğudur.

ET'lerin Afrika'da başarısızlıkla sonuçlanmış çok girişimi vardır; bu nedenle de, suikastlar kıta siyasetinde önemli rol oynamıştır. Bunların çoğu gizlice işlenmişse de, bazıları da yasal idamlar görüntüsü altında gerçekleştirilmiştir. Bu kategoridekilere en ünlü örnek olasılıkla, Ken Saro-Wiwa'nın başına gelendir.

Nijeryalı olan Saro-Wiwa, bir çevreci ve ülkenin petrol şirketleri tarafından sömürülmesine karşı başlatılan harekete önderlik eden Ogoni kabilesindendi. Amy Goldman 1994'te New York'taki Pacifica radyo istasyonu

WBAI'de onunla bir söyleşi yaptı:

> Ken Saro-Wiwa: Shell Oil şirketinin gözünü üstümden ayırmamaya ve gittiğim her yerde beni takip etmeye karar verdiğini söylemeliyim. Shell'i zor duruma düşürecek bir şeyler bulup çıkarmamam için yapıyorlardı bunu. Yani bildiğim kadarıyla mimlenmiş bir adamdım. (....) Bu yılın başında, kesin tarih vermek gerekirse 2 Ocak günü ailemle birlikte üç gün ev hapsinde tutuldum. Amaç 300 bin Ogoni'nin, Shell ve öteki çokuluslu şirketlerin neden olduğu çevre yıkımını protesto etmek için yapacağı programlı gösteriyi engellemekti.
>
> (....) Shell'in tek yapması gereken, evime askeri yetkilileri göndermek olmuştu. Telefonları söküp cihazlara el koydular ve bizi üç gün aç susuz orada tuttular.

Ken Saro-Wiwa o yıl tekrar tutuklandı ve şirketokrasi yandaşı Sani Abacha yönetimi tarafından, çoğu gözlemcinin 'kanguru mahkemesi' olarak anacağı duruşmalarda

yargılandı. 10 Kasım 1995 günü o ve sekiz çevreci yoldaşı asıldı.

İdam edilen liderin oğlu Ken Wiwa 2005 yılında Amy Goodman'ın *Democracy Now!* Programına çıktı:

> Ken Wiwa: Babam kin güden biri değildi. Ailemde ve bizim toplumumuzda kin gütme geleneği yoktur. Shell'in sorunun bir parçası olduğuna ve çözümün de parçası olması gerektiğine inanıyoruz. Hâlâ biraz itibar ederlerse ve toplumsal adalet gösterirlerse durumun kurtulabileceği kanısındayız. Ama babam öleli on yıl oluyor. (....) Ogonı'yi işgal eden, yargısız infazlara girişen, genç kızlara ve kadınlara tecavüz eden ve tüm bunları organizasyonumuzun protestosunu bastırmak, petrol çıkartmaya devam etmek adına yapan Nijerya ordusunun tek bir askeri bile tutuklanmadı.[60]

Cinayetler ister Jack Corbin gibi çakallar eliyle, ister diktatör yönetimlerin mahkeme

salonları aracılığıyla işlensin, toplum ve çevre hareketleri üzerinde çok büyük olumsuz etkileri olur. Tutuklanma, işkence görme ve ölüm korkusu (ve bunun ailelerle insan toplulukları üstündeki etkisi) birçok reformcuyu kampanyalarına devam etmekten caydırmıştır. Bu da elbette ki şirketokrasinin kaybı olmamıştır.

Bugün ben bu satırları yazarken, Jack ile Seyşeller ekibinin başka üyeleri işlerine Irak'ta devam ediyor. Aslında yoktan var edilip önlerine koyulan kârları derleyen ABD şirketlerinin tesislerini korumaya yönelik ama demokrasiyi savunma kisvesi altında tasarlanmış operasyonlar yapıyorlar. ET'ler gibi onlar da Dışişleri Bakanlığı, Pentagon ya da haberalma camiasının 'kara listeleri' arkasına saklanmış birileri tarafından tutulan özel sektör firmaları için çalışıyorlar. Yaptıkları sözleşmelere bakılırsa, 'güvenlik hizmetleri' ve 'işletme danışmanlığı' yapıyorlar.[61]

Ve Diego Garcia'nın yurdundan edilmiş

insanlarının hazin öyküsü devam ediyor. 20. yüzyılın son yıllarında sürgün adalılar yurtlarına dönmek için bir kampanya başlattı. Otuz yıllık yoksulluğun, mülksüzlüğün ve sürgünün yol açtığı fiziksel ve duygusal acıları öne sürerek, topraklarının tapularının yanı sıra tazminat da talep ediyorlardı.

Onların yüksek mahkeme avukatlarından biri olan Sir Sydney Kentridge QC, soruna yol açan anlaşmayı 'çok acıklı ve Britanya tarihine hiçbir şekilde şeref katmayacak bir gerçek' diye tanımlıyor. *BBC*, olayı içine 'ABD'den rüşvet alınması, hak sahibi yurttaşlar arasında ırkçılık yapılması, Birleşik Krallık hükümetinin parlamentoyu ve BM'yi aldatması' gibi birden fazla unsurun karıştığı bir skandal olarak kınadı.{62}

Bir Londra mahkemesi 2000 yılında 'sınır dışı olgusunun yasalara aykırı olduğu (....) ama hükümetin ada sakinlerinin ABD tarafından Irak'a saldırmakta üs olarak kullanılacak Diego Garcia'ya dönmesini istemediği' kararına

vardı.[63]

Seyşeller'deki darbe girişimi ve Diego Garcia'nın yağmalanması özellikle de bunları demokrasiyi savunma bahanesine sığınarak yaptığımız düşünüldüğünde son derece rahatsız edicidir. Öte yandan, yaşananlar her ne kadar trajikse de, kıtanın geri kalan her tarafında işlediğimiz ve hâlâ işlemeye devam ettiğimiz suçlarla karşılaştırıldıklarında solgun kalır.

1

48-En Az Anlaşılmış Kıta

Jack, *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I'* in yayınlanması sonrasında görüştüğüm birçok çakal ve ET'den sadece biridir. Şirketokrasi adına kıtaların hepsinde istismara girişildiğine göre, konuşmalarımızın neden sık sık Afrika'ya döndüğünü merak etmişimdir.

Dünya tarihinin son kırk yılının şekillenmesine böylesine derinlemesine karışmış olan o insanlar her nasılsa Afrika kıtasındaki eylemlere takılıp kalmış gibiydi: ABD'nin Kongo Devlet Başkanı Patrice Lumumba cinayetine karışması, Angola'da Jonas Savimbi, Kongo'da Mobutu Sese ve Laurent Kabila, Nijerya'da Abacha ve Olusegun Obasanjo, Liberya'da Samuel Doe gibi diktatörlere, daha yakın zamanda Ruanda, Sudan ve Liberya'da zulme verdiğimiz destek... Bazıları Clinton yönetiminin çoğu kişi tarafından bir güçlü adamın yerine bir başkasını getirmek üzere hazırlanmış, pek de incelikli olmayan bir manevra olduğuna inandığı Afrika Rönesansı

girişiminin başarısızlığına üzülmüştü. Kimi ülkelerin borçlarının silinmesi girişimi üzerine söyleyecek çok şeyleri vardı ama bu da Bush yönetiminin görünüşte cömert, aslında şirketokrasinin egemenliğini pekiştirmek için ET'lerin giriştiği çok incelikli bir hileye ayak uydurmaktaki kararlılığından kaynaklanıyordu.

O kişiler kitabımı okuduktan sonra bana geldi, çünkü kendileri de çok zaman önce sistemin içine emilmiş, ilerlemenin bazen demokrasiyle uyuşmayan eğilimler dayatabileceği ama bunların sonuca ulaşmak için gerekli olduğunun öğretildiği işletme ve hukuk fakültelerinde eğitilmişlerdi. Şirketlerin ilkelerini, ya uyutularak kabule yönelttikleri için, ya çıkarlarına öylesi uyduğu için, ya da her iki nedenden ötürü benimsemişlerdi. Ve şimdi benim gibi peşlerini bırakmayan hayaletlerle boğuşuyor, suçluluk duygusuyla kıvranıyorlardı. Konuşmak, itiraf etmek, öykülerini kendilerine yakın buldukları bir dinleyiciyle, belki de verdikleri zararı azaltacağı inancıyla paylaşmak istiyorlardı.

O adamlar ve kadınlar Amerikan halkının nasıl aldatıldığını çok iyi bilir, çünkü o aldatmada enstrüman olarak kullanılmışlardır. Süslü politik söylem ne derse desin, Afrika kıtası b e n i m İskenderiye'de yaşadığım, Jack'ın Rodezya'ya gitmek üzere yola çıktığı ve bizim gibi başka birçok kişinin kariyerine başladığı zamanlara kıyasla çok daha yoksuldur. Afrika'da 53 ulustan 43'ü kronik açlık ve düşük gelir sıkıntısı çekmektedir; açlık ve kuraklık geniş alanları periyodik olarak kasıp kavurmaktadır; yer altı kaynakları büyük vergi avantajları elde etmiş olan yabancı endüstriler tarafından, yaptığı kârı yerel yatırımlarda değerlendirmekten kaçınan yozlaşmış devlet memurlarının yardımıyla, alabildiğine sömürülmektedir. Tüm bunlar da ekonomilerin zayıflamasına yol açmakta ve yetersiz yönetimlerin sürekliliğine yaramaktadır. Halklar şiddeti, etnik sürtüşmelere, iç savaşlara doğru güdülmektedir; her yıl açlık ve açlığa bağlı hastalıklar yüzünden 3 milyon çocuk ölmektedir; kıtadaki ortalama hayatta kalma

süresi ABD'de 1900'lerdeki düzeye, 46 yıla gerilemiştir; nüfusun %45'i, on beş yaşın altındadır. Ama üretime yönelik potansiyellerinin açlık, kolera, sarıhumma, sıtma, tüberküloz, çocuk felci, AIDS ve savaşın neden olduğu kırımın tehdidi altında olduğundan habersizlerdir. Yakla şık 30 milyon Afrikalı AIDS hastasıdır ve milyonlarca çocuk AIDS'li ebeveynleri nedeniyle yetim ya da öksüzdür.

Afrika'nın yüzleşmekte olduğu sorunlar kesinlikle yeni değildir; kökleri Keşifler Çağı ile başlayan ve 20. yüzyılın ilk yarısında bile devam eden sömürgeciliğe kadar uzanır.

Dünya Bankası'nda orta düzey bir görevle bulunan James, 2005 yılında kıtanın içinde olduğu kötü durumu sembolize eden ikilemi bana açıklarken, "Köken olarak nereden geldiğim hakkında hiçbir fikrim yok," dedi. "Benim büyük büyükbabam ve diğerleri evlerinden sürüklenerek çıkartılmış ve köle olarak buraya getirilmiş. Ben ABD'de yaşayan

Latinler'in, Asyalılar'ın ve Ortadoğulular'ın tersine kendi altyapımla bağlantı kurmakta zorlanıyorum. Atalarımın hangi lisanı konuştuğunu bile bilmiyorum."

Köle ticareti, insanın insana yönelik zulmünün uzun tarihi boyunca girişilmiş en dehşet verici, en yıkıcı edim kabul edilebilir. Yerleşik kültürlere yönelik acımasız baskıcılık, buna o halkları insanla kıyaslanamayacak vahşiler olarak gösterme eğilimine sık sık başvurmuş olan edebiyatın, sanatın ve sinemanın yaptığı ciddi katkı, fethetme ve sömürme amacıyla oğul arılar gibi alenen çöken çeşitli güçlerin edimleri düşünülürse, Afrika'yı en esaslı şekilde sömürülmüş ve/ama en az anlaşılmış kıta kabul etmek mümkündür.

Asya, Latin Amerika ve Ortadoğu'daki ülkelerin kumaşı da benzer ipliklerle dokunmuştur. Ama Afrika'nın düğümü kördür. Tarihi, coğrafyası, kültürleri, dinleri, politikaları, ürünleri ve doğal kaynakları benzer uyumlar göstermez. Saydığım unsurların hepsi bir

ayrılıkçı (hatta yalıtımcı) yaklaşım oluşturmaya yetecek özellikler sunar ki, bu da dış sömürü unsurları kadar içsel olanların da geçerliliğini gündeme getirir. Birçok ülkede geçmişin sömürgeci elitleri olan Avrupalılar, zamanla yerini Afrikalı elitlere bırakmıştır. Bu unsurlar kendilerinden önceki sömürgeciler tarafından oluşturulan motifleri izler ve kendi topraklarını, kendi halkını ahlak ve iffetten uzak şekilde yağmalamakta yabancı kuruluş yöneticileriyle işbirliği yapar.

Tarihi eğilimleri irdelemek, geleceğe dönük seçenekleri belirlemeye yardımcı olur; öte yandan günümüzün haksızlıklarının ve insafsızlıklarının kabahatini geride kalmış dönemlere yüklemek, sadece sonuca ulaşmaya yönelik girişimleri ertelemeye yarar. Tanıdığım ET ve çakalların, günümüzde yaşanan yoksulluğun sorumluluğunun, İkinci Dünya Savaşı sonrasında beliren imparatorluk kurma yönelişlerinde olduğundan en ufak bir kuşkusu bile yoktu. Bunun da ötesinde, Afrika'ya dair konuşmanın ve yazmanın önemini

kavramışlardı. O konuda bildiklerimizi yaymamız ve artık değişim için dayatmamız gerektiğini kabul ediyorlardı.

Afrika en az anlaşılmış kıta olması nedeniyle, en kolay göz ardı edilmiş ve böylece yağmaya en açık durumdaki kıtadır. Çeşitli yerlerde yaptığım konuşmalarda Bolivya, Venezuela, Vietnam, Endonezya ya da adını sayabileceğim herhangi bir Ortadoğu ülkesi hakkında bir şey bilen olup olmadığını sorduğumda dinleyicilerin çoğu elini kaldırır. Ama Angola, Gabon ya da Nijerya'yı sorunca ancak bir-iki el kalkar. Bunun nedeni Afrika ülkelerinin bizim için önemli olmaması değildir. Amerikan petrolünü sağlayanlar arasında Nijerya beşinci, Angola altıncı, Gabon onuncu sırada gelir. Nijerya dünyanın dokuzuncu büyük nüfusunu barındırır ve onun arkasından onuncu sırada Japonya ve on birinci sırada Meksika gelir.

ABD'nin Afrika konusundaki cehaleti, önde gelen medya araçlarının da katılımıyla eğitim sistemimizden kaynaklanır. Rakamlar sayımla

bellidir. Ama biz bilmediğimiz için onları değerlendirmeye almayız. Ve biz bilmediğimiz için o ülkeler algılama seviyemizin (başka örneklerde olduğundan bile fazla) altına düşerek istismara alabildiğine açık hale gelmiştir. Bolivya'ya dair yazılanları okuduk ki, yazılanlar bizi Evo Morales'in yurttaşları tarafından ezici çoğunlukla başkanlık görevine getirilen ulusalcı bir çiftçi değil, kokain yetiştiricisi bir radikal sosyalist olduğuna inandırmaya yönelikti. Öte yandan, kimsenin bizi Afrikalı liderlerle ilgili bir şeylere inandırmaya bile ihtiyacı yoktur, çünkü hepsi bizim için tıpkı Diego Garcia'nın 'olmayan halkı' gibi görünmezdir. Görünmez hale getirilen insanlar, yurtlarından sürülebilir, hapsedilebilir, idam edilebilir.

James, "Ne zaman Afrika'ya gitsem bir Amerikalı olmaktan utanç duyuyorum," diye itirafta bulundu bana:

> "Afrikalılar bana ABD'de insanların onlar hakkında bilgi sahibi olup olmadığını soruyor. Savaşlarda ölen milyonlarca

çocuktan haberimiz var mı? Yetimlerden, kolunu bacağını kaybedenlerden haberimiz var mı? Çekirge istilası diye bir şey duyduk mu? Selleri ve kuraklıkları biliyor muyuz? Gerçeği onların yüzüne karşı kabul etmeye dayanamıyorum. Hiçbirini bilmiyoruz. Çoğu Amerikalının umurunda da değil zaten."

Ellerini bastırarak gözlerini ovuşturdu.

"Ve tüm bu olan bitenin en kötü yanı ne biliyor musun? Sahnelenen oyunda iyi adamları oynaması gerekenlerin en kötüler olması. Sadece Dünya Bankası'ndan söz etmiyorum. Dayatılıp uygulamaya koyulan, sözde kâr amacı gütmeyen kimi kuruluşlardan, sivil toplum örgütlerinden bahsediyorum."

49-STK'lar: Afrika'yı Yoksul Tutma Planında Kimlerin Üstüne Oynanıyor?

"Kullanılıyor muyuz?" Jenny Williams bu soruyu sivil toplum kuruluşlarıyla (STK) Afrika'da yaptığı çalışmaları kastederek sormuştu. "Yardım ve kalkındırma kavramları Batı'nın cephaneliğinde yer alan, hayırseverlik adına değil, denetim adına kullanılan araçlar mı yoksa?" diyerek soruyu açtı.

Jenny ile *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I'*in editörlük çalışması yapılırken tanışmıştık. Yayıncım Berrett-Koehler'de stajyerdi ve zekice kavrayışları vardı. Daha sonra Afrika'ya gitti; Uganda ile Sudan'da hem acil yardım, hem de gelişim projeleri yürüten toplum örgütleriyle çalıştı.

"Batı'nın ikiyüzlülüğünden bıkmış, oturduğu yerden eleştiren bir tip olmaktan yorulmuştum," diyordu. "Sahaya gerçek anlamda çıkmak, bir şeyler yapmak, onca yardım parasıyla nelerin başarıldığını kendi gözlerimle görmek istiyordum."

Yaklaşımını ilginç bulmuştum, çünkü San Diego'da büyüyen, 2004'te Berkeley Üniversitesi'nden diploma alan biri olarak, hayatı boyunca alışkanlık haline getirilmiş tüketim eğilimi ve dış yardımın yoksulları hayatta tuttuğu düşüncesinin çığırtkanlığını yapan medyanın dolduruşuyla büyümüştü. O da benim kızım Jessica gibi bizi geleceğe taşıyacak nesli temsil ediyordu.

2006'da Uganda'dan gönderdiği e-posta şöyle devam ediyordu:

> Afrika'daki Batılılaşma belirtileri her yerde sürekli ve açık şekilde görülüyor: Kuraklıktan kırılan Kuzey Kenya'da Coca Cola tabelası olan küçük dükkânlar var; yoksullaştırılmış Afrika gençliği üstünde bolca Amerikan hip-hop aksesuarı taşıyor; insanlar kendi ülkelerinde yetişen kahve yerine, sözde 'tadı daha iyi olduğu için', aslında şirketokrasiyi kayıran gümrük tarifeleri ve vergi indirimleri nedeniyle daha ucuza gelen hazır granül kahveyi içiyor.

Şirketokrasinin, Afrika'yı her şeye rağmen tüketmeye hazır bir unsur olarak gördüğünden eminim ama bu Batılılaşma eğilimini dayatan mekanizmanın bir parçası da STK'lar. STK'lar uyguladıkları liderlik tarzından, verilen ücretlere kadar birçok örnekte Batı'nın kültürel, toplumsal ve ekonomik standartlarını uyguluyor; bu da yardıma çalışanlar ile hizmet götürme çabasında oldukları insanlar arasındaki mesafenin açılmasına neden oluyor. Afrikalılar bunu sürekli olarak yabancıları taklit etme yoluyla kapatmaya çalışıyor. Batı değerleri kültürel inançları altüst ediyor ve yerel ekonomik sistemleri kargaşaya sürüklüyor.

Bir başka ikilem: Kuzey Uganda'da binlerce insanın ölümü ve yaklaşık 2 milyon kişinin göç etmesine yol açan iç ayaklanma ve savaşlarda harap olmuş bir bölgede, STK'lar sırf orada olmaları nedeniyle çatışmanın uzamasına yol açmakla suçlanıyor. Durum 'acil' mertebesinde

değerlendirildiğine göre, bağışçılar fon sağlamaya devam edecek, STK'lar da iğrenç kamplarda yaşamak zorunda kalan insanlara yardım etmek için bölgeye doluşacak. (Bir Uganda radyo istasyonunda kentlerin caddelerini dolduran motosiklet taksiler kastedilerek, "Burada Boda-boda'dan çok STK var," esprisi yapıldığını duydum.)

STK'ların yaptığı gıda yardımları ve açtığı su kuyuları olmasa, sağlık ve eğitim hizmeti götürmüş olmasalar, neredeyse 10 yıldır bu kamplarda yaşayan insanların bulunduğu Uganda'da çok büyük sayılarda ölümler yaşanacağından kimsenin şüphesi yok. Öte yandan, sırf STK'ların varlığı nedeniyle, hem Uganda yönetimi, hem de Batılılar tüm bölgede kalkınmanın durmasına neden olan savaşı sona erdirmeye yönelik sorumluluklarından yan çiziyorlar. Şu anda, yani 2006 yazında sürmekte olan barış görüşmelerinin vadesi çoktan gerilerde kaldı.

Birlikte çalıştığım insanlardan biri bana

şöyle dedi: “Biz Batılı devletlerin sorunlara diplomatik ya da politik çözüm bulamadığı -ya da aslında aramadığı- zaman ayıbını arkasına saklamaya çalıştığı incir yaprağı gibiyiz. Bir sürtüşmede, bir krizde bölgeye ilk giden kim oluyor? Elbette ki yardım organizasyonları. Çünkü Batı böylece, soruna yönelik herhangi bir nihai çözüm aramasa bile, ‘Bakın, biz de bir şeyler yapıyoruz,’ diyebiliyor.”

Son tahlilde mesele, Batı’nın sorunlara kayıtsızlığında ya da çözüm getirmek için motivasyondan yoksun olmasında değil, gerçekte Afrika’nın fakir kalmayı sürdürmesini istemesindedir. Batılı ülkelerin halkları yardım etmeyi içtenlikle istiyor ve o yöndeki çabalara inanıyor. Ama Batılı devletler ve çokuluslu şirketler sürüp giden istikrarsızlıktan ve Afrika ülkelerinin perişanlığından muazzam kârlar elde ediyor. Ucuz işgücünün ve tarım ürünlerinin başarılı şekilde manipülasyonu, kaçırılan kaynaklar ve yozlaşmış siyasiler aracılığıyla yapılan

silah ticareti, çok öte tarihlere itilen toplumsal refah ve hakları için ayağa kalkıp direnme kapasitesinden yoksun, aç ve cahil bıraktırılmış toplumlar... Kongo barış ve şeffaflık içinde olsa, her şey yer altı kaynaklarını sömüren yabancı ticari kuruluşlar için çok daha farklı olurdu; isyancı gruplar ve kabileler arası çatışmalar yaşanmasa küçük ölçekli silahlar için böyle bir pazar oluşmazdı.

Elbette ki yoksulluğun ve şiddetin tamamı doğrudan Batı'dan kaynaklanan nedenlere bağlanamaz. Afrikalı liderler arasında görülen yolsuzluk ve yozlaşma, uzayıp giden kabileler arası gerginlikler, yönetimin zayıflamasında ve Afrika halklarının birleşmek yerine birbirinden kopmasında büyük rol oynuyor. Ama ben inanıyorum ki eğer Batı, karşısında istikrarlı ve gelişmiş bir Afrika görmek istiyor olsa, bu kıta kendi yolunda gayet iyi ilerler. Oysa Batılılar'ın işe karışmasının ve milyarlarca dolar yardım parasının buralara gönderilmesinin üstünden

onyıllar geçerken, durum daha da kötüye gitmiştir.

> Çoğu yardım gönüllülerinin dürüst, etkilere açık kişilere yardım etmek isteyen ve bu yönde çok çalışan, gelişmekte olan ülkelerde marjinal konuma yerleştirilmiş insanlar olduğundan hiç kuşkum yok. Onlar -yani biz- kavranması güç, karşısında mücadele verilmesi daha da güç bir sistemle karşı karşıyayız. Evet, mesele tamı tamına bu noktada düğümleniyor. Değiştirmemiz gereken sistemin kendisidir.

Jenny sistemin özünü kavrama ve onu değiştirme kararlılığında yalnız başına değil. ABD'deki üniversite öğrencileri ve yakın zamanda verdikleri mezunlar, kendi nesillerinin yüzleşeceği sorunları ebeveynlerinden daha iyi algıladıklarını gösteren bir duruş sergiliyorlar. Yurtdışına çıktıkları zaman eski güzergâhlara (Paris, Roma, Atina'ya) değil, Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerine yöneliyorlar. Dünya Sosyal Forumu gibi konferanslara ve başka

gösterilere katılıyorlar, yerel insanlarla kaynaşıyorlar. Müzik yapıyor, dans ediyor, bira içiyor, âşık oluyorlar. Ama hepsinin ötesinde ve üstünde, dünya politikalarını tartışıyor, düşünceleri ve planları birbiriyle kıyaslıyorlar.

Öte yandan, o neslin çevresel ve toplumsal bilince en üst düzeyde varmış bireyleri bile, kendi kuşaklarının şirketokrasiyi geniş ölçekte destekleyen bir özelliğinin bilincine tam olarak varamıyor: Cep telefonu ve bilgisayar teknolojisine olan bağımlılık.

Ve bunun milyonlarca insanın hayatını yok ettiği gerçeği.

50-Dizüstü Bilgisayarlar, Cep Telefonları ve Otomobiller

Duruma bakıldığında kulağa komik gelecek kadar yapay bir unvanla ‘demokratik cumhuriyet’ olarak anılan Kongo’da (yani eski Zaire’de) 1998’den bu yana 4 milyon insan öldürüldü. Bu insanlar daha varlıklı olanların pahalı bilgisayarlar ve cep telefonları alabilmesi uğruna canından oldu. Ülke 1960’da Belçika’dan bağımsızlığını kazandıysa da, bunun hemen ertesinde Washington’un etki alanına düştü. *TIME* dergisinin 2006’da ‘Dünyanın En Ölümcül Savaşı’ başlığıyla kapağa taşıdığı öyküde ‘seçimle yönetime gelen ilk başbakan Lumumba’nın Sovyetler Birliği ile kurduğu ve ilerlettiği ilişkiler nedeniyle Belçika-ABD destekli muhalifler tarafından öldürüldüğü’{64} kaçamak ifadelere başvurulmadan anlatılır.

Lumumba’nın öldürülmesinden sonra ülkede denetimi orduda bir albay olan Mobutu Sese Soko ele geçirmişti. *TIME* dergisinin ifadesiyle

devam edersek, ‘ABD’nin Soğuk Savaş sırasındaki favori karakterlerinden biri olarak Mobutu, Afrika tarihinin en yozlaşmış rejimlerinden birine başkanlık etti.’

Mobutu’nun uzun egemenliği, yozlaşmışlığı kadar pervasızdı ve komşu ülkeleri ciddi şekilde rahatsız ediyordu. 1996’da ve 1997’de Ruanda ile Uganda, Kongo’ya asker gönderip Mobutu’yu devirdi, yerine isyancı lider Laurant Kabila’yı getirdi. Ama toplumsal ve ekonomik koşullar Kabila yönetimi süresince de kötülemeye devam etti. Uganda ile Ruanda 1998’de ülkeyi bir kez daha işgal etti. Kongo’nun zengin kaynaklarından yarar sağlama fırsatı doğduğunu gören altı ülke daha Afrika’nın ilk dünya savaşı olarak kabul edilen savaşa girdi.

Mücadele her ne kadar ülkenin kaynaklarına yönelikse de, bu savaşta etnik, kültürel ve kabileler arası çatışmalar büyük rol oynadı. *TIME* dergisine göre Kongo, ‘toprakları elmas, altın, bakır, (yerel olarak koltan olarak bilinen,

dizüstü bilgisayarlar, cep telefonları gibi elektronik düzeneklerde kullanılan) tantal ve uranyum doluydu.' Muazzam bir genişliğe sahip olan Kongo, Alaska'nın bir buçuk katı büyüklüğündeydi ve birçok bölgesi gür tropik ormanlarla, verimli tarım arazileriyle kaplıydı. Benim bölgede yaptığım kendi incelemelerime göre, Kongo Irmağı'nın suyu kıtanın büyük bölümüne elektrik sağlayacak potansiyele sahipti.{65}

Kongo'nun tantal madeni, yani koltanı olmasa, bilgisayar temelli ürünlerinden çoğuna sahip olamazdık. (Örneğin tantal kısıtlaması Sony'nin 2000 yılı Noel döneminde Playstation 2 talebine yetişemememesine neden olmuştur.) Ruanda ve Uganda'dan gelen milisler işgali haklı göstermek için kendi halklarını isyancılara karşı savunma bahanesini öne sürmüş olabilir, ama yaptıkları akınlarda Kongo'dan toparlayıp kendi ülkelerine kaçırdıkları tantal madeninden milyarlarca dolar kazandılar.

ET'ler, çakallar ve ABD, İngiltere ve Güney

Afrika'dan gelen devlet ajanları sürtüşmeyle doğan kıvılcımları sürekli körüklemektedir. Her iki tarafa yapılan silah satışlarından servetler kazanılıyor. Savaş ticari oluşumların insan haklarına, çevreci kuruluşlara dikkat yöneltilmesini engellemekte, gelir vergileri ve gümrük harçlarından muaf bir ticaretin sürdürülmesini sağlamaktadır.

Kongo benzer şeylerin yaşandığı yerlerden sadece biridir. Georgialı Kongre üyesi Cynthia McKinney 16 Nisan 2001 tarihinde başkanlığını yaptığı bir kongre oturumunda bu 'Anglofon[66] Komplosu' konusundaki birçok yaklaşımı afişe etti. Açılış konuşmasında şöyle diyordu:

> Bugün duyacağınız şeylerin büyük bölümü, medyada geniş ölçekte yer bulmadı. Etkin güçler bu öykülerin kamuoyunun ilgi alanına girmesini engellemek için mücadele verdi.

Batılı devletlerin ve iş dünyasının sömürge

düzeni sonrası Afrika'daki edimlerine yönelik soruşturmalar Batı'nın zulüm, hainlik ve para hırsınız kanıtlarını açıkça ortaya koyar. Batılı ülkelerin Afrika'daki istismarları mali yönetim kusurlarına, bireysel hatalara ya da sıkça rastlanabilecek insani zaaflara bağlanamaz. Hepsi Afrika'nın sahip olduğu zenginlikleri halklarının çıkarları aleyhine yağmalamaya yönelik tasarlanmış uzun vadeli politikaların sonucudur.

(....) Afrika'nın çekmekte olduğu acıların merkezinde, başta ABD olmak üzere Batı'nın elmas, petrol, doğalgaz ve diğer değerli kaynaklara erişme arzusu yatmaktadır. (....) Ve yine başta ABD olmak üzere Batı, bir baskı ve istikrardan kopartma politikası benimsemiştir ki, bunun temelinde ahlaki ilkeler değil, Afrika'nın efsanevi kaynakları üstünden zenginleşmeye dönük, insafın esamesinin okunmadığı bir arzu yatmaktadır. (....) Batılı ülkeler istikrarlı Afrika hükümetlerine karşı isyanları kışkırtmıştır. (....) Hatta yasal seçimlerle başa gelmiş Afrika

devlet başkanlarının suikastla ortadan kaldırılmasına ve yerlerine yozlaştırılmış, uysallaştırılmış kişilerin getirilmesine aktif olarak katılmıştır.{67}

Birleşmiş Milletler'in Kongo'da akıtılan kanın durdurulması için girişimde bulunmasına (ve gönderdiği kuvvetlerin 2006 yılı yazına gelindiğinde bölgede dünya yüzündeki en büyük BM gücünü oluşturmasına) rağmen ABD ve öteki G8 ülkeleri işbirliğine yanaşmamıştır. *TIME* dergisinde yazılanlara bakalım:

> (....) Dünya Kongo'nun kanayan bir yara olarak kalmasına izin veriyor. Birleşmiş Milletler 2000 yılından bu yana Kongo'daki barışı koruma görevi için milyarlarca dolarlık harcama yaptı. (....) Şubat ayında BM ve Kongo'da çalışan yardım grupları, insani yardım fonlarından 628 milyon dolarlık katkı talebinde bulundu. Şimdiye kadar aldıkları yardım 94 milyon, yani muhtaç durumdaki kişi başına 9 dolar 40 sent.{68}

Şiddet ülke sınırlarını da aşıyordu. Kongo’nun komşusu olan Sudan’ın Darfur bölgesinde de benzer bir kâbus yaşanıyordu. Yirmi yıldan beri süren savaşta 2 milyon insan ölmüştü. Bu şiddeti körükleyen de yine petrolü ele geçirme hırsıdır. Her ne kadar eskiye dayanan dinsel ve etnik düşmanlıklardan kaynaklanmış gibi görünse de, savaş 1980’ler ve 1990’larda farklı bir düzeye ulaşmıştır ki, bunun nedeni ET’ler ve çakalların petrol havzalarında denetimi ele geçirmeyi amaçlayan eylemlerini maskelemek amacıyla iyiden iyiye ateşlediği ve ön plana çıkmasını sağladığı şiddet eğilimidir. Çatışmalar ve toplumsal kargaşa insan kitlelerinin dolaşımını da gündeme getirmiştir. Geride bıraktığımız son yıllar içinde yaklaşık çeyrek milyon Sudanlı kaçırılıp , İskenderiye’de edindiğim dostlarım Sammy ile Samantha’nın annesi gibi köleleştirilmiş, seks pazarlarında satılmıştır. Sözde uygar dünyamızda birçok insan bu olayların 19. yüzyılda kaldığına inanır ama öyle değildir.

Sudanlılar’ın aleyhine çalışan bir bahane de,

ülkenin teröristlerin eğitim alanı olduğuna ilişkin kötü şöhretidir. Usame bin Ladin Suudi Arabistan'dan kovulduğunda muhacir olarak Sudan'a gitmiştir ve ülke El Kaide'nin doğduğu yer olarak kabul edilir. O nedenle de medyanın Sudan'ı 'şer ekseni' müttefiki ilan etmesi kolaylaşmıştır.

Kongo ve Sudan el koyulan ülkelerin klasik örnekleridir. Savaş ve yoksulluk bir yandan yerel politikacıları yolsuzluğa teşvik ederken, bir yandan da doğal kaynakları ve ucuz işgücünü sömürmeye yönelen sistemlerin işini kolaylaştırır.

Jenny Williams'ın Kenya ve Uganda'da tanık olduğu, STK'ların da içine çekildiği imparatorluğu genişletme girişimlerine sahne olan bir Afrika ülkesi daha vardır. Afrikalılara yardım etmeye kararlı olduğu için Barış Gönüllüleri'ne katılan iki Amerikalı gencin öyküsü kimi yönlerden bakıldığında Jenny'nin öyküsünden daha şok edicidir. Onların izlenimleri, ABD'de politika yapanlar, yabancı

hükümetler, STK’lar ve devasa bir tarım endüstrisi tarafından ortaklaşa tasarlanıp geliştirilmiş bir komplo olarak algılanabilecek ciddiyettedir.

51-Eski Barış Gönüllüleri Umut Vermeye Talip

Karayla kuşatılmış bir Kuzeybatı Afrika ülkesi olan Mali, ilk bakışta sorunsuz, kimsenin önemsemediği, şirketokrasinin bile yok saydığı bir ülke görüntüsü verir. Bu görüntü yanıltıcıdır ve yanılgıda anahtar konumdaki unsur şirketokrasinin Afrika kıtası üstündeki stratejileridir.

Mali 1960 yılında Fransa'dan bağımsızlığını kazandı ve cumhuriyet ilan etti. Nüfusunun üçte biri (yani 12 milyon kişi) başkent Bamako'da yaşa r . İşgücünün %80'i tarım sektöründe istihdam edilmiştir. Nüfusun %90'ı Müslüman, %9'u yerli kabile dinlerine inananlar, %1'i ise Hıristiyan'dır. Altın, uranyum, boksit ve öteki maden yataklarına sahiptir. Ülkenin eski başkanı Alpha Konare, Dünya Bankası planını benimsemiş, özellikle pamuk üretimi ve altın çıkartılmasına ağırlık vererek ekonomiyi canlandıracak önlemler almıştı. Bunların yanı sıra üçüncü dönem başkanlık yapmayı

engelleyen anayasal değişikliklere gitmişti. Böylece Amadou Toure 2002 yılında oyların %65'ini alarak başkan seçildi.

Konuşmalarımda dinleyicilerimin kaçının Mali hakkında bir şeyler bildiğini sorarım ve neredeyse hiç el kalkmaz. Ama bir gün New England'daki evimin yakınında bulunan Dover, Vermont'ta yapılan bağış toplama amaçlı bir toplantıda konuşma yaptıktan sonra Mali'de yaşamış, ülkeyi ve halkını içtenlikle sevmiş bir çiftle tanıştım. İlk karşılaşmanın ertesinde yazıştık ve kimi zaman evimin Berkshire dağlarına bakan terasında uzun uzun sohbet ettik. Greg ile Cindy'nin anlattığı öykü çarpıcı olmakla kalmıyor, modern zamanlar Afrika's ına dair güzel, trajik, cesaretlendirici örnekler içeriyordu. Bir ülkeye ve çoğu Amerikalı için akıl karıştırıcı imajlar bulanıklığı halindeki bir kıtaya kendi dillerinden konuşan bir ses kazandırmışlardı. Onların ve Malili dostlarının geleceğe dönük kararları, amaçları, vaatleri insana esin verecek türdendi.

Greg Flatt 1997 ile 1999 yılları arasında Mali'de Barış Gönüllüsü olarak bulunmuştu. 2000 yılındaysa ülkeye Malili müzisyenlerle birlikte kendi albümünü çıkartmak üzere dönmüştü. Albümdeki *Zou et Moctar* adlı parça Mali listelerinde 1 Numara'ya çıkmış ve Greg ülke çapında bir şöhret olmuştu. Cindy Hellman ise 1999 ve 2001 yılları arasında Barış Gönüllüsü olarak çalışmıştı. Greg ile albümünü yapmak için ülkeye gittiğinde tanışmıştı.

"Onun farkına varmamak imkânsızdı," dedi gülerek. "İnsanlar her yerde tanıyordu Greg'i. Sokakta yürürken durduruyor, dans etmeye, elleriyle gitar çalar gibi yapmaya başlıyordu. Çocuklar Fareli Köyün Kavalcısını izler gibi peşinden gidiyordu."

O ve Greg üç yıl sonra evlendi. Farklı zamanlarda ama benzer nedenlerle Barış Gönüllüleri'ne katılmışlardı. ABD'de kariyerlerini yapmaya başlamadan önce başka ülkeler ve farklı kültürlere yönelik bilgilerini artırmak istemişlerdi. Dünyaya katkıda bulunma

idealini benimsemişlerdi ki o ideal, Başkan Kennedy daha ikisi de doğmadan Barış Gönüllüleri'ni kurarken vurgulanmıştı. İkisi de kurmayı umdukları aile için daha iyi bir gelecek vizyonuna sahipti ve öyle bir geleceğin tüm dünyayı kucaklaması gerektiğini düşünüyorlardı.

Ama bunların yanı sıra içlerinde tarıma karşı eski ve yerleşmiş bir ilgi vardı içlerinde. Cindy ailesinin Indiana'daki büyük çiftliğinde büyümüştü, Greg'de çocukluğu boyunca annesinin bahçesinde severek çalışmıştı. Barış Gönüllüleri özellikle bu eğilimlerini duyunca Malililere çiftçiliği öğretmeye uygun niteliklere sahip olduklarını söylemişti onlara. Greg surat asarak, "Biz de buna inanacak kadar saftık," dedi.

Bu genç çift ile aramda hemen ortak bir şeyler yakalamıştım. Onların gözüyle baktığımda, modern imparatorluğun nasıl o kadar çabuk ve gizlice -ve meşru kabul edilemeyecek şekilde- yayıldığını görmek çok

kolaydı. Cindy ile Greg en iyi niyetlerle katılmıştı Barış Gönüllüleri'ne. Sunabilecekleri yetenekleri olduğunu ve ABD'deki devlet kurumlarıyla ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlarla birlikte çalışmanın Afrika'ya refahı götürmekte yardımı olacağına inanmışlardı. Ama bunun yerine kendilerini çok farklı bir rol oynar halde bulmuşlardı. Başka bir sömürü dalgası yaratacak yeni tip bir imparatorluğun geçeceği yolun taşlarını döşüyorlardı. Aldatıldıklarına yönelik ilk ipuçları, kendilerinden çok daha fazla şey bilen insanlara eğitmenlik yapmakla görevlendirildiklerini görünce ortaya çıkmıştı.

Greg, "Birlikte çalışmak üzere gönderildiğimiz Malililer çiftçiydi," dedi. "Barış Gönüllüleri gibi bir ABD devlet organizasyonunun bir avuç çocuğu, deneyimli çiftçilere kendi topraklarında nasıl tarım yapılacağını öğretmek üzere göndermesinin ne kadar incitici olduğunu düşünebiliyor musun? Bunun Malililer tarafından nasıl algılandığını düşünün."

Akıl karışıklığı ve suçluluk duygusuna rağmen, ikisi de Barış Gönüllüleri ile o yolculuklara çıkmanın kendilerine çok şey kazandırdığını kabul ediyordu. Görenekleri, lisanları, müzikleri, en önemlisi oraya *öğretmek* üzere gittikleri şeyi öğrenmişlerdi: Çiftçilik.

Greg anlatmaya devam etti: "2005 yılında Cindy ile başka bir geliştirme organizasyonu olan OICI (Opportunities Industrialization Centers International) bünyesinde oraya dönmeye karar verdik. USAID tarafından finanse edilen organizasyon, zamanını ve yeteneklerini Afrikalı yerel çiftçilere ileri tarım tekniklerini öğretmeye gönüllü olan Amerikalı çiftçileri oraya götürüyordu."

Cindy, "Bunun Barış Gönüllüleri ile olan deneyimden farklı olacağını düşünüyordum, çünkü aradan geçen zamanda ben de gerçek bir çiftçi olmuştum," diye araya girdi. "Hatta uzman düzeyindeydim. Ve Mali'yi biliyordum. Ama bir kez daha tepeden inme bir yaklaşımın içinde yer aldığımı görerek hayal kırıklığına uğradım.

Kendimi aynı şeyi daha etkili öğretebilecek, böylece iyi maaşlar alabilecek düzeydeki Malililer'in parasını çalar gibi hissediyordum. Kimdim ben? Piyasayı, her şeyi onlar daha iyi biliyordu. Çiftlik Hizmetleri bizi oraya götürmek için önemli paralar harcamıştı; uçak biletleri, transferler, sağlık sigortaları ve oradaki geçim harcamalarımız dünyanın parası tutuyordu. Sözde tarım uzmanı, danışmandık. Ama kendimi gönderildiğim köyde öylece oturmuş, orada ne yaptığımı sorgular halde bulmuştum. Benim o rolü üstlenmem için harcanan para kırsal kesimdeki bir Mali ailesinin geçimini yıllarca desteklemeye yeterdi."

Genetiği Değiştirilmiş Organizma (GDO) destekli tarımın ve GDO'ları üretip pazarlayan piyasayla ABD kökenli organizasyonlar arasındaki karşılıklı alışverişin bilincine vardıkça şüpheleri derinleşmeye başladı. Yüzyıllardan beri geçimini topraklarından çıkartan, bunu mahsulden ayırdıkları tohumlukla sağlayan aileler şimdi suni gübrelere, haşere ilaçlarına ve ithal tohuma bağımlı kılınıyordu.

Cindy anlatmaya devam ediyor:

“Bir akşam kalabalık bir grup yerel çiftçi Greg ile beni köyde televizyon izlenen yere davet etti. GMO aleyhtarı bir reklam filmi, sokağa dökülmüş Malili çiftçilerin GMO mahsullerini, özellikle de pamuk ürünlerini protesto edişini gösteriyordu. Bir an birbirimize baktık ve hiç konuşmadan bu davanın parçası olmamız gerektiğine karar verdik. Ertesi gün çok erken saatlerde yola çıktık. İnanılmazdı. GMO ürünleri, pamuk sübvansiyonu ve Afrika tarım geleneği üstüne yapılan toplantılar, verilen konferanslar bir hafta sürdü. Mali, Gine, Burkina Faso, Togo, Benin ve Gambiya’yı temsil etmek üzere gelen çiftçilerin yanı sıra akademisyenler, biliminsanları, eylemciler ve politikacılar da vardı. Söz hakkı elinden alınan çiftçilerin adil olmayan ticaret politikalarından nasıl etkilendiğine dair sayısız örnek kanıtlarıyla dile getirildi. Ayrıca GDO’ların potansiyel ekonomik, çevresel, kültürel ve politik tehlikelerine yönelik bolca eğitim verildi.[69]

Ve USAID ile Monsanto'nun[70] Mali yasalarını yeniden düzenlemek üzere birlikte çalıştığına dair epey tartışma vardı. ABD'nin Monsato şirketi ile birlikte Mali anayasasını genetiği değiştirilmiş tohumların ülkeye getirilmesi, satışı ve patent haklarının verilmesine izin verecek şekilde yeniden düzenlendiğini, USAID-Mali işbirliğinin içindeki bir kişiden doğrudan duyduk.

Konferansta, ABD pamuk sübvansiyonlarının Malili çiftçiler üstündeki yıkıcı etkisini daha iyi kavradık. Hükümetimiz Amerikalı çiftçilerin pamuklarını yapay ucuzlukta satmasını sağlayarak Afrikalı üreticilerin dünya pazarlarına girmesini engelliyordu. Afrikalılar çoğunlukla pamuğu bir yıl kadar stokta beklettikten sonra taban fiyattan satmaya zorlanıyordu ki, kalan seçenek hiç satamamaktı. Durumu daha da kötüleştiren şey, bizim 'eksperlerimizin' çiftçileri gıda ürünlerinden pamuk yetiştiriciliğine kaymaya ikna etmesiydi. Çiftçiler üretimi artırmak için tohuma, ayrıksı ot ve böcek

ilaçlarıyla gübreye gereksiniyor, bunları krediyle sağlıyor, böylece de Mali pamuğu üstünde bir tekel kurmuş görüntüsü veren CMDT'ye (Compaigne Malienne pour le Development des Textiles) daha da fazla borçlanıyordu. CMDT, Mali devletiyle Fransız şirketi CFDT'nin (Compaigne Français pour le Development des Textiles) ortak kuruluşuydu. Fransız ortaklar şirketin %60'ına sahipti.

Greg anlamlı bir gülümsemeyle, "Yani Amerikalılar yalnız değildi," dedi. "Ne de olsa Fransızlar, biz henüz İngiltere'nin bir parçasıyken bu işin içindeydi. Ama bugün liderliğin bizim ülkemizde olduğunu söylemekten utanç duyuyorum. Konferansın katılımcıları manipülasyona dönük politikaları nedeniyle ABD'ye ve uluslararası şirketlere duydukları öfkeyi tutkuyla dile getirdi. Hararet, yürek buran acı ve öfke. Bunları ortamın havasında hissedebiliyordunuz. Tüylerim diken diken oldu.

Cindy ile Mali'deki gelişme planlarının ticari

kuruluşların çıkarları doğrultusunda ele alındığı sonucuna vardık. Kalkınma organizasyonlarının ön plana sürdüğü yüzler hayırsever görünümlüydü. Kendilerini o insanların hayatını daha iyi düzeye getirmek için çalışan yardım kuruluşları olarak tanıtıyorlardı. Ancak kamuoyu kampanyaları, doğal ve insani kaynakları, piyasaları denetim altında tutmaya yönelik gerçek niyetleri maskelemekte kullanılıyordu. Mali'nin ekonomik gelişimi, ticari güçlerin güdümünde olduğundan, süreç de demokratik işlemiyordu. Programların büyük bölümü Malililer tarafından talep edilmemişti ve hiçbiri onlar tarafından yönetilmiyordu. Sonuçlar sık sık yıkıcı oluyor, Mali'yi öncekinden bile daha kötü ekonomik ve toplumsal durumlara sokuyordu. Dahası, iyi paralar alan, lüks hayatlar süren ve yardım etmeleri gereken insanların erişimine kesinlikle uzakta yaşayan yabancılara dönük bir sektör de oluşturulmuştu."

"Öte tarafta, ABD'de gelişim ve ilerleme iddiası olanca canlılığını koruyor," diye devam etti Cindy. "Bu iddia Afrika'daki ve öteki

Üçüncü Dünya ülkelerindeki insanların portresini cahil, geri kalmış, çaresiz, aptal ve kendi yaşamını kurmaktan bile aciz yaratıklar olarak çiziyor. Yaratılan bu inanış batılı halk kitlelerinde bir üstünlük ve güç duygusunun doğmasına neden oluyor. Farklı olduğumuz, 'onlara karşı biz' gibi bir konumda olduğumuz duygusunu körüklüyor."

Greg ile Cindy bana Mali'de gerçekten katılımcı ve demokratik, kendini sürdürülebilir kalkınmaya adamış, organik tarıma, kooperatiflere ve adil ticarete odaklanmış bir vakıf kurmayı planladıklarını anlattı. Ama bunu ancak Malililer'in aklının ve bilgisinin de dahil edileceği bir ortaklık olacağına kanaat getirdikten sonra yapacaklardı.

Cindy, "Öyle bir organizasyon Afrikalılar'a kendi insanlarını eğitme yeteneğini vermeli," diyordu. "Bir Malilinin ortalama yıllık geliri 400 dolar kadardır. Her bir Barış Gönüllüsü'nün eğitimine, yolculuklarına, sağlık gereksinmelerine ve gündelik giderlerine

harcanan parayla, düzinelerce yerel insanın kendi standartlarına göre çok daha iyi maaşla istihdam edilebileceğini hesapladık. Ve çok daha iyi iş çıkartırlardı doğrusu.”

Mevcut sistemin devamını sağlayan STK’lar ile kendini gerçekten o sistemi değiştirmeye adamış olanları birbirinden ayırt etmenin önemi üstüne konuştuk. Greg, “İyi olan STK’lar genellikle yerel halktan ve sıradan insanlar tarafından yönetilir,” dedi. “Çalışanları yerel dili konuşur ve oralılar gibi yaşar.”

En iyi STK’ların (sonraki bölümde değineceklerim de dahil olmak üzere) çoğunlukla iş görme yasalarını ve politikalarını değiştirme yoluyla ticari şirketleri iyi unsura dönüştürme çabasına yoğunlaştığına dikkat çektim. Bunlar ayrıca bizlerin yaşam tarzımız içinde saklı olumsuzlukları ve artık pozitif eylemlerde bulunma sorumluluğunu kavramamıza yardım eder.

‘Kötü’ STK’ların imparatorluğun uşağı, ‘iyi’ STK’larınsa sonraki nesiller için daha iyi bir

gelecek vaat ettikleri üstünde görüş birliğine vardık.

52-Kararlılık: Her Şey Değişecek

Afrika'ya dair her öyküde, dayanak noktası aldatma olan bir unsur vardır. Amerikan İmparatorluğu'nun uyguladığı politikalarda hile, manevra ve inkâr Mısır'dan Mali'ye, hatta Diego Garcia'ya kadar her yerde anahtar konumundaki kavramlardır. Bizim imparatorluğumuz da tarihteki herhangi bir imparatorluk kadar acımasız ve insafsızdır. Daha fazla sayıda insanı köleleştirmiştir. Politikaları ve eylemleri Roma, İspanya, Portekiz, Fransa, İngiltere ve Hollanda imparatorluklarının ya da Stalin ve Hitler'in neden olduğundan daha fazla can kaybına yol açmıştır. Ve şık söylemlerin arkasına saklanan suçları neredeyse hiç algılanmamıştır. Eğitim sistemimiz ve medya bu yalanlar komplosunun içinde etkin olarak yer alır. Asya bize IMF ve Dünya Bankası'nın politikalarının ne denli tehlikeli olduğunu öğretmiştir. Latin Amerika demokrasiye uzanan yolu aydınlatır. Ortadoğu yeni- sömürgeciliğin, bir yanıyla ve bir ölçüde başarısızlığa uğradığını afişe eder; Afrika ise belki de alınabilecek en önemli dersleri sunar.

Afrika’nın ortasında durup yüzümüzü batıya, Amerika’ya doğru döndüğümüzde ellerini ağzının etrafında (Nijer Deltası’nın Gine Körfezi ile birleştiği yerde) megafon gibi birleştirmiş bağıran bir kıta görürüz: Uyanın! Bilgilenin ve gayret edin.

Afrika bu kitabın büyük bölümünü oluşturan ‘bir imparatorluk yaratma ve kendimizi o imparatorluğu her yöne doğru genişletme planına adamanın tarihini’ anlatma açısından çok uygun bir konu başlığıdır. Afrika acil durum sinyallerini her yerden daha güçlü vermektedir.

Zehirli gazları önceden algılaması için kafesinde maden ocağına indirilmiş ölü kanaryadır o. Maden ocağı bir ölüm tuzağıdır onun için.

Kendimizi kurtarmalı, çocuklarımızın yaşanabilir ve istikrarlı bir dünyaya doğru yürüyeceği yolun yapıtaşlarını döşemeye başlamalıyız. Bunu yapmak içinde Afrika’nın sesine kulak vermemiz gerekir. Kulaklarımızı Atlantik Okyanusu’nun öte yakasından gelen

sese açık tutmamız şarttır. Şöyle der bize: *Küçük bir gezegen üstünde, küçük bir toplum halinde yaşıyorsunuz. Çocuklarınızın selameti için, benim çocuklarımı kurtarmama için yardım etmelisiniz; onlar sizin de çocuklarınız; biz bir aileyiz*.

Afrika bize, Indianalı çiftçileri zenginleştirirken Malililer'i yoksullaştırmanın artık işe yaramadığını anlatır. Bu zamanlar Indianalılar'ın işine yaramış olabilir ama artık öyle değil. Aynı şey yaşamımızı rahatlatır gibi görünen başka birçok unsur için de söylenebilir. 'Ulusal çıkar' günleri geride kaldı. Gelecek nesillerin başarısı 'küresel çıkarlarda', tüm insan topluluğu, hatta yaşayan tüm organizmaların oluşturduğu topluluğun yararı için olan planlardadır. Tek bir halkız ve aynı gezegen üstünde yaşıyoruz. Bu ailede 'Uganda Kasabı' İdi Amin'e, Angolalı Savimbi'ye, Kongolu Mobutu ve Kabila'ya, Nijeryalı Abacha ve Obasanjo'ya ya da Liberyalı Doe'ye, Hitler'e olduğundan fazla yer yok. Virginia'daki büyük çiftliklerde kölelere ne kadar yer varsa,

Sudan'da da o kadar olmalı. Bu mesaj yavaş yavaş dünyaya ulaşıyor. Aşağıdaki afiş, 2006 yılı sonbaharında New York metrosunun her tarafında görüldü:

Milton Glaser, Darfur: Darfur'da Ne

Oluyorsa Hepimize Oluyor, 2006.

Afiş yazısı: Bugün 500 aile öldürüldü ve bu her gün devam ediyor. Hepimiz Afrikalıyız.

Afrika bütün konuları bünyesinde bir araya toplar. Bir anlamda pervasızca girişilmiş sömürünün son cephesini teşkil eder. Bu bizlerin kendimizi aldatma sarhoşluğuna düşecek kadar uyuşturulmaya izin verdiğimiz için olmuştur. Ucuz altın ve elmas işportacılığı yapan televizyon reklamlarına kapılıp gidiyoruz. Dizüstü bilgisayarlarımızın ve cep telefonlarımızın fiyatlarının düşmesiyle böbürleniyoruz. Akaryakıt tüketiyor, bir yandan da fiyatların yüksek olduğundan yakınıyoruz. Elmas ve altın madenlerinde çalışan işçilerin ve petrol serpintileri altında zehirlenen çocukların yüzlerini, maddeci tamahkârlığın beraberinde getirip önümüze serdiği pislikleri kilimin altına süpürüyor, evimizi o kirden arındırmış gibi davranıyoruz.

İstenmedik şeyleri altına süpürdüğümüz o kilimi çocuklarımıza miras bırakacağımızı

unutuyoruz. Günün birinde geride bıraktığımız korkunç pisliği temizlemek onlara kalacak.

Afrika sesini duyurmak için ellerini ağzının iki yanına koymuş bize bağırıyor. Değişim zamanı sahiden geldi. Şükretmeliyiz ki, yarattığımız dünyayı değiştirmek için gerekli her şeye sahibiz. O kilimi birlikte kaldırabilir, pisliği toparlayabilir ve çocuklarımıza devretmek üzere olduğumuz evi gerçek anlamda temizleyebiliriz.

V-DÜNYAYI DEĞİŞTİRMEK

53-Dört Zorunlu Soru

17 Ekim 2006 sabahı çok erken saatte, Batı Massachusetts'teki evimde yatağımın başucunda duran saat çaldı. San Francisco'ya kalkacak sabah uçağına yetişmem gerekiyordu. Dünyanın en güçlü ticari kuruluşlarının ağaçları kesmeyi içeren politikalarının değiştirilebileceğine beni inandıran sivil toplum örgütü Ya ğmur Ormanları Eylem Ağı'nın (RAN) düzenlediği bir bağış toplama etkinliğinde konuşma yapacaktım. Yataktan kalkt ım, ayaklarımı sürüyerek alt kata indim ve çaydanlığa kahve için su doldurdum. Lavabonun üstündeki küçük pencereden muhteşem bir New England sonbahar sabahına, şafağın ışıklarını boğarak dağların üstünde yükselmeye başlayan güneşe göz attım. Çaydanlığı ocağa koydum ve uyku mahmurluğundan silkinip oturma odasına geçtim, enerji titreşimleri veren dağların, kızıl güneşin ve çılgın bitki kümelerinin önünde uzanan tarlaları görebileceğim pencerenin

karşısında durdum. Kırağı kaplı tepeciklerden birinde gözüme bir hareket çarpmıştı. Bir yaban hindisi sürüsü iki vadiyi birbirinden ayıran sırta doğru ilerliyordu. Yüzlercesi bir araya gelmişti. Oluşturdukları siluet ileriye doğru yavaşça, tuhaf, hatta göze doğal gelmeyen bir şekilde, neredeyse çizgi filmlerde gördüğümüz tarihöncesi kuşlarınkini andıran bir şekilde salınıyordu.

Fazla oyalandığımı düşünerek duvardaki saate göz attım ve duş almak için banyoya yöneldim. Yan ından geçerken yerel NPL istasyonuna ayarlı radyoyu açtım. Suyun sıcaklığını kontrol ederken RAN'ın düzenlediği etkinlikte yapacağım konuşmayı düşünüyordum. Organizasyonun başkanı Jim Gollin'in ticari kuruluşlara karşı değil, onlarla birlikte çalışmamız gerektiğine, amacın kapitalizmi ortadan kaldırmak değil, daha yüksek standartlar benimsemesini sağlamak olduğuna yönelik ve sıkça ifade ettiği savı destekleyen bir konuşma yapmayı planlamıştım. Sonra birden radyodaki spikerin sözleri dikkatimin o yöne kaymasına

neden oldu:

“Yüz yıldan kısa bir süre içinde Massachusetts’teki tüm akçaağaçlar -dolayısıyla sonbaharın yeşilliğini oluşturan doku- yok olacak. Yakın zamanda yapılan bir bilimsel araştırmaya göre, küresel ısınma sonucu buradaki iklim de Kuzey Carolina’daki gibi olacak. [İç çekme] Yani bu yılki manzaranın tadını çıkartın. Bir daha göremeyebilirsiniz.”

Banyo penceresinden dışarıya bakarak orada bir an öylece durdum. Az ötedeki kızıl kabuklu yaşlı akçaağaç, dallarını eve doğru eğmişti. Yaprakların rüzgârla duvara sürtünmesinden çıkan o bildik ses şimdi kulağıma bir can çekişme tırmalaması gibi geliyordu. Kendimi birden perişan hissettim.

O günün ilerleyen saatlerinde, kentin üzerinde uçarken sürekli, New England sonbaharlarının tarihe karışacağı olasılığını düşündüm. Sonra sonbahar bitki örtüsünün ortadan kalkmasının bir ‘olasılık’ değil, bilimsel olarak öngörülebilir bir değişim olduğunu

kavradım. Ve o zaman ilk kez kendimi Arktik buzulların eriyişini sessizce izleyen Eskimoların yerine koyabildim. Ve buzulunun çekilmesi karşısında üzüntüsünü dile getiren Tibetli göçebelerin hissettiklerini ancak o zaman gerçek anlamda kavradım. Küresel ısınma kavramını yıllardan beri zihinsel, entelektüel düzeyde kabullenmiştim. Ama çocukluğumdan beri hayatımın bir parçası olan sonbahar bitki dokusunun, yılın en sevdiğim döneminin simgesinin kaybolmakta olanlar listesine girmiş olması beni gerçekten çarpmıştı.

Sonra başka bir şey düştü aklıma: Bilimsel olarak öngörülebilen şeylerin gerçekleşmesi mutlak kural değildi. En azından biz insanların yol açtığı durumlara ilişkin verilerin gösterdiği şekilde ilerlemesi şart değildi. Onları durdurabilirdik. Yaptığım konuşmalarda defalarca dile getirdiğim bir şey dönüp beni buldu: Dünyayı değiştirmek için şirketokrasiyi değiştirmemiz gerekir; o birkaç kişiye gezegenimizin geleceğini belirleme izni vermekten vazgeçmeliyiz. Karlı zirvelere,

buzullara, ilkbaharla canlanan doğa parçalarına, torunlarımız için sakınmamız gereken şeylere yaptıkları saldırıları durdurmalıyız.

Uçağın camından aşağıya, ABD'ye baktığımda, atalarımın nesiller boyunca büyük çabalarla ve uğruna savaş vererek ulusa kazandırdığı toprakları görüyor, Asya, Latin Amerika, Ortadoğu ve Afrika'da faaliyet gösteren ET'lerle çakalların öykülerinin yansıttığı gerçeklik karşısında bambaşka bir sarsıntıya uğruyordum. Öyküler. Öyküler gurur, öfke, neşe ya da hüzne neden olabilir ama sonuçta hepsi geçmişimizi anlatan şeylerdir. Yeter ki, biz onların daha önemli bir şeye dönüşmesini isteyelim... Yeter ki, bizi harekete geçmeye iten dersler içersinler...

O gün benim için çok önemliydi. İnsanlara dünyayı değiştirme ilhamı aşılayacak bir kitap yazmaya karar vermiştim. Bu elinizdeki kitabı yani. Bence belirleyici öneme sahip son bölüm haricinde tüm bölümlerin müsveddeleri zaten hazırdı. O ana gelinene dek çabalarım kimi

kuşkular tarafından kösteklenmişti. Söylemek istediklerimi elbette iyi biliyordum ama onları vurgulamaktaki tavrımın ne olması gerektiğini belirleyemememiştim. Kendime, refah içinde yaşayan insanları, kendilerine o konforu sağlayan sistem değiştirme yönünde çaba göstermeye nasıl ikna edeceğimi soruyordum. ET'ler ve çakallar konusunda bilgi sahibi olsalar bile, hayat standartlarının beraberinde korkunç bir fiyat etiketiyle geldiğinin bilincine varsalar bile, öyle bir hayattan vazgeçebilirler miydi? İnsan, o kitlelerin şirketokrasi gibi bir gücün karşısında ayağa kalkmasını sağlayabilecek sözcükleri nasıl bulup seçebilirdi? O kuruluşların, halkların isteklerine boyun eğmesini sağlayacak eylemlere nasıl ilham kaynağı olunabilinirdi?

Doğu kıyısından batıya uçarken yanımda götürdüğüm makaleleri ve kimi yazı müsveddelerini okurken bunların yeni sorular olmadığının bilincine vardım. Benzer sorular tarih boyunca baskıya karşı ayağa kalkan ve adalet isteyen herkes tarafından sorulmuştu.

Sonraki birkaç gün boyunca eski dostlarla karşılaştıkça ve RAN ile kardeş organizasyonlarını destekleyen insanlar arasında yeni dostlar edindikçe, o soruların yanıtını kavramanın yolunun, başka dört tanenin yanıtından geçtiğini anlamaya başlayacaktım.

Birinci soru iyimserlikle, amaçlarımızın hedefe ulaşıp ulaşmama olasılığıyla ilintiliydi. Gerçekten bir değişime neden olabileceğimizi umacak konumda mıydık ? İyimser olmak için nedenler olduğuna inandığımız bir noktaya vardığımızda karşımıza ikinci soru çıkıyordu: Değişimi istediğimizden emin miydik? ET'ler ve çakallara, dünyanın her tarafında acı çeken ve ezilen halklara dair öyküler, böylesi şeylere hazırlıksız sinirlerimiz üstüne çökerken, bir süre sonra, değişimin gerektireceği çabalara değer nitelikte olup olmadığına dair mutlak kanıtlar arayacaktık. Üç: Çabalarımızı onaylayacak, geçerliliğini güçlendirecek birleştirici bir ilke var mıdır? Sadece kendi ahlaki, dini ya da felsefi değerlerimizi başkalarına dayatmak adına yola çıkmadığımız, gerçek ve kalıcı evrensel çıkarlar

yönünde bir şey yaratma peşine düştüğümüzü net olarak nasıl saptarız? Ve son olarak: Her birimiz birey olarak ne yapabiliriz? Siz her bir okur ve ben yeteneklerimizi ve tutkularımızı evrimleştirmek zorundayız. Bireysel seçeneklerimiz ve arzularımız nedir? Ve bunlar daha büyük bir tabloda kendine nasıl yer bulur?

Bunu izleyecek bölümlerde bu soruların yanıtlarını derinlemesine araştıracağız. Hepsini yanıtlamak için (gerek tarihi, gerekse güncel) somut olgulara yöneleceğiz. Ayn ı soruları kendi kendilerine sormuş, yanıtlara ulaşmış, ardından da kendi yanıtlarımızı almamızı sağlamak için eyleme geçmiş günümüz öncüleriyle konuşacağız. Geçmişte ve günümüzde işe yaramış yaklaşımları inceleyeceğiz. Bunun gibi zamanlarda, meselelere felsefi yaklaşmak ve yapmakta olduğumuz şeyin pratik sonuçlara yol açabilecek etik anlamlarını araştırmak önemlidir; ancak, makul ve uygulanabilir, bizi sağlam ve kalıcı değişimlere götürecek bir yolda olduğumuzu bilmek şarttır.

54-Değişim Mümkündür

Eyleme geçme ve risk alma kararlılığını göstermek için değişimin mümkün olduğuna inanmamız gerekir. İyimser olmak için nedenlerimiz var mı?

Okuduğunuz sayfalarda Amerikan Devrimi'ni defalarca andım. Öylesine bir karşılaştırma değildi bu. Kendimizi bugün içinde bulduğumuz durumla, yani şirketokrasinin azgın ve sapkın eli altında yaşamak ile ülkemizi kuran ilk yerleşimcilerin yüzleştiği meseleler kıyaslandığında, aralarında birçok paralellik görülebilir. Tıpkı o zaman olduğu gibi şimdi de şirketokrasiyi değiştirmeye yönelik inançların içinde biriktiği bir fırtına oluşmaktaydı. Ama ne olursa olsun, o insanlar zaferin ulaşılabilir olduğuna inanmasa Amerikan Devrimi gerçekleşemezdi.

O dönemde hâlâ Britanya tebaası olanlar, *İmparatorluk*'un kimi etkilere açık olduğunu, 1755 yılında yaşanan Fransızlarla Kızılderililer'in oluşturduğu güçlere karşı

Braddock Seferi olarak da anılan Monongahela Savaşı'nın hemen ertesinde sezmişlerdi. Britanyalı General Edward Braddock'un astı olarak savaşa katılan George Washington, İngiltere tarihinin en büyük yenilgilerinden birini bizzat yaşamıştı ve olayın onun üstündeki etkisi büyük olmuştu. Braddock öldürülmüş, Washington kahraman düzeyine yükseltilmiş, koloniler kendi içlerinden yetişen liderlere saygıyla dolarken, o zamana dek yenilmez kabul edilen bir ordu itibarını yitirmişti. Öte yandan, İngiltere'ye sadık Toriler'in{71} yanı sıra çok sayıdaki Amerikalı da herhangi bir karara varmakta isteksiz davranmıştı.

Ardından, Devrim sırasında Amerikan güçleri 1775'te yapılan şiddetli Bunker Hill Savaşı'nda Britanyalıları yendi. Amerikalılar'ın barutu bitmişti ve Britanyalılar zaferi kazandıklarını iddia ediyordu ama İngiliz güçlerinin yarısı ölü ya da yaralı olarak yerde yatıyordu. Böylece kolonicilerin kendilerine güveni arttı. General Washington'un 1776 Noel gecesi Delaware

Irmağını geçmesi ve korkuya kapılan Hessian paralı askerlerini ertesi gün Trenton'da yenilgiye uğratması, Kıta Ordusu'na yaklaşık 8 bin yeni askerin yazılmasını sağladı. Bunun üstünden bir yıl geçmeden Saratoga'daki koloni zaferi, Amerikan üstünlüğünü pekiştirdi ve Britanyalıları değişimi kabullenmenin en hayırlı karar olacağına ikna etti. Fransızları Amerikan müttefiki olmaya sevk edecek önemli bir dönüm noktasıydı bu.

Ben kendi Monongahela savaşımı ise 1990'ların son ve yeni milenyumun ilk yıllarında, Amazon'a yapılan bir dizi Rüya Değişimi yolculuğuna önderlik ederken yaşadım. Sık yağmur ormanlarının üzerinden her uçuşumda daha büyük bir yıkıma tanık oluyordum. Shuarlar bana sık sık bunun bir başarısızlık belirtisi, uzun vadeye dönük bilinçlenme eksikliği ve şirketokrasinın (Fransız ve Kızılderili savaşlarındaki Britanya gibi) hata yapmaya açık yanları olabileceğini anımsatıyordu. Süreç içinde değişimin sadece arzulanan bir şey değil, türümüzün hayatta

kalmasının da önkoşulu olduğunu kavradım.

Çöken bir imparatorluğun kaosun, savaşların ve yeni bir imparatorluğun yolunu açtığını tarihe baktığımızda görüyoruz. Modern bağlamda kaos ve savaşlar bildiğimiz gibi yaşamın yok edilmesine yol açma eğilimindedir. Benim içinse Güney Afrika ormanlarının yaşatılması açısından bambaşka bir anlam ifade etmeye başlamıştı. Sonunda mutlaka bir alternatif bulmamız gerektiği düşüncesine vardım. Kendi kendime, *'Ama bu mümkün mü?* ' diye soruyordum. Kanıta gereksiniyordum.

Amazon yolculuklarının yanı sıra yöneticilere sorunları çözmeye yönelik yaratıcı yaklaşımlar bulmalarında yardımcı olmak üzere tasarlanmış eğitim atölyelerinde dersler de veriyordum. *Öğrencilerim* dünyanın en güçlü şirketlerinin bir portresini oluşturuyordu; Exxon, General Motors, Ford, Harley-Davidson, Shell, Nike, Hewlett-Packard'tan, hatta Dünya Bankası'ndan bile gelen yöneticiler vardı aralarında.

O dönemde popüler olan birçok kitap ve

filmde, ticari dünyanın da 14. Anayasa Değişikliği[72] ile kişilere tanınan haklara sahip olmanın keyfini çıkarttığı teması işleniyordu. 14. Değişiklik ile böyle bir kavramın ortaya çıkması Yüksek Mahkeme'nin 1886'da Santa Clara ilçesinin Güney Pasifik demiryolu şirketine karşı açtığı davayı hükme bağlamasıyla olmuştu. 14. Değişiklik o zamandan beri yasa gücündedir.[73] Ben de bunları vurgulayarak, (derslerime katılan) yöneticilere, ticari kurumların da aynı bireyler gibi kendilerinden beklenen sorumlulukları üstlenmeleri gerektiği çağrısını yapıyordum; onlar da iyi yurttaşlar gibi toplumun onurlu, etik unsurları olmalıydı. Uluslararası şirketler ölçeğindeyse, ulusal anlamda toplum dediğimiz şeyin dünya ile bir tutulması gerekirdi.

Yaygın uygulamalara bakıldığında, ticari oluşumlar iyi yurttaşların benimsemesi beklenen karakteristiğin tam tersini sergiler. Politikacılara kamuoyunu inanılmaz ölçekte aldatacak yasalar çıkarmaları için rüşvet verirler ki bu edimin en

önemli sonucu işlerini yürütürken ödemeleri gereken kimi temel maliyetlerden kaçınmalarına izin vermesidir. Ekonomistlerin *dışsal* olarak nitelendirdiği kimi kalemler, maliyet hesaplarının *dışında* bırakılır. Bunlara değerli kaynakların yok edilmesinin, çevre kirliliğinin; yaralanan, hastalanan, pek az sağlık desteği alan ya da hiç alamayan işçi kesiminin; şirketlerin yaşamsal tehlike arz eden ürünlerin pazarlanmasına göz yumma yoluyla aldığı desteğin; okyanuslara ve ırmaklara bırakılan atıkların; çalışanlara yaşam standardı altında ücret ödenmesinin, asgari gereklerin çok altında çalışma koşulların dayatılmasının ve kamuya ait arazilerden piyasa fiyatlarının altında doğal kaynak çıkartılmasının toplumsal ve çevresel anlamdaki maliyeti de dahildir. Dahası, çoğu ticari kuruluş sırtını, sübvansiyonlara, muafiyetlere, kitlesel lobi çalışmaları ve kampanyalara, faturası vergi mükelleflerine çıkan karmaşık nakil ve iletişim sistemlerine dayamıştır; yöneticileri dolgun maaşlar, ikramiyeler, altın değerinde tepeden inme

emeklilikler alır ki, bunların hepsi şirket hesaplarına matrahtan düşülecek masraflar olarak geçer.

Olması gerektiği gibi tutulan muhasebe kayıtlarında tüm bu *dışsal* unsurların ürün maliyetlerine yansıması gerekir. *Temiz* olduğu kabul edilen ürün ve hizmetlerin aynı zamanda en ucuz olması gerekir. Tüketiciler çevre ve toplum yapısını hırpalayan mamulleri pahalıya satın alır ve bu fiyata verilen zararı geri döndürmek için kullanılacak fonlar da dahil edilirdi. *Gerçek* bir 'serbest' pazar ekonomisinde b u *gerçekten* var olan maliyetler 'içselleştirilirdi'. Ama öyle yapılmıyor. Neden? Çünkü muhasebe mekanizmaları sağlıklı hesaplama ilkelerine uymaya zorlanmıyor; sadece yasal çerçeveye uydurulmuş yöntemlere sadık kalınıyor ki, o çerçeve de şirketokrasiye bağımlı politikacılar tarafından oluşturuluyor.

Modern ticari kuruluşlar bireylerin sahip olduğu tüm haklardan yararlanır ama bireylerden beklenen sorumlulukları yerine

getirmez. Aslın d a *çalma izni* vardır onların. Ekonomik bakış açısından değerlendirildiğinde o eğilimi tanımlayacak başka söz yoktur. Parasal refaha erişmek için yoksulları ve gelecek nesilleri yağmalarlar.

Atölye çalışmalarına devam ettikçe ve meseleler üzerinde daha fazla düşündükçe, ticari kuruluşlarımıza temel değişiklikleri dayatmanın başk a şey, insanları böyle bir şeyin gerçekleştirilebileceğine inandırmanın başka şey olduğunu kavradım. Bunker Hill, Trenton ve Saratoga'nın çağımızdaki eşdeğerleri nelerdir? Bize umut verecek dönüm noktaları nerelerde yaşanacak?

Yanıtı, New England'da sonbahar mevsiminin geçmişte kalma tehdidi altında olduğunu öğrendiğim o Ekim günü, San Francisco'ya uçarken okumak için yanıma aldığım bir dizi dergi makalesinde buldum.

Birçok yönden çok önemli bir gündü.

55-Modern Hazır Kıta

‘Çevre savaşçıları.’

‘Concorde Köprüsü Hazır Kıtası.’{74}

‘Yeni gerillalar.’

Bu ifadelerin hepsiyle konuşma yapmak üzere gittiğim RAN etkinliğinde karşılaştım. Gerçi RAN tehlike altındaki yağmur ormanlarını kurtarmaya yönelik etkin girişimleriyle ünlenmişti ama o uçuşta okuduğum makaleler bana beş yıl kadar önce düşündüğüm Ve neredeyse tamamen unuttuğum bir şeyi anımsatmıştı. Yaz ılarda RAN’ın daha kapsamlı bir şeyin modeli olarak hizmet verebileceğinden söz ediliyordu. İş dünyasının İncil’i olarak düşünebilecek *Fortune’’*den, *Tricycle: The Buddist Rewiew*'e kadar çok farklı yayınlardan kesilmiş makalelerde gönüllülerin ifade özgürlüğünü sivil itaatsizlik, sokak tiyatroları ve şiddet içermeyen protestolar gibi araçlarla nasıl kullanabileceği derinlemesine tartışılıyordu. RAN üyeleri, ticari kuruluşların merkezlerinin

bulunduğu binalara yürüyor, pankartlar açıyor, hatta en aleni ihlallerde bulunan şirketlerin binalarına cephelerini bayraklarla örtmek için tırmanıyorlardı. Yay ın organlarına tam sayfa ilanlar veriyor, editörlere mektuplar yazıyorlardı. Ama tüm bunları yaparken insanlara ve mülklere zarar vermemeye özen gösteriyorlardı. Ayr ıca yöneticilere iki tarafın da kazançlı çıkacağı yaklaşımların oluşturulması için yardım öneriyorlardı. O yönde sağlanacak başarıların somut olarak ortaya çıkartacağı *biz insanlar* ortak kavramı, ticari kuruluşlar dünyasını değişim için motive edebilirdi. RAN kudretlilerin en kudretlisinin iradesini bile esnetebileceğimizi kanıtlıyordu. Değişim geniş ölçekte toplumun çıkarları yönünde yararlar sağlayabileceği gibi, daha küçük ölçekte şirketlerin kendi çıkarına da çalışabilirdi.

Okuduğum o makaleler, RAN'ın 1990'ların ortalarında tropikal ormanları en fazla harap eden firma olarak kabul edilen Mitsubishi aile şirketinin üyelerini ve politikalarını değiştirmeye ikna etmek için başlattığı kampanyayla ilgili

anılarımı gömüldükleri yerden çıkartmıştı. Mitsubishi yöneticileri, önceleri RAN'ı ve görüşme masasına oturmayı reddetmişti. Sonra, çabalar birden kişisel düzeye indirgenmişti. Mitsubishi yöneticileri RAN'ın kurucusu ve genel müdürüyle yüz yüze görüşmeye başlamıştı. Görüşmeler sıcaktı ve kimi zaman kişisel düzeye iniyordu.

Sonunda RAN zafere ulaştı. 12 Kasım 1997'de, Mitsubishi Motorlu Araçlar-Amerika ile Mitsubishi Elektrik-Amerika yönetimleri ile RAN 'ekolojik yaşamın sürekliliği ve topluma yönelik sorumlulukların üstlenilmesi' konularında taahhütlerde bulunan, ilaveten bu taahhütlerin yerine getirilmesi için ayrıntılarıyla belirlenmiş on dört maddenin altına imza koyan tarihi bir anlaşmayı yaşama geçirdi.

Bu uzlaşıma varılmasından aylar sonra Kaliforniya kıyısındaki konferansa katıldım. RAN'ın kurucusu ve genel müdürü Randy Hayes'in de konferansın kırka yakın katılımcısı arasında olacağı haberini almıştım. Anıtsal

ölçekte bir meydan okumaya kalkışan ve kazanan bu adamla tanışmak için sabırsızlanıyordum. Benim düşünceme göre, Tom Paine, Harriet Tubman, Martin Luther King Jr., César Chávez, Rachel Carson ve kendimize bakışımızı, dünyaya davranışımızı değiştirmeye yönelten diğerleri gibi Randy Hayes de izinden yürünmesi gereken insan konumunu hak eden biriydi.

Konferans merkezi Pasifik'e yüksekten bakan tepelerin üstüne kurulmuştu. Ben katılımcılar için ayrılmış odalardan birini kabul etmek yerine, o hafta sonunu çadırda geçirmeye karar vermiştim. Çadırımı, okyanusa bakan bir uçurumun kenarını kucaklayan köknar ağaçlarının az yukarısındaki küçük bir alana kurdum. Gerçi zemin biraz meyilliydi, ama çadırın fermuarını açınca girintili çıkıntılı kıyının oluşturduğu muhteşem manzaraya bakabilecektim. Hava açık ve ılıman olduğundan, çadırı sağlamlaştırmak gibi ince hesapları dert etmeme gerek kalmamıştı. Çadır çabucak kuruldu, ben de sırtüstü uzanıp güneşin

ufka doğru alçalışını seyretmeye koyuldum. Köknarların okyanustan gelen esintiye karışan kokusu baş döndürücüydü...

Birden silkinip saatime baktım. Yar ım saat kadar uyumuştum. Kalkıp kokteyl partiye katılmak için otele doğru yürürken, o pastoral manzarayı terk etmekteki isteksizliğim yerini RAN genel müdürüyle tanışma hevesine bırakmıştı.

Randy Hayes'in eski rakibi olan bir Mitsubishi yöneticisinin de o sırada aynı kokteyl partiye katılmak üzere yolda olduğundan habersizdim.

Randy'i basında çıkan fotoğraflarından hemen tanıdım. Kendimi takdim ettim, çalışmalarından ötürü minnettar olduğumu belirttim ve kazandığı son zaferden ötürü onu kutladım. Amazon deneyimlerimiz üstüne sohbete daldık. Sonra bir ara Randy kapı tarafına baktı, yüzünde şaşırmış gibi bir ifade belirdi ve izin isteyip içeriye giren adama doğru hızlı adımlarla ilerledi. El sıkıştılar, birkaç kelime

konuştular, o sırada konferansın başlaması için herkesi yerini almaya davet eden anons yapıldı. Yanımda oturan kadın yeni gelen kişinin bir Mitsubishi yöneticisi olduğunu fısıldadı bana. İlk karşılaşmadan sonra Mitsubishi'nin adamı ve Randy tekrar bir araya gelmemeye özen gösterir gibiydi.

Ertesi gün yoğun bir şekilde grup toplantıları yapıldı. Akşam yemeğinden sonra Randy'yi önceki gün başladığımız sohbete birer bira eşliğinde devam etmek üzere açık havada kurulmuş sıcak jakuziye davet ettim. Pasifik okyanusundan yükselen bir yarın tepesinden geçip, dar patika boyunca ilerledik. Jakuziye ulaştığımızda birinin bizden önce geldiğini gördük. Mitsubishi yöneticisi de bizi görmekten aynı derecede şaşkınlık duymuştu. Ama hızla toparlanıp gülümsedi ve birasını kaldırarak bizi selamladı. "Günbatımı çok güzel," dedi. "Lütfen bana katılın."

Soyunup sıcak suya girerken heyecanlıydım. Yakın zamana dek birbirinin en büyük rakibi

olan iki adamla birlikte o dağ başında yalnızdım. Öğleden sonra yapılan etkinliklerden söz ettik, konferansta ele alınan konular üstüne kısaca görüş belirttik ve ortak tanıdığımız başka insanlardan konuştuk. Yaşanmış olan çekişmeye değinmekten özenle kaçmıyorduk.

Güneş okyanusun ötesinde battı. Gökyüzü pembeden kızıla, sonra mora döndü. Birer bira daha açıp sağlığa kaldırdık. Randy ile ben birer yudum aldık ama eşlik ettiğimiz kişi, kendisininkini havada tutuyordu. “Size söylemem gereken önemli bir şey var, Randy.”

Randy adamın gözlerine baktı. Onun da benim gibi ne söyleneceği hakkında hiçbir fikri olmadığını anladım.

“Size teşekkür etmek istiyordum,” diye devam etti yeni arkadaşımız. “Ben ve Mitsubishi yöneticilerinden bazıları RAN çağrı yapmadan çok önce politikalarımızın değişmesini istiyorduk. Ama bu konuda yönetim kuruluyla ters düşmeye cesaret edemiyorduk. Kovulmaktan korkuyorduk. Sizin

protestocularınız ve verdiğiniz ilanlar durumu zorladı. Ama bizi asıl bir araya getiren siz oldunuz. Biri çıkıp sorumluluklarımızın bugünün hissedarlarına duyduklarımızla kısıtlı kalmaması, onların ve bizlerin çocuklarını da kapsaması gerektiğini vurguladı. RAN bize bir fırsat sağladı. Kendimizi, doğru olanı yapmaya ikna ettik." Randy'e doğru biraz eğildi, bira kutusunu onunkine dokundurdu ve benimki de onlara katıldı. "Teşekkür ederim," dedi.

Gecenin daha geç saatlerinde Pasifik'ten bir fırtına geldi. Uyanıp çadırımı döven yağmurun sesini dinledim ve geceyi düşündüm. Mitsubishi yöneticisinin sözleri umut vaat ediyordu. ET'lik günlerimde bana olduğu gibi, başka insanlar da dünyanın daha iyi bir yer haline gelmesi için yapılması gereken şeyi görmüş ama kendilerini vicdanlarının sesini dinlememeyi dayatan bir sistemin içinde kısılmış halde bulmuştu.

Kimi eylemlerimin ne kadar yanlış olduğunu yüreğimde hissettiğimi ama meselelerin beni tersine inandır a c a k şekilde tezgâhlandığını

anımsadım . İş yönetimi okulları, uluslararası organizasyonlar ve saygı duyulan ekonomistler, bize devasa altyapı projelerinin, gelişme için, yoksulluğa çözüm getirmek için şart olduğunu öğretiyordu. Formülü izlediğim için övgüler almıştım; terfi ettirilmiş, iyi bir zam ve daha geniş kadrolarla, güçle, seksle, şirket hisseleriyle, ortaklıkla, tam kapsamlı sigortayla, kısacası toplumumuzda başarı ölçeği olarak kabul edilen her şeyle ödüllendirilmiştim. Dünyanın en prestijli üniversitelerinde ders vermeye davet edilmiş, devlet başkanlarıyla yemek yemiştim.

Mitsubishi yöneticisi de, çevresindeki diğer insanlar da benzer deneyimlerden geçmişti. Kariyerleri son noktada tek bir şeye adanmıştı: Kısa vadede gelecek kâr. Terfiler, ç ıkarlar, çocuklarının sağlık güvenceleri üç aylık gelir raporlarına bağlıydı. Dünyayı şarap rengi toplantı salonlarının gerisinden görmek üzere eğitilmişlerdi. Ve sonra bu tabloya RAN girmişti.

Rüzgâr sertleşti. Çadırımın etrafında doğanın

herşeyin yoluna koyulmasına yönelik kararlılığını bildiriyormuş gibi uğulduyordu. Bir And Dağları şamanının sözleri tekrar aklıma düştü. Kadın, “Dünyanın kurtarılmaya ihtiyacı yok,” demişti. “Çünkü tehlikede değil. Tehlikede olan biziz; insanlar. Bu yolda devam edersek, Toprak Ana silkinip, bizi ona musallat olmuş pireler gibi üstünden atacak.” Ve silkinme başlamıştı. O gece daha büyük sarsıntıların, tufanların, kıtlıkların, kırıp geçirecek salgınların ve eriyecek buzulların sembolik bir örneğiydi sanki.

Birden sert bir çekme sesi duydum. Su çadırımın üstüne boşanıverdi. Yağmuru engelleyecek ikinci katman kopup gitmişti. Eşyalarımı çabucak toparlarken, bir yandan da çadırı kurduğumda ayrıntılara daha fazla dikkat etmediğim için kendime küfrediyordum. Sonra el fenerimi yakıp bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun içine dalarak otele doğru koşmaya başladım.

Şansıma, gece nöbetinde lobideki

kanepelerden birinin üstünde sanki özellikle benim için bırakılmış gibi duran yastıkla battaniyeyi bana teklif edecek bir resepsiyon görevlisi vardı. Sırılsıklam olan giysilerimden kurtuldum ve battaniyenin altına girip aşağıdaki yarları altüst eden fırtınanın sesini dinleyerek uykuya daldım.

56-Efsaneyi Değiştirmek

Sabahın erken saatlerinde uyanıp lobinin geniş penceresinden dışarıya göz attım. Güneş yeni doğuyordu. Gökyüzünde tek bir bulut bile yoktu. Muhteşem havaya rağmen, bir Amazon maceracısının öylesine uyduruk bir çadır kurmuş olmasından kaynaklanan utancın tetiklediği tedirginlik vardı içimde. Usulca hâlâ nemli olan giysilerimi üstüme geçirip dışarıya süzüldüm.

Geceki fırtınadan kalma bir esinti havayı serinletiyordu. Kamp yaptığım küçük açıklığa ulaşınca donakaldım: Çadır falan yoktu.

Etrafıma aval aval bakarken bir yandan da yanlış yere gelmiş olup olmadığımı düşünüyordum. Ama tanıdık manzara bana öyle olmadığını söylüyordu. Belki de birileri benden önce gelip çadırı sökmüştü. Ama kim neden öyle bir şey yapardı ki? Çok aşağılarda birkaç macera sevdalısı sörfçü fırtınanın gönderdiği dalgaların üstünde kayıyordu. Sonra gözüm ilerideki köknar ağaçlarına takılınca çadırımla aynı renkte bir kümenin dallara takılmış

olduğunu gördüm.

Hızla o yana gittim. Çadır şaşılacak şekilde sağlam kalmıştı. Dikkatle alıp eski yerine taşıdım. Biraz eğilmiş bir alüminyum çubuk ve bolca çamur haricinde yaşadığı macerayı belli edecek hasarı yoktu. Otele dönüp öteki katılımcılarla karşılaşmamayı başararak bir kova su aldım ve çamuru yıkadım.

İşim bitince daha yukarılara uzanan patikada yürüyüşe çıktım. Yağmur köknarların kokusunu taşıyıp getirmişti. Yolumun üstünde ahşap bir banka rastlayınca sırtımı güneşe verip yüzümü okyanusa dönerek oturdum, zayıflığı ve kırılganlığı düşündüm. İlk sırada kendiminki vardı. Kamp kurmanın en önemli koşulunu göz ardı etmiştim: Her zaman en kötüyü, her zaman fırtınayı düşün. Bir ET iken de işimin geri planındaki gerçeklere yönelik söylenceyi aynı derecede kolaylıkla göz ardı edilebilir görürdüm. Dünyayı daha makul, daha güvenli ve şefkatin daha fazla yer bulacağı bir yaşam alanı haline getirmek için değil, bir imparatorluk yaratmak

için çaba sarf ediyor, yoksulluğun beraberinde getirdiği problemlere çözüm üretilmesi için değil, şirketokrasinin çıkarları için çalışıyordum.

Sonra Mitsubishi yöneticisinin de kendini ikilem içinde hissettiği zayıflığı düşündüm. Kendi konumundaki birçok başkası gibi o da bir fırtınanın geleceğini, yağmur ormanlarını harap etmenin nihayetinde çocuklarının geleceğini yok edeceğini görmeyi reddetmişti. Sanırım kendini, bir gün yaratıcı kimi beyinlerin, uzun vadede çekilecek acıları erteleyecek bir şeyler, güneş ve rüzgâr enerjisi düzenekleri, hibrid otomobil motorları, hidrofonik tarım gibi yöntem ve araçlar keşfedeceğine inandırmıştı. O da bizler gibi bahaneler üretebilirdi elbette.

Dalgaların aşağıda sahile vurmasını seyrederken, Rüya Değişimi atölyelerimize ya da Amazon'a yaptığımız yolculuklara katılan insanların çoğunun, ticari kuruluşları yöneten kişileri en iyimser yaklaşımla ahlakdışı, en kötümser yaklaşımla da şeytan gibi gördüğünü, şirketlerin kimse tarafından yolundan

çevrilemeyecek kadar güçlü olduğunu kabul ettiğini düşünüyordum. Bu da bir çarpıtma, sorumluluğu biz insanların üstünden başka yerlere kaydırmaya yönelik bir aldatmacaydı. Eğer ticari kuruluşlar her şeye gücü yeten oluşumlar, liderleri de baş edilemez iblislerse, bizlere onların yürüttükleri reklam kampanyalarını kabullenmekten ve kendimizi ürünlerine daha fazla muhtaç olduğumuza inandırmaktan başka yol kalmayacaktı.

RAN ve gönüllüleri işte bu söylenceyi değiştiriyordu. Ticari kuruluş yöneticilerine yaratıcılıklarını bilgece ve bunu (onların ahlaksız ve şeytan olmadığını, temsil ettikleri kuruluşların yenilmez olmadığını) bize de göstermelerini söylüyordu. Bunun da ötesinde (hem bizlere, hem de şirket yöneticilerine) telkin ettikleri şey, yaşamlarımız ve sonraki nesillere bırakacağımız dünya için sorumluluklarımızı üstlenmemiz gerektiğiydi.

Oturduğum o banktan kalkarken kendimi yepyeni bir esine kavuşmuş hissediyordum.

Önceki akşam jakuzide yaşanan buluşma, gözlerimi bambaşka olasılıklara açmamı sağlamıştı. O gün ve ertesi gün katılımcılar içinde yer alan ve büyük şirketlerde çalışan kişilerle konuşmaya odaklandım. Bir ET olarak o türden tanıdığım çok insan vardı. Benim de zamanında onlardan biri olduğum gerçeği bir yana, ders verdiğim atölyelerde, seminerlerde ya da kokteyl partilerde bir çoğuyla sık sık bir araya geliyorduk. Onların konferansa katılması, işlerini sürdürürken tutmak istedikleri alternatif yol arayışının bir göstergesiydi ama benim aklımda bir dizi daha spesifik soru belirmişti. Bir hipotezin geçerliliğini sorgulamak için onlarla farklı bir çalışma yapmak istiyordum. Ve o hipotez doğruysa, o insanların büyük bölümü sonraki nesillere daha iyi bir dünya bırakmayı arzulayan, RAN gibi organizasyonlardan gelecek yaklaşımlara açık tavır sergileyebilecek kişilerse, bunun sonuçları sarsıcı olabilirdi.

İyimser varsayımımı test etmeyi sürdürdüm. Ticari kuruluş yöneticileriyle görüşmenin yanı sıra o yöndeki başka çalışmaları da araştırdım.

Ve şirketlerin üst düzey yöneticileri arasında patolojik karakterler (yaşamın kendisini ve kendi yaşamlarındaki refahın başkalarınınkinden yüksek olmasından başka hiçbir şeyi dikkate almayanların) olmasına rağmen onların azınlıkta kaldığını, olasılıkla kamuoyuna çoğunlukta oldukları gibi yansıtıldığı sonucuna vardım. Çoğu yönetici, çalıştığı şirketin karar ve eylemlerinin sonuçlarını, çocuklarına ve torunlarına bırakacakları dünyanın nasıl bir yer olacağını ciddi şekilde umursar. Randy Hayes tarzı insanlardan korkan şirketleşme kültürünün bir parçasıyken, yüreklerinin gizli bir köşesini o kişilere açmaya hazırdırlar. RAN gibi organizasyonlar şirket merkezini içinde barındıran binaları bayraklarıyla, pankartlarla donatırken, o yöneticiler dışa vurmadıkları sessiz bir rahatlama içindedir.

Bu yargılara varmamdan kısa zaman sonra, ailede hastalıklar ve babamın ölümü gibi bir dizi kişisel sorunla uğraşmak zorunda kaldım. Çalışmalarımı çok önceden planlanmıştım. Amazon yolculukları ve atölye faaliyetleri gibi

vazgeçilmesi sorun yaratacak olanlar dışında öteki projeleri bir kenara bıraktım. Ardından 11 Eylül geldi. Sıfır Noktası'nı ziyaret ettikten sonra, *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları*'nı yazmaya yoğunlaştım ve kitabın başarı sağlaması konferans turnelerine çıkmamı gündeme getirdi. RAN'ın 2006 yılındaki bağış toplama kampanyasında konuşma yapmak üzere yola çıktığım o güne dek Mitsubishi ve şirketokrasinin başka birçok kale burcuna karşı girişilen eylemlerin derinlere ulaşan etkileri üzerine fazla kafa yorma fırsatım olmamıştı.

O gün uçakta, şirketokrasi tarafından hükmedilen bir dünyayı değiştirmek istiyorsak, ticari kuruluşları değiştirmemiz gerektiğini kavradım. Bunun üzerinde düşündükçe Randy, ekibi ve gönüllülerinin gerçekten muazzam bir yapıya darbe indirdiğinin daha çok bilincine vardım. Çeşitli sloganlar vurgulayan o pankartlar, Boston Limanı'na dökülen çay sandıklarının çağdaş eşdeğeridir.

57-Yeni Kapitalizm

RAN dünyanın en güçlü ticari kuruluşlarını yıldıran büyük organizasyonların tipik bir örneği değildir. 2006'da personeli 40 kişinin, bütçesiyse 4 milyon doların altındaydı ki, yaptıkları şeyler düşünüldüğünde bunlar inanılamayacak kadar küçük rakamlardı. İlk karşılaşmamızdan sonra defalarca San Francisco'ya uçtum ve o insanların çoğuyla tanıştım.

RAN'ın yönetim kurulu başkanı Jim Gollin, şirketokrasinin zayıf noktasının ne olduğunu sorduğumda, "Baskıya olan hassaslığı," dedi. Zamanın sabırlı kullanımı ve üstelemeyle, siyasetlerinde ciddi değişiklikler yapmaya ikna edilebileceklerini gördük." Gayet akıcı Japonca konuşabilen Jim, zamanında dünyanın en büyük menkul değerler firması olan Nomura'nın Tokyo'daki merkezinde çalışan ilk batılılardan biri olmuştu; sonra da Morgan Stanley ile çalışırken tüm dünyayı gezip kendi yatırım şirketini kurmuştu. Ticari kuruluşlar dünyasını

anlıyordu.

Bana Home Depot örneğini anlattı:

“Onları ikna etmek için esnek olmanız, duruma uyum sağlamanız gerekir. Home Depot dünyanın en büyük ahşap perakendecisiydi ve bizimle görüşmeye oturmakla ilgilenmiyordu. Mağazalarında ve hissedar toplantıları sırasında yaptığımız gösterilerle gerilimi sağlamayı başardık. Şirketin içinden bir dost kendi çalıştığı mağazanın anons sistemine erişim için gerekli kodu sızdırdı. Sonradan her mağazanın aynı kodu kullandığı anlaşıldı. Bir gün gönüllülerimizden biri kodu tuşlayarak şu anonsu yaptı: ‘Home Depot müşterilerinin dikkatine! 10 numaralı reyonda indirimli satışımız başlamıştır. Satılacak ağaç Amazon’dan kesilip getirilmiştir. O ağacın kesilmesi yerel toplulukların yerlerinden edilmesine, yaşam alanlarından koparılmasına, erozyona ve gezegenin yıkımına yol açmıştır. Lütfen dikkat ediniz, üzerinize kan sıçrayabilir.’ Öğrenci gönüllülerimizi organize eder etmez

aynı gün içinde 162 mağazayı aynı şekilde vurabilecektik. Tahmin edeceğiniz gibi, Atlanta'daki Home Depot merkezindekiler hemen telefona sarıldı. Bizimle konuşmak istiyorlardı. Tehlike altındaki ormanlardan kesilmiş yetişkin ağaç ve kereste satmaktan vazgeçmeyi kabul edince, Lowe gibi başka büyük kereste tüketicileri de onları izledi."

"Ben bir kapitalistim," diyerek konumunu kabul ediyordu Jim. "Ticari kuruluşlar günümüzde dünya üstündeki en dinamik güçler. Değişim yaratmak için gerekli güce, enerjiye sahipler. Bunları hayata geçirmek bize bağlı bir şey. Eylemin gücüne inanıyorum."

Fortune dergisi RAN'ı 'çadıra sızmış sivrisinek' olarak tanımlar, çünkü seçtiği hedeflerin büyüklüğü organizasyonu asla yıldırmaz. RAN'ın dayatmalarına teslim olan öteki büyük şirketler arasında Kinko's, Staples, Boise Cascade, Citigroup, Bank of America, JP Morgan Chase, McDonald's ve Goldman Sachs vardır.

Randy Hayes yönetimi 2003 yılında Mike Brune'ye devretti ama kurucu olarak çok aktif bir yönetim kurulu üyesi olarak çalışmaya devam etti. Yeni genel müdürün önceki görevi kampanya yöneticiliğiydi ve stratejileri şekillendirmekteki becerilerini o alanda kanıtlamıştı. Bana insanların sadece 4 milyon dolarlık bütçesi olan bir organizasyonun 100 milyarlık şirketleri politikalarını değiştirmeye nasıl ikna ettiğini anlamadığını söyledi. "Daha büyük bir küresel adalet hareketinin parçasıyız biz," dedi. "Yaptıkları şok eylemler şiddet içermeyen çevre organizasyonlarının oluşturduğu gevşek ağ, toplumsal sorumluluğunu üstlenen yatırımcılar, aydın hayırseverler ve şirketlerin içindeki sempatizanlar... Bizim de aralarında olduğumuz organizasyonlar, Forest Ethics (Orman Etiği), BankTrack, World Wide Fund, Friends of The Earth (Yerküre'nin Dostları), Amazon Watch (Amazon Devriyesi), Pachamama İttifakı, Ruckus Society, Greenpeace, Global Exchange, Sierra Student Coalition (Sierra Öğrenci

Koalisyonu), Student Environmental Action Coalition (Öğrenci Çevresel Eylem Koalisyonu), Rainforest Action Group (Yağmur Ormanları Eylem Grubu) gibi birçoğunu içeriyor. Amerikan şirket yapısını gerçekten değiştirebileceğimize yönelik büyük umutlar besliyoruz."

Bu konuda kendilerine neden öylesine güvendiklerini sordum.

"Dört nedenden ötürü," dedi ve sıraladı:

"Birincisi, *doğru* bizden yana. Küresel ekonomimiz ve elbette ki tüm yaşamın kalitesi, istikrarlı bir iklime, biyolojik çeşitliliğe, temiz hava ve suya bağlıdır. Aslında bunlar tüm temel insan haklanın oluşturur. Bir tampon etiketinde yazdığı gibi: ' ÖLÜ BİR GEZEGENDE KİMSEYE İŞ YOKTUR! İkincisi, ticari kuruluş yöneticileri ve CEO'ları bunun doğruluğunu kabul eder. Çoğu (yavaş da olsa) sorunun değil, çözümün parçası olabileceklerini kavramaya başlamıştır. Üçüncüsü, biz bu kuruluşları potansiyel müttefiklerimiz olarak görürüz;

onlarla birlikte çalışır, her iki tarafın da kazançlı çıkacağı seçenekler yaratırız; politik çözümlere ilişkin öneriler sunarız ve sorumluluk yansıtan liderlik anlayışını yüceltiriz. Ve son olarak: Asla vazgeçmeyiz. Kamuoyundan çevre korumaya verilen desteğin çok büyük bölümü ve RAN gibi organizasyonlar, bu şirketlerin hesap vermesi gereken sorumlular düzeyinde kalmasını sağlayacaktır.

Anahtar konumdaki yaklaşım, üst düzey yöneticilerin düşünce tarzını kavramaktır. Onların deneyim, eğitim, önyargı gibi faktörler nedeniyle yerleşik hal almış zihinsel yapılarını bilmek gerekir. RAN'ın Küresel Finans Kampanyası'nın direktörü olan Ilyse Hogue, borsa simsarı bir baba tarafından yetiştirilmişti. Bana, 'İnsanlar, ticari kuruluşların da çoğu çocuk sahibi kişilerden oluştuğunu unutuyor; onlar da geleceği umursar,' demişti."

RAN'ın bu yaklaşımı, 2006'da başlattığı Jumpstart[75] Ford programıyla yeni bir önem kazandı. Bu programın amacı, ormanların

tahribiyle doğrudan ilişkisi olmayan bir şirketin değişime yöneltilmesiydi. Kampanya direktörü Jennifer Krill şöyle diyordu: “Otomobiller petrol kullanır. Ciddi miktarda petrol de yağmur ormanlarından gelir. Ayr ıca petrol, ormanları ve dolayısıyla hepimizi etkileyen iklim değişikliklerinin en büyük katılımcısıdır.” Bu kampanya RAN’ın hedeflerinin, isminde vurgulanandan daha geniş olduğu sinyalini gönderir.

Krill’in Jumpstart Ford Projesi’nin sonuçları hakkında hiçbir kuşkusu yok. “Mesele başarılı olup olmayacağımız değil,” der; “Başarıya zamanında ulaşıp ulaşamayacağımız.”

Ya da şirketokrasinin doğru yolu benimseyip benimsemeyeceğinde. Kongre Tarz ve Araçlar Komitesi, 1993’ten bu yana örgütlediği her protesto gösterisi hakkında bilgi vermesi için RAN’a celp çıkartmıştır. Üst düzey iş dünyasıyla Birleşik Devletler Kongresi arasındaki yakın ve sıcak ilişkilerin tipik bir ürünü olan bu girişimde soruşturmanın amacı, RAN’ın vergiden muaf

statüsüne son vermektir. Mike Brune'nin ifadesine göre organizasyon bu isteğe eksiksiz yanıt verdi; 31 Mayıs 2005 günü yüzlerce belge ve görsel kayıt teslim edildi. Mike başını hüzünle sallayarak şöyle diyordu: "Bize zaman ve paraya mal oldu. Bağışçılarımızı olası bir cadı avından sakınmak için, isimlerini onlara teslim ettiğimiz her belgeden teker teker çıkartmak zorundaydık. Ne işti ama! Ancak bir yandan sisteme inandığımızı, bir yandan da itilip kakılmaya gelmeyeceğimizi açıkça anlatmak istiyorduk."

Ona Kongre Tarz ve Araçlar Komitesi'nin girişiminin neler hissettirdiğini sordum.

Duraladı. "Ne mi hissettim? Her şeyden önce öfkelendim; bizim gibi çocuklarımıza bırakacağımız mirası korumaya çalışan grupların değil, sahip oldukları gücü istismar eden şirketlerin peşine düşmeleri gerekirdi. Ama öte yandan, o girişimin bir araya gelip kendimizi organize ettiğimiz zaman oluşturduğumuz gücün Amerikan kamuoyunun dikkatini çekeceğini

umuyordum. Çünkü Kongre, çok önemli birileri son derece tehditkâr bulmadıkça, ticari yönü olmayan küçük bir toplum kuruluşunun peşine düşmez."

San Francisco'da yapılan toplantıyı izleyen günler ve haftalarda çok önemli kimi insanların kendilerini STK'lar karşısında tehdit altında hissettiğini daha iyi anladım. Şirketokrasi resmi olarak hâlâ denetimi elinde tutabilir ama artık iktidardaki günlerinin sayılı olduğunu onlar da biliyor.

58-Bir Yakınma Listesi

RAN ticari kuruluşların da etkilere açık olduğunu, değişebileceklerini, değişeceklerini ortaya koyan birçok organizasyondan sadece biri. (İzleyen bölümler bu STK'lardan bazılarının başarılı sonuçlar veren yöntemlerini içeriyor.) Söz konusu kuruluşlar sanayi devlerini kirletilmiş ırmakları temizleme, ozon tabakasını yok eden spreylerin kullanımını engelleme, kapılarını azınlıklara açan, cins ayrımcılığını reddeden ve toplumsal, çevresel meselelere ve insan haklarına saygılı kuruluşlar olma yönünde olumlu kararlar almaya zorlamıştır. Benzer girişi m l e r , şirketlerin temel amaçlarını değiştirmeye, (aslında onları minicik bir küresel aristokrasinin çıkarları yerine) toplumsal ve çevresel çıkarlara hizmet etmeye kararlı iyi *dünya yurttaşları* olmaya zorlayabilir.

Kapsamlı tartışmalar ve araştırmalar sonrasında değişimin mümkün, hatta çok dikkate değer yollardan gerçekleşmekte olduğu sonucuna vardım. Ticari kuruluşlar

vurguladığımız irade karşısında esneklik gösterme eğilimine girmiştir. Toplumlunuzda tarihi değişikliklere gidilmesini sağlama gücüne sahibiz.

Şimdi ikinci soru: Değişimi istediğimizden emin miyiz? Asya, Latin Amerika, Ortado ğu ve Afrika’da ET ve çakal etkinliğinin ve son çözüm olan ordu müdahalesinin nasıl korkunç sonuçlara yol açtığını gördük. Sömürgeci bakışıyla bile Britanya politikalarının neden olduğu acıları ve insafsızlığı ayırt ettik. Şimdi de kendi kendimize bunların kaçınılmaz eyleme geçmek için yeterli motivasyonu oluşturup oluşturmadığını soruyoruz. Amerikan Devrimi’nin ertesinde Benjamin Franklin gibi gazetecilik, Patrick Henry gibi etkili konuşma, Tom Paine gibi kitapç ıklar aracılığıyla hitap etme geleneğinden gelenler, kraliyet tarafından kullanılmış adaletsizliklerin kısa ve öz şekilde ifade edilmesinin önemini kavramıştı. Meselelerin nedenlerinin ve mantığının, ilintili verilerin, istatistiklerin etkili şekilde sunumunun yerini tutabilecek başka herhangi bir şey yoktur.

0 insanların ortaya koyduğu ve (Britanya monarşisini hedef alan yakınmaların oluşturduğu) uzun liste, sonradan Bağımsızlık Bildirgesi'nde özetlenecek argümanın temelidir, o bildirge gerçekten rasyonel olmanın yanı sıra eyleme geçmeye yönelten bir güdü olarak da işlev yapmıştır. Bugün bizim önümüzde şirketokrasiyi hedef alan daha da uzun bir yakınma listesi var ki, bu internet, kitaplar, filmler ve (çoğunlukla istem dışı olsa bile) basın tarafından düzenli bir şekilde sunulur:

Şirketokrasinin politikaları ve edimleri nedeniyle...

- Dünya nüfusunun yarıdan fazlası 2 dolarlık gündelik gelirle yaşamda kalmak zorundadır ki, bu o insanların 30 yıl önceki geliriyle aynıdır.

- 2 milyardan fazla insan elektrik, temiz su, sağlık hizmetleri, tapuyla belgelenmiş mülkiyet, telefon, polis ve itfaiye güvencesi gibi yaşamalarını sağlayacak temel haklardan yoksundur.

• ABD Ortak Ekonomik Komitesi'nin yaptığı çalışmaya göre, Dünya Bankası'nın desteklediği projelerin %55 ila %60'ı başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

• Üçüncü Dünya borçlarını yönetmenin maliyeti, tüm Üçüncü Dünya ülkelerinin sağlık ya da eğitim harcamalarından fazladır ve bu ülkelerin her yıl aldığı dış yardımın iki mislidir. Bu borçların silineceğine dair yakın zamanda edilen asılsız laflar bir yana, Üçüncü Dünya borçları her yıl artmaktadır ve 3 trilyon dolara ulaşmıştır. Bu cesaretlendirici bir rakam değildir. 1996'da yapılan borç silme görüşmeleri sırasında G7 ülkeleri, IMF ve Dünya Bankası, Ağır Borçlanma Altındaki Yoksul Ülkeler'in (HIPC) borçlarının %80'e varan oranlarda silineceği duyurmuştur. Ama 1996 ile 1999 arasında bu ülkelerden yapılan tahsilatın toplamı %25 artarak 88.6 trilyon dolardan 114.4 trilyon dolara çıkmıştır.

• Gelişmekte olan ülkelerin ticaret açığı 1970'lerde bir milyar dolar seviyesindeyken,

yeni milenyumun başında 11 milyar dolarlık bütçe açığına ulaşmıştır ve büyümeye devam etmektedir.

• Üçüncü Dünya ülkelerinin zenginliklerine sahip olma yönelişi, 1970'lerdeki büyük altyapı gelişimi ve 1990'lardaki özelleştirme dalgasından sonra öncekinden çok daha fazla yoğunlaşmıştır. Birçok ülkede en tepede yer alan ve toplumun %1'ini teşkil eden aileler, özel mülkiyetin %90'dan fazlasını elinde tutmaktadır.

• Ulusaşırı ticari kuruluşlar gelişmekte olan ülkelerin üretim ve ticaretinin büyük kısmını denetimi altına almıştır. Örneğin dünya kahve ticaretinin %40'ı sadece 4 şirket tarafından yapılırken, dünya ölçeğinde market satışlarının üçte birini 30 süpermarket zinciri elinde tutar. Bir avuç petrol ve başka yer altı kaynakları üreticisi sadece piyasaları denetim altında bulundurmakla kalmaz, bu kaynaklara sahip ülkelerin hükümetlerine de el atar.

• ExxonMobil 2006'nın ikinci çeyreği için 10.4 milyar dolarlık rekor kâr açıkladığı zaman ticari hırs kavramının altı bir kez daha çizilmiştir. Bir ABD firması tarafından o zamana dek açıklanan en yüksek kâr, Exxon'un 2005'in dördüncü çeyreğinde yaptığı 10.7 milyar dolarlık kârdı. Sözü edilen iki dönemde de yükselen petrol fiyatları dünyanın yoksul halklarının büyük sıkıntılar çekmesine neden olmuştur. Petrol şirketleri vergi indirimleri, ticari anlaşmalar ve kendi çıkarlarına çalışan uluslararası çevre ve iş yasaları aracılığıyla kendilerine önemli ayrıcalıklar sağlamaktadır.

• ABD şirketlerinin, ödenen toplam federal vergiler içindeki payı %10'dan azdır ki, bu oran 2001'de %20'nin, İkinci Dünya Savaşı sırasında %50'nin üstündeydi. Amerika'nın en büyük ve kârlılığı en yüksek şirketlerinin üçte biri yeni milenyumun ilk yıllarının en az üçünde sıfır vergi ödemiştir. ABD şirketleri 2002 yılında İrlanda, Bermuda, Lüksemburg ve Singapur gibi vergisiz fon sığınaklarında

149 milyar dolarlık hesap açtırmıştır.

• Dünya yüzündeki en büyük 100 ekonomiden 51'i ticari kuruluştur ve bunların 47'si ABD temellidir.

• Her gün en az beş yaş altında 34 bin çocuk açlık ya da önlenebilecek hastalıklar nedeniyle ölmektedir.

• ABD ve Washington'un demokrasi olarak yutturmaya çalıştığı kimi ülkeler birçok antidemokratik karakteristikler sergiler: Medya büyük ticari oluşumlar ve devlet tarafından manipüle edilir; politikacılar varlıklı kampanya destekçileri bulur; kapalı kapılar ardında seçmenin kilit konumundaki meseleler hakkında bilgilenmemesini sağlayacak politikalar üretilir.

• Kara mayınlarının yasaklanması için hazırlanan uluslararası anlaşma Birleşmiş Milletler'de 142'ye sıfır oyla kabul edilirken, ABD çekimser kalmıştır. Ayn ı ABD 1989 tarihli Çocuk Hakları Konvansiyonu'na,

Uluslararası Biyolojik Silahlar Konvansiyonu'na, Kyoto Protokolü'ne ve Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulması protokolüne imza koymamıştır.

• 2006 yılında askeri harcamalar yeni bir rekor kırarak küresel ölçekte 1.1 trilyon dolara ulaşmıştır. Söz konusu rakamın yaklaşık yarısı ABD'ye aittir ki, bu da ABD'de kişi başına ortalama 1.600 dolar yapar.

• ABD, Dünya Basın Özgürlüğü listesinde (2002'de 17. sıradayken) 2006 yılında 53. sıraya yerleşmiştir ve gazetecilerin hapsedilmesi, yıldırılması nedeniyle Sınır Tanımayan Muhabirler ve öteki STK'lar tarafından çok sert biçimde eleştirilir.

• ABD ulusal borcu (yani Birleşik Devletler federal hükümetinin, ülkenin borçlanma enstrümanlarını elinde tutan kredi kaynaklarına borçlu olduğu para) dünya yüzündeki en büyük borçtur ve 2006 yılı

Ağustos'unda 8.5 trilyon, başka deyişle yurttaş başına 28 bin 500 dolara ulaşmıştır; her gün 1.7 milyar dolar artmaktadır. Söz konusu borcun büyük bölümü Japonya, Çin ve AB üyesi ülkelerin merkez bankalarınadır ve bu da bizi onlara karşı çok nazik bir konuma yerleştirmiştir.

- ABD dış borçlanması (yani ülke dışı unsurlara döviz, mal ya da hizmet olarak ödenebilecek kamu ve özel sektör borçları toplamı) da dünyada en yüksek olan ülkedir. Bu rakam 2005 yılında 9 trilyon dolar olarak tahmin edilmiştir. (Vurgulanması önemli bir nokta: Washington başka ülkelerin ulusal ve dış borçlarını şirketokrasinin dayatmalarına boyun eğmelerini, ekonomik yaptırımlar koymalarını ve IMF'nin empoze ettiği şartlara uymalarını sağlamak için silah olarak kullanır ama dünya yüzündeki en büyük borçlu ülke kendisidir.)

Bu kısmi liste, değişim üzerinde etkili olmak için tasarrufumuzdaki unsurları kullanmak

zorunda olduğumuz konusunda en ufak bir şüphe bile bırakmamaktadır. Yukar ıda sıralananlar, şirketokrasinin yarattığı iğrenç dünya gerçeğini değiştirme yolunda bizi motive edecek (aynı zamanda bu çabanın temel mantığını oluşturacak) unsurlardır. Tüm haksızlıkların merkezinde ticari kuruluşların eylemleri yatmaktadır. Onları değiştirerek dünyayı da değiştireceğiz.

Ticari kuruluşların demokratik ve şeffaf yapılara sahip olmaları konusunda diretmeliyiz. Kararların tümünün birkaç çok varlıklı kişi tarafından verildiği ve paranın çoğunun o ellerde toplandığı ve bunun çoğunlukla gizli yöntemlerle yapıldığı emperyalist kapitalizmi artık istemiyoruz. En kutsal belgelerimizde özenle vurgulanan adalet, eşitlik ve şefkat ilkelerine uyulmasını, gelecek nesiller için barışı ve istikrarı kurma amacının bir an olsun göz ardı edilmeden hükümet edilmesini istiyoruz. Küçücük bir küresel toplumun, içinde yaşadığımız ve ticari kuruluşların hedeflerini bu gerçekliği yansıtacak şekilde yeniden

düzenlemesi gerektiğini kavrayacağız. Sadece baştaki birkaç kişinin refahını sağlamaya dönük çalışmak yerine, şirketler tüm çalışanlarına, hatta emeklilikleri sonrası için de dikkat ve özen göstermelidir. Tükettikleri kaynakları üretenleri, madenleri çıkartanları, ağaçları dikenleri, toplayanları, dokuyanları, işleyenleri, tasarlayanları, şekillendirenleri, monte edenleri koruyup kollamaları ve tüm o insanların yaşadığı yerlerdeki toplumsal yapıyı ve çevreyi sakınmaları gerekir.

Bu süreç ayrıca dişil olanla ilgili, kendimizi eğitmemizi de gerektirir. Bu noktada kimi kavramların da hakkını vererek, dünyamızın *gücün haklı olduğu bir 'erkekler dünyası'* olduğu düşüncesini artık kesinlikle reddetmeliyiz. *Kadeh ve Kılıç* adlı çok satan kitabın yazarı Riane Eisler, bir grup araştırmacıyla birlikte kadının statüsünü yaşam kalitesi ile kıyasladıkları bir çalışma yapmıştır. Toplam 89 ulustan toplanan verilerle gerçekleştirilen bu çalışmada, genel yaşam kalitesine ölçek olma açısından kadının toplum

içindeki konumunun, gayrisafı milli hasıladan daha iyi bir gösterge oluşturduğu sonucuna varmışlardır.

Dr. Eisler yeni kitabı *Ulusların Gerçek Refahı'*nda şöyle diyor:

> 'Kadının daha yüksek statüye sahip olduğu ve yönetime yarıya yakın oranda katıldığı İskandinav ülkelerindeki gibi toplumlarda, evrensel sağlık koruma, yüksek nitelikli çocuk bakımı, ebeveyn eğitimi, doğum sonrası uzun süreli izin gibi korumaya yönelik politikalara daha büyük mali öncelik tanınır. (...) Kadının statüsü yükselip gücü arttığında, ulusun genel yaşam kalitesi de ötelenir; tersi durumlardaysa herkesin hayat kalitesi de bundan etkilenir.'[76]

Varoluşu m u z u n şefkat gösterme yeteneğimize bağlı olduğunu kavramalıyız. İnsanları ve gezegenimizi beslemeliyiz, kucaklamalı ve sevmeliyiz. Minicik gezegenimiz *Titanic* gibidir; hızla batmaktadır. Ve *Titanic* gibi

yeterli sayıda tahliye sandalı yoktur; hiçbir kurtarma düzeneğine sahip değildir. Gemiyi bir buzdağına çarptırmışlardır ve şimdi tekrar yüzdürüp yeni bir rotaya yerleştirmek zorundadırlar. Şimdi tekneye dolmakta olan suyu dışarı atacak pompaların başına geçecek olan da onlardır.

Ve biz insanlar da doğru olanı, akılcı ve günün gereklerinin dayattığı şeyi yapmak zorundayız. Sesimizi duyulmalıyız. Ticari kuruluşların demokratik ve şeffaf hale gelmesi için direnmeliyiz.

Meselelere birleştirici ilkelerin ne olabileceği ve her birimizin ne yapabileceği açısından eğilmeden önce ve hem toplu hem bireysel eylemlere yoğunlaşmadan önce geçilmesi gereken önemli bir aşama vardır ki, o da bizi bu tür soruları daha önce sormaktan bile alıkoyan engelin ne olduğunu anlamaktır.

Ben o engelle Atlantik'teki bir adada yapılan bir konferansa katıldığımda bizzat yüzleştim. Şirketokrasinin muhalefeti susturmak ve değişimi sağlamak için en uygun konumda

bulunan kimi organizasyonlara korku salmakta ne kadar etkili olduğunu işte orada gördüm.

59-Korkularımızla Yüzleşmek

2006 yılında STK'Iarın ticari kuruluşlar üstündeki etkilerini araştırırken, Martha's Vineyard adasında günlerce sürmesi planlanan toplantılar yapmak üzere bir araya gelen yirmi üç kişilik bir gruba katıldım. Benim görüşüme göre, orada yapılan tartışmalar Devrim'i izleyen yıllarda Amerikan kolonilerini saran tartışmaların yankısıydı. Birçok kolonici Britanya'dan korkuyordu; 'Kraliyetçiler' ya da 'Toriler' ile birlikte muhalif konum almayı reddediyordu. "Britanya İmparatorluğu çok büyük, çok güçlü; ona kafa tutarsak kaybederiz ve bu da sonumuz olur," diyorlardı. Massachusetts açıklarındaki o adada yapılan 2006 toplantılarına katılmam çok iyi oldu, çünkü kendimi günümüzün daha geniş dünyasının bir tür mikro kozmosunda buldum.

Vineyard bir zamanlar büyük balina avı filosuna ev sahipliği yapmış ve 18. yüzyılda Amerikan sanayileri ve konutlarındaki tüketim açısından günümüz Ortadoğu'suna ve

Amazon'una eşdeğer sayılabilecek birincil kaynaklar arasında yer almıştı. O zamanın balina sayısı günümüz çölleri ve yağmur ormanları gibi tükenmez kabul ediliyordu. Yak ınlardaki Pennsylvania'da petrol bulunması, daha ucuz bir seçeneğin ortaya çıkmasına, balina yağı endüstrisinin çökmesine neden oldu. Günümüze daha yakın yıllarda, ada ünlülerin oyun sahası olarak ün yaptı; Kennedy ve Clinton aileleri, aktörler, yazarlar ve müzisyenlerin tercih ettiği yer haline geldi. *Jaws* filminin çekimleri orada yapıldı. 2006 yılma gelindiğinde adanın durumu dünyamızda artık çok yaygın görülen ekolojik dengesizliği de yansıtmaya başlamıştı. Aşırı artan geyik nüfusu nedeniyle adada geyik kenesinin bulaştırdığı ölümcül Lyme hastalığı kol geziyordu. Ada sakinleri arasında hastalığı kapan birçok kişi olduğu söyleniyordu. Sonuçta hepimiz o yemyeşil çayırlarda, gür ormanlarda yürüyüşe çıkmama konusunda uyarılmıştık. "Oraların keyfine en güvenli şekilde varacağınız yer klimalı bir aracın içidir," deniyordu.

Konferansa katılan yirmi üç kişinin çoğu, bizi

ağırlayan varlıklı hayırseverin bağışlarıyla ayakta duran toplum örgütlerini temsil ediyordu. Hepsi kendini çevre, yok olma tehlikesindeki türler, insan haklarını koruma, cinsiyet ve sağlık kapsamına giren meselelere adamış kişilerdi.

Katılımcısı olduğum birkaç etkinlikte, kimilerinin RAN örneğini kullanarak ticari kuruluşları yola getirme çağrıları yapmasını şaşkınlıkla izledim. Ve bunlara verilen tepkiler karşısında daha da büyük şaşkınlığa düştüm:

"Şirket yöneticileri güvenilmezdir."

"Ticari kuruluşlar dünyasından uzak duralım. Aşırı yozlaşmış."

"Çok güçlüler. Kaybeder ve cezaya çarptırılırız."

"Son derece tehlikeli. O riski almamak daha doğru."

Bunlara karşı getirdiğim argüman şuydu: "Her biriniz önemli bir işle meşgulsünüz. Ama bir noktadan sonra *pansuman yapar*{77}

duruma düşüyorsunuz. Çok kötü kan kaybettiğimize göre pansumana da ihtiyacımız var ama hastalığı tedavi etmeye başlamaz, kökünü oluşturan şeye inmezsek dünyanın hiçbir yerinde pansumanlar bizi kurtaramayacaktır. Şüphesiz ticari kuruluşların sizi hedef alan yolsuzluklarından kendinizi sakınmak istemekte haklısınız ama Tanrı aşkına onlarla mücadele edin, bir strateji oluşturun."

Sonra, Uluslararası Af Örgütü'nün batı bölgesi direktör yardımcısı Mona Cadena söz aldı: "Biz örgüt olarak bunu onaylıyoruz. Yaklaşık 150 ülkede 1.8 milyar üyesi bulunan örgütümüz, ticari kurumların gücünden haberdardır. Gerçekte en kötü ihlalleri yapan şirketlerin genel kurullarına katılmamızı sağlayacak, faaliyet gösterdikleri her ülkede onları insan hakları ilkelerine uymaya zorlayacak hissedar önergeleri vermemizi sağlayacak sayıda hisse satın alıyoruz."

Mona'nın sesini yükseltmekteki istekliliği beni umutlandırmıştı.

Daha sonra Atlantik Okyanusu'ndan daracık bir kara parçasıyla ayrılmış olan büyük tuzlu su gölüne yukarıdan bakan bir pencerenin kenarında otururken, Mona bana Tony Cruz'dan söz etti. Af Örgütü'nün Kaliforniya'daki Ticari Kuruluşlar Eylem Ağı koordinatörü olan Tony, Google'un kurucuları Sergey Brin ile Larry Page ve Yahoo ile görüşmüştü. CEO Terry Semel ve kurucu Jerry Yang hissedar toplantılarında küçük ortaklarıyla yüz yüze yaptıkları konuşmalarda, o şirketlerin Çin'de düşünceleri dile getirme özgürlüğünü bastırmaya yönelik çabalara verilen desteğin kesilmesini dayatmıştı. Buna ilaveten, şirketleri hedef alan on-line eylemlere 40 binden fazla kişi aktif olarak katılmıştı. Mona içini çekerek, "Henüz ikisinin de eylem yanlısı tavır almasını sağlayamadık," dedi. "Ama *Business Week'* te bir makale yayınlanmasını ve *ABC'nin* kimi kanallarında birkaç yayın yapılmasını sağladık."

Uluslararası Af Örgütü'nün İş Dünyası ve İnsan Hakları Programı'nın direktörü Mila Rosentahl, konferanstan sonra telefonla

aradığımda bana, “RAN büyük bir işin üstesinden geldi,” dedi ve devam etti. “Yaptıkları şey cidden zorlayıcı. Yönetimleri kabul edilebilecek belli başlı kısıtlamalara zorlayacak güce sahipler. Hissedar önergelerini kullanmayı ve şirketleri insan haklarına saygı duymanın herkesin yararına olduğunu görmeye yöneltmekten geçen yaklaşımımızın daha kolay bir yol olduğunu düşünüyor olabilirsiniz. Ama biz de ciddi bir direniş gücü oluşturduk. ExxonMobil bu konuda çok belirgin bir örnektir.”

Bu petrol devi, gezegen üstündeki bu en büyük enerji şirketi, birçok ülkede işlediği insan hakları ihlalleri nedeniyle ciddi ve kötü bir sicile sahipti. Af örgütü, şirketin Kamerun, Çad, Nijerya ve Endonezya faaliyetleri üzerinde yoğunlaşmıştı. Mila, “ExonMobil'in edimlerini temizlemeye yönelik dayatmalar karşısında nasıl inatla direndiğine tanık olduk,” diyordu. “Üyelerimizin şirket CEO’sunu kartpostal yağmuruna tutmasını sağladık; gece nöbetleri,

eğitim çalışmaları ve protestolar düzenledik. Sevgililer Günü'nde, 'Yüreğinizi insan haklarına açın!' kartları gönderdik. Düşünceleri bizimle uyuşan öteki hissedarlarla güç birliği oluşturduk."

AFL-CIO; New York Kenti Öğretmenleri Emeklilik Sistemi; Boston Ortak Değerler Girişimi; Birleşmiş Sanayi, Kimya ve Eneıji İşçileri Uluslararası Sendikası (PACE); Ticari Oluşumlar Sorumluluk Merkezi ve Walden Ortak Değerler Girişimi ile birlikte ExxonMobil'i 'şirket genelinde Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 1998 tarihli İşçi Hakları Asal İlkeleri Deklarasyonu'nu temel alan işyeri insan hakları politikalarını benimsemeye ve uygulamaya çağırdılar; bu politikaların uygulamasına yönelik bir raporu hissedarlara sundular. Bu önergenin ardından koalisyon şirket yöneticileriyle bir araya geldi. ExxonMobil hazırlamakta olduğu Ticari Yurttaşlık Raporu'na ILO Deklarasyonu'nu destekleyen bir ifade eklemeyi kabul etti. 2004 yılı hissedarlar toplantısında o zamanki

Uluslararası Af Örgütü yönetim kurulu başkanı Chip Pitts, sivil toplum örgütleri koalisyonunun, şirketi verdiği sözleri yerine getirmekten sorumlu tutacağı konusunda uyaran bir konuşma yaptı.[78]

Mila, "İstediğimiz her şeyi alamadık," diye itiraf etti. "Ama iyi bir başlangıç yaptık. Organizasyonumuz çok şey öğrendi. O insanları değiştireceğiz; şirketleri teker teker ele alarak yapacağız bunu."

Martha's Vineyard'daki toplantı beni ilk önce umutsuzluğa sürüklemişti. Çünkü şirketlerin yıldırma politikalarına yenik düşmüş çok insan vardı. Ama gitgide Af Örgütü'ne ve öteki organizasyonlara minnet duymaya başladım; tıpkı Bunker Hill'deki Amerikalılar gibi korkularıyla yüzleşiyorlardı. Ticari kuruluşlar karşısında ayağa kalkarak hepimize ilham veriyorlardı. Mona'nın konuşmasını dinlemenin hiç değilse birkaç kişiyi yüreklendirdiğini biliyordum.

60-Wall Street'i Paranın Manivela Gücüyle Değiştirmek

> MoveOn organizasyonlar ailesi, gerçek Amerikalılar'ı politik sürece geri getirir. Amerika'nın her tarafında, marangozlardan ev kadınlarına, esnaftan iş dünyası liderlerine kadar çeşitli insan profillerinden oluşan 3.3 milyon üyemizle, ülkemizin kurucularının ilerici vizyonunun kavranması için çalışıyoruz. MoveOn bir hizmet yoludur. Çok meşgul ama kaygılı yurttaşların büyük kapitaller ve büyük medya tarafından domine edilen sistemde politik seslerini bulma yoludur.[79]

MoveOn web sitesinden...

Clinton'un 1998 Eylül ayında mahkeme karşısında suçlanmasına tepki olarak 'ulusun dikkatinin gülünç şekilde istismarı' kampanyası başlatan MoveOn kurucuları Joan Blades ile Wes Boyd, 'Başkan Clinton'u kınama ve meselelerin üstüne gitmeyi sürdürme' çağrısı

taşıyan bir on-line dilekçeyi imzaya açtı. İlk birkaç günde yüzbinlerce imza toplandı. MoveOn o zamandan beri Internet'i serbest ifade forumu olarak kullanmaktadır. Kampanyaları arasında şunlar vardır:

• Darfur'daki soykırımı durdurun.

• Oy kullanma makinelerinde kâğıt üstünde kayıt gereğini zorlayan yasalar çıkartın.

• Siyasî kampanyaların kamusal finansmanı sistemini oluşturun ve adayların ticari kuruluşlardan gelen bağışlara bağımlılığına son verin.

• ABD denetimi altındaki tesislerde, işkenceyi men edin.

• Güneş paneline sahip çatıları Kamu Hizmetleri Komisyonunun bir parçası haline getirin.

• ABD'nin 'nükleer seçenek' kullanımı yönündeki tehditlerinin ne denli tehlikeli olduğu konusunda kamuoyu bilincini yükseltin.

• Sosyal güvenliği koruyun.

• Medyanın birkaç ticari kuruluşta yoğunlaşmasını yasaklar yoluyla engelleyin.

MoveOn Genel Müdürü Eli Pariser bana, “İnsanlar kayıtsız değil,” dedi. “Sadece tek başına etki yaratmanın zorluğunu görüyorlar. Ve MoveOn onların seslerini Washington’dakilere doyurabilmek için var. Hep birlikte olursak, petrol ve ecza şirketleriyle onların Washington’daki müttefiklerinin karşısında sahadaki yerimizi alabilir, sonuçta sadece birkaç ticari kuruluşun çıkarlarına değil, herkese hizmet edecek politikalar üretebiliriz.”

RAN, Af Örgütü ve MoveOn, protestolar, gösteriler, sokak tiyatroları, pankart eylemleri, gazete ilanları, kartpostal gönderimi, hissedar önergeleri, konuşmalar, editörlere mektup gönderimi, siyasi temsilcilerin katıldığı kampanyalar, kitlesel internet dilekçeleri ve dikkatleri amaçlarına çekmeye yönelik, ticari kuruluşların kimi edimlerinin kabul edilebilir olmadığını öğrenmesini sağlayacak başka çeşitli

yöntemlerle değişim yaratıyor. Birçok açıdan da başarılarını Afrika kökenli Amerikalılar'ın oluşturduğu topluma borçlular.

Söz konusu toplum, şiddet içermeyen yüklenme yöntemine başka herhangi bir spesifik gruptan daha iyi liderlik eder. Bu kampanya İç Savaş'tan çok önce başlamış ve modern zamanlarda Güney Hıristiyanlığı Liderlik Konferansı (SCLC) ve National Association for the Advancement of Colored People[80] (NAACAP) gibi birçok yurttaşlık hakları hareketinden geçerek günümüze kadar gelmiştir. Köleliğin, köleliği sona erdirme ve eşit haklar sağlama mücadelesinin, kölelerin soyundan gelenlere hak ettikleri şekilde muamele etme çabalarının ABD'de uzun bir tarihi vardır. Bir taraftan içerdiği cesaret kıran anılarla insanın üstüne musallat olurken, bir taraftan da ilham verir. Çoğumuz o hareketin 'sivil itaatsizliğe' nasıl öncülük ettiğini biliriz ama onun önderliğinin Wall Street'i ve ticari kuruluşlar dünyasını değiştirmekte kullanılacak bir araca

nasıl dönüştürdüğünden pek azımız haberdardır. Afrika kökenli Amerikalılar sadece protesto ve gösterilerde (bir model olarak) itibar kazanmamış, finansmanı harekete geçirici güç olma rolüyle de ön plana çıkmıştır. Öteki STK'lar tarafından da izlenecek bir rota çizmişlerdir.

1996 yılında Texaco işverenlerinin ırkçı yorumlarda bulunduğu ortaya çıkmıştı. Vaiz Peder Jesse Jackson da derhal Texaco'nun boykot edilmesi çağrısında bulunmuştu. New York Eyalet Murakıbı H. Carl McCall Jackson'un dostuydu ve onu arayıp boykot gözcülerine katılmasını isteyecekti. McCall'ın yanıtı şuydu: "Bir milyon hisseyi denetiminde tuttuğun zaman boykot saflarına katılmak zorunda kalmazsın, Jesse." New York'un yatırım piyasasını denetlediğinden, McCall'ın baskı uygulayabilecek konumda olduğunu biliyordu. Böylece, Texaco yönetim kurulu başkanı Peter Bijur'a şirketin azınlık çalışanlarına dönük politikaları konusunda kaygıları olduğunu belirten bir mektup yazdı.

Sonunda Texaco yargı dışında varılan anlaşmalarla 176 milyon dolar ödemeyi kabul ve Afrika kökenli Amerikalılar'ın ücretlerinde ciddi artışlar yapmayı taahhüt etti.

Bu kampanyanın ulaştığı başarı, Jackson'u hisse sahibi olmayı hedefleyen Wall Street Projesi'ni yapmaya yönlendirdi. Bu proje tasarruf yaratarak, eylemlerde kullanılabilecek mali araç sahibi olunmasının yanı sıra Afrika kökenli Amerikalı hissedarların da daha bilinçli olmasını sağlamaya yönelikti. Bu stratejileri hayata geçiren Jackson ve çalışma arkadaşları, Coca-Cola'yı, 7- Eleven'i, Shoneys'i, Coors'u ve şirketler dünyasının başka devlerini politikalarını değiştirmeye ikna etti.

Şöyle diyordu Jackson: "Bir toplantıya hissedar sıfatıyla gittiğinde orada haklara sahipsindir. (....) Artık feodal anlamdaki 'yarıcı' değil, 'ortak' statüsündesindir."{81}

Bu felsefe başka yatırımcılar tarafından da benimsendi. Toplumsal sorumluluğu idrak eden

hissedar grupları, emeklilik fonlarını ve ortak fonları çevre koruma ve insan haklarına dönük politikalar benimsemeyi reddeden şirketlere karşı güçlü duruşlar oluşturmakta kullanmaya başladı. ABD'nin çeşitli bölgelerine yolculuk ederken üniversite öğrencilerinin kimi şirketlere karşı boykotlar sürdürdüğünü görürüm. Bunlar birçok üniversite yerleşkesinde özellikle Coca-Cola üzerinde yoğunlaşır. Bu boykotun temelinde şirketin başka ülkelerdeki çalışanlarına yönelik davranışlarının kusurlu olduğu, hatta Kolombiya'daki sendika önderlerinin yıldırılması ve öldürülmesi için çakallar kiralandığı yönündeki iddialar vardır. Bu iddialar sebebiyle, 2006 yılının Temmuz ayında Sosyal Seçenek Hesabı (TIAA-CREF) Coca-Cola yatırımı olarak değerlendirdiği 8 milyar dolarlık fonu geri çekti. Akademik, tıbbi ve kültürel alanlarda çalışanlar için emeklilik planları oluşturan TIAA-CREF şirketinin bu kararını şirket CEO'su Herbert Allison, Üniversite Emeklilik Fonları'nın (CREF) yıllık toplantısında açıklamıştı. Söz konusu rakam

Coca-Cola için 1.2 milyon hisseden yoksun kalmak anlamına geliyordu. TIAA- CREF’in bu adımı atmasında Coca-Cola’nın denizaşırı ülkelerdeki şişeleme tesislerinde su kullanımı dahil kimi çevresel konulardaki ihlallerinin yanı sıra çocuklara gazlı içecek pazarlamaya yönelik politikası da rol oynamıştı.[82]

Mali konuları manivela gibi kullanmaya yönelik farklı bir yaklaşıma da Amazon’un derinliklerinde kabileler için çalışan bir toplum örgütü öncelik edecekti.

61-Üçüncü Dünya'nın Borçlarını Satın Almak

Pachamama İttifakı (TPA) 1994 yılında Amazon'a yaptığım yolculuğun bir sonucu olarak kurulmuştu. Son gün katılımcılar Amazon kabilelerine petrol şirketlerine karşı kendilerini savunmaları için 118 bin dolarlık bağış yapmıştı. Guatemala'daki o kampanyada bana eşlik eden Lynne Twist'in eşi Bill, kampanya direktörlüğüne talip olmuş ve çok aktif bir yönetim kurulu başkanı figürü çizmişti. 2006 yılına gelindiğinde Pachamama yılda 1.5 milyon dolar bağış topluyordu. Amazon'daki yerli toplulukların iletişim ve karşılıklı görüşme engellerini ortadan kaldırmak için telsiz ağı kurmuş ve bir uçak satın almıştı. Ayrıca yerlilerin topraklarına çöreklenen petrol şirketlerine karşı yasal süreçler yürütecek avukatlarla anlaşma yapmıştı. Gelişim atölyeleri kurmuş, ABD yurttaşlarına yönelik değişim unsuru olarak insanları harekete geçirmeyi amaçlayan filmler hazırlamıştı. Sonra da gerçekten temel oluşturacağı düşünülen bir adım

atıldı.

Bir gün Ekvador'daki Amazon ormanlarında yürürken Bill, "Bu ormanları kesip kereste yapmak için değil de Ekvador'un dış borçlarını satın almak üzere bir koz olarak kullansak ne olur?" diye sordu.

Kökleri gövdeden çıkıp bir Ortaçağ katedralinin taşıyıcı batrisleri gibi toprağa dalmış devasa bir kapok ağacının hemen yanındaki güneşli açıklığa düşmüş tomruğun üstüne oturduk ve yağmur ormanlarının hepimiz için ne denli vazgeçilmez olduğundan söz etmeye koyulduk; karbondioksiti emiyorlar, oksijen açığa çıkartıyorlar, küresel iklimi etkiliyorlar, taze su üretimine katılıyorlar, içlerinde milyonlarca tür bitki, hayvan, böcek, kuş ve balık barındırıyorlardı. Oluşturdukları flora içinde kansere, AIDS'e ve öteki hastalıklara deva barındırıyor olabilirlerdi. Sonra Ekvador'un 18 milyar doların üstüne çıkan ve ulusal bütçenin iki misline denk gelen dış borcunu tartışmaya koyulduk. Bu rakam ile Ekvador

Latin Amerika'daki en yüksek dış borca sahip ülkeydi. Bu borcun taksitlerini ödemek bile sağlık, eğitim, konut ve öteki toplumsal programlara ayrılması gereken kaynakları emip tüketiyordu.{83}

Ekvador'un borcunun büyük bölümünün, ET'lerin ABD petrol şirketlerini ve başka işkollarında faaliyet gösteren ticari kuruluşları zenginleştirmeye ve birkaç yozlaşmış devlet memurunu kayırmaya yönelik kurnazca oyunlarının bir sonucu olduğunu hatırlattım ona. Dünya Bankası ve IMF politikaları bir kez daha devreye girmiş, Ekvador halkının çıkarlarını bir yana itip şirketokrasi için çalışmıştı.

Bill, "Şimdi Ekvador'un bu borcu ödemesinin tek yolu ham petrolünü şirketlerimize satmaktır," dedi ve parlak mavi renkli, neredeyse iki karış genişliğindeki bir kelebeğin uçuşunu izlemek için duraksadı. Kelebek omzunun yakınından geçti ve kızıl bromeliadlara yöneldi. "Ama bu çözüm yağmur ormanlarının tecavüze uğraması anlamına geliyor. Benim aklıma gelen şey, hâlâ

ayaktayken ormanların petrolden daha değerli, varlıklarını doğaya borçlarımız karşılığında değiş tokuşta kullanabileceğimiz bir şey olduğu mesajını göndermek. Ekvador borçlarının ödenmesi karşılığında, hepimiz için yaşamsal olan bir kaynağı koruyacaktır.”

“Harika bir düşünce ama büyük para gerektirir,” dedim.

“Elbette öyle.” Bill bana öylesine anlamlı bir gülümsemeyle baktı ki, son derece ciddi olduğunu anladım. Bir Stanford mezunu olarak geçmişindeki yönetim danışmanlığı, donanım leasing ve mali hizmet işleri onu büyük düşünmeye hazırlamıştı.

Okuduğunuz bu konuşmayı 2001 ’de yapmıştık. Sonraki birkaç yıl içinde Bill kişisel enerjisini bu düşüncenin hayata geçirilmesine adadı. 2006 yılının Ağustos ayında TPA temsilcileri, Ekvador Çevre ve Maliye bakanlıklarıyla Amazon’a yönelik ‘Ye şil Plan’ın uygulanabilirliği üzerine bir çalışma başlatmak için anlaşma imzaladı. Anlaşma, bölgede

sürdürülebilir kalkınma için finansman sağlayacaktı ve ayrıca petrol arama çalışmalarının olumsuz etkilerini araştıracak, yağmur ormanlarının değerini yeniden belirleyecek ve bitkilere olan talebi artırması mümkün bilimsel buluşların potansiyel yararlarını değerlendirecekti. Bu değerlerin rakamlara dökülmesi Ekvador'un çevre korumaya yönelik pazarlık gücünü artıracaktı. Örneğin mevcut ormanların bir bölümü bir milyar dolar değerindeyse, Ekvador bu alanın korunmasını taahhüt edecek, tıp ve başka alanlarda araştırma yapan bilim insanlarının (ormana zarar vermemek kaydıyla) kullanmasına izin verecek, bunun karşılığında dış borcundan bir 'milyar dolar silinecekti. Kurulacak bir denetim ve dengeleme sistemi, krediyi açan tarafa ve gözlemci organizasyonlara, petrol şirketlerinin ya da başka tehdit edici aktivitelerin bölgeye girmelerini de engellemiş olacaktı.

Bir Pachamama İttifakı yönetim kurulu üyesi olarak ben, 1994'teki o sabah kahvaltısında

tohumları atılan organizasyonun, Ekvador hükümetlerini ve petrol şirketlerini kayda değer şekilde etkileyecek bir güce dönüştüğünü yakından izledim. Bill bir süre önce bana, "Yeşil Plan ilk adımdı," dedi. "Borç sorununu çözmeye yönelik yeni yaklaşımlar geliştirirken, bir yandan da diğer ülkelerin topraklarını sömürüden korumak için kullanabilecekleri bir model yaratıyoruz. Bu yeni yaklaşımı sürdürülebilir ve adaletli bir kalkınma için fon kaynağı olarak görüyoruz."

Pachamama İttifakı bunun da ötesinde, 5 ülkede yaklaşık 300 kişiyi, amacı insanların gündelik seçimlerini ve eylemlerini değiştirerek dünyayı etkileyebileceklerini öğretmek olan Düş Göreni Uyandırma sempozyumlarında eğitmenlik yapmak üzere yetiştirdi. Hedef, lider eğitmen konumundaki birkaç bin kişinin sonraki birkaç yıl içinde milyonlarca insana ulaşmasıydı. Lynne Twist'in geleceğe dönük vizyonunun bir bölümüydü bu. Bana, "Hastalığın bulgularına, yağmur ormanı yıkımına ve adaletsiz borçlandırmaya çare olmak istiyoruz. Ama aynı

zamanda hastalığı tedavi etmek zorunda olduğumuzun da bilincindeyiz ki o hastalık özünde dünyaya bakışımızdaki dar görüşlü, maddeci perspektiftir," demişti.

Lynne ve Bill ile yüzleştiğimiz krizin kökenindeki unsura karşı saldırıya geçme düşüncesini sık sık tartışırız. Bunu yapmak okumakta olduğunuz kitabın bu bölümünün başında yer alan sorulardan üçüncüsünü yanıtlamayı gerektirir: Eylemlerimizin haklılığına hangi ilkeleri gerekçe göstererek kanat getireceğiz?

İlk Amerikan yerleşimcileri onları bir araya getirici ilkelere sahipti. Tiranlığa karşı çıkmışlardı ve özgürlüklerini kazanmakta kararlıydılar. Bunlar bizim zamanımızda da yolu aydınlatan ışık olmalı. Ama günümüz dünyasının birbirinden farklı görüş ve alışkanlıklarına bakılırsa, daha evrensel bir hedefe gereksindiğimiz anlaşılır. Tiranlık, özgürlük, bağımsızlık gibi sözcükler artık tamamen ne anlamda ifade edildiklerine bağlıdır.

Bu kitabın önceki bölümlerinde gördüğümüz gibi, Afrika'da ABD'yi tiranlık olarak görenler var; Latin Amerika'da, Asya'da ve Ortadoğu'da özgürlüklerini ve bağımsızlıklarım baskı altında tutan rejimlere destek verdiğimize inananlar var. Öyleyse üçüncü soruyu nasıl yanıtlarız? Sadece kendi ahlaki, dini ya da felsefi değerlerimizi başkalarına dayatmak adına yola çıkmadığımızı, gerçek ve kalıcı evrensel çıkarlar yönünde bir şey yaratma peşinde olduğumuzu net olarak nasıl saptarız?

62-Beş Ortak Nokta

2006 yılının güneşli bir günü, Colorado Üniversitesi'nde bir konuşma yaptıktan sonra Sarah McCune ve Joseph Peha beni Boulder'deki otelimden aldı. Oraya konuşma yapmak üzere davet edilmemi sağlayanlar Colorado Üniversitesi'nin öğrencileriydi. Uluslararası ilişkiler öğrencisi Sarah, Latin Amerika, Afrika ve Güney Asya'da bulunmu ştu. Joseph ise uluslararası ilişkiler, İspanyolca ve sanat eğitimi alıyordu. Arjantin'de altı ay kalmış, Mendoza'daki Cuyo Üniversitesi'ne devam etmişti.

Ben arabada öne oturdum, Sarah ise Joseph'in arkasına geçti. Kayalık Dağları'nın oluşturduğu fonda Denver'e kadar rahatlatıcı bir yolculuk yapmayı umuyordum. Bana ET'lik yaşamımla ve sonrasında yapmakta olduğum işlerle ilgili sorular sordular. Sonra ben de onlara bizim kuşağın kendilerine teslim etmekte olduğu dünyaya yönelik duygularım sordum.

"Kaygı," dedi Sarah. "Korku. Bizim için

yaşanması gerçekten zor zamanlar. Sizin yaşınızdaki insanlar, yirmili yaşlarımızda geldiğimiz konumun, yaşamımızın geri kalanını belirleyeceğini söyler. Bu tür sözler bizi dehşete düşürüyor. Bir sonraki aşamada ne geleceğini merak ediyoruz."

Joseph, "Hayata devam etmek ve büyümek istemediğimiz anlamında almayın bunu," diye ekledi. "Sadece o keşmekeşe girmek ve hayatımızın sonraki kırk yılını ticaret dünyasının merdivenlerini tırmanmaya çalışarak, kariyer değiştirerek geçirmek, sonunda da orta yaş krizine girmek istemiyoruz."

O akşam Denver'de öteki öğrenciler ve Profesör Robert Prince ile buluşacağımız restorana gittik. Denver Üniversitesi'nde kıdemli bir kürsü sahibi olan Robert Prince de benim gibi 1960'lı yıllarda Barış Gönüllüleri'ne katılmıştı ve öğrencileri için sadece ilham veren bir hoca değil, aynı zamanda sözlerini uygulamaya geçiren, ona bakarak değişimi arzulayacakları bir örnek kişiydi.

Rob bana, “Bu gençler inanılmaz,” dedi. “Dünyada olup bitenleri görebiliyorlar ve bunları değiştirmekte kararlılar. Korkarım eğitim sistemimizin genel eğilimi onların güven ve inancını kırmaya, onları çarkın dişlileri arasında eritmeye yönelik. Sen ve ben gibi insanlar onlara bir çıkış yolu açmak, enerjilerini pozitif eylemlere kanalize etmelerine yardım etmek zorunda. Sayısız parlak zekâ kullanılmaya hazır bekliyor.”

O akşam öğrencilerin sürekli olarak kendilerine verasetle devredilen bozuk sistemden söz ettiğini duydum. Ayrıca RAN, Uluslararası Af Örgütü, Pachamama İttifakı ve öteki STK’ların onlara umut verdiğini söylüyorlardı. Ruhları ve kararlılıkları beni derinden etkilemişti.

Sarah, Joseph ve bir başka arkadaşları olan Eric Komacki yemekten sonra beni otelime bıraktı. Eric yolda bana Colorado’nun Ft. Collins kentindeki yerel bir şirket olan New Belgium Brewing bünyesinde yaptığı araştırmadan söz

etti. “Bu bir bira imalatçısı ve yaptıkları biradan hiç hoşlanmam.” Duralayıp güldü. “Ama insanlara yaklaşımları çok hoşuma gidiyor. İş yönetiminin nasıl olması gerektiği konusunda öncülük eden bir şirket.” Arkadaşlarına baktı. Tekrar bana döndü. “İyi kuruluşlar arasında birkaç ortak nokta olduğunu saptadık.”

“Beş,” dedi Sarah. “Adalet, şeffaflık, güven, işbirliği ve sistem içindeki herkese refah taahhüdü. Özünde demokrasinin temel unsurları yani.”

Bana kendi iş planlamalarına bu ilkelerle uyumlu yaklaşan şirketler üstünde yaptıkları çalışmaları anlatmışlardı. Arjantin’deki bir seramik fabrikasından, Ortadoğu’daki organik gıda kooperatiflerine kadar uzanan bir yelpazeden modeller seçiyorlardı.

Denver Üniversitesi’nin o öğrencileri üçüncü soruya, birleştirici ilke meselesine yönelik bir yanıt formüle ediyordu. Ardından birkaç lise öğrencisi çıkıp geldi, beni en beklenmedik yerde buldu ve meselelere yönelik kavrayışlarıyla

şaşkınlıktan felç olmama yol açtı.

63-Fırsat Zamanları

Barış İsteyen Gaziler organizasyonunun 2006 yılında Seattle'de yaptığı ulusal kongrede açılış konuşması yapmaya davet edilmiştim. Hayatlarını ülkeleri için tehlikeye atmış, şimdiyse barış için haykıran bu adamlar ve kadınlarla bir araya gelme düşüncesi beni heyecanlandırmış, meraka sevk etmişti. Aralarında çok sayıda kişinin kolunu ya da bacağını kaybettiğini, fiziksel olduğu kadar duygusal başka yaraların da acısını çektiğini biliyordum. O insanlar şimdi ne düşünüyordu?

Ülkeyi uçakla boydan boya geçerken dostum Llyn Roberts'in yazmış olduğu *The Good Remembering* adlı kitabın tashih kopyasını okuyordum. Kitap dünyanın her tarafından yerel bilgelik örnekleri yansıtıyordu ve şu bölüm beni özellikle çarptı:

> Fırsatların bol olduğu zamanlarda yaşıyoruz. Gazete okuyan kişiler olarak manşetlerden fırlayıp çıkmış gibi görünen gündelik krizler karşısında, kendimizi

sorumluluk altında ezilmiş hissediyoruz. Öte yandan biliyoruz ki, kriz ve kaos bir şeylerin içyüzünü ve değişimi kavramamızda en önemli unsurları teşkil edebilir; sık sık kör gözümüzle baktığımız seçenekleri zorlayabilir. Ya şamakta olduğumuz zamanlar, gönderilen mesaja kulak vermemiz ve önemsemememiz için bize yakarmaktadır.

Bu paragraf, olup bitenler karşısında pozitif eylemlere yönelerek tepki veren ticari kuruluşlar ve yöneticilerini, toplumun iyi unsurları olmaya ikna eden STK'lar hakkındaki düşüncelerimi özetliyordu. Ya şadığımız gerçekten de 'fırsatların bol olduğu zamanlar' idi. Gazilerin bu iyi haberi duymaya ihtiyaçları olduğu hissine kapılmıştım.

Seattle'ye inince onların arasına karıştım, bir 'açık mikrofon' şiir okuma etkinliğine ve oluşturdukları atölyelerin birçoğuna katıldım. Orduda yirmi yılını geçirdikten sonra, ikinci kez işgal ettiklerinde Irak'ta yapılanlardan tiksinerek istifa eden bir kadın gazimizle bira içtim.

Bacakları olmayan bir adamın silah arkadaşlarından çılgınca alkış alan bir ağıtı seslendirişini izledim; “Bacaklarımı George Bush ile Dick Chaney petrolü, altın havyarından yapılma dondurmalarına[84] şurup edebilsin diye kurban verdim,” diyordu.

İçinde oldukları hüsranı, öfkeyi ve hayata geçirilmesine katkıda bulundukları bir yanlışı doğruya dönüştürmekteki kararlılıklarını hissettim. Bir konuşma yazmamış, hatta söyleyeceklerimin ana hatlarını bile belirlemememiştim. Yüreğimden geldiği gibi hitap etmek istiyordum onlara. Konuşmamın medyada yer alacağını biliyordum ama her türlü kaygının üzerine çıkan arzum, o gazilere doğrudan ve içimden geldiği gibi yaklaşmaktı.

O muazzam mekânda karşılarına çıkıp yüzlerine baktığımda, aramızda derinlere uzanan bir akrabalık olduğunu hissettim. Boston Üniversitesinin bir öğrencisiyken onların gemilerinin Boston Donanma Limanı doklarına yanaşmasını engellediğimde hissettiğim öfkeden

sıyrılmıştım. Panama City’yi alev bombardımanına tuttuklarında hissettiğim öfke de yok olup gitmişti. O podyuma çıkarken tek hissettiği m şe y , şirketokrasi tarafından sömürülen öteki insanlara duyduğu m şefkat ve sevgiydi. Geçmişte büyük olasılıkla düştüğümüz fikir uyuşmazlıklarına rağmen, onlar benim kardeşlerimdi.

Çılgınlığı yaşamışlardı benim gibi ve şimdi Barış İsteyen Gaziler bünyesinde bir araya gelmişlerdi. O kavramın, yani askerlerin barış için el ele vermesinin getirdiği yenilik ve güç beni derinden sarsmıştı.

O gece söylediklerimi ayrıntılarıyla anımsayamıyorum. Onları Llyn Roberts’in kitabında geçen, krizlerin değişime giden yolun zemin taşlarını döşeyebileceğini vurgulayan ifadeyi kavramaya yönelttiğimi anımsıyorum. Sadece Bush yönetimini suçlamamaları, şirketokrasinin herhangi bir başkandan daha büyük olabileceğini anlamaları için yakardığımı anımsıyorum. STK’ların değişim için cesaretle

mücadele verdiğini, RAN'ın gönüllü ordularının, Home Depot örneğinde olduğu gibi doğrudan topluma hitap etme yöntemini nasıl kullandığını anlattım. Gazilere, kendilerine ve organizasyonlarına inanmaları, üniformalarını kuşanır ve demokrasiyi korumak için yemin ederken yaratmayı amaçladıkları dünyaya inanmaları için yakardım. Ve sonra birçok dinleyiciye yönelttiğim düşünceyi tekrarlayan kendi sesim geldi kulağıma:

"Torunumun ve Afrika'daki, Latin Amerika'daki, Ortadoğu'daki, Asya'daki başka her çocuğun barışçıl, hayatta kalınabilir ve istikrarlı bir dünyada yaşaması için dünyamızın bu kavramlar doğrultusunda değiştirilmesi gerekir."

Bu sözleri söylerken birleştirici ilkelerin bir başka parçasını belirlediğimin bilincindeydim.

Kürsüden inip kitap imzalayacağım yere doğru ilerlerken iki genç adam yaklaştı bana. Organizasyon görevlilerinden biri onları, "Herkes gibi sıraya girmeniz gerek," diye

uyarmaya çalıştı. Ama kolay yılacak tipler değillerdi. Biri Washington'daki Olympia Lisesi'nin ve diğeri Seattle'deki Üniversite Hazırlık Okulu'nun öğrencisiydi. Adları Joel Bray ve Tyler Thompson olan bu iki çocuk, bana *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I'* i okumanın kendilerini eyleme geçmeye yönelttiğini söylediler.

Kalabalıktan usulca sıyrılıp sakin bir köşeye giderken biri bana o akşam torunlarımla ilgili söylediği m şeyden derinlemesine etkilendiğini anlatıyordu. "Onlar sizin torunlarınız ama benim çocuklarım olacak," dedi. "Hepimizin kavraması gereken en önemli şey de bu işte. Dünyanın tüm çocukları bir geleceğe sahip olmadıkça bizimkilerin de öyle bir şansı olamaz."

Sonra kitap imzaladığım masanın benim olduğum tarafına geçtiler ve arkamda durdular. İmza faslını bitirip dikkatimi tamamen onlara yöneltene kadar beklediler.

Joel, "Küresel Bilinçlenme ve Değişim (GAC) adını verdiğimiz bir kulüp kurduk," dedi.

Tyler devam etti. “Birkaç haftalık bir planlama aşaması süresince, amaçları bizimkilere benzeyen yüzlerce insan ve kuruluşla ilişkiye geçtik, o arada okulumuzdaki öğretmenlerin ve başka öğrencilerin desteğini topladık.”

Joel, “O aşamaya dek konuştuğumuz herkes olumlu ve heyecanlı tepkiler vermişti,” diye söze girdi yeniden. “Anlaşıldığı kadarıyla herkes bunun bir parçası olmak istiyordu. Politika, ekoloji, toplumbilim ve ekonomi alanında birçok meseleyi çalışma kapsamımız içine almaya karar verdik. Ama sizin kitabınızı okuduktan ve Al Gore’nin *Uygunsuz Gerçek* adlı filmini izledikten sonra, ekonomi ve çevre, bu iki kavramın birbirini nasıl etkilediği üstünde yoğunlaşmamız gerektiğine karar verdik.

Tyler bana bir parça kâğıt uzattı. “Çok meşgul olduğunuzu biliyoruz ama e-postalarla neler yapmakta olduğumuzu size duyurmak isteriz.”

Seattle’den döndükten sonra Joel ile

Tyler'den bir ileti geldi. Ekinde şu vardı:

Misyon Bildirgesi:

Küresel Bilinçlenme ve Değişim (GAC) bilinçlenmeye, değişime ve küresel konulara nihayetinde getirilecek çözümlere katkıda bulunmayı amaçlar. Ya şadığımız dünya birçok toplumsal, siyasi, ekonomik ve çevresel sorunla yüzleşmektedir ve biz bu meselelerin her birinin etkilerini kendi yaşam süremiz içinde göreceğiz. Çözümlerin bulunmakla kalmayıp uygulamaya da koyulması için, toplumumuzdaki herkesten yardım ve aktif destek almak şarttır. GAC'ın amacı, bir yandan insanları sorunlar konusunda eğitirken, bir yandan da çözüme yönelik aktif rol oynamalarını sağlamaktır. Kendi devinime geçirdiğimiz olguların etkilerini hep birlikte ve ancak bu şekilde geri döndürebiliriz. Tehlikeye dü şmüş olan şey, yaşamda tutunma yeteneğimizdir.

O lise öğrencilerinin kimi şeylerin önemini böylesine çarpıcı vurgulaması karşısında büyük

memnuniyet duydum. Sınavlar, ev ödevleri, not ortalamaları, üniversite kabul kriterleri, iş imkânları ve travmatik etkileri olabilecek başka performans yarışları gibi konulara yoğunlaşmalarını sağlayarak dikkatlerini kritik meselelerden başka yöne çekmeye çalışan eğitim sistemi tarafından uyutulmamışlardı. Televizyon tarafından anesteziye tabi tutulmamışlardı. Ya da sal ınan korkuyla hareketsiz bırakılmamışlardı. O iki genç adam eksiksiz ve engin bir bilince ulaşmıştı. ‘Ya şamda tutunma yeteneklerini’ kavramışlardı. Benim neslimin bırakmakta olduğu dehşet verici mirasın etkileriyle onlar (çocukları ve torunları değil bizzat kendileri) yüz yüze kalacaktı. Ayrıca tüm dünyayı kapsamayan bir çözümün işe yaramayacağını da anlamışlardı. Ve yapabileceklerine, başarıya ulaşabileceklerine inanıyorlardı.

O e-posta’yı tekrar okurken birleştirici ilkenin o gençlerin toplumdaki herkesi kucaklamaya yönelik taahhüdünü içermesi gerektiğini anladım. Toplumsal, çevresel ve ekonomik

adaleti savunan STK'ların ön planda tuttuğu ilkeleri kapsamalıydık.

Denver Üniversitesi öğrencilerinin vurguladığı beş ortak noktayı göz önünde bulundurmalı, gözetmeliydik. Çocukların kendini güvende hissederek büyümesi ve gelişmesindeki dişil varlığın hakkını kavramamız gerekiyordu. Katı ahlaki ya da dini söylemler yerine, günün koşullarına uygun, tüm erkekler, kadınlar, hatta yaşayan organizmalar tarafından paylaşılacak, gerçekten evrensel olan bir söylem benimsemek gerekiyordu. Ve basit, herkesin ezberine geçirmeyi isteyeceği bir söylem olmalıydı. O e-postanın çıktısını aldığım kâğıdın arkasını çevirdim ve aşağıdaki sözleri karaladım:

> Birleştirici ilke, her yerdeki her halk için kalıcılığı ve sürekliliği sağlanabilir bir dünya barışı yaratma kararıdır.

İçimden bu ifadeye böyle bir dünyayı, tüm çocuklarla paylaşmadıkça hiçbir çocuğun miras alamayacağına dair bir şeyler eklemek geldi.

Ama sonra bunun belirtilmeye gerek olmayacak kadar açık bir beyan olacağını düşündüm. Ayn ı saptama ‘adaletli’ sözcü ğü için de geçerli geldi kulağıma. Bitkileri, hayvanları ve tüm doğal çevreyi düşününce, kalıcı ve sürekliliği sağlanabilir ifadelerinin de aynı şeye yöneldiğine karar verdim. En iyisi manifestoyu kısa, öz ve ucu açık kavramlardan uzak tutmaktı.

> Her yerdeki halklar için istikrarlı, yaşamda sürekliliği sağlanmış ve barışın hakim olduğu bir dünya amaçlıyoruz.

Denver ve Seattle’ye kadar yaşadığımız zamanları tarihin *önemli bir dilimi* olarak kabul ediyordum. Şimdiyse üniversite ve lise öğrencilerini bu savaşın bitirilmesini dayatan kıdemli gaziler olarak görüyorum. Bu düşünce, STK’lardaki insanlarla yaptığım konuşmalarla ve emperyalist kapitalizmi demokratik kapitalizme dönüştürme düşüncesiyle birleşince, tarihin *en önemli diliminden* geçmekte olduğumuza inanmama neden oluyor.Toplumumuzun

sendelemekte olduğunu, sömürdüğümüzü, istikrarsızlığın ve eşitsizliğin liderlerimizin işine geldiğini biliyoruz. Ama bize en açık şekilde ifade edildiklerinde bile bu gerçeklere şüpheyle yaklaşmamız öğretildiğinden, her şeye rağmen ayak sürüyoruz. Bu tereddüdümüzün temelinde neredeyse yaptığım her sunumda birilerinin yönelttiği bir soru var. Ve o soru günümüzde karşımıza dikilen en önemli açmazı dile getiriyor.

64-Zamanımızın En Önemli Sorusu

Dinleyici sıralarının ortasındaki koridora çıkarak aldığı mikrofonla sorusunu yönelten kadın otuzlarının sonlarında ya da kırklarının başlarındaydı.

“Sorumu sormadan önce söylediğiniz her şeye katıldığımı bilmenizi isterim,” dedi. Kumral saçları, bana Meryl Streep’inkini anımsatan hoş bir gülümsemesi vardı. Gök mavisi bluzu ve bej rengi pantolonu kimliği konusunda ipucu vermekten uzaktı; öğretmen, avukat, sanatçı ya da ev hanımı olabilirdi. “Dünyayı değiştirmek için, ticari kuruluşları amaçlarını değiştirmeye ikna etmemiz gerekir,” dedi. “Birkaç varlıklı insana hizmet etmekten vazgeçip, geri kalan herkesin, bizler için daha iyi bir yaşam kurulması amacına odaklanmaları gerekir ki, buna çevreyi ve hepimizin içinde yaşadığı toplumu sakınmak da dahildir.” Çok hoş bir gülümsemeyle baktı bana. “Kesinlikle katılıyorum.”

O ana gelindiğinde, o giriş konuşmasını

neyin izleyeceğini kesin denebilecek netlikte anlamıştım; herkese musallat olan, herkesin kafasını kurcalayan soru geliyordu. Ve bu, dört maddelik, hepimizin kendi kendine yöneltmesi gereken soruydu.

Kadın ellerini meydan okur gibi beline koydu ve yüzüme aynı tarzı yansıtır şekilde baktı: “Ama ben yani *birey olarak ben* bunun gerçekleşmesi için ne yapabilirim?”

İçimden kendi kendime, ‘İşte geldi,” derken hafifçe öksürerek boğazımı temizledim ve “Teşekkür ederim,” dedim.

O konferans turnesine başlarken her konuşmamda aynı sorunun sorulup sorulmayacağını merak ediyordum. Bu Hitler sonrası, Atom bombası-Vietnam-Watergate-11 Eylül-Irak sonrası baskın karakterinin belirgin bir unsurunu oluşturuyor olabilir miydi? Kendimizi en başından beri mi olabildiğince küçük ve çaresiz hissediyorduk?

Sorunun çağrıştırdığı hususları çözümlemeye

çalışırken sık sık büyükbabamı düşünmüştüm. Büyük Bunalım dönemine denk gelen yıllarda New Hampshire kırsalında faaliyet gösteren küçük bir mobilya imalatı işi varmış. Her ne kadar ben doğmadan ölmüşse de, onun ününün gölgesi altında yetiştiğimi anımsıyorum. Efsanevi bir anlatıma göre, çalışanlarına danışmadan işle ilgili belirleyici kararlar almazmış. Kendisinin de ait olduğu toplum parçasının en yoksul üyeleri iyi yaşam sürmedikçe çocuklarının da daha iyi bir yaşama sahip olmayacağını savunurmuş. Koşullar dayattığında da kendini, içinde yaşadığı toplumu Büyük Bunalım'dan çekip çıkartmaya adamış. O ve başka kimi işadamları, muhtaç insanları evlerini ve çiftliklerini değerlerinin yüzde birlerle ifade edilebilecek paralara satın alarak istismara yönelmek yerine, işsizlere (ormancılara, marangozlara, çöpçülere, tesisatçılara, dokumacılara ve döşemecilere) hayatını çalışarak kazanma olanağı sunacak bir ekonomi modeli yaratmış. Büyükbabam bana hiçbir zaman bir iyilik meleği olarak anlatılmadı;

geride bıraktığı efsane doğmamış torununun geleceğinin ancak o çaresiz çiftçilerin ve işçilerin torunlarınınki de garanti altına alındığı takdirde kurtulacağını kavramış bilge kişi portresi çiziyordu.

Babamı da düşünüyordum. Hitler'i Avrupalı bir despot olarak gördüğünden emindim. "Adam birkaç milyon kişiyi öldürdüyse ne olmuş yani? Ben Yahudi değilim. Okyanusun öte yanında yaşıyorum. Güvendeyim." Bu tür bahanelerle kendini o felaketten soyutlayabilirdi. Ya da hiç değilse, bir yabancı dil öğretmeni olarak çevirmen eğitmenliği gibi güvenli bir işi kabul edebilirdi. Onun yerine gönüllü olarak donanmaya katılmış ve Atlantik'i geçen ticari tankerlere yerleştirilen toplara verilen elemanlardan biri olmuş, yani savaşın en tehlikeli görevlerinden birini yapmıştı.

Oy hakkı verilmesini savunan kadınları, sendika önderlerini, insan hakları gönüllülerini, tüfek namlularına çiçek koyan genç kızları, Vietnam Savaşı protestocularını, Moskova'da ve

Pekin'de tankların önüne yatan öğrencileri düşündüm. O zamanlar çok gerilerde kalmış gibi geliyordu. Ama hepsi benim yaşam sürem içinde gerçekleşmişti. Ve bunlar günümüzü düşünmeye yöneltiyordu beni. Günümüzü ve Oregon ormanlarında buldozerlerin önüne yatan insanları, şirketler tarafından kiralanan paralı askerlerin onları topraklarından sürüp çıkartmasını engellemek için kendilerini çitlere zincirleyen Kolombiyalı çiftçileri, *sweatshop*larda üretilmiş formaları giymeyi reddeden sporcuları, pankart asmak için binalara tırmananları, şarkı söyleyen, şiir yazanları, sadece çevre dostu ürünleri ya da toplumsal sorumluluklarım idrak etmiş firmalarınkileri ya da yerel olarak üretilenleri satın alanları, benim kızım gibi büyük paralar kazanabilecekleri ticari kariyerleri terk edip, kendilerini amaçlara ve paradan fazlasını verebilecek yaşam tarzlarına adayanları düşünüyordum.

Mavi bluzlu kumral hanıma, "Bu soruyu çok duyuyorum, biliyor musunuz?" dedim. "Ama neden sorulduğundan hâlâ emin değilim. Siz ve

ben bir demokrasi olmakla, gereğinde eyleme geçmekle gurur duyan bir ülkede yaşıyoruz." Ona büyükbabamın ve babamın öykülerini anlattım. "Lütfen yalnız olduğunuzu düşünmeyin." Öteki dinleyicilere baktım. "Bu hanımın sorusunu kaçınız paylaşıyor? Kaçınız işleri düzeltmek için ne yapabileceğini bilmek istiyor?"

Bir sürücü kalktı. Dönüp bakınca kadın anladığını ifade eder şekilde başını salladı. "Neden kendimizi güçsüz hissediyoruz?" diye sordum. "Bir ipucu: Şirketokrasinin gücümüzü bizden çekip alan bir işbirlikçisi var."

Kaşları hafifçe çatıldı, sonra bana yine yüzünde bir Meryl Streep gülümsemesiyle baktı. "O işbirlikçi biziz, kendimiz."

"Doğru. Bizim iznimiz olmadan gücümüzü bizden alamazlar."

Mikrofonu bırakacak gibi oldu ama sonra vazgeçti. "Öyleyse tekrarlıyorum. Ne yapabilirim?"

“Her şeyden önce gücünüzü geri alın. Ve tanıdığınız herkesi aynısını yapmaya ikna edin.” Tekrar öteki dinleyicilere döndüm. “Eğer ‘Sorun çok büyük, ticari kuruluşlar ve hükümet çok güçlü, hiç şansım yok,’ deme eğilimindeyseniz, bu kendi hesabınıza atacağınız bir geri adımdır. Tanrı’ya şükürler olsun ki, atalarımız 1770’lerde ‘İngiltere kralı çok kudretli, ona karşı hiçbir şey yapamam,’ dememiş.”

Dinleyicilere daha önce başkalarına da yaptığım gibi ulusumuzu kuranların, bunu boyunlarını tehlikeye atarak yaptığını anlamamız gerektiğini anlattım. Tarihin en güçlü imparatorluğunun karşısına dikilmişler ve sonunda kendi devletlerini kurmuşlardı. Kral’ın nazarında onlar haindi, teröristti; idamı hak etmişlerdi. Onların gösterdiği cesaret sayesinde bugüne geldik ki, bunda Hitler’i durduran nesillerin katkısı da çok büyüktür. Onların cömertliğinin, kurban vermekte duraksamamalarının hakkını veriyoruz.

Biz de cesur olmalıyız. Biz de verici

olmalıyız. Elmasa, altına, dizüstü bilgisayarlara, cep telefonlarına daha fazla para ödemeye hazır olmalıyız; yani madencilik firmalarına adaletli ücretler vermeleri, sağlık ve sigorta hizmetlerine yönelmeleri için dayatmalıyız ; *sweatshop*larda değil, çalışanlara adaletli davranılan işyerlerinde üretilen malları daha pahalıya almaya razı olmalıyız. Küçük, daha az yakıt harcayan arabalar kullanmalıyız; genel enerji sarfiyatında, hatta tüketimin genelinde kısıntıya gitmeliyiz ve doğal çevreyle birlikte o çevreyi yaşam alanı edinmiş canlı türlerini esirgemeliyiz. Her edimimizin, aldığımız her ürünün başka insanların ve onların yaşam alanlarının üstünde etkileri olduğuna yönelik bir bilinç geliştirmemiz şart ve önemlidir. Günümüzde tutturduğumuz yaşam tarzlarımız, çocuklarımıza ve torunlarımıza bırakacağımız mirasın geleceğini belirlemektedir. Bizden önce geçip gidenler gibi, bizler de bizden sonra gelenlere hiç değilse bize bırakılan kadar iyi bir dünya bırakmak için fedakârlığa, hatta gerektiği yerde en üst düzey fedakârlığı yapmaya hazır ve istekli olmalıyız.

Bireyler fark yaratır. Bunu unutmanın kolay olduğunu biliyorum, çünkü şirketokrasi bizi A ürünü yerine B ürününü almakla herhangi bir fark yaratmayacağımıza ikna etmek için her yıl milyarlarca dolar harcıyor. Ama biz insanların birbirini etkileyebileceğini öğrendik. RAN'da, Af Örgütü'nde, Pachamama İttifakı'nda, MoveOn'da ve benzer başka organizasyonlarda çalışanları hatırlayın. Sizi bizzat etkilemiş olan insanları hatırlayın.

New Hampshire kırsalında yaşayan biri olarak, Rosa Parks adında bir kadın çıkıp da gösterene kadar, Güney'in kimi kesimlerinde Afrika kökenli Amerikalılar' ın otobüslerin arka sıralarında oturmaya zorlandığından habersizdim. Evimizin çevresinde birçok ayrıksı ot, zehirli sarmaşık biter ve biz bunlar için kimyasallar kullanırız. Rachel Carson *Sessiz Bahar*{85} adlı kitabını yazana kadar, kullandığımız DDT adlı maddenin balıkları, kuşları, sincapları ve başka canlı türlerini de öldürdüğünü bilmiyorduk. O kitap küresel bir

çevre hareketi doğmasını sağladı. Başka bir hareket, bir siyasi girişim başlatan Eugene McCarthy ise ülkenin en güçlü başkanlarından biri olan Lyndon Johnson'un keyfini fena halde kaçırdı. Gerçi McCarthy başkanlık seçimini kazanamadı ama Vietnam Savaşı'nın sona erdirilmesine ciddi katkıda bulundu. Coretta ve Martin Luther King Jr. bize düşlerin gücünü öğretti; ırkçılık bariyerlerini sadece burada değil, Güney Afrika'da ve başka birçok yerde yarıp geçti. Babam bana Bağımsızlık Bildirgesi'nde vurgulanan ilkelere yönelik derin bir saygı aşılamıştır. Annem okul gazetesine yazmam için beni yüreklendirmiş, tartışma takımıyla yaptığımız çalışmaları saatlerce sabırla dinlemiştir. Ebeveynlerimin yüreklendirmesi olmasa, bu kitabı yazamazdım.

O akşam bunların hepsini dinleyicilerime anlattım. Ardından mikrofonun başından çekilip yerine geçmiş olan kadına baktım. "Çalışıyor musunuz?" diye sordum. Başını sallayarak olumlu yanıt verdi. "Ne işle uğraştığınızı bize anlatmak ister misiniz?"

“Öğretmenim.”

“Olağanüstü ayrıcalıklı bir konum. Üçüncü sınıftayken öğretmenim Bayan Scharne okul bahçesini egemenlik alanına çevirmiş olan kabadayı çocuklara diklenmem için bana güç verdi ve sonrasında yaptığı konuşmada bedenimi savunduğum gibi düşüncelerimi de savunmam gerektiğini anlattı. Lisenin ikinci sınıfındayken İngilizce öğretmenimiz Richard Davis, kalemin gerçekten de kılıçtan daha etkili olduğu düşüncesini yerleştirdi beynime; ertesi yıl tarih öğretmenim Jack Woodbury güçlülerin aynı zamanda etkilere açık olduğuna ikna olmamı sağlayacak kitapları okuma listesi olarak verdi. ‘Krallar da insandır,’ diyordu. ‘Onların kalpleri de seninki, benimki gibi kırılabilir. Kanar. İkna edilebilir ve kibirden arındırılabilir.’ Önemli sözlerdi bunlar.”

Kumral kadın yerinden kalkıp yeniden yavaşça mikrofona yürüdü. Konuşmak için sıra bekleyenlerin en önündeki adam da hafifçe yana çekilerek yerini ona bıraktı. “Sanırım ben de

biliyordum bunu," dedi kadın. "Ama zaman zaman unutmak insana daha kolay geliyordu. Artık öyle olmayacak. Ben bir öğretmenim. Öğreteceğim; gerçek anlamda öğreteceğim."

65-Gün Bu Gündür

Günümüzde formüle bağlanmış çözümler isteme eğilimindeyiz. Bu bize şirketokrasinin öğrettiği bir şeydir. Önceden senin için işaretlenmiş yolu izle! Başın ağrıyorsa beyaz hapı al; kalbinde yanma varsa pembeyi yut. Otoriteyi asla sorgulama. Öğretmen aradığın yanıtların hepsini biliyor. Ya da rahip. Politikac ı. Patron. CEO. Şirket başkanı.

Formüle edilmiş çözümler, reçeteyle sunulan yaklaşımlara olan katı bağlılığımız, normlardan sapıp aykırı düşme korkumuz... Koşullandırmayla gelen bu tepkilerdir bizi derin sorunların içine savuran. Rasyonel, bilime dayalı bir toplum olduğumuzu söyleyerek kendi kendimizi pohpohlayabiliriz. Ama hazin gerçek şudur ki yanıtları sadece imparatorun vereceği bir iradenin kucağındayız. Büyük bir yalanı yani.

Bir dostum yakın zamanda ciddi bir kalp krizi geçirdi. Üçlü bir bypass ameliyatından sonra, doktorunun kendisi hakkında verdiği rapordan

söz etti bana: "Doktor tıp biliminin rahatsızlığımın nedeninin beslenme alışkanlıklarımdan kaynaklandığını kanıtlayamamayacağını ama bunun ciddi bir olasılık olduğunu söyledi. Ben de beslenme şeklimi değiştirdim." Küresel ölçekte biz de benzer bir durumdayız. Zamanımızın en sembolik örneği, hükümetimizin çevre korumaya yönelik yasaları yeniden yazmak üzere ele almadan önce, iklim değişikliklerinin insan edimiyle artan karbondioksit oranından kaynaklandığı konusunda, mutlak kanıtlar öne sürülmesini istemesidir. Mutlak kanıt mı? Onları tatmin edecek mutlak kanıtı kim verecek bize?

Şimdi her birini tartışılamaz bir saygıyla andığımız adamlar ve kadınlar tarih boyunca statükoyu sorgulamıştır. Galileo, Jeanne d'Arc, Molly Stark, Thomas Edison, Jonas Saik, Helen Keller, Gandi, Dalai Lama gibi insanları alkışladık . Şunu anımsamak çok önemlidir: O insanlar da sadece insandı. Sizin ve benim gibi birer bireydi. Korkuyu ve cesareti, hüznü ve neşeyi bilirlerdi. Olağanüstü şeyler başarmış

olabilirler ama her biri kendi yolunda ilerlerken zaman zaman üstesinden gelinmez gibi görünen engellerle karşılaşmıştı. Yine de deneylerine, öğretilerini yaymaya, deneyimlerini aktarmaya devam ettiler ve sonunda (şimdi geriye bakıp minnetle andığımız şekilde) başarılı oldular.

Formüle edilmiş çözümler yoktur; bize ilham kaynağı olan insanlar vardır. Sonuna geldiğiniz bu kitabın sayfalarını onlar doldurdu: Sudanlı kardeşlerden ülkesinin başkanı olan kabile kökenli adama, Barış Gönüllüleri'nden STK kurucularına, lise öğrencilerinden üniversite profesörlerine, yazarlardan belgesel yapımcılarına, komşularını ikna etmeye çalışan insandan yerel radyo istasyonlarını sadece dinleyerek destekleyenlere kadar sayısını kestiremediğim herkes... Etrafınıza bakın. Onlar her yerde.

Aynaya bakın. Siz de onlardan birisiniz.

Farkı siz yaratırsınız. Her gün. O şekilde ya da bu yolla yakınınızdaki insanları, dostlarınızı etkilersiniz. Önemli olan bunun bilincine varmak

ve dünyayı daha iyi yaşanabilir bir yer kılma yolunda bir şeyleri bilinçli olarak başlatmaktır. Her gün, tüm halklar için istikrarlı, üstünde yaşam sürdürülebilir ve barışın hakim olduğu bir dünya teslim etme taahhüdüyle uyanın.

Yaptığım konuşmalarda dinleyicilerime şunları söylerim: "Benden sizin için bir eylem haritası çizmemi isterseniz, şirketokrasinin yapmakta olduğu şeyi talep ediyorsunuz demektir. İstediğiniz şey bu değil. Kendi tutkularınıza ve yeteneklerinize sahipsiniz ve bunlar benimkilerden farklı. Elbette ki birlikte atabileceğimiz adımlar var. Bunları hepimizin bildiği basit, temel şeyler oluşturuyor. Ve ne kadar fazlasını hayata geçirirseniz kendinizi o kadar iyi hissetmenize, dahası bizi sürekliliği sağlanabilir bir geleceğe yönelteceklerini biliyorsunuz."

Verdiğim birkaç örnek:

Yapmamız gerekenler/Yaptıklarımız/Yapacaklarımız:

• 'Perakende terapi'ye yöneldiğimizi hissettiğimizde gündelik spor, meditasyon, okuma ya da başka çözümlere yönelmek.

• Bilinçli alışveriş yapmak; içerdiği katkılar, paketleme tarzı ve üretim yöntemleri sürdürebilir doğal yaşamı destekleyen türden olanları seçmek.

• Edindiğimiz her şeyi olabildiğinde uzun süre dayanacaklar arasından seçmek.

• Her şeyin dönüştürülebilir olduğu konsinye ve tanzim satış mağazalarından alışveriş yapmak.

• 'Serbest' ticaret anlaşmalarını ve *sweatshop*ları boykot etmek.

• Monsanto, De Beers, ExxonMobil, Adidas, Ford, General Electric, Coca Cola, Wal-Mart ve diğer işgücü sömürüsü içinde olan ve çevreyi tahrip eden şirketlere ürünlerini neden boykot ettiğinizi anlatan mektuplar göndermek.

• Home Depot, Kinko's, Citicorp, Starbucks,

Whole Foods gibi RAN, Af Örgütü ve diğer sivil toplum örgütleriyle ile işbirliğine giren şirketleri yücelten ve minnetimizi yansıtan mektuplar yazmak.

• Kullandığınız aracı, evi, gardırobunuzu, yaşamınızdaki her şeyi küçültün.

• Toplum örgütlerine, radyo istasyonlarına ve haklı amaçları destekleyen öteki organizasyonlara para gönderin.

• Enerjinizi ve zamanınızı o tür organizasyonlara ayırın.

• Yerel tüccarlarınızı ve imalatçılarınızı destekleyin.

• Alışveriş yaptığınız yerleri, yerel ürünler almaya ve satmaya yöneltin.

• Musluk suyu için (ve gerekiyorsa yaşadığınız yerdeki sular idaresini daha nitelikli hizmet vermeye zorlayın ama şişelenmiş su almayın.)

• Aydınlanma içindeki yerel okul aile

birliklerini, komisyonları, yönetmelikleri ve politikacıları oylarınızla destekleyin.

• Hatta kendiniz aday olun.

• Paralarınızı kullanan oluşumları (yerel bankaları, hisselerini elinde bulundurduğunuzu şirketleri, katıldığınız ortak fonları toplumsal ve çevresel sorumluluğu gözeten yatırımlar yapmaya zorlayın.

• Her nerede bir forum varsa katılıp sesinizi yükseltin.

• Yerel okullarda, en sevdi ğiniz ve en iyi bildiğiniz konular (spor, elişleri, her ne olursa) üstüne konuşmaya gönüllü olun ve o fırsatı öğrencileri uyandırmak için kullanmaya çalışın.

• Maliyet dışı tutulan kalemleri, çevre kirliliği niteliksiz çalışma koşullan, toplumsal mali destek, ticari muafiyetler ve mamullerin maliyetine katılması gereken ama yapılmayan çevresel, toplumsal, siyasi her türlü gideri sorgulayın; doğrudan cebimizden çıkan bu harcamaları gelecek nesillere miras bırakmak

niyetinde olmadığımız konusunda insanları aydınlatın.

• Aradaki fark toplumsal hakların ve çevre korumanın geliştirilmesi için kullanılacağına göre, o tür maliyet dışı tutulan giderlerin muhasebeleştirilmesi ve vergilendirilmesi için, şirketlere gerekirse daha pahalı akaryakıt, elektrik ve hizmet verilmesi için dayatın; tersinin gelecek nesillerin şimdiden soyulması için kullanılmasını engellemeye çalışın.

• Yerel kütüphanelerde, kitapç ılarda, kiliselerde ve kamuya açık diğer mekânlarda çalışma grupları kurulmasını önerin.

• Ve bu listeyi geni şletin, tanıdığınız herkesle paylaşın.

Yukarıda sıralanan maddelerin hepsi ticaret ve siyaset dün-yasının liderleri üstünde etki yapacak türdendir. Bu imparatorlu ğun sahip olduğu boğucu hakimiyeti kırmak için, gücü imparatorlukların yedinci karakteristiğini oluşturan unsurun elinden almalıyız : İmparator,

yani bizim örneği m i z d e şirketokrasi. Çocuklarımıza bırakmayı arzulayacağımız türden bir dünyayı dayatmak, ancak onların denetim araçlarının, yani ticari kuruluşların değişimini sağlamakla mümkündür. Şirketlerin iyi bir yurttaşla aynı niteliklere sahip olmasını, emperyalist yöntemlerle çalışmaya son vermelerini, demokrasinin yasalarını sahiplenmelerini ısrarla istemek hakkımız ve görevimizdir.

Eylemlerinizin, para harcama ve oy hakkını kullanma yöntemlerinizin, kurumlarımızı yöneten kişilere, kendilerini istikrarlı, yaşanılabilir ve barışın hakim olduğu bir dünyanın kurulmasına adamaları gerektiği yönünde güçlü mesajlar vermesini sağlayın.

"Giydiğim tişörte daha fazla para ödememi mi istiyorsun benden? Wal-Mart'tan al ışveriş yapmayayım mı? İhtiyaçlarımı 'sendikal hareketlerin fiyatları yukarı çektiği yerlerden mi gidereyim?" Bunlar sık sık işittiğim sorulardır ve genellikle arkalarından yine bildik ifadeler gelir:

"Çok çalışıyorum. Çocuklarım var. O tür fedakârlıklar yapmayı bütçem kaldırmaz."

Ve yanıtım: "Sizden istediğim fedakârlık değil, çocuklarınızın geleceğini feda etmemeniz. Satın aldığınız markaların çevresel ve toplumsal sorumluluklarını üstlenmiş firmalara ait olmasına dikkat edin. Wal-Mart bu ölçütlere (en azından şu an için) uymuyor. Gerekiyorsa daha az çeşit tişörtünüz olsun. Onları olabildiğince uzun süre muhafaza etmeye özen gösterin. Bazen *sweatshop* üretimi mallara aslında daha fazla para ödediğinizi unutmayın. Nike ürünleri ucuz değildir, 'iyi' şirket ve mağazaların neden arkasında olduğunuzu ve 'kötü' şirketlerin neden karşılarında durduğunuzu bilmesini sağlayın."

Bu sonuncusu kritik. Gezegenimizin her köşesine yeni bir mesaj göndermek için birlikte çalışmalıyız; edimlerimizden etkilenen o insanların nedenlerimizi duyması, tutkularımızı hissetmesi gerekir. Şirketokrasi aldatma ve gizlilik yoluyla gelişip zenginleşir. Onların

yalanlarını afişe etmeliyiz.

Bu kitabın önceki bölümlerinde okuduğunuz yozlaşma, yolsuzluk ve cinayet öykülerini, tüylerinizi diken diken eden eylemleri, olayları düşünün. Bilinçli yaşamadığınız, bilinçli alışveriş yapmadığınız sürece bu öykülerin gizli kalmasına yardımcı olursunuz; ET'leri ve çakalları desteklemiş olursunuz.

New Hampshire'de büyümüş bir çocuk olarak 1700'lerde doğmuş, Devrim'de yer almış olmayı isterdim. Şimdiyse hayatta olduğum için müteşekkirim. Siz ve ben kendimizi ülkenin gördüğü en büyük ve olasılıkla dünya tarihinin en ilginç maceralarından birinin içine attık.

Elli yaşın üstündeki insanlara bir ricada bulunmayı seviyorum. "Çoğunuzun artık işten atılma korkusu yok," diyorum onlara. "Çocuklarınız yuvadan uçmuş. Öyleyse artık gerçekten fark yaratma zamanınız gelmiş. Başınızı dışarıya uzatın. Gençlere akıl hocalığı yapın. Yönetim kurulu salonlarını sarsın. Eyleme geçin. Ve bunun tadını çıkartın."

Ve gençler... “Aranızdan bazıları ticari kuruluşlar için çalışabilir ve değişim ilhamını içeriden verebilir. Ama kimileri süreç içinde yozlaşacak yapıdadır ve onların dışarıda, STK’lar ve benzeri kurumlarla birlikte çalışması daha doğrudur. Kendiniz için hangisinin daha iyi olacağını sadece siz bilirsiniz. Her şeyin ötesinde şunu kavramanız gerekir: Başarı evinizin ya da arabanızın ya da yatınızın büyüklüğüyle ölçülmez; kendinizle barışık, konumunuzu beğenir hale geldiğiniz zaman başarılısınızdır.”

Herkesi eylem organizasyonlarına katılması için yüreklendiririm. Amerikan Devrimi sırasında gelişen Özgürlüğün Oğulları oluşumu gibi sivil hareketler, tarihimiz boyunca demokrasimiz için vazgeçilmez unsurları oluşturmuştur. Ve gereklilikleri hiçbir zaman günümüzde olduğu kadar hissedilmemiştir. Kitabın sonundaki eklerde çeşitli oluşumların ve kuruluşların iletişim, erişim bilgilerinin verildiği bir liste var. Onların dışında kalanlara, aklınızı en çok meşgul eden kavramları birkaç sözcük

halinde Internet'ten arayarak ulaşabilirsiniz. Onların e-posta kampanyalarına, gösterilerine ve toplantılarına katılın; ister on dolarlık, ister on bin dolarlık bağışlar yapın, telefon yanıtlama servislerinde çalışmaya gönüllü olun. Ya da hiç değilse üye olun, sayıyı artırın ve daha fazlasını öğrenmek için çaba gösterin.

İstikrarlı, yaşanabilir ve barışın hakim olduğu bir dünya için gereksindiğimiz her kaynağa sahibiz. Şirketokrasi onları bizim için sağladı. Eğitim, iletişim, ulaşım ağları, madenler ve öteki doğal kaynaklar, bilimsel enformasyon, teknolojik gelişmeler amacımıza hizmet etmek üzere elimizin altında. Henüz doğmamış çocukları gelecekte açlıktan ve hastalıktan ölmekten kurtarabiliriz, yaşamı kolaylaştıran temel şeyleri onlara sağlayabiliriz, zenginle fakir arasındaki mesafenin kapanmasını ve şirketlerin operasyon yaptıkları yerlerdeki toplumlara hakkını adil şekilde vermesini sağlayabiliriz. Ama tüm bunlar için anahtar konumda olan sizsiniz ve ayağa kalkmalı ve kaç kişi

olduğunuzu göstermelisiniz!

Aldatma ve gizliliğin yanı sır a şirketokrasi, uyuşukluğu da çok iyi kullanır. Bizim pasif kalmamızı, reklamlarını dini ayet gibi kabul etmemizi, şuursuzca satın almamızı ve gezegeni tahrip etmeyi sürdürmesine seyirci kalmamızı ister. Buna bir son verilmelidir. Hepimiz teker teker silkinip doğrulmalıyız. Çocuklarımızın, torunlarımızın, yeğenlerimizin ve onların çocuklarının nefret ve acılarla paramparça olmamış, savaşlar ve terörizm tarafından harap edilmemiş bir dünyayı miras olarak devralmasını sağlamanın tek yolu eylemden geçer.

Kişisel olarak her biriniz büyük güce sahipsiniz; yeter ki tutkularınızın kabarmasına izin verin, onları yeteneklerinizle bağdaşan yönlere kanalize edin ve eyleme geçin. Seçeceğiniz yol kendi yüreğinizden çıkmalı; başkaları tarafından dikte edilerek gösterilmemeli. Yapman ız gereken şey sadece bir adım atmak.

İyimser miyim? Kesinlikle öyleyim. Değişimi

teşvik eden ve başarılı olan binlerce organizasyonun, şirketlerde çalışan ve kötü gidişatı düzeltme girişimi için en ufak bahaneyi kollayan o insanların, zamanını ve parasını iyi amaçlar için bağışlayan milyonlarca adsız kahramanın varlığını bilip de nasıl iyimser olmam ki? Sizin ve benim sahip olduğumuz gücün bilincine varıp da iyimserlikten başka nasıl bir duyguya kapılabilirim ki?

Geride bıraktığımız yüz yıldan uzun süreyi kapsayan zaman diliminde biz Amerikalılar, 'ilerleme' dediğimiz şey için vaatlerde, taahhütlerde bulunduk. Atların yerini otomobillere bıraktığı, evlerimizde elektrik kullanılmaya başlandığı devasa kentler kurduk, kuzey kışının ortasında taze ürünler yememizi bile sağlayacak muazzam fabrikalar yaptık. Her gün kendimize bu ve benzeri vizyonları benimsememizi sağlayacak görevler verdik, düşlerimizden söz ettik ve onları metheden, yücelten kitaplar, filmler, televizyon programları yaptık. Herkesi o sürecin içinde yer almaya yüreklendirdik. Ve o sürecin içinde kısılıp

kaldık, buna öylesine şartlandık ki, birkaç adamın bizi ve dünyayı sömürmesine izin verdik. Onlar bir imparatorluk düşledi ve medya ağlarını kullanarak bizi, kurdukları şeyin bir demokrasi, ezilenlerin kahramanı, sağlıklı bir gezegen yaratılmasının destekçisi olduğuna inandırmaya çalıştı. Vizyonumuz gayet incelikli b i r şekilde, bize hissettirilmedin bir tür karabasana dönüştürüldü.

Bunun gerçekleşmesine biz izin verdik, geriye döndürülmesini de biz sağlayacağız. Gerçek vizyonumuzun kendimizi yoksulluktan çıkartmak, daha sağlıklı, daha onurlu yaşam sürmek olması gerektiğini yeni yeni kavrıyoruz. Kendimizi atların doldurduğu sokakların pisliğinden, kanalizasyonu olmayan binalardan kurtarma, daha fazla konfor ve daha yararlı beslenme isteğiyle bu gereksinmeleri bize sağlayacağına inandığımız bir vizyona sarıldık. Ve o vizyon bunu bir yere kadar ba şardı. Şimdi görüyoruz ki, bencilce ve yıkıcı yöntemlerini yerleştirmeyi amaçlayan şirketokrasi tarafından aldatılmışız. Bize zorla kabul ettirilen vizyon,

milyarlarca insanı dışlıyor; doğal yaşam alanlarını ve bunların içinde yaşayan türleri yok ediyor; bizi, bizden olacakları ve gezegenin kendisinin varlığını tehdit ediyor.

Ülkemiz bugün, bir imparatorluğun (bu kitabın başındaki *Giriş* bölümünde sayılan) yedi karakteristik özelliğinin hepsini sergilemektedir. Bizim yapmak istediğimiz şey bu değildi. Bunların hepsi gerçekte en temel inançlarımızla çelişen şeylerdir. Biz materyalizmden ve modern kentler, arabalar, fabrikalar ve alışveriş merkezleriyle gelen konfordan çok daha önemli bir şeyi arzu ediyorduk. Düşümüz yaşamın kendisine dönüktü. Barışın, istikrarın hakim olduğu, üstünde yaşanabilir, yetişkinlerin kendini en aziz tuttuğu idealleri çocuklarına geçirmeye adadığı bir gezegene dairdi o düş.

O çocuklardan biri yakın zamanda biz insanların neden olduğu sorunu ve aynı zamanda sorunun çözümünü tanımladı. Sayre Allyn Herrick, Massachusetts'in Hadley kentinde bulunan Hartsbrook Lisesi'nin 2006

yılı mezunlarına yaptığım konuşmayı dinledi ve o sırada birinci sınıftaydı. Bu kızımız o yılın sonbaharında aşağıda aktardığım yazıyı kaleme aldı:

> Dünyanın tamamını ilk kez ikinci sınıfta, bir haritada betimlendiği şekilde gördüm. Okyanus mavi, ülkelerse sarı, yeşil ve pembeydi. Gezegenimize o şekilde bakmak yüzyıllar boyunca insanların algılarını ve kavrayışlarını şekillendirmişti.
>
> Hiç değilse bir seferliğine dünyaya, tüm insanların kabullendiği algılardan ve şartlanmalardan sıyrılarak bakmak, yerküremizi bir uzay mekiğinin camından görüldüğü haliyle, yani karanlık uzayda asılı halde görmek isterim. Haritalardaki sınırların ve ülkelerin üstüne yazılı adların bizim yarattığımız şeyler olduğunu daha somut görmek isterim. Bizi birbirimizden ayıran, insan eliyle yaratılmış sınırların mutlak olmadığını görürsek, bu gezegen üstünde gerçekte nasıl birbirimizle iç içe olduğumuzu

kavrayabiliriz.

Bize doğru olarak gösterilen ya da öyle olduğu ifade edilen şey sonsuza dek bizimle kalabilir. Ne var ki ben, evrimini sürdürmekte olan bir dünya toplumu olarak görevimizin o şeyleri asıl halleriyle tanımak ve üstümüzdeki etkilerini kavramak olduğunu düşünüyorum. Ancak o zaman gelecek nesillerin yaşamda tutunabilmesi için şart olan eylemlere girişmeye başlayabiliriz.

O eylemlere girişme zamanımız geldi. Yeni bir vizyon oluşturmak için gereksineceğimiz her şeye sahibiz. Tüm kaynaklar, ağlar ve sistemler yerli yerine oturdu. Geride bıraktığımız birkaç yılda bunun için gerekli istek ve iradeye sahip olduğumuzu da anladık. Biz, siz ve ben gerekli araçlara sahibiz.

Dünyayı gerçek anlamda değiştirmek için çabalamaya girişilecek gün, bu gündür.

Kitapta Adı Geçen Kurum ve Kuruluşlar İçin Erişim Bilgileri

Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü): www.amnesty.org

Cinema Libre Studio: www.cinemalibrestudio.com

Democracy Now! (Demokrasi Hemen!): www.democracynow.org

Dream Change (Rüya Değişimi): www.dreamchange.org

Ecova-mali: www.ecovamali.org *(Gregory Flatt, Cynthia Heilman, and Sire Diallo tarafından Mali 'nin gelişmesini desteklemek amacıyla kurulmuştur.)*

Educating for Justice (Adalet İçin Eğitim): www.educatingforjustice.org (Endonezya'da Nike işçileriyle yaşayan *Jim Keady and Leslie Kretzu tarafından kurulmuştur.)*

Sweat (Nike işçilerinin yaşam koşullarını anlatan belgesel) www.sweatthefilm. org

Global Awareness and Change Club (GAC) (Küresel Bilinç ve Değişim Kulübü) www.dreamchange.org (Lise öğrencileri Joel Bray ile Tyler Thompson tarafından kurulmuştur.)

Global Dialogue Center (Küresel Diyalog Merkezi): www.globaldialoguecenter.com

MoveOn: www.moveon.org

Pachamama Alliance (Pachamama İttifakı): www.pachamama.org Rainforest Action Network (Yağmur Ormanları Eylem Ağı): www.ran.org

Çeşitli Konularda Çalışmalarını Sürdüren Sivil Toplum örgütleri

Çevresel ve toplumsal konular için çalışanlar

Association of Community Organizations for Reform Now [Acil Reform İçin Toplum Kuruluşları Federasyonu (ACORN)]: Tel.: (ABD-877) 5 5ACORN, Web site: www.acorn.org

Bioneers: Tel.: (ABD-877) BIONEER, Web site: www.bioneers.org

The Gamaliel Foundation (Gamaliel Vakfı): Tel.: (ABD-312) 357- 2639, Web site: www.gamaliel.org

Industrial Areas Foundation [Sanayi Alanları Vakfı (IAF)] Tel.: (ABD-312) 245-9211, Web site: www.industrialareasfoundation.org

National People's Action (NPA): Tel.: (ABD-312) 243-3038, Web site: www.npa-us.org

National Training and Information Center [Ulusal Eğitim ve Bilgilendirme Merkezi (NTIC)]: Tel: (312) 243-3035 Web site: www.ntic-us.org

Pacific Institute for Community Organizations (PICO): Tel: (ABD-510) 655-2801, Web site: www.piconetwork.org

Daha demokratik siyasi sistem için çalışanlar:

Center for Responsive Politics (Duyarlı Politikalar İçin Çalışma Merkezi): Tel.: (ABD-

202) 857-0044, Web site: www.opensecrets.org

Center for Voting and Democracy (Oy Kullanma ve Demokrasi İçin Çalışma Merkezi): Tel: (ABD-301) 270-4616Web site: www.fairvote.org/irv

Clean Elections Institute, Inc. Tel.: (ABD-602) 840-6633, Web site: www.azclean.org

Common Cause (Ortak Amaç): Tel.: (ABD-202) 833-1200, Web site: www.commoncause.org

InstantRunoff.com: Tel: (ABD-312) 587-7060 Web site: www.instantrunoff.com

League of Independent Voters/League of Pissed-Off Voters (Ba ğımsız Seçmenler Topluluğu/Kafası Bozuk Seçmenler Toplulu ğu): Tel: (ABD-212) 283-8879, Web site: www.indyvoter.org

League of Women Voters (Kad ın Seçmenler Topluluğu): Tel: (ABD-202) 429-1965, Web site: www.lwv.org

Public Campaign (Toplum Kampanyası: Tel:

(ABD-202) 293- 0222, Web site: www.publicampaign.org

Public Citizen (Toplum Yurtta şı): Tel.: (ABD-202) 588-1000 Web site: www.citizen.org

Working Families Party (Çalışan Aileler Partisi): Tel.: (ABD-718) 222-3796, Web site: www.workingfamiliesparty.org

Daha demokratik ekonomi için çalışanlar:

The Alliance for Democracy (Demokrasi İçin İttifak): Tel: (ABD- 781) 894-1179, Web site: www.theallianceforde mocracy.org

American Independent Business Alliance [Amerikan Bağımsız İş Dünyası İttifakı (AMIBA)]: Tel: (ABD-406) 582-1255, Web site: www.amiba.net

As You Sow Foundation (Ekti ğini Biçersin Vakfı): Tel: (ABD- 415) 391-3212, Web site: www.asyousow.org

Bi-Mart: Tel: (ABD-800) 456-0681, Web site: www.bimart.com

Business Alliance for Local Living Economies [Yerel Ekonomileri Ya şatmak İç i n İş Dünyası İttifakı (BALLE)]: Tel.: (ABD-415) 348-6284, Web site: www.livingeconomies.org

Center for Working Capital (Çal ışan Kapital İçin Çaba Merkezi): Tel: (ABD-202) 974-8020, Web site: www.centerforworkingcapital.org

Citizens Trade Campaign (Yurtta ş Alışveriş Kampanyası): Tel.: (ABD-202) 778-3320, Web site: www.citizenstrade.org

Clean Clothes Connection (Temiz Çamaşır Bağlantısı): Tel.: (ABD-207) 947-4203, Web site: www.cleanclothesconnection.org/search.asp

Coalition for Environmentally Responsible Economies [Çevre Sorumluluğuna Sahip Ekonomiler İçin Koalisyon (CERES)]: Tel: (ABD-617) 247-0700 Web site: www.ceres.org

Co-Op America: Tel: (ABD-800) 584-7336, Web site: www.coopamerica.org

Corporate Accountability International

(Uluslararası Birleşik Sorumluluk Örgütü): Tel.: (ABD-617) 695-2525

Web site: www.stopcorporateabuse.org

The Corporation: Web site: www.thecorporation.com

Domini Social Investments (Domini Toplumsal Yatırımlar): Tel: (ABD-800) 762-6814, Web site: www.domini.com

Dow Jones Sustainability World Index (DJSI World): Zurich, Switzerland, Tel.: (+41-1) 395-2828, Web site: www.sustainability-index.com

Ecological Footprint Quiz Web site: www.myfootprint.org

E. F. Schumacher Society: Tel: (ABD-413) 528-1737, Web site: www.schumachersociety.org

Fair Labor Association (Adil Çalışma Derneği): Tel.: (ABD-202) 898-1000, Web site: www.fairlabor.org

Fair Trade Resource Network (Adil Ticaret

Kaynakları Ağı): Tel.: (ABD-202) 234-6797, Web site: www.fairtraderesource.org

GreenMoney Journal: Tel: (ABD-800) 849-8751 Web site: www.greenmoney.com

Greenpeace, Inc.: Tel.: (ABD-800) 326-0959, Web site: www.greenpeaceusa.org

IdealsWork.com: Web site: www.idealswork.com

Institute for Local Self-Reliance (Yerel Özgüven Çalışmaları Enstitüsü): Tel: (ABD-612) 379-3815, Web site: www.ilsr.org; www.newrules.org

Interfaith Worker Justice (IWJ): Tel.: (ABD-773) 728-8400, Web site: www.iwj.org

International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü): Tel.: (ABD-202) 653-7652, Web site: www.us.ilo.org

Justice Clothing: Tel: (ABD-207) 941-9912, Website: www.justiceclothing.com

National Center for Employee Ownership [Çalışanları Sahiplenme Ulusal

Merkezi(NCEO)]: Tel: (ABD-510) 208-1300, Web site: www.nceo.org

National Cooperative Business Association: Tel: (ABD-202) 638- 6222, Web site: www.ncba.coop

Natural Step (Doğal Adım): Tel: (ABD-415) 318-8170, Web site: www.naturalstep.org

No Sweat Apparel (Terli Giysi Yok): Tel.: (ABD-877) 992-7827, Web site: www.nosweatapparel.com

Program on Corporations, Law and Democracy [İşbirliği, Adalet ve Demokrasi Programı (POCLAD)]: Tel.: (ABD-508) 398-1145, Web site: www.poclad.org

ReclaimDemocracy.org: Tel.: (ABD-406) 582-1224, Web site: reclaimdemocracy.org

Redefining Progress (Yeniden Tanımlama Süreci): Tel: (ABD- 510) 444-3041, Web site: www.rprogress.org

Social Accountability International [Toplumsal Sorumluluk Uluslararası Kuruluşu (SAI)]: Tel:

(ABD-212) 684-1414, Web site: www.cepaa.org

Social Investment Forum (Topluma Yatırım Forumu): Tel.: (ABD- 202) 872-5319, www.shareholderaction.org

Sustainable Connections: Tel: (ABD-360) 647-7093, Website: www.sconnect.org

TransFair USA: Tel: (ABD-510) 663-5260, Web site: www. transfairusa.org

Trillium Asset Management (Trilyum Değer Yönetimi): Tel: (ABD-800) 548-5684, Web site: www.trilliuminvest.com

Unionwear: E-mail: resource@unionwear.com, Web site: www.unionwear.com

United Nations Global Reporting Initiative [Birleşmiş Milletler Küresel Rapor İnisiyatifi (GRİ)]: Amsterdam, Netherlands, Tel: (+31-0-20) 531 00 00, Fax: (+31-0-20) 531 00 31, Web site: www.globalreporting. org

United Students Against Sweatshops [Sweatshoplara Karşı Birleşmiş Öğrenciler

(USAS)]: Tel: (Sweatshop202) 667-9328, Web site: www.studentsagainstsweatshops.org

United Students for Fair Trade (Adil Ticaret İçin Birleşmiş Öğrenciler): E-mail: linam@gwu.edu, Web site: www.usft.org

Verite: Tel: (ABD-413) 253-9227, Website: www.verite.org

Walden Asset Management (Walden Değer Yönetimi): Tel.: (ABD- 617) 726-7250, Web site: www.waldenassetmgmt.com

White Dog Café: Tel.: (ABD-215) 386-9224, Website: www. whitedog. com

Workers Rights Consortium [Çalışan Hakları Konsorsiyumu (WRC)]: Tel: (ABD-202) 387-4884, Website: www. workersrights.org

Gıda kaynaklarına daha demokratik, daha olumlu yaklaşım için çalışanlar:

American Community Garden Association (Amerikan Bahçe Demeği): Tel.: (ABD-877) 275-2242, Web site:

www.communitygarden.org

American Corn Growers Association (Amerikan Mısır Yeti ştiricileri Demeği): Tel.: (ABD-202) 835-0330, Web site: www.acga.org

Community Food Security Coalition (Gıda Güvenliği Koalisyonu): Tel.: (ABD-310) 822-5410, Web site: www.foodsecurity.org

EarthSave International: Tel: (ABD-800) 362-3648, Web site: www.earthsave.org

Food First/Institute for Food and Development Policy (Önce Gıda/Gıda ve Gelişim Politikaları Enstitüsü): Tel: (ABD-510) 654-4400, Web site: www.foodfirst.org

Global Resource Action Center for the Environment [Çevre İçin Küresel Kaynaklar Eylem Merkezi(GRACE)]: Tel: (ABD-212) 726-9161, Web site: www.gracelinks.org

Heifer International: Tel: (ABD-800) 422-0474 Web site: www.heifer.org

Local Harvest (Yerel Hasat): Tel: (ABD-831)

475-8150, Web site: www.localharvest.org

National Campaign for Sustainable Agriculture (Sürdürülebilir Tarım İçin Ulusal Kampanya): Tel.: (ABD-845) 361-5201 Web site: www.sustainableagriculture.net

National Cooperative Grocers Association (Ulusal Kooperatif Marketler Birliği): Tel: (ABD-251) 621-7675, Web site: www.ncga.coop

National Farm to School Program (Ulusal Çiftlikten-Okula Programı): Tel: (ABD-323) 341-5095, Web site: www.farmtoschool.org

National Gardening Association (Ulusal Bahçecilik Demeği): Tel: (ABD-800) 538-7476, Web site: www.kidsgardening.com

Organic Consumers Association (Organik Tüketiciler Derneği): Tel.: (ABD-218) 226-4164, Web site: www.organicconsumers.org

Medyanın olumlu hale getirilmesi için çalışanlar:

Alliance for Community Media (Topluma

Dönük Medya İçin İttifak): Tel: (ABD-202) 393-2650, Web site: www.alliancecm.org

Allied Media Projects (Birleşik Medya Projeleri): E-mail: info@alliedmediaprojects.org, Web site: www.clamormagazine.org/allied/about.html

Center for Digital Democracy (Dijital Demokrasi Talebi): Tel.: ABD-202) 986-2220, Web site: www.democraticmedia.org

Center for International Media Action (Uluslararası Medya Eylem merkezi): Tel.: (ABD-646) 249-3027, Web site: www.mediaactioncenter.org

Center for Media & Democracy [Medya ve Demokrasi Merkezi (PR Watch'ın yayıncısı)]: Tel: (ABD-608) 260-9713, E-mail: editor@prwatch.org, Web site: www.prwatch.org

Fairness and Accuracy in Reporting [Habercilikte Adil ve Hassas Davranış (FAIR)]: Tel.: (ABD-212) 633-6700, Website: www.fair.org

Media Access Project (Medya Erişim Projesi): Tel.: (ABD-202) 232-4300, Web site: www.mediaaccess.org

MediaRights (Medya Hakları): Tel: (ABD-646) 230-6288, Web site: www.mediarights.org

Media Tenor: Tel.: (ABD-212) 448-0793, Web site: www. mediatenor.com

Microcinema International: Tel: (ABD-415) 864-0660, Web site: www.microcinema.com

Openflows Networks, Ltd.: Tel: (ABD-416) 531-5944, Web site: openflows.org

Reclaim the Media: E-mail: universaldeclaration@reclaimthemedia.org, Web site: www.reclaimthemedia.org

Third World Majority: Tel: (ABD-510) 682-6624, Web site: www.cultureisaweapon.org

İnteraktif Medya ve Haber Kaynakları

AlterNet: Web site: www.alternet.org

Coalition of Immokalee Workers/Radio

Conciencia: Tel: (ABD- 239) 657-8311, Web site: www.ciw-online.org

Common Dreams News Center: Web site: www.commondreams.org

Free Press: Tel: (ABD-866) 666-1533, Web site: www.fireepress.net

Free Speech TV: Tel: (ABD-303) 442-8445 Guerrilla News Network/GNN.tv: Web site: www.guerrillanews.com

Hometown Utilicom: Tel: (ABD-610) 683-6131, Web site: www.hometownutilicom.org

Independent Media Center (Bağımsız Medya Merkezi): Web site: www.indymedia.org/en/index.shtml

In the Mix: Tel.: (ABD-800) 597-9448, Web site: www.pbs.org/inthemix

The Meatrix: Web site: www.themeatrix.com

Pacifica Radio: Tel: (ABD-510) 849-2590, Web site: www.pacifica.org

Thin Air Radio: Tel: (ABD-509) 747-3807, Web site: www.thinairradio.org

Tompaine.com: Web site: www.tompaine.com

TruthOut: Web site: truthout.org

Eğitim

Big Picture Schools: Tel: (ABD-401) 781-1873, Web site: bigpicture.org

Center for Collaborative Education (İşbirliğine Açık Eğitim İçin Çalışma Merkezi): Tel.: (ABD-617) 421-0134, Web site: www.ccebos.org

Coalition of Essential Schools (Temel Okullar Koalisyonu): Tel: (ABD-510) 433-1451, Web site: www.essentialschools.org

Educators for Social Responsibility (Eğitmenler Toplumsal Sorumluluk Org.): Tel: (ABD-617) 492-1764Web site: www.esmational.org

Forum for Education and Democracy (Eğitim ve Demokrasi Forumu): Tel: (ABD-740) 448-3402, Web site: www.forumforeducation.org

Institute for Student Achievement (Öğrenci Başarı Enstitüsü): Tel.: (ABD-516) 812-6700, Web site: www.studentachievement.org

KIDS Consortium: Tel.: (ABD-207) 784-0956, Web site: www.kidsconsortium.org

School Mediation Associates: Tel: (ABD-617) 926-0994, Web site: www.schoolmediation.com

School Redesign Network (Okulların Yeniden Tasarımı Ağı): Tel: (ABD-650) 725-0703, Web site: www.schoolredesign.net

YouthBuild USA: 58 Day Street, Somerville, MA 02144, Tel: (ABD-617) 623-9900, Web site: www.youthbuild.org

Toplumsal diyalogu geliştirme

Conversation Cafes (İletişim Kafeleri)

New Road Map Foundation (Yeni Yol Haritas ı Vakfı): Tel: (ABD-206) 527-0437, Web site: www.conversationcafe.org

Meetup, Inc.: Tel: (ABD-212) 255-7327, Web

site: www.meetup.com

National Coalition for Dialogue and Deliberation (Diyalog ve Amaç İçin Ulusal Koalisyon): Tel: (ABD-802) 254-7341, Web site: www.thataway.org

September Project (Eylül Projesi): E-mail: info@theseptemberproject.org, Web site: www.theseptemberproject.org

Study Circles Resource Center (Çalışma Çevreleri Kaynak Merkezi): Tel: (ABD-860) 928-2616, Web site: www.studycircles.org

Yasa ve adalet konuları

Justice Policy Institute (Adalet Politikaları Enstitüsü): Tel.: (ABD- 202) 363-7847, Web site: www.justicepolicy.org

Men Against Destruction-Defending Against Drugs and Social Disorder [Yıkıma Karşı Olanlar-Uyuşturucu ve Toplumsal Karmaşaya Karşı Savunma (MAD DADS)]: Tel: (ABD-904) 388- 8171, Web site: www.maddads.com

National Association for Community Mediation (Toplum Huzuru İçin Ulusal Birlik): Tel.: (ABD-202) 667-9700, Web site: www.nafcm.org

National Youth Court Center (Ulusal Gençlik Merkezi): Tel: (ABD-859) 244-8193, Web site: www.youthcourt.net

Sentencing Project: Tel: (ABD-202) 628-0871, Web site: www.sentencingproject.org

Time Dollar USA: Tel.: (ABD-202) 686-5200, Web site: www.timedollar.org

NOTLAR

Önsöz

{1} İmparatorluk olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları - John Perkins ve Kulüp Bilderberg - Daniel Estulin kitaplarının okunmasında yarar vardır. (ç.n.)

1.Bölüm

{2} A.P.R.I.L Yay ıncılık, 2005, Ankara. Çeviri: Murat Kayı. (ç.n.)

{3} Thomas Paine: (1737-1809) İsmi ABD'nin Kurucu Ataları arasında yer alan gazeteci-yazar, entelektüel, radikal bir devrimci. Sağduyu başlığıyla yazdığı birer sayfalık bildiriler Amerikan devriminde öylesine etkili olmuştur ki sonradan Washington iktidarının ruhu olarak tanımlanmışlardır, (e.n)

{4}ABD'deki köklü ve prestijli sekiz üniversitenin yer aldığı grup.'Sarmaşık Ligi/Kümesi' deyişi binaların cephelerini kaplayan sarmaşıklara atfen kullanılmaktadır. (ç.n.)

4.Bölüm

{5} İngilizcede 'öcü' anlamına gelen kelime [ç.n.]
{6} Yarasakent (ç.n.)

5.Bölüm

{7} Dünya Bankası ve IMF-IFS istatistiklerine göre. Bkz. Giancarlo Corsetti, Paolo Pesenti ve Nouriel Roubini, 'What Caused the Asian Currency and Financial Crisis' (Asya para birimleri ve Mali Krizine Neden Olan Nedir?', Elsevier, 7 Mayıs 1999, www.sciencedirect.com/science/ article/B6VFi-3XJSW8X-i/2/77bdde4277268f5ibc3e8i3dec579a79, Tablo 23 (s. 335) ve Tablo 27 (s. 337).

6.Bölüm

{8} Tarihi 1830'lara kadar giden bu terimi metinde olduğu gibi bıraktık. Sweatshop'lar insanlık dışı denebilecek kadar kötü çalışma koşullarında, sık sık günde on sekiz saate varan mesailerde (çoğu çocuk olan) işçilerin az para ile çalıştırıldığı ve/veya insan emeğinin istismar edildiği sağlıksız işyerleridir. (e.n.)

{9} Associated Press, ‘Indonesia Admits ‘Support’ by U.S. Gold Company to the Military’ (‘Endonezya ABD Şirketi Gold’un Orduya Destek Olduğunu Kabul Ediyor’), The New York Times, 30 Aral ık 2005, www.nytimes.com/2005/12/30/intemational/asia/

7.Bölüm

{10} Amy Goodman ve David Goodman. *The Exception to the Rulers: Exposing Oily Politicians, War Profiteers, and the Media That Love Them* (New York: Hyperion, 2004), s. 1

{11} ‘Otuz Yılın Ardından Endonezya’nın Doğu Timor Kıyımında ABD’nin Oynadığı Rolün Hesabı Sorulabilir mi? *Democracy Now!* 7 Aralık 2005; www.democracynow.org/article.pl?sid=05/i2/o7/i5İ9244.

8.Bölüm

{12} Jane Perlez, ‘A Cautious Reformer as Indonesia’s Next President’ (Dikkatli Bir Reformcu Olarak Endonezya’nın Yeni Ba şkanı’ The New York Times, 22 Eylül 2004, www.nytimes.com/2004/09/22/intemational/asia/

{13} Melissa Rossi, What Every American Should Know About the Rest of the World (Her Amerikalının Dünyanın Geri Kalanına Dair Bilmesi Gerekenler) (New York: Plume, 2003), s. 32.

{14} NPR, ‘Interview: Sidney Jones on the Tsunami Easing Peace Process with Aceh Rebels’ (Söyleşi: Sidney Jones ile Aceh İsyancılarıyla Birlikte Tsunami Yaralarını Sarma Süreci Üzerine) Morning Edition, 27 Aralık 2005, www.nl.newsbank.com/nlsearch/we/Archives?p_action=doc&p_docid=ioEC735E90iBD

{15} a.k.a.

{16} Jane Perlez, ‘U.S. Takes Steps to Mend Ties with Indonesian Military’ (ABD Endonezya Ordusuyla Olan İlişkilerini Onarma Yolunda) The New York Times, 7 Şubat, 2005, www.nytimes.com/2005/02/07/intemational/asia/

{17} *Democracy Now!* www.democracynow.org/article.pl?

sid=05/ii/23/i522i4.

{18} Endonezya’nın Aceh bölgesindeki en yüksek dağı (3,466 metre). 2004’te UNESCO’nun Sumatra Tropik Ya ğmur Ormanları Mirası başlığıyla Dünya Mirası Varlığı’na dahil edilmiştir, (ç.n.)

{19} Michael Sullivan, *'The Green Heart of Sumatra ’ (Sumatra ’nin Yeşil Yüreği)* Morning Edition, NPR, 14 Ağustos 2006, www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=56ii866.

9.Bölüm

{20} Steve Bailey, ‘The Bribe Memo and Collapse of Stone and Webster’ (Rüşvet Memorandumu ve Stone and Webster’in Çöküşü) *The Boston Globe,* 15 Mart 2006, s. 15. Ayrıca bkz. www.boston.com/business/globe/articles/2006/03

{21} Associated Press, ‘Indonesia Admits ‘Support’ by U.S. Gold Company to the Military’ (‘Endonezya ABD Şirketi Gold’un Orduya Destek Olduğunu Kabul Ediyor’), *The*

New York Times, 30 Aralık 2005, www.nytimes.com/2005/12/30/ international/asia/30indo.html.

{22} Jane Perlez, 'U.S. Gold Mining Company Says Indonesia Detains 4 Officials' (ABD Altın Madeni Şirketi Endonezya'nın 4 Çalışanının Endenozya'da Gözaltına Aldığını İleri Sürüyor.), The New York Times, 23 Eylül 2004, www.nytimes.com/2004/09/23/intemational/asia/ INDO.htm; ve Jane Perlez ve Evelyn Rush, 'Spurred by Illness, Indonesians Lash Out at U.S. Mining Giant,' The New York Times, 8 Eylül 2004, www.nytimes.com/2004/09/08/intemational/asia/

13.Bölüm

{23} Joseph E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents* (New York: W. W. Norton, 2003), s. 232.

14.Bölüm

{24} Manifest Destiny: Birleşik Devletler'e tarihin seyri içinde 'kutsal bir misyon tayin edilmiş olduğu' inancıdır. Daha ayrıntılı bilgi

için: http://www.ekopolitik.org/public/file.aspx?id=606 (ç.n.)

{25} Jane Perlez, 'China Competes with West in Aid to Its Neighbors' (Çin Komşularına Yardımda ABD İle Yarışıyor), *The New York Times,* 18 Eylül 2006, s. A1, www.nytimes.com/2006/09/18/world/asia/i8china

15.Bölüm

{26} Conquistador: İspanyolca 'fatih'. Amerika, Afrika ve Asya Pasifik bölgesinin büyük bölümünü ele geçiren İspanyol askerleri, kâşifleri ve maceracıları. (ç.n.)

16.Bölüm

{27} School of the Americas: 1946'da Panama'da kurulan, 1984'te Panama Kanalı Anlaşması sonucu ülkeden çıkarılıp Fort Benning, Georgia'ya yerleşen muharebe eğitim merkezi. Burada 60 yıl içinde 60 binden fazla Latin Amerikalı asker halk hareketlerini bastırma, keskin nişancılık, komando, psikolojik savaş teknikleri, askeri istihbarat ve sorgu teknikleri eğitimi almıştır. Yüzbinlerce Latin

Amerikalı bu merkezde eğitilenler tarafından işkenceden geçirilmiş, tecavüze ve suikasta uğramış ya da doğrudan katledilmiştir, [ç.n.]

{28} (İspanyolca) Latin Amerika ülkelerinde büyük çiftliklerde çalışan tarım işçilerine verilen isim.

{29} Founding Fathers: Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve ilk Amerikan Anayasası'nı imzalayan, o zamanki on üç eyaletin delegeleri. Benjamin Franklin, George Washington, John Adams, Thomas Jefferson, Thomas Paine, Ethan Allen, John Jay, James Madison ve Alexendar Hamilton en bilinen delegelerdir. [ç.n.]

17.Bölüm

{30} *Felix I. Rodriguez, Shadow Warrior: The CIA Warrior of a Hundred Unknown Battles (Gölge Savaşçı: Yüz Bilinmeyen Savaşın Askeri)* (New York: Simon and Schuster, 1989).

{31} *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları* (A.P.R.I.L Yayıncılık, 2005, Ankara)

20.Bölüm

{32} O an için, (ç.n.)

{33} Paul Richter, ‘The U.S. Had Talks on Chávez Ouster,’ (ABD Chávez’in Devrilmesi İçin Görüşmeler Yaptı) *Los Angeles Times*, 17 Nisan 2002.

{34} ‘Heavy crude oil’ ya da ‘extra heavy oil’, ham petrolün akışkanlığı az, viskozitesi yüksek olan tipi için kullanılan teknik terimlerdir. Çıkartılması, nakledilmesi ve rafine edilmesi özel yöntemler gerektirdiği için maliyeti yüksektir, (ç.n.)

{35} Citgo Petroleum Corporation İspanyolca adıyla Citgo Petróleos de Venezuela S.A., Venezuela’nın devlete ait petrol şirketinin ABD ortaklı rafineri ve akaryakıt, motor yağı, petro-kimya ürünü pazarlama kuruluşudur. Şirket kendini ilk kez 1965’te, bir Amerikan şirketi olan (kuruluş 1900’ların başı) Cities Service çatısı altında göstermiştir. Bu şirket 1982’de Occidental Petroleum tarafından satın alınmış, Citgo Petroleum da bir yan kuruluş olarak yapılandırılmıştır. Citgo markası 1983’te, 7-

Eleven zincirinin sahibi Southland Corporation'a satılmış, ardından hisselerin %50'si Petróleos de Venezuela'ya geçmiş, geri kalanı da 1990'da satılmıştır. 2004'e gelindiğinde şirketin merkezi Houston, Teksas'ta idi ve 4 bin çalışanıyla yaptığı yıllık ciro 32 milyar dolara ulaşıyordu, (ç.n.)

21.Bölüm

{36} Lucio Gutierrez: Ecuador's Populist Leader,' (Lucio Gutierrez: Ekvador'un Halkçı Lideri) BBC Dünya Haberleri, 25 Kasım 2002, news.bbc.co.Uk/2/hi/americas/2511113.stm

{37} 'Indígenas Achar liberan a ocho petroleros,' Reuters, 16 Aralık 2002.

{38} Associated Press, 'Lawmakers Remove Ecuador's President,' (Yasa Yap ıcılar Ekvador Başkanı'nı Görevden Alıyor) 20 Nisan 2005, www.foxnews.com/story/o,2933,154069,OO.htm

22.Bölüm

{39} 'Herkes Öder' anlamında bir deyiş, (ç.n.)

{40} 'Bechtel Abandons Water Suit Against

Bolivia,’ (Bechtel Bolivya’ya Karşı Açtığı Su Davasından Vazgeçiyor) Earth Justice, www.earthjustice.org/ urgent/print.html?ID=io7. Maude Barlow, Tony Clarke, *Blue Gold: The Fight to Stop the Corporate Theft of the World's Water (Mavi Altın: Şirketlerin Dünyanın Suyunu Çalmasını Engellemek İçin Verilen Savaş)* (New York: New Press, 2003), s. 91,107,124-25,138,152, 154-55,177,186.

{41} Alma Guillermoprieto, ‘A New Bolivia?’ (Yeni Bir Bolivya mı?) *New York Review of Books,* 10 Ağustos 2006, s. 36, www.nybooks.com/ articles/19210.

{42} Wikipedia’dan alıntılar, en.wikipedia.org/wiki/Evo_Morales (Erişim: 28 Haziran 2006).

{43} Rio de Janerio’nun yerlisi, aynı zamanda sambaya benzeyen bir dans. Özellikle çekici ve kıvrak kadınlar için kullanılan bir benzetme. (ç.n.)

25.Bölüm

{44} Juan Forero, ‘Ecuador’s New Chief Picks

Cabinet; Leftist in Economic Post,' (Ekvador'un Yeni Patronu Kabinesini Seçti; Solcular Ekonominin Başında' *The New York Times*, 22 Nisan 2005, s. A4.

{45} Juan Forero, 'Presidential Vote Could Alter Bolivia, and Strain Ties with U.S.,' (Başkanlık Seçimi Bolivya'yı Değiştirebilir ve ABD ile Bağların Oluşmasını Sağlayabilir) *The New York Times*, 18 Aralık 2005, Böl. A, s. 13.

26.Bölüm

{46} Paulo Prada, 'Bolivian Nationalizes the Oil and Gas Sector,' (Bolivyalılar Petrol ve Gaz Sektörlerini Ulusallaştırıyor) *The New York Times,* 2 Mayıs 2006, s. A9, www.nytimes.com/2006/05/02/world/Americas/0

{47} 'Evo Morales Nationalizes Gas Resources in Bolivia,' (Evo Morales Bolivya'da Gaz Kaynaklarını Ulusallaştırıyor) *Democracy Now!,* 5 Mayıs 2006, www.democracynow.org/article.pl?sid=o6/o5/o5/i4322i6.

27.Bölüm

{48} Hugo Chávez'in düzenli TV ve radyo programı 'Merhaba Başkan'dan alıntılar. 10 Nisan 2005, no. 218, Radio Nacional de Venezuela, Karakas. BBC World Monitoring tarafından çevrilip 13 Nisan 2005'te yayımlandı.

{49} Associated Press, 'War Crimes Tribunal Dispute Threatens Aid,' (Savaş Suçları Mahkemesi Tart ışmaları Yardımı Tehdit Ediyor) *The New York Times,* 1 Temmuz 2003, www.npwj.org/?q=node/i307

{50} Raul Zibechi, 'Brazilian Military Getting Ready for Vietnam-style U.S. Invasion', (Brezilya Ordusu Vietnam Tarzı bir ABD İşgaline Hazırlanıyor), *Brazzil Magazine,* July 22,2005, www.brazzil.com/content/view/9344/76. Profesör Zibechi'nin americas.irc-online.org/. taki aylık köşesine bakınız.

31.Bölüm

{51} James S. Henry, *The Blood Bankers: Tales from the Global Underground Economy (Kan Tacirleri: Küresel Yer alt ı Ekonomisinden*

Öyküler) (New York: Thunder's Mouth Press, 2005), s. 307-10; Jim Garrison*, America As Empire: Global Leader or Rogue Power? (Bir İmparatorluk Olarak Amerika: Küresel Lider mi, Düzenbaz Güç mü?)* (San Francisco: Berrett-Koehler, 2004), s. 93-95.

34.Bölüm

{52} Dr. Livingstone'nin topraklarına hoş geldin, Dr. Livingstone'ydi değil mi bu arada' anlamında. Dr. David Livingstone (1813-1873) Güney Afrika'ya misyoner/kaşif olarak gitmiştir. Yaptığı birçok yolculuktan sonra kaybolmuş ve New York Herald tarafından görevlendirilen Henry Morton Stanley tarafından bulunmuştur. Stanley, en çok Livingstone'yi Afrika'nın başka beyaz insan olmayan topraklarında bulduğunda elini uzatırken söylediği şu cümleyle anımsanır: "Sanırım, Doktor Livingstone'siniz, değil mi?" (ç.n.)

39.Bölüm

{53} Meksika mutfağına özgü yemekler. Taco: Lavaş içinde baharatlı et parçaları; dürüm.

Enchilada: Böreğe benzeyen acılı bir yemek, (ç.n.)

41.Bölüm

{54} George Armstrong Custer (1839-1876): Amerikan İç Savaşı ve Kızılderili savaşlarında kumandanlık yapmıştır. 25 Haziran 1876 günü Kızılderili şefi Oturan Boğa'ya, bütün kabileleri bir araya toplamışken (üstelik katliam hırsıyla güçlerini bölerek) saldırmış ve Little Big Horn'da, Amerikan askeri tarihinin unutulmaz fiyaskolarından birinde askerleriyle birlikte savaşarak ölmüştür, (ç.n.)

{55} Cotton Mather (1663-1728): Toplumsal ve politik olarak etkili Amerikalı Püriten vaiz, yazar, özellikle Salem kasabasında yoğunlaşan cadı avındaki rolü nedeniyle anımsanır, (ç.n.)

44.Bölüm

{56} BBC News, 'The Chagos Islands: A Sordid Tale,' (Chagos Adaları: İğrenç Bir Öykü) 3 Kasım 2000, news.bbc.co.Uk/2/hi/uk_news/politics/ 1005064. stm (Erişim: 28 Ağustos 2006).

{57} BBC News, ‘Country Profile: Seychelles,’ (Ülke Profili: Seyşeller) news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/1070 (Erişim:28 Ağustos 2006).

45.Bölüm

{58} Şili ordusu kumandanı General Carlos Pratt’ın Başkan Allende’nin ölümünden hemen sonra katledilmesi kastediliyor. Bu cinayet Güney Amerika’daki altı askeri hükümetin Amerikalı çakallarla işbirliği yaparak aşırı sağa muhalif kişileri bulup öldüreceği Kondor Operasyonu’nun habercisiydi. (Yaz. N.)

{59} Daha Fazla bilgi için: Larry Rohter, ‘Pinochet Entangled in Web of Inquiries,’ (Pinochet Sorgu Ağında) The New York Times, 7 Şubat 2005, s. A7, www.nytimes.eom/2005/02/07/ intemational/o7chile.html.

47.Bölüm

{60} Alıntılar ‘Nobel Peace Laureate Wangari Maathai and Son of Executed Nigerian Activist Ken Wiwa Discuss Oil and the Environment,’

(Nobel Barış Ödüllü Wangari Maathai ve İdam Edilen Nijeryalı Eylemcinin Oğlu Ken Wiwa Petrol ve Çevre Meselelerini Tartışıyor) *Democracy Now!,* 20 Eylül 2005, www.democracynow.org/print.pl?sid=05/o9/2o/i330227.

{61} 'The Seychelles Case'nin (Seyşeller Olayı) meseleye karışan paralı askerlerinin çoğunun adını da içeren genel bir özeti www.contrast.org/truth/html/seychelles.html adresindeki 'The Truth Commission Files'de (Gerçekler Komisyonu Dosyaları) bulunabilir. (Jack listeye benim verdiğim Jack Corbin adıyla değil, kendi yasal adıyla geçmiştir.)

{62} BBC News, 'The Chagos Islands: A Sordid Tale,' (Chagos Adaları: İğrenç Bir Öykü) 3 Kasım 2000, news.bbcxo.Uk/2/hi/uk_news/politics/1005064.s (Erişim: 28 Ağustos 2006).

{63} BBC News, 'Diego Garcia Islanders Battle to Return,' (Diego Garciahlar Dönüş Savaşı Veriyor) 31 Ekim 2002,

news.bbc.co.Uk/2/hi/africa/ 2380013.stm (Erişim: 28 Ağustos 2006).

50.Bölüm

{64} Simon Robinson ve Vivienne Walt, 'The Deadliest War in the World,' (Dünyanın En Ölümcül Savaşı) *TIME,* 5 Haziran 2006, s. 40-41, www.time.com/time/magazine/articie/ 0,9171,1198921,00.html.

{65} a.k.a.

{66} Afrika'daki İngilizce konuşan ulus ya da kişiler, (ç.n.)

{67} Cynthia McKinney, 'Covert Action in Africa: A Smoking Gun in Washington, D.C.,' (Afrika'da Üstü Örtülü Eylem: Washington'da Dumanı Tüten Bir Silah) 16 Nisan 2001, www.house.gov/mckinney/news/ prol0416.htm; House Committee on International Relations, *Suffering and Despair: Humanitarian Crisis in the Congo: Hearing Before the Subcommittee on International Operations and Human Rights,* 107th Cong. (Kongre Uluslararası İlişkiler Komitesi: Uluslararası Operasyonlar ve İnsan

Hakları Alt Komitesi Oturum Tutanakları. 17 Mayıs 2001.

{68} Robinson ve Walt, 'The deadliest War in the World,' (Dünyan ın En Ölümcül Savaşı). S. 39.

51.Bölüm

{69} Daha fazla bilgi için: Joan Baxter, 'Mali's David v. Goliath GM Struggle,' (Mali'nin David Goliat GM'ye Karşı Mücadelesi) *BBC News*. 7 Aralık 2005, news.bbc .co .Uk/2/hi/africa/4445824.stm

{70} Genetiği değiştirilmiş tohum üretimi teknolojisinin dünya genelinde %90'ını karşılayan Amerikan tarım ve biyoteknoloji şirketi, (e.n)

54.Bölüm

{71} Tory: Üç Krallık (İngiltere, İskoçya, İrlanda) Savaşı (1636-1651) sırasında ortaya çıkan muhafazakâr ve gelenekçi grubu tanımlayan bir isim; Britanya siyasetinde öne çıkan bir ideoloji.

{72} Birleşik Devletler Anayasası'nda yapılan 14. Değişiklik, İç Savaş sonrasının (Yeniden Yapılanma Değişiklikleri olarak bilinen) anayasa revizyonlarından biridir ve kölelerin haklarını güvence altına almayı amaçlar. Başka birçok maddeyle birlikte, Due Process ve Equal Protection olarak bilinen, temel yurttaşlık hak ve özgürlüklerine yönelik olmalarının yanı sıra yaklaşık 250 yıldan bu yana yorumlanışları nedeniyle mahremiyet haklarından kürtaja kadar farklı konulardaki birçok davayı etkilemiş olan iki maddeyi de içerir. 14. Anayasa değişikliği 13 Haziran 1866'da önerilmiş, 9 Temmuz 1868'de kabul edilmiştir, (ç.n.)

{73} David C. Korten, *When Corporations Rule thé World (Ticari Kuruluşlar Dünyaya Hakim Olunca)* (San Francisco: Berrett-Koehler, 1995). Joel Bakan, *The Corporation: The Pathological Pursuit of Profit and Power (Ticari Kuruluş: Kâr ve Gücün Patolojik Kovalamacası*) (New York: Penguin, 2004) ve yönetmenliğini Mark Achbar ile Jennifer Abbott'un yaptığı *The Corporation,*

DVD'si (Zeitgeist Films, 2004).

55.Bölüm

{74} Minutemen (Uyarlanmış çeviriyle Hazır Kıta): Birleşik Devletler Bağımsızlık Savaşı sırasında Massachusetts milisleri arasından seçilen, savaşa bir dakika içinde girmek üzere hazır olmaya yemin etmiş gençlerdir. Tüm ordunun neredeyse dörtte birini oluşturmuş ve özgürlük savaşının simgesi haline gelmişlerdir, (ç.n.)

57.Bölüm

{75} Jumpstart: Vurdurma; bir otomobil motorunu kabloyla yapılan akü takviyesiyle ya da aracı iterek çalıştırmak, (ç.n.)

58.Bölüm

{76} Dr. Riane Eisler, *The Real Wealth of Nations, (Ulusların Gerçek Refahı)* Böl. 10, s. 9.

59.Bölüm

{77} Burada yazarın kullandığı terim 'Band Aid yapmak. Band Aid hem çok tanınmış bir yara bandı markası, hem de Bob Geldof ve Midge Ure tarafından 1984'de kurulmuş, özellikle

konserlerle açlık çekilen bölgeler için yardım toplamayı amaçlayan organizasyonunun adıdır, (ç.n.)

{78} Alıntı ve daha fazla bilgi için Uluslararası Af Örgütü'nün web sitesi, www.amnesty.org.

60.Bölüm

{79} MoveOn, www.moveon.org, Erişim: 31 Temmuz 2006.

{80} 'Farklı Renkteki İnsanların Koşullarının İyileştirilmesi Amaçlı Ulusal Birlik' olarak çevrilebilir, (ç.n.)

{81} Alıntılar: Thomson Gale, 'Black History: Jesse Jackson,' (Kara Tarih: Jesse Jackson) www.gale.com/free_resources/bhm/bio/jacksonj. (Erişim: 27 Ağustos 2006); 'On the Issues: Rev. Jesse Jackson on Civil Rights,' (Meseleler Üstüne: Rahip Jesse Jackson'dan İnsan Hakları Konusunu Ele Alıyor) www.ontheissues.org/Celeb/ Rev_Jesse_Jackson_Civil_ Rights.htm (accessed Nov. 1, 2006); 'How Jesse Jackson's Focus on the Financial Markets Could Make a Difference,'

(Jesse Jackson'un Finans Piyasalarına Odaklanması Nasıl Fark Yarat ır?) LookSmart, www.fmdarticles.eom/p/articles/mi_ml365/is_n3_ (accessed Nov. 1,2006).

{82} Cal Manjowski, 'TIAA-CREF Drops Coke from Social Choice Account,' (TIAA-CREF, Coca Cola'yı Sosyal Seçenek Hesabı'ndan Çıkartıyor) Reuters, 18 Temmuz 2006, reuters.com/misc/topnews& storyID= 2006-o, www.indiaresource.org/news/2006/1080.html.

61.Bölüm

{83} CIA, *The World FactBook,* www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ec.h

63.Bölüm

{84} Dünyanın en pahalı havyarı. İmparatorların yiyeceği diye biliniyor. 28 gramı 700 dolar olan altın havyarının dondurması da (Büyük Amerikan Altın Havyarı) 1000 dolar ile Guiness Rekorlar kitabındaki en pahalı tatlı. Tahiti vanilya tohumu ile yapılan, Madagaskar vanilyası ile zenginleştirilen beş top dondurması, Karayib ve Venezuela kakaosundan üretilen

dünyanın en pahalı Amedei Porcelena çikolatası ve 23 ayar altın yapraklarla süslenir“ İçinde altın havyarı ve egzotik meyveler bulunan dondurma sedef ve 18 ayar altın kaşıkla, kristal ayaklı bir kasede ikram edilir.

64.Bölüm

{85} Palme Yay ıncılık, Çeviren Çağatay Güler, İstanbul, 2007. (ç.n.)